

Bezdekian, Zacharie. (1903-1915). 192719271927.

1/ Les contenus accessibles sur le site Gallica sont pour la plupart des reproductions numériques d'oeuvres tombées dans le domaine public provenant des collections de la BnF. Leur réutilisation s'inscrit dans le cadre de la loi n°78-753 du 17 juillet 1978 :

*La réutilisation non commerciale de ces contenus est libre et gratuite dans le respect de la législation en vigueur et notamment du maintien de la mention de source.

*La réutilisation commerciale de ces contenus est payante et fait l'objet d'une licence. Est entendue par réutilisation commerciale la revente de contenus sous forme de produits élaborés ou de fourniture de service.

Cliquer [ici](#) pour accéder aux tarifs et à la licence

2/ Les contenus de Gallica sont la propriété de la BnF au sens de l'article L.2112-1 du code général de la propriété des personnes publiques.

3/ Quelques contenus sont soumis à un régime de réutilisation particulier. Il s'agit :

*des reproductions de documents protégés par un droit d'auteur appartenant à un tiers. Ces documents ne peuvent être réutilisés sauf dans le cadre de la copie privée sans l'autorisation préalable du titulaire des droits.

*des reproductions de documents conservés dans les bibliothèques ou autres institutions partenaires. Ceux-ci sont signalés par la mention Source Gallica.BnF.fr / Bibliothèque municipale de ... (ou autre partenaire). L'utilisateur est invité à s'informer auprès de ces bibliothèques de leurs conditions de réutilisation.

4/ Gallica constitue une base de données, dont la BnF est producteur, protégée au sens des articles L341-1 et suivants du code de la propriété intellectuelle.

5/ Les présentes conditions d'utilisation des contenus de Gallica sont régies par la loi française. En cas de réutilisation prévue par un autre pays, il appartient à chaque utilisateur de vérifier la conformité de son projet avec le droit de ce pays.

6/ L'utilisateur s'engage à respecter les présentes conditions d'utilisation ainsi que la législation en vigueur, notamment en matière de propriété intellectuelle. En cas de non respect de ces dispositions, il est notamment passible d'une amende prévue par la loi du 17 juillet 1978.

7/ Pour obtenir un document de Gallica en haute définition, contacter reutilisation@bnf.fr.

ԿԻՆԻԿԵԱՆ ԿՍԿԻԾՆԵՐ

1903 — 1915

ՏՊ. «ՀՐԱԶԴԱՆ»
ՊԵՏՐՈՒԹ
1927

2008-424198

41227128

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ն. Ս. Օծուքիւն Տ. Տ. Սահակ՝ կաթողիկոսը՝ մեր խնդրանքին վրայ բարեհաւեցաւ մեզ արժօնութիւն ճնորհել հրատարակելու իր դիւանին կարգ մը վաւերաթուղթերը, որոնք կը վերաբերին 1903-1915 շրջանին :

Ներկայ հրատարակութիւնը լոյս պիտի սփռէ սոյն երկոսասան տարիներու շրջանին տնտեսական միջոցին ենթարկուած բազմաթիւ դժուարութիւններու եւ տեղի ունեցած ազգային կեանքի տեսակետով շատ խուր դժգոհներու վրայ :

Այս վաւերաթուղթերու Ասանայի ջարդին եւ ընդհանուր տարագրութեան վերաբերեալ մասերը պատմական տեսակետով շատ մեծ արժեք ու կարեւորութիւն ունին, նկատելով որ ընթերցողը կարելիութիւն պիտի ունենայ զանոնք մօտէն ուսումնասիրելու եւ դատելու դժմերը եւ դժգոհները առարկայական որոշ տւեալներու վրայ հիմնուելով : Արդար թլլալու համար, պէտք է ընդունինք որ այս վաւերաթուղթերու ընթերցումը մեզ պիտի առաջնորդէ ուրիշ նշանակութեան մը, այսինքն թէ՛ Կիլիկիոյ ծերունագարդ հայրապետը այդ շատ նեղ օրերուն ընթացքին շատ մեծ արիւթիւն եւ քաղաքացիական առաքիճութիւն ցուցուցած է անվեհեր կերպով եւ իր ուժերու սահմանին մէջ պայքարելու ու բողոքելու գործուած ոնիրներու եւ անարդարութեանց դէմ, դիմումներ կատարելու աղէտներուն առաջիք առնելու կամ անոնց հետեւանքները սահմանափակելու համար : Ես անձնապէս իբր մէկ համեստ աշխատակից, շատ մօտէն տեղեակ եմ թէ՛ Ասանայի դժգոհին եւ թէ տարագրութեան միջոցին թափուած ճիգերու

եւ կատարուած դիմումներու : Ինչե՛ր չկատարուեցան Ասա-
նայի դեպքին պատասխանատուութիւնը հայերու վրայէն
հեռացնելու եւ ջարդին հետեւանքները ամօքելու համար .
որքան միջոցներ ձեռք առնուեցան գոնէ Կիլիկեան շր-
ջանը գերծ պահելու սարագրութեան արհաւիրքներէն :

Այժմ խօսիլ եւ բնագրասել շատ դիւրին է . բայց երբո՞ւ
պահ մը յետահայեաց ակնարկ մը նետենք եւ անդրադառ-
նանք 1909—1915 տարիներու ներկայացուցած դժուա-
րին պարագաներու ու փշայից պայմաններուն . երբո՞ւ
պահ մը վերապրինք այն մղձաւանջոս վայկեանները ու
սարսափի օրերը, ուր ազգովին շուտուած սել պատմական
դրութեան մը մեջ կը գտնուէինք եւ իւրաքանչիւր անհաս
իւր մտքը փրկելու համար միշտ կ՛ծկուելիք պատեան մը
կը փնտռէ . պէտք է փաշտութիւնը ու առաքինութիւնը
ունենանք արդար դատաստանով մը բարձրաձայն ու
անվերապահ գնահատելու այդ սել օրերու միջոցին կա-
տարուած խաղութեան ամենահամեստ մէկ ժեսնի իսկ .
Մանաւանդ որ սա նշմարութիւնն ալ խոստովանիմք թէ
Կիլիկիոյ հայութեան մեծ մասին փրկութիւնը՝ այդ ջան-
քերուն ու դիմումներուն ձեւալ Փաշայի մօտ գտած ընդու-
լութեան արդիւնքն էր : Եւ այս տղերը գրելով դիտար-
ութիւն չունիմ Սահակ Կաթողիկոսի գովաբանի դերը
ստանձնել, ասիկա իմ անկախ նկարագրէս շատ հեռու է,
եւ զիս մօտէն նանչցողները շատ լաւ գիտեն թէ թերու-
թիւններու հանդէպ որքան անաչառ բնագրասող, յաւ-
կութիւններու հանդէպ ալ այդքան անկողմնակալ գնա-
հատող եմ : Սահակ Կաթողիկոսը իբր մարդ կրնայ իր
թերութիւնները եւ միանգամայն բարեմասնութիւններն
ալ ունենայ, պատմութեան արդար դատաստանն է որ
այդ մասին իր վճիռը պիտի արձակէ . ես չեմ փափա-
քիր կանխել պատմութիւնը, այսու ամենայնիւ անթիւ
ներկայանալուն ալ չեմ կրնար զիս զսպել գնահատել
որո՞ւ առաքինութիւն մը, տուեալ արժանիք մը, կամ բըն-
նագրասելու ազգային գործիչի մը ազգավնասութեան .

քիւնները . *cuique suum* : Եթէ սարուեցայ քանի մը տղ
գրել 'ի յարգանս կատարուած գործունեութեան մը , այդ
այ պարսականութեան գիտակցութեան եւ խղճիս դրդու-
մի ազդեցութեան տակն եր : Եթէ ո՛չ , բնթերցողին ողջ-
մտութեանը եւ խղճմանքի՞ն կը թողում անկողմնակալ
ոգիով բննել դեպքերը եւ դեմքերը ու իր համոզումը
կազմել անկախ կերպով :

ԶԱՔԱՐԻԱ ՊԶՏԻԿԵԱՆ

Պէյրուս , 1927

25 Մայիս 1903, Սիս

ԳԵՐ. Տ. ԳԷՈՐԳ Ս. ԵՊԻՍԿ.

... Ամէն շնորհաւորութենէ աւելի թանկ պիտի արժէ երբ յաջողիմ Տեառն ողորմութեամբ և եղբայրութեանդ աջակցութեամբ մէկ աչքառու գործ կատարել՝ յօգուտ Աթոռոյ և Վիճակայնոց: Ախ, ինչեր չպիտի կարողանայինք ընել այս աւերեալ աշխարհին, եթէ Մանթաշօֆի 'ի վերանորոգութիւն Ս. Էջմիածնի նուիրածին կէսն ունենայինք, թողունք մեծ մեծ երազները՝ կը բաւականանամ ես, եթէ Պատրիկ էֆ. բարեհաճի համեստ ծրագրիս համեմատ ժառանգաւորաց մը շինել, այնուհետև ուրիշները տրոգորեալ սկզբնական բարի օրինակէն՝ ինքնին կը յաճախեն իրենց նուիրատուութիւնը, ուրեմն Պատրիկ էֆ. ի ընելիքը կրկին վարձուց արժանաւոր պիտի լինի:

Ձեր ուզած կոնդակը յ'անուէն Նորին Վսեմութեան՝ ներփակեալ է, անձամբ կը յանձնէք, կ'ողջունէք յ'անուէն իմ և դպրոցի խօսքը կը բանաք. եթէ վերջապէս յոյսերնիս այս եղանակաւ չիրականանայ, պիտի պարտաւորիմ Վիճակայիններէն հանգանակութեամբ 'ի գլուխ բերել, բայց չպիտի ունենայ այն բարերար ազդեցութիւնը՝ ինչ որ պիտի ընէ առաջին անգամ դուրսէն եկած օգնութիւն մը:

Մնամք աղօթարար

ՍԱՀԱԿ ԿԹ. ԿԻԼԻԿԻՈՅ

(ՆՈՅՆԻՆ)

Հ Ա Մ Ա Ր 63

31 Մայիս 1908, Սիս

Նախորդ նամակաւ զրկեցի Ձեր ուղած Կոնդակը յ'անուն Վսեմ. Պատրիկ էֆ.ի. կը յուսամ ստացած և յանձնած կ'ըլլաք: Մասամբ ճիշտ է Նորին Վսեմութեան դիտողութիւնը, թէ յ'անուն մասնաւորաց կառուցուած հաստատութիւնք ընդհանուրի օժանդակելու եռանդը կը չափաւորէ, բայց և ընդհանրապէս մեծամեծ բարեգործութեանց և հաստատութեանց մղում տուողները մասնաւոր սնհատներ եղած են, որոնք իրենց գործերով, զգացմամբ և լայնախորհուրդ հանճարով թւրաւորներ արժած են. իսկ մասնաւորապէս Կիլիկիոյ ժողովրդեան զարթնումին համար անհրաժեշտ է, արտաքին խթան կամ ազդակ մը:

Ստոյ մայրավանքի պէտքը միայն վարժարանը չէ. Կաթողիկոսը բնակարան չունի, միաբանները սննդեան և զգեստի հետ բնակարան չունին, եկեղեցին անձեփ և գրեթէ քայքայուն, ուխտաւորք, եթէ գան, ինչպէս այս անգամ եղաւ, կամ խաներու, կամ մասնաւորներու, կամ Վանքէն վարձուած տուներու մէջ պիտի տեղաւորուին: Թող Պատրիկ էֆ. վարժարանի շինութեամբ Ռահվիրան ըլլայ Ազգի ջոջերուն. մանաւանդ դրամատէրներուն, որ այս դարաւոր հաստատութեան մէն մի պակասութեան հայթայթիչը և բարերարը հանդիսանան:

Տեսնելու էք մօտէն վիճակս ամէն անգամ երբ այս կողմերու անժամանակ և տարականոն անձրևները կ'սկսին. տակաւին երէկ չէ միւս օր (Մայիս 25) երեկոյեան դէմ՝ ջրհեղեղեան անձրև մը սկսաւ. բոլոր տեղերը, կամ մանաւանդ Կիլիկեցւոց սիրած բաւով Վեհարանս աւազան դարձաւ. թղթերուս հետ միայն սագեր և բադեր կը պակսէին լողալու համար.

գրուելու համար պատրաստուած կոնդակները թրջ-
ուեցան, շատերը փճացան, կարևոր գործի թղթերը
միակ ապահով տեղ գրասեղանին տակ կոխեցի. ահա
Ձեզ կաթողիկոսութիւն մը, որուն համար Ձեզմէ դատ՝
րոյոր եպիսկոպոսները իրարու ակռայ կը կրճտէին :
Այս միջանկեայ նկարագրովս ըսել ուզեցի, որ բարե-
րարին ըսենայ կաթողիկոսին պատուարան մը թող
չինէ : Վեհարան չեմ ուզեր, որովհետեւ հիմայ Գօզան-
օղլուներ չկան վայելելու համար երջանկայիշատակ
Կիրակոս կաթողիկոսի շինել տուած խաչաձև վեհա-
րանին ֆէյճը. արդարեւ Մսոյ մէջ 80-90 տարի առաջ
փառաւոր շէնքն եղած է :

ՍԱՀԱԿ ԿԹ. ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Հ Ա Մ Ա Ր 71

1903 Մայիս 31, Սիս

Աստուածաբեայ Ս. Հայրապէ՛ճ :

Սկսած եմ յուսահատիլ. հանդէսներու օրերը
անցան, տարիներէ իվեր կաթողիկոսի կարօտը քաշող
ժողովուրդը եկաւ, տեսաւ, ծափահարեց և մեկնեցաւ
զնաց իբրև զհետս ամպոց :

Մեծամեծս խոստացողները հոգեր և ցաւեր բար-
դելէ դատ՝ ցարդ ոչինչ ըրին և ընելու յոյս չտեսնուիր.
գրութիւններս կամ չեն հասնիր և կամ անպատաս-
խանի կը մնան Ձերդ Ս. Օծութենէն. կարօտը կը քա-
չեմ քաջալերիչ երկտողի մը. սկսած է գլուխս Հայոց
Հրեշտակի երկաթեայ թագին տակ, տակաւ առ տակաւ
տափակնայ, ճնշուիլ և ճզմուիլ :

Ամէն բանի ակնկալութիւն ունի Կիլիկեցին իր
կաթողիկոսէն. թողու՛մ որ եպիսկոպոս չունիմ, եպիս-
կոպոսցու չունիմ, վարդապետ ալ չունիմ, դպիր և

տիրացու ալ չունիմ, պատրաստելու և հասցնելու միջոցները բոլորովին կը պակսին: Չեմ նախանձիր էջմիածնայ նուիրուած մեծագնւմար մանեթներուն, երբեմն մեքալիկի կարօտով կը փորձուիմ երես դարձնել գլխուս վրայ հսկող Լեոնի արծուերոյն բերդէն, առիւծասիրտ Թորոսի մռայլ աւերակներէն, որ հիւսիսային կողմս մասսակերպ ցցուած են: Շատ տարիներ մնացին դոքա իրենց ժայռերուն վրայ հաստատուն և կը մնան անշուշտ այսուհետև ալ. բայց ժողովուրդը տառապանքի, բարոյական և հոգեկան գրկանքի չի դիմանար, մանաւանդ երբ կը տեսնէ մէկ կողմէն Ամերիկայի տօլարները, միւս կողմանէ գերմանական մարքը, երրորդ կողմէն Գաղղիայէն վտարուած ֆրանքներու շլացուցիչ փայլն ու շողը: Ես չեմ այն, որում ակն ունէր ժողովուրդը, ես չեմ Հավրայի հըրաշագործ մարգարէն:

... Քառասուն ժառանգաւորներու վարժարան մը շինելու մտադրած եմ իր ամէն մասերով. փլանք պատրաստ է, դորձաւոր և գործիք պատրաստ են, դրամը կը պակսի, աղօթեցէք, որ Աստուած այդ պակասն ալ լցուցանէ:

Որդիական ամենաջերմ յարգանք՝

Մնամ քո աղօթող

ՍԱՀԱԿ ԿԹ. ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ՊԱՏՃԷՆ

ԿԵԴՐ. ՊԱՏԿ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏՈՒՑԵԱԼ ՏԵՂԵԿԱԳՐԻ

Առ այժմ թողյով Վիճակաց բազմակարիք պէտքերն ու գաւերը, որոց ծանօթ էք և շատերը կեդրոնէդ սկսան առ մեզ հասնիլ, պէտքին մերձաւորագոյնը և մեծագոյնը և գաւերուն ամենէն խորինը կ'ու-

զեմ Պատկ. Կեդր. Վարչութեան յուրջ ուշադրութեանը յանձնարարել. այն է Կեդրոնին կիսաքանդ և կիսամեռ կեանքը, առանց որոյ կատարեալ առողջութեան՝ վիճակները միշտ հիւանդոտ և ախտաւորեալ պիտի մնան :

Տեղի ունեցած հոգևոր հանդէսներուն չափազանցուած տարագիրները, զոր թերթերը իրենց մրցող թղթակիցներէն ընդունելով հրատարակեցին և միամիտ ընթերցողներու աչքերը ոսկւոյ և պատուական ականց ճաճանչաւուխտ շողերով շլացուցին. չեմ հաւատար որ Պատկ. Վարչութիւնն ալ նման տպաւորութեան տակ այնպիսի գաղափար մը կազմեց. թէ Սոոյ Մայրավանքը թանկագին հնութեանց, եկեղեցական հազուագիւտ զգեստեղինաց, սրբազան կահուց և անօթոյ ճոխ թանգարան մի է :

Արդէն վաղուց գրած էի Սրբազան եղբայրութեանդ, եկեղեցիէն դուրս գտնուած Վանքի կահուց գանկը պատրաստել տալու յանձնարարութիւն ընելս, այնուհետև միջոց ունեցանք աւելի լաւ է ըսել, բազմադրադ օրերու մէջ միջոյ մը գողգանք և հոչակաւոր գանձատան վիճակն ալ աչքէ անցուցինք ընկերակցութեամբ Գեր. Մովսէս Ս. Եպիսկոպոսին և մի քանի միարան վարդապետաց : Այժմ ծանօթ է մեզ Վանքին արտաքին և ներքին հարստութեան քանակը, զոր ներկայիս մէջ պիտի պատկերացնեմ և 'ի դիւրութիւն Պատկ. Վարչութեան մէկ ակնարկով թափանցելու հետևեալ բաժանումներու տակ կ'ամփոփեմ Հայրապետական վանուց ներքին և արտաքին, նիւթական, կրթական և եկեղեցական վիճակը :

Ա. — Միարանութիւն

Բ. — Մնունդ

Գ. — Ժառանգաւորաց վարժարան

Դ. — Մատակարարութիւն Ուսումնական և նիւթական

Ե. — Վանք և կահք

Զ. — Կարուած և տարեկան եկամուտ

է. — Վիճակալին հասոյթք

Ը. — Եկեղեցի և գանձարան

Թ. — Եկեղեցկ, սպասք, զգեստք, գիրք ևն.

Ա.

Ի՞նչ է եղեր Ստոյ միարանութեան քանակը բարեյաջող ժամանակներու մէջ և ի՞նչ ամփոփումներ ստացած է աննպաստ շրջաններում, իրրև հնադատութեան նիւթ մի կողմ թողլով և խուսափելով հրեւութեան փոշիները պրպտելէ և իզուր պատմական յիշատակարաններ հետապնդելէ, տեսնենք ի՞նչ է արդի միարանութիւնը: Փակագծի մէջ ըսենք, որ նոր և հին վանքերու դիրքը, գտնուած շէն և աւերակ խուցերու քանակը ընաւ չեն ներեր, ենթադրելու բազմանդամ միարանութեան մը գոյութիւնը: Զը հաշուելով զանազան պատճառներով բացակայները որոց բացակայութենէ առաջ վանքին մէջ ապրած ըլլալն ալ կասկածանքի տակ է. ներկայ եղողները թուով այնքան ցանցատ և վտիտ են և ապրելու այնքան բացառիկ եղանակ մը ունեցած են, որ կարելի չըլլար ըսել թէ կազմակերպեալ միարանութիւն մի է, որոչ ուղղութեան կամ օրէնքի մը տակ: Ապրելու բացառիկ եղանակն է, որ գտնուած վարդապետները ամառուան տապին միշտ գրուած են. իւրաքանչիւրը իր նախասիրած ամարանոցը կամ ազգականի այգին, վանքը մնացեր է մէկ, կամ երկու ծերունիներու հսկողութեան տակ:

Եթէ այս գրուածութիւնը գտնուող Մեծաւոր ի տնօրէնութեամբ և հաճութեամբ լինէր, ինչպէս ժամանակին հաւաքարար կաթողիկոսն ալ միասին, ա-

մարանոց կ'երթան եղեր, միարանական կեանքի կապերուն շէր մնասեր, բայց դժբախտարար այսպէս չէ եղած :

Հետեւեալներն են միարանք

- 1.— Գեր. Տ. Կիրակոս Եպիսկ. Բէքմէզեան Սսեցի
- 2.— Սրժ. Տ. Սահակ Ծ. Վրդ. Զօյաքեան »
- 3.— » Տ. Յակոբ » » Կէօնիլեան »
- 4.— » Տ. Բարսեղ » » Մանկրեան Հաճնցի
- 5.— » Տ. Խորէն » » Դիմաքսեան Կիւրիւնցի
- 6.— » Տ. Ղևոնդ » » Թուր-Սարգիսեան Հաճնցի
- 7.— » Տ. Հրանդ » » Կարօեան Խարերդցի
- 8.— » Տ. Մկրտիչ » » Թապալգեան Մարաշցի
- 9.— » Տ. Սեբաստիան Վրդ. Ամատունի Պոլսեցի
- 10.— » Տ. Միքայէլ Վրդ. Աջապահեան Սսեցի
(աշակերտ ժառ. վարժարանի)
- 11.— Բարեչն. Կարապետ Սարկաւազ Ասրլեան Սսեցի
(աշակերտ ժառ. վարժարանի)
- 12.— » Սահակ Սարկաւազ Աջապահեան Սսեցի
(աշակերտ ժառ. վարժարանի)

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ.— Ասոնցմէ դուրս են Երուսաղէմէն հետս բերածները վաղարշակ Արեղայ Պօղոսեան և Մանուկ Սարկաւազ :

Կան և թոշակաւոր ծառայողներ 1. Բարտուղար 40 Լր. օսմանեան տարեկանով, որ ժառանգաւորաց և որրանոցի մէջ ուսուցչութեան պաշտօն ալ կը վարէր. 2.— Հացագործ 1000 դրշ. տարեկանով : 3.— Զորեպան 621 դրշ. տարեկանով, որ լեռնէն փայտ և թլանէն ցորեն բերելու պաշտօն ունի : 4.— Զրկիր,

ամսական մէկ մէծիտով, գետէն ջուր կը բերէ խըմելու: 5.— Պոհարար մէկ օսմ. ոսկի ամսականով: Այս վերջինը նոր է. առաջ երբեմն կին և երբեմն այր խոհարար գործածած են առանց որոշ ամսականի, հետեարայ, ուղած ատեննին ձեռքը մի քանի դրշ. տալով ճամբած են, որոց մի քանիսին հին պահանջները նոր վճարուեցան:

Բ.

Հանգուցեալ Կաթողիկոսի օրով. ինչպէս միաբանութեան քանակը, նոյնպէս սնունդը ջայտնի չէ, որովհետեւ ինքը Սիսի մէջ երկար մնացած չէ, որով Վանք և վանականք դէպքին ու բաղդին մնացած են, բայց 1895էն վերջը բոլորովին խեղճութեան մատնուեր են, այնքան որ նախնի դարերու անապատականներէն աւելի ժուժկալութիւն ունեցած են: Տարի եղած է, որ պանիրի երես տեսած չեն՝ ագարակը միշտ ձեռքերնին ըլլալով հանդերձ: Տարի եղած է, որ ամիսներով գարիի հացով շատացեր են, միս ուտել հազուադէպ է. այն ալ մէկ երկու օրայով՝ մառանդաւորաց վարժարանը բանայէն ետքն ալ: Եթէ մասամբ չափազանցուի մասամբ ալ ուղիղ է, որ այս տարի բարեկենդանի շարաիւր մէկ օրսա իւղով անդուցեր են: Եթէ ստոյգ է, ըստ իրենց պատմութեան, փայտեայ դգայի պակասութենէն՝ փոխն 'ի փոխ ուտելու հարկն ալ վճարած են: Պահոց օրերը ձիթապտուղ տալու սովորութիւն ունեցած չեն, ձիթաիւղ և շրլըգ (սուսամեաղը) Ատանայէն երբեմն բերել տուած են, երբ կռահեր են, թէ այնտեղ աթուռահան միքանի դրշ. արդիւնք գոյացած է: Այս տարի մեծիպահոց մինչև մեր ժամանումը, դահինով, կամ առանց դահինի երեկոյ առաւօտ լափա կերած են, որմէ տղայք զղուած և ձանձրացած՝ մի օր խմբական թափորով իրենց բաժինը տարեր Տեղապահ ծերունի Արբազանին առաջքը

դրած են : Մնուենդը այսքան աննշան և անանդարար ըլլալով զգեստեղէն ալ տալու միջոց ունեցած չէ վանքը . միայն ծերունիներէն աւանդաբար լսուած կը պատմեն իրրև կորուսեալ դրախտի վէտը, որ ժամանակին վիճակներէն իրրև նուէր եկած, կաղանդին կաթողիկոսները մէկ մէկ թօփ ալանա կը բաժնեն եղեր Վարդապետաց և Սարկաւազաց :

Հետեւալ տողերը միաբան վարդապետէ մը ի գիր առնուած, աւելի պերճարան են և աւելի ցայտուն կերպով ՚ի վեր կը հանեն միաբանութեան անընդառութիւնը : «Ս. Աթոռոյս ներքին մատակարարութիւնը Մկրտիչ կաթողիկոսի մահէն ասդին միշտ դժգոհութեան և տրտնջանաց աւիթ եղած է միաբանութեան մէջ : Այդ միաբանութիւնը կազմող քանի մը վարդապետները յետին թշուառութեան ենթարկուած ապրած են զարդ տնտեսական յոռի մատակարարութեան մը երեսէն, ո՛չ կանոնաւոր անուէր, ո՛չ կանոնաւոր զգեստ ստացած են վանքէն : Վանքը կրնայ ըսուիլ, որ վարդապետներուն մի միայն հացը, չոր հացը հայթայթած է, այն ալ շատ անգամ ստորին տեսակէն և ո՛չ փափաքուած քանակութեամբ : Սոյն տիրող թշուառութեան դէմ անոնցմէ ոմանք որ նիւթական միջոցներ ունեցած են, կուրծք տուած են, միշտ իրենցմէ սպասելով, իսկ անոնք, որ այդ միջոցներէն զրկուած էին, այսինքն թէ վանքէն դուրս ու է պաշտօնով կամ գործով մը դրամ շահած չէին կանխաւ, մնացած են միշտ նոյն կարօտութեան մէջ :

«Միաբանութեան այս անձուկ վիճակը կը շեշտուի, երբ նկատի առնենք, որ օտար կամ դրսեցի անդամ մը չունի այժմ, վասնզի դրսի դիւրակեցութիւնը չէ ունեցած մեր վանքը : Իսկ ներքին անդամներուն այսքան զրկողութեան դիմացած մնալը գաղտնիք մը չէ : Անոնցմէ իւրաքանչիւրը իրեն ուրոյն պատճառներն ունի մնալու :

ա... Մարդ մը որ աշխարհային զուարճութիւններէն, վայելքներէն և փառքերէն հրաժարած է կամովին, դիւրակեցութեան ետեւէ ըլլալով՝ իր սկզբունքը ուրացած պիտի ըլլար. բայց դիւրակեցութիւնը իր ամենէն համեստ ու պատշաճ սահմանին մէջ կեանքի անհրաժեշտ պէտքերէն է. մէկ խօսքով պիտի ըսէի, կեանքը չէ յարգուած երբեք այս վանքին մէջ. այսինքն վարդապետի կեանքը »

Գ.

Երբ կաթողիկոսական ընտրութիւնը սկսած է յուժուելու կերպարանքն անուել, չր նայելով վանքի և միարանութեան նիւթական անձկութեան, 1899 Մայիս 17 ամսաթիւ շրջաբերականով Կիլիկիոյ վիճակներէն աղաքներ ուղած են, հետեւեալ պայմաններով .
1. — Մարմնով քաջողջ, բարոյապէս բարեբարոյ, մտաւորապէս արթուն և ուշիմ և ձայնեղ, 2. — Քիչ շատ հայերէն և թուրքերէն գրել. կարդայ, 3. — Հասակ 12-15, 4. — Նախապատուութիւն անօգ և որր եղողներուն, 5. — Ապագային եկեղեցիին ծառայելու խոստում ձեռքներէն կամ խնամակալներէն, 6. — Անձ. նախընտրութիւն ունենալ հետեւնին :

Մինչև Սեպտեմբեր Ատանայէն 2, Գերմանիկէն 2, Կիւրինէն 3, Եօզղատէն 2, Մայաթիայէն 1, Այնթապէն 2, Սիսէն 2, Եէրէպագանէն 2. Զորք-Մարզպանէն 1, ընդամէնը 15-20 տղայ կը ժողովեն և նոյն ամսոյ կէսերուն դպրոցը կը բանան Հրանդ վարդապետի տնօրէնութեան տակ, ու սուղչութեան օգնական տալով Բէքմէզեանի փեսայ Պ. Մարտիրոսը : Երկրորդ տարին հանգուցեալ Յսայի էֆ. Փօլատեանի կը յանձնուի տնօրէնութիւնը՝ տարեկան 40 ռպկի վարձքով . Մարտիրոսը դարձեալ օգնական ուսուցիչ . իսկ Ի. և Դ. տարիները Ամատունի Մեսրոպ վարդապետի տնօրէնութեան տակ կառավարուած է, օգնական ուսուցչութեամբ Յարութիւն էֆ. Քէտէրեանի :

Վանքը Ամատուենիին, իբրև տնօրէնի բան վը-
ճարած չէ, այլ միայն թոյլատուութիւն ըրած է, որ իր
հաշւոյն ժառանգաւորաց կարգին 4-5 թոշակաւոր ա-
շակերտներ պահէ, որոնցմէ սննդուելիէ զատ՝ տարին
15-20 ոսկիի շափ օգտուած է: Տարեկան 20 ոսկի որ-
բանոցէն առած է իբրև Տնօրէն:

Անցեալ տարի ժառանգաւորներէն մի քա-
նիսը ճամբուած են իրենց հայրենիքը իբրև ըմբոստ
Տնօրէնին դէմ, իբրև անընդունակ և իբրև ոչ բա-
րերարոյ և անոնց տեղ նորեր հաւաքած էին քսան թի-
ւը ամբողջ պահելու համար, այլ թէ մեծամեծ յոյսե-
րով և ըստ տեղւոյն բաւական ծախսով հաւաքուած
տղայք տեսնենք թէ ինչպէս սննդուած, զգեստաւո-
րուած և հանգստացած են:

Դ.

Այս հատուածն ալ երկար չը պիտի լինի վար-
ժարանը առաձին խոհանոց ունեցած չէ, այլ միարանու-
թեան խոհանոցէն կերակրուած է. իսկ միարանութեան
սննդեան մասին բաւականէն աւելի ծանրացանք:

Վանքը տարեկան իւրաքանչիւր տղու երկուա-
կան ձեռք ճերմակեղէն տուած է կ'ըսեն, թէև երբեմն
լուացքի օրեր, եզած են տղայք, որ փոխնորդի պակա-
սութեամբ պարտաւորուած են մուտքէն դուրս չելնել:
Իբրև կապա կը հագնին մարաշի ալանա, զոր երբեմն
Ատանայի խանութներէն, երբեմն ալ Մարաշէն իբրև
նուէր, կամ նպաստ կը հաւաքեն եղեր. իսկ վերնագ-
գետորը (Սաքօ) ամատուան կամ ձմեռուան, շնոր-
հակալութեամբ կը յիշուի թէ յաճախ Արժ. Տ. Ներ-
սէս վարդապետ Դանիէլեանը Պօլսոյ բարեսէրներէն հա-
ւաքած և ղրկած է, ինչպէս նաև դասագրեանք և դա-
սական պիտոյք:

Կօշիկ տարեկան մէկ զոյգ, իսկ գուլպայ, եղած

ատենը հագեր են, չեղած ատենը մերկ ոտքերով անցուցեր են: Այս ամենը մենք աչքով տեսանք և չը դիմանալով այսքան խեղճ և անհանդուրժելի վիճակի մը, ցրուելը պահելէն շատ աւելի օգտակար դատեցինք, եթէ ոչ ուրիշ նկատմամբ, գոնէ առողջապահական տեսակէտով, թէև նոյնքան ճշմարիտ է որ դատարկ ստամոքսով և կիսամերկ մարմնով, միտքն ալ չը մարսեր իրեն մատակարարուած սնունդը:

Այս ամենը իբրև չքաւորութեան հետեանք այնքան տարօրինակ և զարմանալի չը թուեցան ինձ, բայց Աւագ-շարթուան մէջ բաւական ցուրտ եղանակին պատահածը յանկարծակիի բերաւ զիս: Տղայք Ս. Զատկին պիտի հաղորդուէին, լուացք և մաքրութիւն ըստ կարգին, մի օր վանքին մէջ ժառանգաւորաց չերևալնուն պատճառաւ, հարցուցի ուր են տղայք. պատասխանեցին. — որովհետև հաղորդ պիտի առնեն, գետը գացին մաքրուելու և լուացուելու համար: Ինչ ընէին խեղճ տղայքը. աւանին մէջ բաղնիք չը կայ. վանքին մէջ ժամանակին շինած են, բայց այժմ օձեր կը բնակին անոր փլատակաց մէջ:

Այս ամէն զրկանքներուն մէջ եթէ հանգիստ ննջարան ունենային, գոնէ խեղճութիւնը մասամբ դարմանուած կը լինէր. այդ ալ չըկար. ուստի տղայք բաժնուած էին վարդապետաց խուցերուն մէջ և այս շնորհին փոխարէն՝ անոնց առտնին ծառայութիւնները կ'ընէին. սուրճ և ջուր տանիլ, սենեակ մաքրել, անկողին ձգել և խոհանոցէն կերակուր տանիլ ու ամանները լուալ, միայն տեղապահին սենեակը դարպաս ըստուած, չորս տղայք կը գիշերէին:

Ահա այս վիճակին մէջ գտնելով Սսոյ ժառանգաւորաց վարժարանը՝ անոր չէութիւնը էութենէն աւելի օգտակար համարեցի, ուստի ցրուեցի 600 զրշ. Ի ճանապարհածախսի զոհողութեամբ, կամ լաւագոյնը ունենալ, կամ բնաւ չունենալ: Եթէ Ազգը հա-

ւատարիմ մնայ իւր խոստման և պէտք եղած աջակցութիւնը չը զլանայ, շատ մօտ ապագայի մէջ այս վանքը կ'ունենայ իւր ժառանգաւորացը բառին լիութի նշանակութեամբ:

Ե.

Հին և նոր մակդիրներով Ստոյ մէջ երկու վանք կայ, թողուենք շատ մը աւերակ մատուռներ, ամենքն ալ անգիր և անյիշատակ:

Հիւսիսէն ի հարաւ դէմ առ դէմ ձգուած երկու լեռներու միջև, բաւական լայնանիստ ձորի մը մէջ շինուած է Սիսը: Արևելեան լեռնաշղթային փէշերուն վրայ գրուած են Սսեցւոց ալիքները, պարտէզներն և ցանցառ ծառաստանները: Արևմտեան լեռան սեպածե գագաթին վրայ շինուած է հին բերդը. աւանի բնակութիւնք մաս մը ձորի տափարակին վրայ, մաս մըն ալ բերդի լեռան ներքին մասերուն վրայ գրուած են: Հին վանքը աւանի հարաւային արևմտեան կողմն է. ունի անշուք, անձուկ և խոնաւութենէ աւերեալ եկեղեցի մը. միացեալ ընկերութեան երբեմնի դպրոցը այս տեղ է, որ այժմ իբրև տեղային դպրոց կը ծառայէ: Այս վանքի գաւթին մէջ թաղուած են կաթողիկոսներ, և եպիսկոպոսներ: Նոր վանքը, որ շուրջ հարիւր տարի առաջ Մեծն կիրակոս կաթողիկոսը շինած է պարսպապատ հնոյն հիւսիսային կողմն է և երկուքին իրարմէ հեռաւորութիւնը քառորդ մը կը քաշէ: Երկու վանքերըն ալ լեռան լանջքին վրայ շինուած են. բոլոր բնակութիւններէն բարձրագիր, մանաւանդ նորը:

Թողուենք հինը և մեր Աթոռանիստի նկարագիրն ընենք: Ունի երեք բուռ, երկուքը հիւսիւսային կողմըն է և մին հարաւային: Հիւսիւսային նախկին դուռը, որ շէնքին հետ շինուած է, փակ է և անգործածելի, որովհետև ներքին անցքերը աւերակ են և անց

ու դարձը երկիւղալի, նոր դուռը աւելի բարձր է, հետեւաբար ելքը դժուարին և շնչասպառ:

Այս դռնէն ներս մտնողին ձախ կողմը քարաշէն մարագ և ախոռ է, արեւմուտքէն դէպի արեւելք ձգուած եւ շինուած վանքին հետ միասին: Աջ կողմը պարտէզի, կամ վանքի դատարկ ապառաժուտի բաժանման պատն է: Ահսուին հարաւաւին կողմը ընդարձակ տափարակ մի է, որուն հարաւ-արեւելեան կողմն է հանգուցեալ կաթողիկոսի շինել տուած դամբուր սենեակներ ըսուած կրկնայարկ թաղը հին դրան վրայ: Վարի յարկը բոլորովին անբնակելի է. վերինը նոյնպէս, որովհետեւ սենեկաց բաժանման որմերը առանց ծեփի՝ միայն եղէգներով էին, պատուհանները անփեղկ, ուխտաւորաց գալստենէն առաջ վարպետներու քննութեամբ փտտած գերանները, պատշգամները և յատակի տախտակները փոխուեցան, դամբուրները նորոգուելով ծեփուեցան և պատուհաններու փեղկերը շինուեցան, որով պատուաւոր ուխտաւորաց ընդունելութեան ծառայեցին: Այս թաղին արեւմտեան դիմացն է վանքին խոհանոցը, որոյ մէջ են մառանը, փուռը, ամենն ալ կիսաւեր: Թէև վանքի շինութեանէն 'ի վեր խոհանոց անուամբ ծառայած է, բայց առանց օճախի, մեր առաջին այցելութեան Մովսէս Սրբազանին հետ, տեսանք որ եռոտանի մը վրայ կ'եփեն, անմիջապէս կարգադրեցինք, որ երկրորդ օրը օճախներ շինեն: Այս շէնքին դուռը ի հարաւ կը նայի: Ատկէ ելնելով և տասն աստիճանի չափ բարձրանալով՝ դարպասի դրան առջև կը գտնենք ինքզինքնիս:

Դարպասը հարաւէն 'ի հիւսիս երկայն սենեակ մի է երեք կամարներու վրայ փայտածածք, ձեղունի և յատակի տախտակները բոլորովին փտտած և ցեցակեր են, ձեղունը բոլորովին կախուած է և պատերը ճեղքոտուած: Վանքին մէջ միայն ծերունի

Սրբազանն է, որ այդ շէնքինմէջ նիստ ու կաց ընելէ
և պառկելէ չը վախնար :

Դարպասէն դուրս մի քանի քայլ դէպ 'ի արև-
մուտք իրարու մէջ երեք մթին և խոնաւ խցիկներ
կան, առաջինը՝ դարպասատան սրճարանն է, երկ-
րորդը, որ անկէ երեք աստիճանով կը բարձրանայ,
վարդապետի և սարկաւազի ննջարանն է, իսկ երրորդը
աւելի փոքր և բոլորովին մթին, մուտքը երկրորդ սե-
նեկէն է, դատարկ մասան մի է :

Այս սենեակներէն հինգ վեց քայլ դէպի հարաւ
երթալով՝ աջ թևիդ վրայ նոր խոռոչ մը կուգայ, ուր
ծիրանի ծառ մը կայ և քիչ մը անդին, դէպի արև-
մուտք նոր վերելք մը, որու կիսուն վրայ ձախ
կողմդ դուռ մը կը բացուի, ուր է հանգուցեալ կա-
թողիկոսին վեհարանը կամ ձմեռանոցը, թերևս և դան-
ձատուներ : Այս տեղ Ազգ. պատուիրակ Գեր. Մովսէս
Սրբազանը ընդունելու և պատուասիրելու հաճոյքը վա-
յելեցի. եթէ ինքը գիշերները անհանգիստ ըլլալու
անսխորժութեանց ենթարկուեցաւ, ես մեղք չունիմ .
ասկից զատ, ես իրմէ աւելի հանգստի երես չը տեսայ
և մինչև հիմա ալ տեսած չեմ : Այս տեղ ալ կան մի
քանի փտտած խուցեր, իբրև սրճարան և իբրև փոք-
րաւորի կամ պահակի սենեակներ, հիւսիւսային դրան
դէմ առ դէմ հարաւային դուռ մի ալ ունի, ուրկէ
տանիք, կամ պարտէզ կ'ելլուի : Շարունակենք վե-
րելքը, դառնանք 'ի հարաւ և դռնէ մը ներս մտնենք
ձմերոցի տանիսը : Այս տեղ ալ կան, կամ Ատանա ե-
ղած օրերս, առձեռն պատրաստեր են երեք սենեակ-
ներ՝ դռներու, պատուհաններու, ձեղունի և տանեաց
կղմինտրներու կարկտուքներով, որոց վարձքը 700
դրչէն աւելի մենք վճարեցինք : Այդ սենեակներէն
միոյն մէջ հետս եղող արեղան և սարկաւազը պա-
տապարուած են. կից և արևմտեան կողմինը խոհանո-
ցի վերածեցինք, երրորդ մը գէպ 'ի հիւսիս՝ անխա-

նոցի կը ծառայեցնենք, նաև առ այժմ անպաշտօն պահակցուի մը ննջասենեակն է :

Այս բացաստանին մասամբ տանիսին և մասամբ գետնին արևմտեան կողմը նոր վերելք, ուրկէ մի քանի աստիճաններ բարձրանալէ ետքը՝ կը դառնայ հիւսիս, շարունակելով կը հասնինք վեհարանի յարկին. բաւական ընդարձակ լիվա մը առաստաղը զարդարուն և ներկըւած, բայց կղմինտը չունի, ուստի անձրևի ժամանակ չորս կողմէն հեղեղներ կ'ելլեն և սանդուխին անկոխ վիճակ մը կուտան : Լիվայի հարաւային կողմը երկու կից դռներ կան, արեւելեանը իմ ննջասենեակիս դուռն է, այստեղ է, որ անձրևի ժամանակ հովանոց դորձածելու անհրաժեշտութիւնը զգալի կ'ըլլայ. քովի սենեակը, որ ամառ ձմեռ թայցութեան մէջ է, սեղանատուն է, որուն հիւսիսային և արևմտեան կողմերը անժածկ աւերակներ են : Մէկ դուռ Լիվայի արևմտեան կողմը, որ նոյնպէս խոնաւ ու թաց է, իբրև մառան կը գործածուի, անոր մօտ հիւսիս-արևմտեան անկիւնը դուռ մը կայ, ուրկէ բաղնիքի աւերակներուն, լեռնային պարտէզին և ուրիշ աւերակ սենեակներու կ'այցելուի : Կարկանդակ ղուռ մի ալ հիւսիսային արեւելեան կողմը կայ, ուրկէ կը մտնենք քառաթև վեհարանը :

Այս քառաթև շէնքը Մեծին Կիրակոսի գլուխ գործոցն է, թէև ամբողջ փայտ ու տախտակ որմերն յատակը և ձեղունը, բայց իննսուն տարիներէ 'ի վեր դիմացեր է ժամանակի մանող և փշրող ժանիքներուն : Քանդակադարդ, նկարէն և ճաշակաւոր, բայց շինուած օրէն 'ի վեր նորոգութեան երես տեսած չըլլալուն, տեղ տեղ նկարները կիսաեղծ ծեփերը թափուած և տակի տախտակները անկապ բերնի ակռաներու նման դուրս ցցուած և կախուած են : Բացի արևմտեան թևերէն միւսներն ունին հնգական պատուհաններ, որք առանց ապակիի, միայն տախտակեայ փեղկեր ունեցած

են, անոնք ալ մաշուած, կարկանուած, կրկին մաշուած և թափթփուած են: Հիւսիսային թեւի հինգ պատուհանները բնաւ փեղկեր չունին, արեւելեանները որոնց առջեւ է ամբողջ աւանը և արեւելեան գեղատեսիլ և դալարազուարճ լեռնաշղթան և այդիներու ու պարտէզներու սպիտակափառ ամառանոցները, նոյնպէս փտտած եւ մասամբ թափթփած են. հարաւային թեւի պատուհաններու վիճակը նոյնն է. ուրկէ կ'երեւի Թլանի բլուրը կամ Թիլը եւ Անարգաբայի բերդը՝ չորս ժամ հեռաւորութեան վրայ:

Իջնենք վար եկած եւ ելած է ճանապարհներէն եւ սանդուխներէն՝ մինչեւ խոհանոցի հաւասարութեան եւ քալենք դէպի հարաւ սանդուխի մը դուռիս: Աջ կողմերնին, անփականք դռնով եւ անփեղկ պատուհաններով մի սենեակ կայ, որ ժառանգաւորաց սեղանատունն էր, իջնենք մի քանի աստիճան եւ ձախ թեւերնիս կը պատահի դարձեալ անփականք դրան մը՝ որ արեւմուտքէն արեւելք երկարաձգուած սրահի մը դուռն է, երբեմն միաբանութեան սեղանատունը եղած է. վերջերս որբանոցի և ժառանգաւորաց սերտարան և դասարան էր, ուր երեք դասատու միասին կը պարսպէին իրենց առարկայի ուսանողաց հետ: Ասոր շարունակութեան վրայ, արեւելեան կողմը երեք սենեակներ կան, որոց մին սեղանատուն եւ խոհանոց է որբանոցի աշակերտաց: Իջնենք վար, աջ կողմը անբնակելի եւ օրը օրին վտանգ սպառնացող սենեակներ են, մանաւանդ հանդէսներու օրերուն, որոց տանեաց վրայ հազարաւորներ պիտի խոնուէին. թէ՛ տեղացի մերազնեայք եւ թէ՛ կառավարութիւնը դիտողութիւն ըրին վար առնել այդ սենեակները՝ անակնկալ վտանգներու տեղի չը տալու համար, բայց ժամանակը չը ներելուն ձգուեցան իրենց վիճակին մէջ և անվտանգ մնացին:

Կ'իջնենք վար, եկեղեցւոյ գաւիթը, որ քառաթեւ վեհարանէն ութսուն եւ հինգ աստիճան խորութիւն ունի: Եթէ Կիլիկոյ Կաթողիկոսաց մէջ երկար ապրող-

ներ եղած են, պիտ ըսեմ, որ կամ բնաւ Ստոյ մէջ ապրած չեն եւ կամ վեհարանէն վար իջած չեն : Այս ընդարձակ գաւթին արեւելեան կողմը չորս հինգ գետնայարկ սենեակներ կան 'ի գործածութիւն վարդապետաց : Այս սենեկաց վրայ Ատանարնակ Կեսարացի Ուզուն-Աշըքեան եղբարք նոր երեք սենեակ շինեցին 'ի յիշատակ կենդանեաց և ննջեցելոց :

Եկեղեցւոյ հարաւային կողմը՝ վանքի պարիսպին կից չորս քանդուած սենեակներ կան, իբր թէ հանգուցեալ կաթողիկոսը քակել տուած է 'ի նորոյ շինել տալու համար, բայց եթէ քակուած ալ չը լինէին, բնակելի չէին ըլլար : Հարաւ-Արեւելեան կողմը գետնայարկ և վերնայարկ վեց եօթը սենեակներ կան, որոց չորսը միայն քիչ շատ յարմարութիւն ունին բնակութեան և այս սենեկաց տակ է վանքի հարաւային դուռը :

Նկարագրուած սենեակներէն զատ կան մի քանի խցիկներ, որոց մէջ մտնել ելնելու համար՝ նախ պէտք է բաժանորդագրուիլ կեանքի ընկերութեան : Այս է Ստոյ վանքը իր ամբողջութեամբ :

2.

Ստոյ մէջ վանքի կալուածներն են թլանէն զատ՝

1. — Զրաղաց, մէկ քարով, Ստոյ գետին եզերքը, տարեկան վարձու տրուած է 120 կիւվլէկ ցորենի .

2. — Մէկ կազինօ Անար շուկային մէջ, տարեկան վարձու տրուած է 1380 դրշի . իմ 'յաթոռ ժամանուծիս մի քանի օր առաջ այս կալուածի միամեայ պայմանագրին վրայ 1903 սեպտեմբեր 1 — 1904 սեպ' 1 տարի մըն ալ կ'աւելցնեն և վարձքէն 685 դրշ . կը գանձեն :

3. — Երկու խանութ խոհարարի, 368 -|- 460 = 828 դրշ . տարեկան վարձքով .

4. — Մէկ փոքրիկ սրճարան, տարեկան 756 դրշ . վարձքով .

5.— Մէկ Փոքրիկ տուն մը Ուզուն-Թարլային մէջ 115 ղրշ. վարձքով.

6.— Պարտէզ մը 36 արտավար 1035 ղրշ.ի վարձքով.

7.— Հայոց Թաղին մէջ աւերակ տուն մը

8.— Թլանի մէջ երկու քարով ջրաղաց մը տարեկան 700 կիւվ. ցորենով :

Հասոյթարեր այս կալուածներէն զատ՝ վանքին իեպհական գետիններուն վրայ զանազանք տուներ շինած են և տարեկան մասնաւոր տուրք մը կը վճարեն սրբւ իճարը-զէմին :

... Հստ այսմ Ստոյ վանուց 'ի Սիս գտնուած կալուածոց եկամուտն է ջրաղացք 820 կիւվ-ցորեն վերածեալ 15 ղրշէն 12800, գազինօ, խանութներ, պարտէզ և այլն. 4114, իճարը զէմին՝ 448 $\frac{1}{2}$, ընդ ամենը 16336 $\frac{1}{2}$ ղրշ :

Աւանի մերձաւոր շրջակայքը 400 արտավարի արտեր, որոցմէ գրեթէ բնաւ չօգտուիր վանքը :

Թալանի ագարակը հեռու է Սիսէն 3 $\frac{1}{2}$ ժամ, տարածութիւնը անորոշ, երբեմն 1000, երբեմն 15-20000 արտավարի կը բարձրացնեն, իսկ 1867 ցուցակի մը մէջ 2000 : Որքան ալ լինի, հազիւ կէսը մշակելի է, միւս կէսը ճախնուտ և եղեգնուտ է : Վանքը ցարդ նշանաւոր օգուտ մը տեսած չէ, հանգուցեալ կաթողիկոսը տարեկան 10-18 հազար ղրշ ծախս ընելով՝ բաւական արդիւնք կ'առնէ եղեր, մէկ երկու անգամ բըրինձ մշակել տուած է, առատ բերք եկած է, յորմէ Ֆրէնկեան հանգ. Յովհաննէս էֆ. օգտուած է թէ՛ բրինձի վաճառատունէն և եթէ կաթողիկոսի ամսականաց զանձումէն 500 էն աւելի ոսկի պարտական մնացեր է և այս բանը ամբողջ Ատանաղիք գիտեն, սակայն ժառանգորդները հանգուցեալին կալուածները յ'Ատանա, 'ի Տարսոն և 'ի Մերսին ծախել տուած և մէջերնին բաժնած ժամանակ, հանգուցելոյն այդ պարտքը յիշելու խղճատութիւնն անգամ ըրած չեն :

... Եթէ վեհափառ և բարեխնամ կայսրը իրեն բնական արդարութեամբ և գթալիր սիրով բարեհաճի

հրամայել թիանին մի անգամ ընդ միշտ վանքին սեփական ըլլալը, իմ կարծիքով վանքը իր նիւթական և բարոյական անձուկ միջոցներով բնաւ չը պիտի կարողանայ պէտք եղածին պէս շահագործել: Ջրաղացը իւր արդի նահապետական վիճակին մէջ միշտ 500-700 կիււ. ցորեն արդիւնք պիտի տայ, իսկ եթէ արդի դիտական եղանակով բարեփոխուի և առատ ջուրին ոյժը բամպակի գործարանի մըն ալ գործածուի, հարիւրաւոր լիրայի անհրաժեշտ պէտք ունի, նոյնպէս երկրագործական հին արօրները, եթէ Եւրոպականի չը փոխուին և հնձելու ու կայսելու տաժանելի աշխատութիւններն ալ մեքենայով չը կատարուին, վանքը տարին հազիւ 500 արտավար կարող պիտի ըլլայ մշակել և ատոր արդիւնքն ալ տւթմաներուն, տուարածներուն և չիճթնի-պաւիթն պիտի բաւէ, վանքը 'ի զուր ծախս պիտի ընէ և հազար ու մէկ գլխու ցաւանքներ պիտի քաշէ:

Ուստի միակ միջոցն է, որ դրամատէր և հողատէր ազգային մը մեծ գումար մը յատկացնէ, ոչ իբր զոհողութիւն, այլ շահակցութեան համար, բաւական երկար պայմանաժամով մշակել տայ, մասնագէտ, գիւղատնտես երկրագործի մը տնօրէնութեան տակ. ջրաղացը բարեփոխէ, բամպակի գործարան մը հաստատէ, շերամարուծութեան համար թթաստան մը հասցնէ, ճախինները ցամաքեցնէ, եղէգնուտները մշակելի հողի վերածէ, դրած գումարին քանի մը պատիկը շահի, վանքին ալ շահեցնէ և պայմանաժամը լրանալէն ետքը, եթէ ուզէ, նոր պայմանադրութեամբ գործը շարունակէ. եթէ չուզէ, ազարակը իւր բոլոր պարագաներով վանքին յանձնէ: Կը խնդրեմ, որ Պատկ. Վարչութիւնը այս պարագան յուրջ ուշադրութեան առնու և առ առաւելն 10 տարուայ մէջ վանքը իսկական ազարակի մը տէր և Կիլիկեան ալ երկրագործական դպրոց մը ունենալու բաղդին արժանացնէ:

* *

Մարաշի մէջ այ ունի վանքը արտեր, պարտէզներ և խանութներ զոր հանգուցեալ կաթողիկոսը ինչպէս թլանը, նոյնպէս այդ կալուածները իր անուռնին դարձուցեր է, որով թէպէտև տարին 6-8000 զրշ. եկամուտ կը բերեն, յորմէ հարիւր տարին վանքին հասած է, 500-1000 զրշ. բայց ամենամեծ ցաւ մը եղած են վանքին, շնորհիւ որ ըստ օրէ բուսնող ժառանգորդներու և տակաւին վերջերս Մարաշէն կը գրէին, որ տեղւոյն Արագիին միւսիւրիին գրողումովը երկու ժառանգորդներ դուրս եկած են, մին պապական, միւսն հայաստանեայց Ս. եկեղեցւոյ հարազատ, և մեծամեծ զբաղմանց և սրտմաշութեանց առիթներ կու տան տեղւոյն առաջնորդարանին :

է.

Վիճակային հասոյթից որակին և քանակին վրայ բան գիտցող չը կայ վանքին մէջ, որովհետև վիճակները կաթողիկոսին մահէն յետոյ իրենց պարտաւորութիւնը առ Ս. աթոռն բոլորովին զլացած են, միայն ի պատիւ Ատանացւոց պէտք է խոստովանիլ, որ իբրև ամենէն մերձաւոր վիճակը աթոռին և աթոռայնոց ցաւերը հոգալէն կամ քաշելէն զատ՝ տարին 1500-2500 զրշ. աթոռահաս իրաւունք տուած են :

Պատահաբար ձեռք անցած ցուցակի մը համեմատ վիճակները կու տան եղեր,

1.— Սիւս, Կոյս ընդ կուսի պսակէն 5 զրշ. նշանտուքէն՝ 5, երկրորդ և երրորդ պսակներէն, նոյնպէս այր ընդ կուսի, Կոյս ընդ այրւոյ՝ 10-20 զրշ. Տէրունի ըսուած ծուխերուն արդիւնքը : Պօղոս, Պետրոս և Ս. Մինաս մատուռներուն գանձանակադրամը Աթոռինն են եղեր :

2.— Ասանա, Կոյս ընդ կուսի՝ 5, Բ. և Գ. պսակէն ըստ կարողութեան, մկրտութենէն 1, թաղումէն

2¹/₂: Տարեկան Ս. Լուսաւորչայ տօներուն գանձանակի արդիւնքը, վախճանեալ քահանայից ծուխերու առ ու ծախի արդիւնքը, հինգ տաղաւարներու յիշէքը. ամեն տարի երկրագործներէն պտղի անուէնով առնըլաժ ուտելեղէնը, հարսանիքներէն գոյացած քրչրգին կէսը, դուրսէն եկող և բնակութիւն հաստատող (տէրունի) ընտանեաց հոգևոր տուրքերը:

3-4.— Տարսոն և Մերսին, Ատանայի պէս.

5.— Անսիոֆ, Տարեկան 1500-3000. Ս. Միւռոնի ամեն օրհնութեան ատեն նուիրալ կը դրկուի, քաղաքի և գիւղօրէից եկեղեցեաց գանձանակներ, Եագուպիյէի և Ղընիյէի վանքի ձիթաստաններուն արդիւնքը:

6.— Պուլանըզ, Կոյս ընդ կուսի, կամ կոյս ընդ այրւոյ՝ 5 դրշ. Ամեն տարի երկրագործներէն պտղի, Ս. Միւռոն օրհնութեան տարիները նուիրակութիւն:

7.— Բերիա, Մախուելով հանդերձ անորոշ գնով նուիրակութիւն ունի:

8.— Քիլիս, Բերիոյ վրայ է, բայց Աթսուը ունի մէկ ձիթաստան և նուիրակութիւն:

9.— Այնթապ, Բերիոյ նման.

10.— Մարաշ, Պտղի, ապուրցու, գանձանակ և նուիրակութիւն:

11.— 13.— Պեհեսնի, Ասրեաման, Մայաթիա, Կիւրին, Մարաշի նման:

14.— Եօզղաւ, նուիրակութիւնը մէջը ըլլալով տարեկան 3500 դրշ:

15.— Կեսիֆ-Էմլաֆ, նուիրակութեան հետ մէկտեղ տարեկան 3000 դրշ:

16.— Հանրն, Զէյթուն, Ֆրնուզ, Տարէնէ, Մանըրլըզ, Տիվրիկ վեց վանքերուն Աթոռին տալիք տուրքն է գանձանակադրամ և նուիրակութիւն:

Ը.

Եկեղեցին չը մտած՝ Աւագ դրան վրայ, եկեղեց-

ւոյն լայնութեամբ հինգ կամարի վրայ ծածք մը կայ, առաջ այս կամարներուն վրայ եղած է կանանց վերնատունը, բոլորովին անջատ և արտաքոյ եկեղեցւոյն, ինչպէս է յ'Երուսաղէմ Ս. Յակոբեանց եկեղեցւոյն վերնատունը և մուտքը դուրսէն: Հանգ. կաթողիկոսը քակելով վերնատունը և եկեղեցւոյ հետ յարաբերութեան կամարները փակելով և պատուհաններ ձեւացնելով՝ վերնատունը ներս կ'առնէ փայտեայ սիւներու վրայ տնայով դուրս ելած է, որոյ ներքին ծեփն անգամ ընելու միջոց և կարողութիւն ունեցած չէ, որով տնայի տախտակներու սզեղ տեսքը գիւղական աղքատ խրճիթի մը տպաւորութիւնը կ'ընէ:

Աւագ-դրան ճակատի արձանագրութիւնը կարդալով և մեծագործ շինողին «ողորմի» մը կամ սրտաբուղիս «հոգւոց» մը ըսելով ներս մտնենք:

«Դուռ իմ մտից 'ի յոյս վերին
Լուսոյ փառաց խառնարանին
Զի աստ խառնի մաքուր գինին
Լինի գինումն անմահ գառին:
Կամ թէ անբիծ առագաստին
Փեսայացեալ անախտ բանին
Հասեցելոյ Սեամբ շնորհին
Հիմնեցելոյ 'ի բան վիմին
Նոր կառուցաք բոլորովին
Թէ ես, թէ շէն արդեամբ վեհին
Տ. Կիրակոս Սրբազանին
Բա, ոգելից Հայրապետին
'ի թվին հայոց Ռ. Մ. Ծ. Թ. մայիս Ժ. օրն

Սուրբ շինուածոյս վերակացուի
Եւ գայլ սենեակս ընդ պարսպի
Մեծաւ ջանիս կասարողի
'ի կոյս գրոյս թուահաշուի

Այսօր ամօֆ աթիսատդի
Արիաջան փոխանորդի
Ընտիր Վեհիս Կիրակոսի
Տ. Եղիայ եպիսկոպոսի
Որ եւ սեղեալ խարբերդացի
Յիսել գանուհն է արժանի :

Եկեղեցին շինուած է չորս քառակուսի սեանց վրայ, հետեարար երեք սենեակներէ կը բաղկանայ. միջինը կողմնականներէն աւելի բարձր, որոց տանեաց վրայէն միջնոյն համար կլոր լուսամուտներ ձգուած են իւրաքանչիւր կողմէն Յական հատ: Եկեղեցւոյ երկայնութիւնը դռնէն մինչև դասի շրթունքը 18 մէթր է. անկէ մինչև բեմին ճակատը 6, 63 և բեմը $3\frac{1}{2}$ մէթր՝ բովանդակ երկայնութիւնը 33, 13 և լայնութիւնը 13 մէթր է: Թերևս նոր շինուած ատեն ծեփ ունեցած է ինչպէս կ'երևի կամարներու մէջի մնացորդներէն, այժմ բոլորովին մերկ է յատակը. մասամբ վեցանկիւնի քուղլաներով է և մասամբ պարզ հող. ո՛չ ժողովուրդի տեղը և ո՛չ դասերը փռոց չունին, բաց'ի Անտիոքի տասն և ութ խսիրներէ: Ունի երեք պատարագամատոյց սեղան, մէջինը յանուն Ս. Երրորդութեան և կողմնականները՝ յանուն Ս. Կարապետի և Ս. Ստեփաննոսի: Սեղաններն ալ փռոց չունին և ոչ՝ կարգին վարագոյրներ: Խաչկալը, որ շատ գովուած է, ունի ինն աստիճան, որ եթէ Երուսաղէմի և Ս. Էջմիածնի զարդարանքները միացնես չեն լեցներ, այժմու դիխաւոր զարդարանքներն են թզաչափ աշտանակներ, երկու կլոր խաչեր, երկու հրեշտակակերպ զարդեր, մէկ Աւետարան և մէկ փոքր պատկեր: Նոր շինելու ատեն կամ ունեցած են բաւականաչափ զարդեր և կամ ապագային ունենալու յոյսով շինած են:

Հիւսիսային կողմը եկեղեցիէն դուրս ելած է թեմը, որ յանուն Ս. Հոգւոյն սեղանն է, յատակէն տասըն աստիճան բարձրութեամբ, ուր կը կատարուի եպիս-

կոպոսական ձեռնադրութիւնը :

Այս սեղանի արևելեան կողմն է Ս. Լուսաւորչայ մատուռը, կամ մասանց պահարանը, որոյ դուռը դասին բերանն է: Դիմացը հիւսիսային կողմը՝ նոյնպէս դասին բերանը դուռ մը կայ, ուրկէ կը մտնուի յանուն Ս. Էջմիածնայ եկեղեցին, որ արեւմտեան կողմը արտաքին դուռ մը ևս ունի ճակատը յիշատակարանով:

Թէ անձեփ մեծ եկեղեցին և թէ՛ մատուռները արտաքին և ներքին ճեղքուածքներ ունին, քարերէն ոմանք մաշած են, նորոգութեան մեծ պէտք ունի. ծեփի, յատակելու, անպէտ քարերը փոխելու, վտանգաւոր տեղերը կարկտելու համար 800-1000 ոսկիի կարօտ է: Ներկայ վիճակին մէջ թերևս մէկերկու տասնեակ տարիներ դիմանայ, բայց այնուհետև վերանորոգելու տեղ. վերաշինելու պէտք պիտի ըլլայ մի քանի հազարներով:

*
* *

Գանձատուներ մթին, խոնաւ և բորբոսնած խոռոչ մըն է Ս. Հոգւոյ սեղանին տակ. բերդանման, նեղ, փոքրիկ և միակ լուսամուտ մը ունի արեւմտեան կողմը: Դուռը Լուսաւորչայ մատուռին մէջ կը բացուի, յատակը հող և մկնարոյն. պատերուն տակ մի քանի ցեցակեր դարակներ ունի. ծեփը թափուած. եկեղեցական անօթք զետեղուած են դարակաց և մի քանի փտտած շարժական արկղիկներու մէջ, յորոց մի քանի հատ ալ Լուսաւորչայ մատուռին մէջ են թղթերով լեցուն: Չեռագիր և տպեալ մատեանք, տետրակներ և դասագրքեր Լուսաւորչայ մատուռին հիւսիս-արեւմտեան անկիւնը երկու իշոտնուքներու վրայ, մի քանին տախտակէ յատակի վրայ դիզուած էին, որոց մասին եկեղեցական կահուց ցուցակագրութենէն յետոյ:

Թ.

Գանձարանի մէջ եղածները 1850 մարտ 20 ին

ցուցակագրուած են այս վերտառութեամբ: «'Ի Պօլսոյ Սրբազան Պատրիարքի փոխանորդ Տ. Քաղէոս Մ. վրդ. Սիրելին եկեալ 'ի Ս. Աթոռ մեր, կամեցաք մեք և նա դպրութիւն առնել տալ բոլորովին զանօթսն Սրբոյ Աթոռոյս արարաք առաջի իշխանաց Սսոյ քաղաքին և են այսոքիկ:»

Ըստ ցուցակագրութեանս արժաթեղէն, պղըն-ձեղէն և զգեստեղէն, ջահեր, աշտանակներ, թագեր, սաղաւարտներ, վակասներ, բուրվառ, գօտի, կոնքեր կանդեղ, խաչ, սկիհ, քշոց, տապանակ, զարդեր, աջ, արժաթապատ Աւետարան, մասուէնքներ, շուրջառ, եմփփորոն, փորուրար, թէնոց, շապիկ, ժամարարի և դպրաց Գաւաղան, ասա, վարագոյր, գոգնոց, ծածկոց, կորփուրա, շուշպա, փեշկիր, խալրչա են ևլն. ընդամենը գտած են ութն հարիւր քսան երեք կտոր, որոց մէջ աւելի նշանակելի են Ս. Միւռոնի արժաթեայ կաթսան, յիշատակ, Տիւղեանց Գերդաստանին, մէկ ձեռք Հայրապետական զգեստ, յիշատակ Պէղճեան Ամիրային, մէկ ոսկիէ սկիհ, երեք արժաթեայ ջահեր և երեք զոյգ մեծ միջակ և մանր աշտանակներ:

1867 ին վերստին ցուցակագրած են այս խորագրին տակ «Կիլիկիա Ս. Աթոռումըզըն կմրի մուհաճագար Խապապընըն իսթիմալը իլէ կմլաւ վէ ագարընըն սեպըր սէճսէր Էսիլմէսի զըմընսա Մարաւէ վէ Ասանա, Միս վէ Հանըն շէհիրլէրինսէն միւրէթթէպ մեմլիսի մախսուս մա'րիճէթի իլէ մուա'յէնէ օլընան Բեաճճէի Էսէվաթը պէր վեմիի աթի պէյան օլուըր:» (Թարգմ.)

Կիլիկիոյ Ս. Աթոռը լաւագոյն վիճակի մէջ պահելու միջոցներուն մասին խորհելու և իր գոյքերը ու կայուածները ցուցակագրելու նպատակաւ Մարաշ, Ատանա, Միս և Հանըն քաղաքներու մասնակցութեամբ կազմուած յատուկ յանձնախումբի կողմէ զննուած ու աչքէ անցուած բոլոր գոյք ու կարասիները 'ի վերև նշանակուած են:

Հստ երկրորդ ցուցակագրութեան, որոյ մէջ են նաև տնական կահք և անօթք, գտած են 6 իբի պին իւշ եիւզ եիրմի soգուզ փարչա մալ եեփիւնի, որոց մէջ հաշուած են 577 ձեռագիր և տպեալ գրքերը, 53 ճիւտախիզ տետրակ, 22 փսիաթ և այլ շորեղէնք: Այնուհետև վանքի սեփական միւլքերը ցուցակագրուած են, որուն մէջ թլանի տարածութիւնը 2000 արտավար ըսուած է: Մի քանի կտակեալ տուներու, ՚ի Միս և յ՛Ատանա, այսօր միայն անուները մնացած են շափահասներու յիշողութեան մէջ:

Այս ցուցակը հետեւեալ ծանօթագրութեամբ ներկաները ստորագրած և կնքած են. Եպալասե եիւզ սահիճեօք պեան գրլընան 202 գալեմե սեպտի սեճքեր իբի նիւսիս օլարագ թանգիմ գրլընմը, պիր գըթասը Տերսա՛ասեթե փաթրիգիսանեյե Տեղապահ եպսկ. մարի-Ցեթի իլե իրսալ գրլընանադը վե սիկերի Ս. Աթոռսա մուսաիլե՛ սեղապահ գիմեթիցե հրՑը միւքեգաի մասլահաթսան պուլունմադից գիրիցի իմգա վե թեմհիր օլնմը սր:

Տէր Կարապետ Մարաշլը, Գրիգոր Ետիպէլա Յ Աւետեան
 (կնիք) Մարաշ (կնիք) Ատանալը.
 Յարթ. Պուլտուգեան Փէքմէզճեան հճի. Գէորգ Լեչինեան կրպ
 Ատանալը Սիս (կնիք) Սիս (կնիք)
 Գէորգ Քիւփէլեան Ճըրճըրեան Թորոս
 Սիս (կնիք) Սիս
 Սարգիս Թուրսարգիսեան
 Հաճընլը (կնիք)

Հասարակութեան մէջ կնքեալ գանձատուներ բացուած ըլլալու տարածայնութեան հետեանօք 1370ին հետեւեալ ծանօթագրութեամբ «Ս. Աթոռումըդըն էսպագ յուսարարը Փէքմէզճեան Յովհանէս վրդ. եեթի իլե պունսան ագեմ մեօհիւրի օլան խազնե աչըլմը օլսըդընսան 1870 մարտ 9, երկուշարթի կիւնիւ պուլունան միաբանլար իլե Քիւփէլեան Գէորգ, Լեչինեան Կարապետ վե Փեմեզեան Մանուկ աղալար՝ կաթողիկո-

սական փոխանորդ Պետրոս Սրբազան բեաւերի բահրըն-
 սա թեքար անօթլարա պագըլըպ 1867 թահրիբնեքն շու
 Ֆարդիյեթլե կեօրիւմիւս սրբ: Նոր քննութիւն կ'ընեն
 և տեսնուած տարբերութիւնք՝ պակասածներուն և
 աւելցածներուն, կը դնեն և այսպիսի ծանօթագրու-
 թեան շիշպու անօթլար պեօյլե կենե մուայեքնե օլուն-
 սրֆսան սօնրա շիւրունեյե վե կիւվեյե այիս զգեսլեքեքն
 մա՛սա քեաճճեի կիւմիւսե միւքալըգ օլան անօթլարը
 խազնեյե գօեուպ պիլիթթիճագ խազինե գաբուսը մեօ-
 հիւրլեքիֆսին պասեհու խազնե անախարարընը սախի
 պիւ ուճագ շեֆնեքնեյե լեճ պիւրեյե շեֆնեքնեի մեզֆիւրիւ
 սախի մեօհիւրլեքիպ Լուսաւորիշ պահարանընա գօեուլ-
 ուպ լուսարարըգ խրպմեքիքնի սախի Զեյթունը Յովհան-
 նես վարդապետե քեաճճեմիզլին բեյի իյե իհալե գըլըն-
 մրս սրբ:

Պէտրոս եպկս. Թէօդորոս եպկս. Ներշապուհ կիրակոս վրդ.
 Հաճնոյ (կնիք) Ատանայի (կնիք) Քէօսէլեան
 Յակոբ վրդպ. Յովհաննէս վրդպ. Քիւփէլեան Գէօրգ
 (կնիք) (կնիք) (կնիք)
 Լեչինեան կարապետ Բէքմէզճեան Մանուկ
 (կնիք) (կնիք)

Նոր լուսարարի ընտրութեան, կամ կաթողիկոսի
 հաճութեամբ լուսարար կարգուելուն առթիւ անօթ-
 ները Գրդ անգամ կը ցուցակագրուին այս խորա-
 գրին տակ:

«1872 Յունուար 1. Կիլիկիոյ Ս. աթոռոյս նոր-
 ընտիր Մկրտիչ Ա. կաթողիկոս Սրբազան հօր օման
 հանդէսը կաաարելէն զկնի ներկայութեամբ Նորին
 վեհափառութեան և. Գեր. Արիստակէս Եօզղատու և
 Պետրոս Հաճնոյ եպիսկոպոսաց և քանի մը արժանա-
 պատիւ վարդապետաց. որոց ստորագրութիւնը՝ ի
 ներքոյ կը տեսնուի, վերոյիշեալ Պետրոս եպկսը.
 մեագ—լուսարար կարգելով և Աթոռոյս ամեն մէկ
 եկեղեցական Սուրբ անօթները և զգեստները մի առ-

Տի աչքէ անցնելով՝ Նորին Սրբազնութեան յանձնը-
ուեցաւ սոսկալի արարողութեամբ մը, այսինքն Ս. տա-
ճարիս գանձատան բանալիները Լուսաւորչայ Աջոյն մէջ
դնելով՝ Վեհափառ կաթողիկոսը նոյն Աջէն առնել
տուաւ բանալիները, նոր կարգեալ աւագ—լուսարար
Գեր. Պետրոս եպիսկոպոսին:— Կետևողութիւն Ս. Ե-
րուսաղէմի լուսարարապետին գանձատան բանալիներ
ընէն յանձման:

Անօթներու ցուցակին տակը «վերայիշեալ ամէն
մէկ սրբազան անօթները և զգեստները համայն Արժ.
միաբաններու եղբարց ներկայութեամբ Վեհափառ կա-
թողիկոսէն ինձ յանձնուած ըլլալուն համար սոյն
ստորագրութիւնս տուած եմ:

Լուս. Պետրոս Եպիս. Յակոբ վրդ. Եղիշէ վրդ. Յովհ. վրդ.
(կնիք) Տէօվլէթեան Գազանճեան
Յօհան վրդ. Սահակ վրդ.

1850 և 1867 թուականներու ցուցակագիրներու
աչքերէն վրիպած է հնոտի եմիփորոն մը իբրև հը-
նութիւն և սրբոյն Ներսէսի Շնորհալուոյն ժամանակից՝
իբրև թանկագին մասունք մը:

1872 ին ցուցակագիրք այդ մեծ սխալը ուղղած
են և այսպէս արձանագրած «Հին անթիքա եմիփորոն
Ներսէս Շնորհալիի ժամանակէն»: Շատերէն լսած էի
և կարծեմ լրագրաց մէջ ալ կարդացած, բայց չէի հա-
ւատացեր, քանի որ միևնոյն լրագիրք օր մըն ալ հրա-
տարակեցին թէ՛ «Երուսաղէմի գանձարանին մէջ պահ-
ուած են Յակոբ Տեառն Աղբօր սկիհը և հողաթափը,
որուն վրայ ժամանակին չը զարմանալէ զատ կուշտ
մը խնդացեր եմ: Ի Սիս ժամանելէ մի քանի օր յե-
տոյ երբ հարկ եղաւ շորրորդ անգամ ցուցակագրել ա-
նօթները, հետաքրքրուեցայ, մանաւանդ թէ ներկայ
գտնուող միաբան վարդապետներու պարծանքով խօ-
սիլը աւելի շատ հետաքրքրեց, ուստի աչքէ անցու-
ցինք այդ անդործածելի եմիփորոնը և յիշատակարանի

Թիւը նայեցանք, որ արդարեւ տողին ծայրը Ո և յաջորդ տողին սկիզբը ՁԳ է, $683 + 551 = 1234$, բառական հնութիւն, այլ ոչ ժամանակակից Շնորհալուոյն: Երկու բան ուշադրութիւնս գրաւեց, մին կտորը, որ պրուզումեայ և վերջին ժամանակներու գործ էր, երկրորդ Ո թուագրին անմիջապէս կից սրմա շէրիտին կարուած ըլլալը, իսկոյն կարը միջիջ քակել տուի և Ռ ին արգելական թեր դուրս գցուեցաւ, որով 679 տարւայ հնութիւնը եղաւ $1083 + 551 = 1634$, երկու հարիւր եօթանասուն տարւայ նորութիւն մը:

Ժ

Երկրորդ ցուցակին մէջ 577 տպեայ և ձեռագիր և 53 ճիւտսիզ տետրակները տեսանք առաջին անգամ Ս. Լուսաւորչայ մատուռին մէջ կալածե իրարու վրայ խառն դիզուած, ուրկէ անմիջապէս դուրս թափել տուինք, տարիներու փոշիներէն մաքրել և Ս. Էջմիածնայ Եկեղեցին փոխադրելով՝ սնտուկներու մէջ զետեղել տրուինք: Վերջերս ձեռագիրներուն համար երկու դարակ շինել տալով տպեայներէն զատեցինք և կանոնաւորապէս զետեղեցինք: Յաւօք սրտի տեսնուեցաւ, որ մերձաւորապէս 150 կտոր ձեռագրաց մէջ կարեւոր հնութեամբ և պարունակութեամբ գիրք չը կայ, մեծ մասամբ քարոզ գիրք և մեկնութիւններ են, միայն Աստուածաշունչ մը կայ խոնաւութենէ ազդուած և թղթերը իրար փակած:

Այժմ և ապա, էթէ Աստուած չը տայ յաջողութիւն աւելի կարեւոր և կենսական գործերու, բարենորոգման և բարեշինութեան յուսած իծաղ տեղեկագիրների պատրաստելու, ներկայս թող մեայ ձախող սկզբնաւորութեան մը տխրունակ յիշատակը:

1903 Յունիս 3

Աղօթարար Վասն Աղգիս
ՍԱՀԱԿ. Բ. ԿԱԹ. ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Մայրավանք Ստոյ

Վսեմաշուք Գայուստ էֆ. կիւլպէնկեանի (Հօնտոնարնակ սիրելի որդոյ մերոյ և Հարազատի հայ Առաք. Ս. եկեղեցւոյ և որոց ընդ ձեզ են խնդալ 'ի Տէր :

... Հսեցինք, որ մտադրութիւն ունեցած էք ծախելու այգին (Ատանայի մէջ). եթէ ստոյգ է, առաջին գնորդը, ամբողջ Արլիկիոյ կողմէն ետ եմ. չունիմ ըստ Պետրոսի և Յովաննու արծաթ և ոսկի, այլ զոր ունիմ տաց Զեզ, այն է խորհուրդ և թելադրութիւն յաւերժացնելու Ալուլպէնկեան յաւէտ սիրելի և խնկելի անունը մտոցուած և աւերեալ Արլիկիոյ մէջ. զոր աչքով տեսնելու քաղղաւորութիւն, թէ գժբաղղութիւն ունեցած էք տարիներ առաջ : Ուստի հարկ չըկայ պարզել և ռացատրել ձեր սիրելութեան Արլիկիոյ : Ղմա-կարիք և բազմապիսի պէտքերը, քանի որ դուք նորի գիտակ էք, տեսած էք նաև օտարներու հոյա պ և հսկայական կրթական ու բարեգործական հաս. ա. ա. տութիւնները ինչո՞ւ չունենայ և Արլիկիոյ արդի մայրաքաղաքը Ատանան, իւր գօլէժը շնորհիւ Եիւլպէնկեաններու և այլ մեծահոգի կրթասէրներու : ահա՛ իրր միակ գնորդ ձեր խաղողի՛ այգին տալիք գինս է փոխարինել զայն կրթութեան և գիտութեան այգի-ի : Միչև երբ մուրանք օտարէն հազ, մուրանք գիտութեան, մուրանք կրթութիւն՝ տոհմային առաքինութիւննիս վրայ տալով : Ընտանեկան թոնիրին կիսայրեաց հացի պատասք շատ քաղցր է, քան օտարին ձոխ ու համադամ սեղանը : Այդ պատառիկ մը հացը դուք ջամբեցէք Արլիկիոյ. սիրելիդ մեր 'ի Տէր :

1903 Յունիս 27 Ատանա

Ստ. Սահակ կթղկս Արլիկիոյ

Թիւ. կոնդակաց 16

Ն. Ա. — Յիշեալը թէպէտ յօժարեցաւ այգին տրամադրել, սակայն պայման դրած էր. որ Գօլէժը՝ իր բոլոր պարագաներով վեց ամսուան մէջ կառուցուի, ինչ որ անհնար էր. քանի որ թէ՛ նիւթակա նջիլոցները և թէ,

քաղաքական միջոցները թողատու չէին այդքան կարև
ժամանակի մէջ գլուխ հանելու համար գործը :

ՀԱՄԱՐ 117

2 Յուլիս 1903 Ատանա

Գեր. Տ. Գէորգ Ս. Նպս. Երէցեան,

... Դուք մի մոռնաք յաճախ տեսնուիլ Պատրիկ
էֆէնտիի հետ և մշակել ժառ. վարժարանի գաղափա-
րը . իմ միակ ցանկութիւնս է, որ Կիլիկիոյ կաթողիկո-
սին աջակցողներուն, եթէ երազ չէ, ցանկին գլուխը
գտնուի Նորին վսեմութեան պատուական անունը :
Ձեռք պէյր բոլորովին մոռցաւ զմեզ, թէև ընտրու-
թիւնս շնորհաւորեց և ես պատասխանեցի . այնուհետե
այլ ևս ձայն չը հանեց . արդե՞օք վախցաւ, որ իրեն այ
բարեգործութեան հրաւէր կ'ընեմ :

Ստ. Սահակ կաթ. Կիլիկիոյ

ԾԱՆ.— Ձեռք պէյ Մէրհամէթեան 'ի նպաստ գիւղա-
կան դպրոցներու տարեկան 12 Օսմ. ոսկի յատկացուց
և 4 տարի կանոնաւորապէս վճարեց :

ՀԱՄԱՐ 138 . .

27 Յուլիս 1903 Ատանա

Մեծ. Մ. էֆ. Խերեան,

... Շատ պէտքեր ունի ընդհանուր Կիլիկիան .
պէտք զարգացած հոգևորականներու, պէտք բարեկարգ
և կանոնաւոր վարժարաններու, պէտք նիւթական և
բարոյական հացի, որոց գոնէ մասամբ բաւականու-
թիւն տալ կաթողիկոսի մ'ը ուժերը և բաղձանքները շատ
անգոր և տկար են : Օտարներ ունի՜ն յ'Ատանա, 'ի Հա-
ճըն, յ'Անտիոք, 'ի Բերիա, յ'Այնթապ և 'ի Մարաշ ճոխ և
նախանձելի հաստատութիւններ, ԳՕԼէֆՆԵՐ և որբա-
նոցներ . միայն մեր աղքատ ժողովուրդը զրկուած է
այդ բարիքներէն, կամ եթէ օտարի լիառատ սեզանի

փշրանքներու մասնակցիլ փափաքի, կը պարտաւորուի զոհել եկեղեցի, և տոհմային շատ թանկագին աւանդութիւն և առաքինութիւններ: Իո՞ւք այդ պէտքերուն մին լրացնել մտադրած էք:

Իցիւ՞ Ձեր վսեմ օրինակէն և այլք յորդորուէին և իւրաքանչիւրն մէյմէկ պէտքի լրացման Սուրբ պարտաւորութիւնը ստանձնէր, որով համայն Կիլիկիոյ իւր երջանիկ բաղդով երախտապարտ կը մնար այդ բարերարներուն:

Եթէ աջակցութիւն զտնենք, մենք ալ մտադրած ենք Սոյ մայր—վանուց մէջ 40 ժառանգաւորներու համար վարժարան մը բանալ, ուսեալ քահանաներ և վարդապետներ հասցնելու նպատակաւ և Ատանայի մէջ բաւական ընդարձակ Գօլէժ մը հաստատել, իբրև մրցակից ժեզուիտներու և Ամերիկեան կրթական հաստատութեաց: Յուսով ենք, որ մեր բաղձանքներու իրականացման համար օգնողներ չը պիտի պակասին:

. . . Ստ. Սահակ Աթղկոյ Կիլիկիոյ

Ծանօթ.—Այստեղ պարտք կը համարիմ, թէև թրդթակցութիւնները ՚ի ձեռին չունիմ, յիշել ազգային մեծ բարերար հանգուցեալ Մ. Խերեանը որ իր անսահման վստահութեամբ առ Ս. կաթողիկոսն 1000 ոսկինոց բաղնիք մը շինել տուաւ Ձէյթունի մէջ և 1910 ին ալ 200 ոսկի զրկեց հանգ. Աբրահամ փաշա Փարթողի միջոցաւ, որով Ս. կաթողիկոսը, ըստ իւր վաղեմի բաղձանաց Ձէյթունի ջերմուկներուն վրան հիւրանոց մը շինել տուաւ ՚ի պատսպարութիւն և ՚ի դիւրութիւն զանազան տեղերէ եկող հիւանդներու:

— Թօփայեան Հարազատք ալ չ'օգուտ Կիլիկեան գիւղական դպրոցներու մինչև իրենց գործերու բաժանման թուականը տարեկան 120 ական ոսկի տրամադրեցին, բաժանումէն ետքն ալ Ազն. Ալիքսան էֆ. տակաւին շարունակեց ասկն մը, իսկ վերջին

տարիներս Ատանա այգելութեան՝ ասրեկան 25 ոսկի դարոցաց և 100 ոսկի ալ Միխայի (Չէյթուն) եկեղեցւոյ շինութեան համար տուաւ :

ՀԱՄԱՐ 149

ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԵԱՅ Ս. Հայրապետի՛ս,

Ատանայի մէջ ստացայ Վեհափառութեանդ յուլիս 7 սրտապնդիչ սրբատառ գրութիւնը : Հայրական խորատ կը կարդաք զնդարձակ լայն ծրագիր. չը պատրաստել, հանդարտ և երկայնամիտ լինել, միայն առօրեայն մտածել, եղած հանապազորդական հացն ու ջուր ուտել և գոհանալ, բարեկից Սեղան տակաւ կը պատրաստուիք : Հայրիկ միթէ հանապազորդեան ուտելու և խմելու համար կաթողիկոս եղայ, երկաթեայ թագը գլուխս դրի. միթէ Երուսաղէմ հաց չը կա՞ր, Մակարի հորին ջո՞ւրը կը պակսէր. ինձմէ աւելի ժողովուրդն է քաղցած և ծարաւի. հաց և ջուր կը պոռան, թէև ես չէի զիրենք հացալից Եգիպտոսէն հանողը, բայց զիս կը քարկոծեն : Հայոց երկինք ամլացեր է, չըտեղար ոչ ցող և ո՛չ մանանայ. հայոց ծովեր կապուեր, կաշկանդուեր են, չեն բերեր երկնից օրհնութիւն և լորամարգի. մեր կեանքի գաւազան չը հրաշագործեր և հայոց ոչ միայն լեռներ ու ապառաժներ, այլ նաև յուռթի դաշտեր և արտեր ցամաքած են. երբ մայրական ստինք շունին կաթ, կաթներք ի՞նչպէս չիլան, ի՞նչպէս չը կականեն, աղիողորմ հառաչներ չարձակեն :

Այս ցաւերը մի կողմէն քուն և հանգիստ կը խռովեն, միւս կողմէն՝ ի Պօլիս կը դատափետուիմ անդրանիկ կոնդակներու առաքմամբ : Արդէն գուշակած էի մայիս 31 գրութեամբ, «եթէ չը խեղդուին. կամ ընդ գրուանաւ մնալու յաւիտեան դատապարտութեան չենթարկուին» : Կատարուեցաւ Կիլիկեցի

նոր մարգարէին գուշակութիւնը. լրագիրները խժրոժեցին, միտքէս չանցած բաներ վերագրել ուղեցին, որպէս թէ ընդհանրականութեան հովերով լեցուած լինէր գլուխս. մինչդեռ իմ մինակ և անկեղծ նպատակըս էր հայոց հայրիկին գերակայութիւնը ճանաչել, խոստովանիլ և հռչակել ընդ ամենայն ծագս աշխարհի: Ինչ անհարկի պատճառարանութիւն, կիլիկեցւոց ուղղեալ կոնդակ մը անյարմար է տարրեր վիճակներու մէջ կարդալ. արդէն կիլիկեցւոց ուղղուած ըլլալը ապացոյց է թէ երազներ և յաւակնութիւններ չեմ ունեցած. տակաւին կը պարծինք, որ առաքելական սովորութիւնը պահուած է մեր եկեղեցւոց մէջ. միթէ այն ատեն ալ «Հռովմայեցւոց» թուղթը «Գորնոթացւոց», կամ «Քաղատացւոց» եկեղեցիէն կը մերժուէր:

1903 յուլիս 31
Ատանա

որդիական ամենաջերմ յարգանք
եւ. աղօթող

Ստ Սահակ կաթ. Կիլիկիոյ

ՀԱՄԱՐ 201

14 Օգոստոս 1903 Ատանա

Գեր. Տ. Գէորգ Ս. Եպիս Երէցեան,

. . . Ձեր նոր բարերարը, որ 1700 ոսկի կը փափաքի նուիրել յ'օգուտ կիլիկեցւոց, ի՞նչ տեսակ դրպրոց կուզէ շինել տալ 500 ոսկիով և ապագան ապահովել 1200 ոսկւոյ կայուածներով: Հոգեո՞ր, թէ աշխարհական դպրոց պիտի լինի. գիշերօթի՞կ, թէ ցերեկեայ, թոշակաւո՞ր, թէ ձրիաթոշակ և ո՞րքան ուսանող պիտի պատսպարէ: Քաղաքի մէջ, թէ վանքին մէջ շինել տալ կուզէ, այս ամենը պէտք է գիտնալ. որ ըստ այնմ կարողանամ գաղափար և կարծիք յայտնել և ծրագիր առաջարկել: Իր անուան ըլլալուն ըսելիք չունիմ, քանի որ այդպէս կը փափաքի, միայն չեմ մոռնար ըսելու և կրկնելու, որ ներկայիս

համար Կիլիկիոց ամենամեծ և կենսական բարիքն է դպրանոցի մը հաստատութիւնը, որովհետեւ չունին զարգացեալ քահանաներ, վարդապետներ՝ վիճակները կառավարելու. առանց այս մեծ պէտքերու լրացուման՝ կաթողիկոսութիւնը նշանակութիւն չունի. Սիւր պիտի մնայ ընդ միշտ աւերակ դրութեան մէջ: Ներսէսներու Աթոռը իւր բնական բարձրութեան հասցնելու համար անհրաժեշտ են տաղանդաւոր գործիչներ և այդ գործիչները պատրաստելու համար բարեկարգ և հիմնաւոր գործարան—դպրանոց:

Եթէ կը համաձայնի բարերարը այս գաղափարին 1700 ոսկին ամբողջապէս շինութեան մը յատկացնենք. իսկ մատակարարութիւնը ես վրաս կ'առնեմ, այն ատեն բնականաբար դպրոցին անունը երկորեակ կը լինի. աշխատեցէք համողել, այն պարագային տեղի ալ չը պիտի տանք. վանքին հողերուն վրայ կրնանք դրամ շինել. իսկ եթէ ուրիշ տեղ և տարրեր նպատակի համար շինուի մի քանի հարիւր ոսկի ալ տեղւոյ համար պէտք պիտի ըլլայ:

Ըստ առաջարկութեանս, եթէ յաջողիք ամենէն մեծ մխիթարական աւետիար պիտի ըլլայ: . . .

Ստ. Սահակ Կթղկս. Կիլիկիոյ

ՀԱՄԱՐ 269

1903 Հոկ. 30 Ատանա

ՆՈՅՆԻՆ

. . . 1700 Ոսկինոց կտակակատարին գլխիցաւանք տուած չըլլալու համար յարմարագոյնն է Ստոյ ժողովրդեան համար բանայ. կամ շինել վարժարանը: Աղքատութեան մասին. Ստեցիք շատ վար չեն մընար Աւտիոքցիներէն, մանաւանդ այս վերջինք ցըրւած գիւղերու մէջ կը բնակին, որ գիւղն ալ յարմար դատուի. միւսներն պիտի նախանձին, որուն հետեւանքը օգտակար չը կրնար ըլլալ: Ուստի խօսեցէք մարդուն հետ և եթէ ունի պայմաններ, մանաւանդ մատակարարութեան, մասին, մի առ մի գրեցէք:

որպէսզի ըստ այնմ գործի ձեռնարկենք:

ՀԱՄԱՐ 294

23 Նոյ. 1908 Սիւ

ՆՈՅՆԻՆ

. . . Հինգ հարիւրով յանուն Սոյ Ժողովրդե-
կան շինուելիք դպրոցը կտակարարին անունով պի-
տի ըլլայ ընդ միշտ. կ'աշխատինք իւր նշանակած
գումարով 'ի գլուխ հանել: Ատանայէն ճարտարապետ
մը հրաւիրեցի՝ յատկագիծ մը պատրաստելու և
երթալիք ծախուց հաշիւը ընելու համար: Ար յուսամ
յաջորդիւ հաղորդել, ուր պէտք տեսնուած բարեփո-
խութիւնը աւելի հմուտ վարպետի մը ընել կուտաք:
Մնացեալ 1200 ոսկիով գնելիք կալուածները Սոյ մէջ
արդիւնաւոր չեն կարող լինիլ. մաս մը Ատանայի և
մաս մը Մերսինի մէջ շինել կը տանք, ըստ ամենայնի
ապահով թող ըլլայ կտակակատարը, որ մենք օգտա-
կարը կը տնօրինենք: . . .

. . . Ստ. Սահակ կթղ. Կիլիկիոյ

Համեստափայլ Տիկ. Տիրու հի Մ. Պապովի, հա-
րազատի հայ առաք.Ս. եկեղեցւոյ . . . :

Բարձրապատիւ Բազարատ վրդ. Վարդազարեա-
նի 1908 հոկ. 7 ամսաթիւ գրութենէն մեծաւ ուրա-
խութեամբ տեղեկացանք, որ ձեր հանգուցեալ ամու-
սինը, բարեյիշատակ Մարգար Պապովեան 50000
րուբլի կտակ մը թողած է՝ Տաճկահայաստանում իր
անունով դպրոց մը հաստատելու նպատակով: Զախող
հանգամանքներու պատճառաւ մինչև այժմ դպրոցը
բացուած չէ ուստի կտակեալ գումարի տոկոսը ժամա-
նակաւորապէս կը դրկուէր Սանասարեան դպրոցին:
Այժմ վեհափառ Հայրապետի բարձր կամաց և խորհրդ
դին համաձայնելով՝ յօժարել էք այդ դպրոցը Կիլիկի-

թիւններ տեսնուին, յառաջիկայ աշնան գործը կ'ըսկսուի և մինչև գարուն կ'աւարտի:

Մնացեալ գումարի շահագործման համար արդէն գրած եմ, Ատանայի և կամ Մերսինի մէջ հասութարեր շէնքեր կը շինենք և մեծ հաւանականութեամբ ըստ փափաքանաց բարերարին, կ'արդիւնաւորենք յ'օգուտ դպրոցին:

Ստ. Սահակ կթղկս. Կիլիկիոյ

Վսեմաշուք Յակոբ Պէյի Տատեան, ընտիր շա-

ռաւիղիդ ընտրելագոյն և մեծահոշակ Տոհմին, հարազատի հայ. Առաք. Ս. եկեղեցւոյ և հոգևոր Որդւոյդ մերոյ Սիրելւոյ Սէր. ողջոյն Քրիստոսաւանդ և Օրհնութիւն 'ի Հօրէ ամենակալէ:

Տատեան մեծահամբաւ և ազգապարծանք գերդաստանին երջանկայիշատակ Նահապետաց, թէ՛ յիշատակաց արժանի վհապետաց և օամանեան երկրին իր ըրած ծառայութիւնք, և թէ՛ մանաւանդ եկեղեցական, գրենական և բարեպաշտական հաստատութեանց առատաձեռն բարերարութիւնք ծանօթ են մեզ: Օհնեալ ըլլալ յաւէտ անոնց խնկոտ յիշատակը՝ իրրեղյիշատակս արգարոց որոց անուանք և մեծագործութիւնք իրրե 'ի դպրութիւնս կենաց անջինջ և անմոռաց մնացած են յէջս պատմութեան և ամեն հայ սրտերուն մէջ:

Կիլիկիոյ Ս. Աթոռոյս հարազատներէն և մեր հոգևոր Որդի Գեր. Տ. Ներսէս Ծ. վարդապետէն իմացած ենք, թէ ձեր վսեմութիւնը շատ ազնիւ և բարձր տրամադրութիւններ, կարեկից ոգի ունի Հայրապետական Աթոռոյս արդի աննախանձելի և ամենատխուր վիճակի վրայ և միշտ բարեացակամ սէր մը կը տածէ առ Այն: Արգարե այս տեղեկութիւնք մխիթարութեամբ Լեցուցին զմեզ, ոչր վասն ներկայ հայրապետական օրհ-

նագրով կ'օրհնեմք զձեզ և ձեր բարի ու վսեմ զգացումները :

Երբ տարի մը առաջ Ազգին, ընտրութեամբ և մեր զոստափառ վեհապետին բարեհաճ իրաճեով Կիլիկիոյ կաթողիկոսական պաշտօնին կոչուեցանք, հոս մեր շուրջը ամեն ինչ աւերակ և տխուր գտանք, նոյն իսկ նիւթական տարապայման անձկութիւն մը : Առանց վհատելու սակայն, նախ՝ Աստուծոյ ապա մեր հպատակասէր կայսեր ու միանգամայն մեր սիրելի ազգայնոց գթութեան ձևնատուութեան վրայ յոյսերնիս դրած լի վստահութեամբ սկսանք աշխատիլ, կազմակերպելու համար վանական և վիճակային եկեղեցական և կրթական գործերը, որոնք բազմակարօտ և բազմապահանջ են :

Աներկմիտ ենք թէ ամէն հայ անհատ, որուն Մանօթ է Կիլիկիոյ Աթոռոյն անցեալ փառաւոր վիճակը և արդի անշքութիւնը, պիտի փութայ յօժարակամ կատարել իւր սրտի և զգացման պարտքը՝ հանդէպ այս պատմական ու պատուական Աթոռին :

Ձեր վսեմութեան ազնիւ և վեհ զգացման կոչում շենքըներ գիտնալով, որ դուք իբրև բարեգործ Տոհմին հարազատ շառաւիղը, ինքնին գիտէք անմահացնել ձեր առաքինազարդ և երջանկայիշատակ Մնողաց անունը, քանի որ կը սիրէք և կը կարեկցիք Շընորհալիներու Աթոռին անշուք և արգահատելի վիճակին վրայ :

Մաղթելով, որ Բարձոեայն Աստուած երկար և երջանիկ կենօք անփորձ և անվտանգ պահէ ձեր վսեմութեան ՚ի խնամս իւր՝

1904 ապրիլ 3 Սիս

Մնամ աղօթարար

Թիւ. կոնդակաց 60

Ստ. Սահակ Կթղկս. Կիլիկիոյ

ԾԱՆ. - Նոյն թուականին Պօլիս գտնուող Տ. Ներսէս վարդապետ Դանիէլեանի առաջարկութեամբ և անոր միջոցաւ զրկուած էր սոյն կոնդակը, որ անպատասխան

և անհետևանք մնաց. թէև ներսէս վարդապետի հա-
ւաստած էր, թէ օրհնութեան կոնդակ մը բաւական
պիտի ըլլայ համոզել, որ իւր Սան Ստեփանոյի ազարա-
կի Վանքերն նուիրէ :

ՀԱՄԱՐ 832/213

27 մայիս 1904 Հաճրն

Վսեմ. Պատրիկ էֆ. Կիւլպէնկեան

. . . Տարին անցաւ մեր օժման օրէն, բայց
մենք դժբախտաբար չը կարողացանք մէկ շաբաթուայ
գործ կատարել. ինչ յոյսերով եկանք և ինչ յուսախա-
րութեանց բախեցանք. որտարնդոստ կեցցե՞ներուն և
ծափերուն, մեծամեծ խոստումներուն. զոր ըրաւ պատ-
րիարքարանը և զոր կարելի էր ծափերու և համակ-
րութեան հետևանք համարել՝ մաշող լռութիւն մը
և ձեռնուէնայնութիւն յաջորդեց :

Այնու միայն բաղդաւոր կը համարիմ զիս,
որ տուած խոստումներս պայմանաւոր էին բարերար-
ներու, կեդր. իշխանութեան և վիճակայնոցս ձեռն
տուութեամբ և աջակցութեամբ իրականաւրի : Յոյսե-
րուս ամենէն տկար կողմը վիճակայնոցս ձեռնտու-
թեան բազասութիւնը կը շեշտէր, որովհետև նիւթական
տաղնապը համայն Կիլիկիան պրկած ու կաշկանդած
էր, բայց գաղափարներս բարեշրջեցան այս մասին,
երբ հետզհետէ ամենէն աղքատիկ քաղաքը սկսաւ իւր
յուժման հասցնել առ մեզ, որոցմով կարողացանք քսան
ժառանգաւորներ պատսպարելու շափ համեստ շէնքի
մը ձեռնարկել և Տեառն յաջողութեամբ 'ի գլուխ հա-
նել : Սակայն Կիլիկիոյ անսահման պէտքը սկզբնական
մտադրութիւնը, որ ծանօթ է Ձեր վսեմութեան, այդ-
քանով բաւականանալ չէր. վասնզի քսան ժառան-
գաւորներ Կիլիկիոյ հողեւորականութեան անտանելի
սովուն համար հազիւ պատառ մը չոր հացի տեղ կրնան
բռնել. ուստի ընդ միշտ պիտի հետապնդենք իրակա-

նացման, Կիլիկեան՝ ընդարձակ և կանոնաւոր դրա-
րանոցով մը ծածակու գաղափարին և այս մասին մեր
գլխաւոր յոյսը, պաշտօնական մարմիններէ աւելի՝
բարեկամներու և բարերարներու անհատական աջակ-
ցութեան վրայ դրած ենք, որոնց շարքին բարձրագոյն
դիրքը միշտ Ձեր վսեմութեան պահուած է Սրտիս ու
մտերմական Սիրոյս մէջ:

Ստ. կաթողիկոս ՍՍՀԱԿ

ՀԱՄԱՐ 332/239

Գեր. Տ. Գէորգ Ս. Եպկս. Երէցեան

. . . Հազար եօթն հարիւր ոսկինոց կտակի խըն-
դիրը նորէն լռեց, ինչպէս Մարգար Պապովի 50000
բուպլինոց կտակը. անէծք մը կայ, բայց չը գիտեմ,
մեր վրա՞յ, թէ ամողջ Կիլիկիոյ վրայ ծանրացած է:
Այլ ևս Պատրիկ Էֆ. նալ ձանձրացնել չեմ ուզեր,
բաղդ չունիմ, այս կամ այն մեղադրելէ աւելի լաւա-
գոյն է մեր անբաղդութիւնը լալ:

Ստ. Սահակ կաթողկս. Կիլիկիոյ

ՀԱՄԱՐ 332/250

Ասուածաբեայ Ս. Հայրապետ,

Ճանապարհորդութեան մէջ, նիւթական և բա-
րոյական հազար ու մէկ տաժանքներով Այնթապ հաս-
նելէ ետքը, ստացայ Ձեր օրհնադրոշմ գրութիւնը, ուր
տեսած օտար հաստատութեանց առթած յուսահատութիւ-
նը աւելի ևս ծանրացուց, բաղդ չունի անբաղդ Կիլի-
կեան կամ ես մեղաւորս, անձնական անբաղդութեամբ
բըս նսեմացուցի Կիլիկիոյ բաղդը: Պ. Եղեանց Աւետա-

անի վճռին հետևապէս ճարտար խելօքութեամբը . « որ ունիցի տացի նմա » . Սանասարեանը ունի, ուստի տարեկան երկու հազար մանեք տոկոսն ալ բարդած է Սանասարեանի ճոխ եկամուտին վրայ, մինչդեռ Կիլիկիայի մէջ երկու հազար մանեքով գիւղական երեսուն դպրոց կարելի է պահել :

Աղքատութիւնը ողջ Կիլիկիան մուրացիկ ըրած է, իսկ մուրացկանութիւնը, օտարէն եկած և գալիք առատահոս նպաստներու ակնկալութիւնը այլասերած է ժողովուրդը : Հայկական եկեղեցւոյ ոչ մի դրոշմ չը տեսնուիր ժողովուրդի ճակտին . Ֆրանչիսկեան, Քրափիստ, Փիգուիթ, Ամերիկացիք, Գերմանացիք և բոլոր օտար գործիչներ ժողովուրդը ո՛չ թէ մեր ձեռքէն, այլ իրարմէ կը յափշտակեն :

Թէև յոյս չունիմ Եզեանցի զօրաւոր ճանկէն բան մը կորզելու, բայց ըստ խորհուրդի Վեհափառութեանդ մի կոնդակ գրեցինք . եթէ ազդուի նոր օր և նոր արև Կիլիկիայի, եթէ չազդուի միշտ սև, սև օր : Երուսաղէմ Մամբրէ Սրբազանին ալ գրեցինք և խնդրեցինք, որ այս մասին գրէ և յորդորէ իր վաղեմի բարեկամը, բժիշկ իսահակ Ալաճաճեանը : Մենք մի տարւոյ փորձառութեամբ յոյսերն իս կտրած ենք ազգի ջոջերէն . . .

Որդիական ամենաջերմ յարգանօք եմ աղօթող
 1904 Յուլիս 29 Ստ. Սահակ կթղս. Կիլիկիոյ
 Այնթապ

ՀԱՄԱՐ 332/251 29 Յուլիս 1904 Այնթապ

Գեր . Տ . Գէորգ Ս . Եպկո . Երէցեան ,

... Կանխագուշակած էի Մարգար Պապօվի 50000 ռուբլինոց կտակի ջուրը իյնալը, ինչպէս այս անգամ Ս. Օծութիւնը կը հաստատէ անթուական նամակով :

... Հայրապետի խորհրդով Պրն . Եզեանցին կոնդակ մը գրեցինք . « ո՛ գիտէ, թերևս ազդուի և կտակը իւր վաղեմի կամ իսկական նպատակին յատկացնէ . եթէ յաջողինք ձեռք բերել, Այնթապի մէջ կ'արժէ, որ

գօլէժ մը հիմնէնք իբրև մրցակից Ամերիկեան Գօլէժին . տարեկան 600 ոսկիէն աւելի մերիններէն կ'առնեն և ամենախիստ կերպով կը վարուին հայ ուսանողներուն հետ :

Ստ Սահակ . կթղս . Կիլիկիոյ

Վսեմաւում Աղա Կարապետի Եզեանց , հարագասի Հայ . առաք . Ս . եկեղեցւոյ եւ հոգեւոր Ռեդոյ մերոյ Սիրելոյ Ռոջոյն , Սեբ եւ Օրհնութիւն՝ ի սրբոյ Աթոռոյն Շնորհալեաց եւ ի սրբոյ մասանց ընդ հովանեայ նոր հանգուցելոց ամեն— .

Մի զարմանաք , որ Կիլիկիոյ խորերէն և աւերակներէն Շնորհալոյ Աթոռի անարժան Գահակալը առ Ձեզ կը դիմէ , Ձեր խորին ուշադրութիւնն ու կարեկցութիւնը խնդրելու , որովհետև Կիլիկիոյ կրթական և բարոյական ողբալի վիճակը օտար դեպքանութեանց ճարտար գործիչներու հակայական ճիգերը , Ամերիկեան , Գերմանական և Անգլիական մարդասէրներու անըսպառելի գանձերով հիմնուած Այնթապի հոչակաւոր Գօլէժը , Մարաշի աստուածաբանականը , Տարսոնի Քրիսթի նորահաստատ Գօլէժը , Ատանայի աղջկանց Գօլէժը և Ժիզուլիթաց միջնակարգ դպրոցը , Հաճընի և Մարաշի Որբանոցները և արհեստանոցները , թողունք գիւղօրէից մէջ Ֆրրանչիսկեանց հոյակապ վանքերը , եկեղեցիները և կրթական հաստատութիւնք , որ ըստ օրէ մերկ ու քաղցած հայ ժողովուրդը կ'օտարացնեն և կը խորթացնեն հայ Ս . եկեղեցիէն . իսկ մենք , որ Ազգի մեծամեծ խոստումներով , և երազուն լիառատ նպաստներով սրտապնդուած ընդունեցինք այս ծանր ու պատասխանատու պաշտօնը , օտարներու այսքան հակայ հաստատութեանց դէմ մրցելու կարելիութենէն իսպառ զուրկ ըլլալէ զատ՝ պարտաւորուած ենք Վանքի աւերակներու ողբերգուն և Վանքի միարանութեան օրական պարէնի պարզ հայթայթիչն ըլլալ :

Այս ամեն ցաւերուն միակ զարմանը , Կիլիկիոյ ժողովուրդը փրկելու միակ հնարաւորութիւնը և միջոցն է

տոհմային հաստատութիւններու մէջ, տոհմային բնորոշ կրթութեամբ իրենց պարտքը և կոչումը ճանչցող հոգեորականներու և ազգի ինքնութեան գիտակից, զարգացեալ անհատներու պատրաստութիւնը, միայն ազգի բարենէրներու ձեռնտուութեամբ կ'իրականանայ:

Լսած ենք, որ տարիներ առաջ հանգուցեալ Մարգար Պապովի յիսուն հազար (50000) ռուբլի կտակած է, իր անունով դպրոց մը շինելու և կառավարելու պայմանաւ. այդ բարենպատակ կտակին կտակակատար կարգուած են հանգուցելոյն այրին բարեպաշտուհի Տիկին Տիրուհին և թիժիշկ պրն. Իսահակ Ալաճաճեանը. կտակը ցարդ, ըստ փափաքանաց հանգուցելոյն, իրականացած չէ, կամ տարրեր ձևի տակ գործադրութեան գրուած է. նաև տեղեկութիւն ունինք, որ Չեր Վսեմութիւնը կարող է ներգործել կտակակատարներուն վրայ, կամ Չեր հասուն և բազմափորձ խորհուրդները մեծ կշիռ ունին յիշեալներու վրայ. ուստի պարտ ու պատշաճ սեպեցինք Չեր կարեկից սըրտին առջև պարզել Կիլիկիոյ վտանգաւոր կացութիւնը և բազմատեսակ կարիքները և խնդրել, որ յիշեալ կտակը աշխատիք յատկացնել տալու Կիլիկիոյ յարմար կեդրոնի մը մէջ, յանուն Մարգար Պապովի միջնակարգ դպրոց մը հաստատել:

Յոյս մեծ ունենալով, որ Կիլիկիոյ զարգացման և բարգաւաճման նպաստողներուն մէջ առաջին պիտի հանդիսանաք Չեր հեղինակաւոր միջնորդութեամբ և իմաստուն խորհուրդներով, կը մաղթեմ յիճեառնէ երկար և երջանակեանք Չեր Վսեմութեան և բոլոր ձերայնոց:

29 Յուլիս 1934 Ստ. Սահակ կթղկա. Կիլիկիոյ

Ա. Ն. Քոչար

Թիւ Կոնդակաց 70

ԾԱՆՈԹ. — Այս մասին Ս. կաթողիկոսի կասկածը իրականացաւ, որովհետև կատարուած դիմումները ոչ միայն ապարդիւն մնացին, այլ և պրն. Եղեանց չը հաճեցաւ

իսկ կոնդակի ստացումն երկտողիւ մը ծանուցանել:

Ատանայի Առաջնորդ Գեր. Տ. Մուշեղ Մ. վարդապետ
Առ Օրմանեան Սրբազան զրկած նամակին պատճէնը

ՀԱՄԱՐ 4..

23 Փետ. 1905 Ատանա

Ամենապատիւ Սրբազան Հայր,

Ամսոյս 16 ին քաղաքէս մեկնելով՝ Սիս ուղևորեցայ Վեհ կաթողիկոսին ներկայանալու և առաջնորդական կոնդակս ու պաշտօնիս վերաբերեալ հրահանգներն ստանալու համար. երեք օր մնալով Սսոյ Մայրավանքը, ամսոյս 21 ին վերադարձայ Ատանա: Այս ճամբորդութեան առթիւ կ'արժէ, որ Ձեր Բարձր Սրբազանութեան և պատկ. խառն ժողովոյդ ուշադրութեանը ներկայացնեմ իմ ականատեսի դիտողութիւններս վանքի արդի տխուր վիճակին և Կիլիկիոյ Շնորհազարդ Հայրապետին վարել հարկադրուած կեանքի մասին և այն խորհրդակցութեան մասին, զոր ունեցանք Նորին Ս. Օծութեան հետ՝ Սսոյ մերձակաները հաստատուելիք երկրագործական վարժարանի նկատմամբ:

1.— Սրբազան Հայր, Վանքի շինուածական մասին վիճակը այնքան տխուր է, որ ականատեսէ մը զատ, ոչ ոք կրնայ հեռուէն երևակայել: Բացի դպրոցին շէնքէն և միաբանական հինգ սենեակներէ, որոնք Ն. Ս. Օծութեան օրով նորոգուած և վերաշինուած են, չը կայ երեք յարկ մը, սենեակ մը, որ աւերումի յուսահատեցնող տեսքը չը պարզէ: Շէնքերէն մեծագոյն մասը կործանած և քարերու և հողերու բլուրներ ձեւացուցած ու մնացեալները թոյրովին խարխլած, անձրևներուն ներքեւ անպատասպար կը մնան: Այդ աւերակներուն մէջ բնակիլը միսիթարական կողմ մը չունի բնաւ: Մանաւանդ ցաւալի և տխուր է Նորին Ս. Օծութեան կեանքը, որ միևնոյն ժամանակ իրր գրասենեակ, իրր ճաշարան և իրր ննջասենեակ կը ծա-

աայէ, և որուն կը դարպասեն շարունակ բուքն ու անձ-
րենները: Ծայրագոյն համբերութիւն մը եւ կոչումին
խոր գիտակցութիւնը միայն կրցած են հանդուրժելի
ընել կաթողիկոսական կեանքը այդ քարքարուտ աւե-
րակներուն մէջ: Առանց Վեհ. Կայսեր հոգածութիւն-
ներուն, առանց պատրիարքարանիդ իրական և սրտոտ
օժանդակութեան և առանց ընդհանուր ազգի արդիւ-
նաբեր համակրութեան ինչ կ'սպասենք, որ կարենայ
ընել Կիլիկիոյ Տան Շնորհազարդ Հայրապետը, գործելու
ազատութենէն մեծ մասամբ զրկուած, անօժանդակ
և առանձին: Կը խնդրեմ Ձեր Բարձր Սրբազնութենէն
և պատկ. Վարչութենէդ, որպէսզի ուշադրութեան
առնելով ինքնաբերաբար և պարզապէս զգացումներուս
թելադրութեամբ գրուած սոյն տողերը, բարեհաճիք
վայրկեան մը առաջ Ձեր լուրջ խորհրդածութեան ա-
ռարկան ընել Կիլիկիոյ վիճակներուն, և մանաւանդ
Սսոյ վիճակին խնդիրը, եթէ երբէք կուզէք որ Նորին
Ս. Օծութեան բարի տրամադրութունները անձնուրաց
հովուապետի պարտականութիւնները արդիւնաւորին
յօգուտ հայ ազգին և եկեղեցւոյն և մասնաւորապէս
Կիլիկիոյ վիճակներուն:

Մեր արդի Վեհ. կաթողիկոսը իր նախորդներէն
աւերակներ միայն ժառանգած է եւ քանի մը բրածոյ
վարդապետներ, որոնք եւ ոչ մէկ լաւագոյն գործի
յարմարութիւն ունին եւ եթէ կան հատ մը կամ
երկու գիտակից վարդապետներ անոնք ալ արգելքի
տակ կը մնան: Ժամանակն է, Սրբազան Հայր, որ
քիչ մը աւելի ուժով եւ սրտով վերաբերուիք Կիլիկեան
աթոռին, եւ անոր գործերուն եւ կարելին՝ ի գործ
դնէք, փութացնել տալու համար գործադրութիւնը,
այն իրաւեցներուն (Քլանի ազարակին, վանքի շինու-
թեան նպաստին, տուրքերու շնորհման, բանտարկելոց
ազատութեան եւլն. եւլն.) զորս Վեհ. Սուլթանը շնոր-
հեց, երբ Ն. Ս. Օծութիւնը Պոլիս կը գտնուէր:

Պատկ. Վարչութեանդ խղճամիտ եւ իրական օ-

ժանդակութիւնը պիտի կրնայ նպաստել այն բարոյական
եւ նիւթական վերաշինութեան մեծ գործին, որուն
ջանք եւ զոհողութիւն չը պակսիր Ն. Ս. Օծութեան
մօտ եւ որուն պէտքը այնքան զգալի է կաթողիկո-
սական Աթոռին, Կիլիկիոյ վիճակներուն եւ ամբողջ
ազգին համար: Պէտքը անհրաժեշտ է եւ վայրկենական:
Զանցառութիւնները կամ յետաձգումները կրնան օրէ
օր պատասխանատուութիւնները ծանրացնել ամենու
վրայ եւ վատասերումի կամ հատուածներու առաջնոր-
դել ազգին մէկ կարեւոր մասը, որուն վերադարձումը
քրտինքոտ ջանքերու, պարտակատարութիւններու,
զոհողութիւններու կը կարօտի:

2.- Պօլիսէն մեկնած միջոցիս ինձ կը յանձնա-
րարուէր, որ Ն. Ս. Օծութեան հետ տեսնուիմ Կիլիկիոյ
սահմաններուն մէջ ժամհարեան Եղբարց ծախքով
բացուելիք երկրագործական վարժարանի մասին:
Ինչպէս գիտէ Ձեր Սրբազնութիւնը, կանխաւ որոշում
տրուած է այդ վարժարանը բանալ Թլանի ազարակին
մէջ իբրեւ յարմարագոյն տեղ: Այսօր այդ հողին վրայ
դպրոց կառուցանելու համար երկու դժուարութիւններ
ունինք մեր առջեւ, 1.- Որչափ ատեն Թլանի վանքին
վերադարձնող կայս. իրաւե՛ն չէ հաղորդուած տեղական
իշխանութեանց, չէ կարելի այդ հողին վրայ նոր շէնք
մը կառուցանել, որչափ ալ Թլանը այսօր մեր ձեռքով
կը կառավարուի եւ կը մշակուի: 2.- Երկրագործական
վարժարանի մը շինութիւնը կարծեմ թէ ասկէ առաջ
չէ ուզած արտօնել Ատանայի վսեմ. կուսակալը:
Այդ երկու դժուարութիւնները բառնալու համար մէկ
միջոց միայն կը մնայ, անմիջական կերպով գործի
սկսելու համար: Թլանի ազարակի կից 250-300 ոսկիի
արժէքով 5000 արատավար գետին դնել եւ հոն ազա-
րակ անուանով կառուցանել շէնքը, դպրոցի մը բոլոր
յարմարութիւններով ու ճարտարապետութեամբ եւ
զանի յանձնել վկայեալ երկրագործի մը, որ իր մօտ
ունենայ պէտք եղածին չափ աշակերտ «Երկրագործի

առակերտ անուշով եւ որոնք իրենց մշակութիւնները կատարեն թլանի հողերու վրայ: Կը կարծեմ թէ տեղական սա հանգամանքներուն մէջ չէ կարելի ասկէ տարրեր կարդադրութիւն մը ըսել: Անունները չեն, որ դործերը եւ նպատակները պիտի արդարացնեն: Ազարակ կամ դպրոց, հող չէ ինչ յորջորջում ալ որ ունենայ շէնքը կամ հաստատութիւնը, բաւական է, որ լսարարներուն բաղձանքին համաձայն ծառայէ իր նպատակին ու կոչումին եւ ժողովուրդին զաւակները կրթէ գիտնականապէս ըմբռնուած եւ կիրարկուած երկրագործութեան տեսական ու փորձառական մեթոտներով: Չէ, եթէ երբէք պատկ, խառն ժողովդ ասելի դիւրութիւններ ունի դպրոցին արտօնութիւնը ճշտք բերելու, այն ատեն դժուարութիւններէն մին հարթուած կ'ըլլայ ինքնին, կողմնակի ճամբաներով գտելու հարկ չը մնար այլեւս: Ամեն պարագայի մէջ ասանկ հաստատութեան մը պէտքը չափազանց զգալի է այս դաշտին մէջ ուր հակառակ այնքան լայն ու շրջաբաժակ դաշտերու գոյութեան, մշակութիւնը շատ անապետական կերպով կը գործադրուի:

... Առ այժմ Ատանայի մասին բան մը չեմ ձկրընար ըսել, քանի որ անձանօթ մըն եմ տեղին: Սա ասոյք է սակայն, թէ չափազանց անկերպարան վիճակ մըն է Ատանան, իր բոլոր շրջակայքովը:

Մնամ Որդիական յարգանօք

Առաջնորդ Հայոց Ատանայի

Մուշեղ վարդապետ

Վսեմափայլ Տիկին Երանուհի Բարթող փաշայի,
Երկրաշատի հայ .Ս. Եկեղեցւոյ եւ հողեւոր դատեր մերոյ
ողջոյն եւ օրհնութիւն:

Երբ նոր հասած էինք մեր նոր պաշտօնավայրը,
տարախութիւնը ունեցանք օրհնութեան կոնդ
չնորհաւորել նորին Վսեմութիւն Արրահամ փաշան

եւ հրաւիրել ի Կիլիկիա Ս. Միւռոնի օրհնութեան հանդէսը եւս փառաւորելու իր պատուաբեր ներկայութեամբ: Ներկայիւս ալ երջանկութիւնը ունինք շնորհաւորել Ձեր Վսեմափայլութիւնը կայս . այն թանկագին մեծարանաց համար, որուն արժանի էք ըստ ամենայնի, այն բարեգործութիւններով, զոր անխնայ կը շուայէք Սզգի կարօտեալներուն եւ եկեղեցական ու դպրոցական յարկերուն:

Ձեր օրինակը շատ շինիչ ու կրթիչ է ամենուն ալ համար որոց, միակ փառքը կը կազմէ դրամարկղներու մէջ արգիլուած ոսկիի դէզը: Ունենալ եւ չը բարեգործել կը նշանակէ Աստուծոյ աւանդը չարաչար գործածել, ունենալ եւ բարեգործել՝ կը նշանակէ Աստուածային նախախնամութեան դերը կատարել եւ ահա՛ այս պատճառով մեր հայրական Սրաի ուրախութիւնը եւ եւս կ'առաւելու:

Հաւատքի պակասութիւնը ունեցողները կը տրտնջան Աստուածային նախախնամութեան դէմ, ընկերութեան մէջ տեսնուած անհաւասարութեանց պատճառաւ, սակայն Ձեր բարեգործութիւնը այդ կարգի խակամիտներու մէջ հաւատքի գօրեղացման կը նպաստէ: Առանց յորդորելու որ շարունակէք Ձեր մխիթարար դերը, վասնզի պէտք չունիք յորդորի, քանի որ ինքնարուզի է Ձեր մէջ այդ զգացումը, կը խնդրեմ Աստուծմէ, որ շատ երկար ապրիք համայն պարագայիւք որպէսզի Ձեզմով մխիթարուածներու եւ Բարթողեան ազգապարծանք Գերդաստանի օրհներգունելու թիւը ա՛լ աւելի շատնայ:

1905 Յուլիս 17 Սիս . . . Ստ. Սահակ կթղկս . Կիլիկիոյ թիւ կոնդակաց 94

ԾԱՆՕԹ .— Սոյն շնորհաւորականը անպատասխանի ճեպած է: Ձենք զարմանար, որովհետեւ մերայնոց սովորութիւնն է շնորհաւորութեանց սեծ կարեւորութիւն չը տալ:

ՀԱՄԱՐ 665/332

1905 Հոկ. 22 Սիս

Մեծայարգ Աղա Յովհաննէս Ժամհարեանց

... Անցեալ տարի Պօլիս եղած ատեննիս Ս. Պատրիարքը յայտնեց, որ Մարաշի Որբանոցի հաշւոյն գումար մըն ալ Նպաստից Յանձնաժողովոյ տրամադրութեան տակ կայ. թէ որքան է հարկաւ ձեր Սիրելութիւնը գիտէ. Մտադիր ենք քառասուն գիշերօթիկ աշակերտի դպրոց մը շինել, որուն համար պէտք ունինք 600 ոսկիի. եթէ արժան կը դատէք, հաճեցէք կարգադրել, որ յիշեալ գումարը մեզ յանձնեն, քանի որ յօգուտ Կիլիկիոյ որբերուն յատկացուած է, իսկական նպատակին ծառայած պիտի ըլլայ յատկանալով վանական դպրոցին շինութեան :

Մենք ընդհանուր Ազգի համակիր աջակցութեան վստահելով յանձն առինք աւերակներու կաթողիկոսութիւնը, բայց ըստ ամենայնի յուսախաբ եղանք. վեհափառ Հայրիկի խոստումները աւելի ևս քաջալերեցին զմեզ, բայց ազգին և եկեղեցւոյն հասած աղէտները ամեն յոյս ոչնչացուցին :

Փա՛ռք բարերարին և փա՛ռք ողորմած Կայսեր, որ եկեղեցւոյ աղէտը հաճեցաւ բառնալ և ծերունի հայրապետին վիրաւոր սիրտը սփոփեց. Հարկաւ այդ սփոփանքը և մխիթարութիւնը մի օր ալ մեզի պիտի հասնի Աստուծոյ ողորմութեամբ և բարեսէր ազգայնոց աջակցութեամբ :

Ստ. Սահակ կաթողիկոս Կիլիկիոյ ԾԱՆՕԹ. Այս առթիւ մեծանուն բարերարը հաճեցաւ տրամադրել 100 լիրա Օսմանեան, որով Թլան ագարակին համար գոմէշներ գնուեցան, ինչպէս նաև Մարաշի որբանոցին պղնձեղէնները, 20—25 ոսկւոյ արժէքով, վանք փոխադրուեցան ի պէտս միաբանութեան :

ՀԱՄԱՐ 665/386

25 Հոկ. 1903 Ս/ս

Ամեն. Տ. Տ. Մաղաքիա Ս. Արքեպիսկոպոս
Պատիրարք Հայոց Թուրքիոյ

...Ատանայի վսեմ վալին այս անգամ թէ՛ ի կայս-
պալատ և թէ՛ ատլիյէի նախարարութեան հեռագրեց
և գրեց Թլան ագարակին, մեր ամսականի վանական
կալուածոց ապառիկ տրոց և Ֆէրազի գործողութեան,
նաև Հալէպի գետնի ծանօթ խնդրոց մասին: Մենք
արդէն յուսահատած ենք Աթոռոյ աւերակ վիճակէն
և նիւթական անձկութենէն, ալ աւելի ծանրացաւ
յուսահատութիւնն իս, որ Նորին վսեմութիւնը ուէ
պատասխան չստացաւ: Չը գիտենք, այս անտանելի
վիճակը մեր անձնական, թէ ընդհանուր ժողովրդի
մեղքին հետեւանքն է: Արդէն գրած ենք վալին,
ներկայիւս ձեր Սրբազնութեան ալ կը գրենք, որ եթէ
իրաց վիճակը այսպէս շարունակէ, պիտի պարտա-
ւորիմք հրաժարիլ, խնդրել բարեխնամ կայսեր գթու-
թիւնը, որ արտօնէ զմեզ քաշուիլ պաշտօնէ և աղօ-
թել իր թանկագին կենաց համար:

Գուցէ մեր այս մտադրութիւնը ոմանց դիւա-
նագիտական խաղ, կամ սպառնալիք թուի. սակայն
վստահ թող ըլլան, որ այսքան նրբութիւն վանական
մարդուն տրուած չը կրնար ըլլալ. վանքը աւերակ,
միաբանութիւնը անկերպարան, օրական անունդը
պակաս և հրաշագործելու շնորհքը վաղուց վերցուած
է. ինչ կարող ենք: Լաւագոյն չէ՞ թողուլ քաշուիլ,
քան անօգուտ պաշտօնավարութեամբ ազգը և պե-
տութիւնը խաբել:

Հստղներ կան, որ մեր խնդիրները անյոյս պիտի
մնան որքան կ'աշխատինք վալիններուն միջոցաւ դիւ-
րութիւններ գտնելու. եթէ ստոյգ է, ապա ուրեմն,
երբէք լաւագոյն օրեր տեսնելու չենք, քանի որ կիլիկիոյ

վանական և վիճակային խնդրոց համար պատ-
րիարքարանիդ միջնորդութիւնք և դիմումներն ալ
ակնկալուած արդիւնքը չեն ունենար: Կը խնդրենք,
կուզէք միջինը համարեցէք, կուզէք վերջինը, հարկ
եղած տեղը ներկայացուցէք մեր անյոյս վիճակը և
որոշ պատասխան մը տուէք մեզի, որպէսզի ինչ որ
ընել պէտք է անոր վրայ խորհինք:

Ստ. Սահակ կաթողիկոս Կիլիկիայ

Տարաբախտ վանականացդ, հոգեւոր Որդւոց մե-
րոց ողջոյն և օրհնութիւն խոովեալ սիրով ու սրտիւ:

Խնդիրը, որոյ համար մենք, դուք և համայն
հասարակութիւնը տագնապի մէջ ենք, տակաւին ո՛ր
և է նոր փոփոխութիւն և կերպարանք չստացաւ:
Վալին յոյսեր, չոր յոյսեր կուտայ եւ երկիցս հեռագ-
րեց ի Կայս. պալատ. պատասխան չը կայ ցարդ: Վի-
ճակները պիտի հեռագրենք մեր հրաժարիլը եւ անոր
ծնունդ տուող պատճառը:

Գաղթ. Յանձնաժողովոյ անդամ փաշան տեղդ
է այժմ եւ կամ պիտի գայ, խմբովին գացէք եւ ա-
ղերսեցէք, նաեւ եթէ կարելի է, վանք ալ տարէք
եւ աւերեալ վիճակը ցոյց տուէք. եթէ Թլան երթալիք
ըլլայ, ձեզմէ ալ մարդ գտնուելու է, միշտ կրկնելու է.
«Թլան ըսուած տեղը ամբողջութեամբ վանքին ձեռքը
չէ. միայն 10000 արտավար, որուն կէսը ճախճախուտ
եւ կէսը մշակելի է»: Աղօթեցէք եւ ջերմ սիրով աղօ-
թեցէք. Աստուած ամենակարողն է, թերեւս բարի
վախճան մը տայ խնդրոյն եւ ամենքնիս ալ մխիթա-
րէ:

Պատրիարքարանէն ոչ նաժական ոչ նոր հեռագիր ա-
ռինք. անշուշտ անտարբեր չեն մնար, կ'աշխատին,
բայց առ այժմ չենք գիտեր թէ ի՞նչ ուղղութեամբ եւ

եղանակաւ կ'աշխատին : Մենք երկիցս թագրիր տուինք Վալիին եւ խնդրեցինք. որ նորին վեհափառութեան հաղորդէ մեր աղերսները : Յանձնաժողովոյ անդամներէն ոմանք այս տեղ են, պիտի աշխատուի ասոնց գրել տալու, թէ «Թլանը գաղթականաց բնակութեան յարմարութիւն չունի առողջական տեսակէտով .» այդ տեղ ալ նոյն ուղղութեան հետեւելու էք :

19 Ապրիլ 1909

Ատանա

Մնամք աղօթարար
Հրաժարեալ Կաթողիկոս
Սահակ

... Գիւտ արեղա,

Միարանութեան կողմէ քաշուած հեռագիրը Վալին շատ հաւնած էր. երև. աղաները (Ստոյ) չը համաձայնեցան իրենց կողմէ ալ հեռագրել :

Խնդիրը նոյն անորոշութեան մէջ է, միայն հաղորդեցէք ամենուն, պատրիարքարանը ապրիլ 22 նամակով կը ծանուցանէ, թէ «Թլանի մէջ գաղթականներ բնակեցնելը առժամս յետաձգուած է եւ Սատարէթէն լուր տրուած է, թէ խնդիրը նկատողութեան առնուած է կարևորը տնօրինելու» : Պատրիարքարանը մեր բռնած ուղղութիւնը և ըրած ջանքերը գովելով՝ ինքն ալ կաշխատի խնդիրը միանգամ ընդ միշտ լուծել տալու :

Անձրեաները ինչ ըրին Թլանի ցանքերը . Հրանդ վարդապետ թող երթայ եւ մանրամասնօրէն գրէ . այստեղ վնասները հարիւր հազար ոսկիով կը հաշուեն . մարդիկ եւ տարերք միացած են ընդհանրապէս երկրագործներուն եւ ի մասնաւորի վանքին դէմ :

• Միարանութեան ամենուն ալ ըստ կարգի եւ ըստ աստիճանի ողջոյն եւ օրհնութիւն, թող աղօթեն, որ յուզուած խնդիրը նպաստաւոր վախճան ունենայ . Մարաշի խնդիրն ալ վար չը մնար Թլանի խնդիրէն :

ԾԱՆՕԹ .— Թլան ագարակին կառավարութեան կողմէ կայս . իրատէով իրրեւ մահլիւլ գրաւուելուն եւ թուրք գաղթականութեան յատկացուելուն առթիւ տեղի ունեցած հեռագրական բողոք-դիմումներուն եւ կաթողիկոսարանին, կեդր . կառավարութեան եւ պատրիարքարանին միջեւ կատարուած թղթակցութեան օրինակները չունիմ : Միայն ինչպէս յայտնի է, կաթողիկոսարանի եւ պատրիարքարանի ջանքերով նոր իրատէով Թլանէն 10000 արտավար հող վանքին թողուեցաւ իրրեւ ապրուստի միջոց աղքատ միաբանութեան, պայմանաւ որ Իսլամ եւ Քրիստոնեայ գաղթականներ չը բնակեցուին հոն : Արդէն Գօզան—Օղլուի պարզեւագրին մէջ ալ 10000 արտավար ըսուած է :

Վսեմափայլ Պէաթրիս Տիկնոջ Գ . խան Շամտանձեան, հարազատացդ Տեարց Հրանտայ, Զարեհի . Նուպարայ եւ Մելիքի, հոգեւոր Որդւոց Հայաստանեաց Ս . Եկեղեցւոյ եւ Մեր, օրհնութիւն ի Տեառնէ, մխիթարութիւն ի Ս . Հոգւոյն եւ Ողջոյն ի մէնջ :

Մեր հովուական . ելութեան մէջ լսեցինք Ձեր ողբացեալ ամուսնոյն . որդւոցդ աննման Հօր եւ հասարակութեան բարերարին Գրիգոր խանի անակնկալ մահը, կարեւելք խոցեցանք, այլ պատեհութիւնը կը պակսէր մեզ՝ անմիջապէս մեր վշտի զգացման հետ մխիթարական խօսք հասցնել Ձեզ :

Կսկիծն ու լացը անբաժան ընկերներն են ամեն անջատուողի, ըլլայ ժամանակաւոր կամ մշտնջենի . բնութեան օրինաց պահանջքն է այս, բայց արտառք կայ վշտի, արտասուք՝ խինդի՝ միմիանց հակընդդէմ . ինչպէս կեանք կայ, որ մահ է եւ մահ կայ, որ անմահութիւն է . Ձեր զուգակցին մահը, նոր, իրական եւ անվախճան կեանքի մը սկիզբն է, հետեւաբար «իրելի է մեզ

հաւատալ, որ Չեր եւ ձերայնոց արտասուքը սփոփանաց արտասուք է եւ Չեր վշտին համաչափ է նաեւ մխիթարութիւնը, զի եթէ թափուր կը մնայ Չեր սիրտը անզուգական կենակցի մը սիրապարար հաղորդակցութենէն՝ անզգին սիրտը կ'ըլլայ այն փառաւոր դամբարանը, ուր փոխանակ մեռեալի մը, յաւիտեան ապրող եւ խօսուն յիշատակներ կ'ամփոփուին, ու երբ քրիստոնէական գաղափարներով զարգացած Չեր միտքը կը միացնէ այդ միակ սրտին և Չեր վշտակիր սիրտը, անկասկած ենք թէ՛ փոխանակ Չեր հոգին իր կսկիծի հառաչով, ննջողին յաւիտենական հանգիստը խոովելու և ամփոփելու, նորա խաղաղութիւնը պիտի մնջէ սփոփանաց քաղցր աւաչով:

Եթէ վշտակրի հարկ է, բոլոր ազգը պէտք է վըշտակրի, զի նա միայն Չերը չէր, այլ բովանդակ հասարակութեան, որուն զգացմանց հաւատարիմ թարգման հանդիսացան, պաշտօնական մարմինները: Շատերուն հետ կապուած էր նա անուշ յիշատակներով եւ սփոփարար բարիքներով. բարեբախտ է եւ կիլիկիոյ հայրապետական Աթոռը այն զոյգ մը յիշատակներով որոց արժէքը նուիրատու զուգակցացդ ազնիւ ու բարեսէր զգացման հետ շաղապատուած է:

Ս. Աթոռոյս նուիրական տաճարին մէջ խնկաւէտ օրհնութիւններով օծուած են իսկապէս այդ թանկագին յիշատակները, որոց միոյն վրայ՝ երջանիկ բոյնի մը հիմնարկէքի մեղեդիները երգուած են: Եւ այսօր ալ, Փետ. 25, նոյն Ս. տաճարին մէջ հանգստի սրտագին մաղթանքներ վերառաքրեցինք հանդերձ միարանական ուխտին, հանգիստ մը՝ ուր կը մտնեն տիրոջ ընտրեալները և որ կը հաւատանք թէ կը գտնուի այժմ ողբացեալ Գրիգոր խանի անաղօտ ու իսկական փառքը:

Օրհնեալ, երիցս օրհնեալ լինի նորա յիշատակը, որ թե վաղ հրաժարեցաւ կեանքի ասպարէզէն, բայց սուղ ժամանակի մէջ գիտցաւ ապրիլ ամբողջ կեանքով:

ակադճուէն բարիքներով և արժանի յարգանաց:

Մխիթարութիւն Ձեզ, վսեմափայլ Տիկին, հարա-
զատացդ և Շամտանձեան օրհնեալ գերդաստանին, այն
օրհնեալ յիշատակով, որ հասարակաց համակրութեան
և երկնային երանութեան անկապուտ լուսապսակովն
անմահացած է:

25 Փետ. 1907 Սիւ Ստ. Սահակ կաթողիկոս Կիլիկիոյ
Թիւ կոնդակաց 137

ԾԱՆՕԹ. — Ս. կաթողիկոսին Պօլիս գտնուած միջոցին,
1904 Սեպ. — Նոյ. Գրիգորիսան Շամտանձեան երկու փոք-
րադիր գորգ նուիրած էր. մին պարսկական գորգ մե-
տաքսեայ և միւսն եւրոպական որուն վրայ կատարուած
է իր պսակադրութիւնը:

ՀԱՄԱՐ 1547/257

26 Նոյ. 1907 Սիւ

Ազն. Մկրտիչ էՖ. Մանուկեան

Կաթողիկոսանիստ Մայրավանուցս մէջ «Կիլիկ-
եան Դպրանոց» մը բացած ենք երեք տարիներէ՛ ի վեր.
ինչպէս Արմաշն ու Սանասարեանը իրենց ուրոյն խնա-
մակայներն ունին Մայրաքաղաքիդ մէջ, մենք եւս հարկ
համարեցինք խնամակալ մարմին մը կազմել հող, որուն
պէտքը նիւթապէս եւ բարոյապէս անհրաժեշտ դարձած է:
Ուստի Ձեր Սիրելութեան բարեսրտութիւնն ու արժա-
նաւորութիւնը քաջածանօթ ըլլալով մեզի, այս խնա-
մակալութեան նախագահ որոշած ենք զՁեզ, խընդ-
րելով, որ բարեհաճիք Ձեզի ծանօթ և Կիլիկիոյ Մայ-
րավանուց բարգաւաճման նախանձախնդիր վեց ըն-
կեր ևս ընտրէք և ընդ փոյթ տեղեկագրէք մեզ: Այս
մասին հարկ եղածը գրած ենք նաև պատրիարքարան,
վատահ և աներկմիտ ենք որ չը պիտի մերժէք մեր
սոյն առաջարկը ի Սէր Կիլիկեան բազմակարօտ Մայ-

րավանուցս հոգևոր կրթական գործոց յառաջդիմութեան :

Ստ : Սահակ կթղղա. Կիլիկիոյ

ԾԱՆՕԹ .— Նոյն ժամանակուայ տիրող քաղաքական աննպաստ հանգամանքները և անոնց յառաջ բերելիք հետեւանքները պատճառաբանելով՝ մերժած էր ընդունիլ իրեն առաջարկուած պաշտօնը : որով դպրանոցը զրկուեցաւ խնամակալութեան մը , իրաւամբ սպասուած օգտակարութենէն :

Բարձրապատիւ Պօղոս փաշայի Նուպարեան հարազատի Հայաստանեայց առաք . Ս . Եկեղեցւոյ Հայրական Ողջոյն , Սէր եւ Օրհնութիւն :

Հանգուցեալ Նախորդիս Տանն Կիլիկիոյ Մկրտիչ կաթողիկոսի հին թուղթերուն մէջ պատահեցայ Ձեր Բարձրապատուութեան երկու պատուական գրութեանց որոնք քաջալերեցին մեզ՝ ներկայիս պարզել Աթոռոյս ողորմելի վիճակը և հայցել Ձեր գթոտ ուշադրութիւնը երբեմնի փառաւոր ու այժմ անփառունակ, պատմական այս հաստատութեան վրայ :

Յիշեալ գրութիւնները 1890 Օգոստոս և Հոկ . 2 ամսաթիւերով գրուած են , որովք զրկած էք , ըստ յանձնարարութեան հանգուցեալ մեծանուն Հօրդ Նուպար փաշայի, կարևոր գումար մը : Անշուշտ այդ գումարը հանգ . կաթողիկոսի խնդրանօք զրկուած է , Աթոռի մէկ կարևոր պակասը լրացնելու համար : Գումարին քանակէն աւելի մեր ուշադրութիւնը գրաւողը եղած է այն ջերմ համակրութիւնը Աթոռին վերաբերմամբ , որով անմոռանալի փաշան զրկել յանձնարարած է Հարադատիդ և դուք հօրամոյն ոգւով և զգացմամբ տոգորուած , հաճած էք զրկել :

Կիլիկիան , որ այնքան մօտ է զրկից Եգիպտոսին մոռցուած է արդեօք այսօր և կամ անիկա պէտք չունի՞ զինքը սիրող ազգայնոց ձեռնտուութեան :

Մոռցուած չըլլալուն հաւաստի ենք, իսկ պէտքն ու կարօտը այնքան շատ են և բազմատեսակ, որ մասնաւոր ձեռնտուութիւններէ աւելի փափաքեցանք կայս՝ գթառատ իյանեով լցուցանել, անձամբ խնդրեցինք, երբ նորին Վեհափառութեան ներկայանալու պատիւն ունեցանք: Մեր խոնարհ խնդիրը ընդունելի դատուելով բարձր իրատեով հրամայուեցաւ Վանքին աւերակները քննել, նորոգել և ի նորոյ շինուելիք մասերը որոշել և ճշդել ըլլալիք ծախուց որքանութիւնը և տեղական իտարէի ժողովին մազպաթայով հաղորդել բարձրագոյն իշխանութեան:

Քննութիւնը կատարուելով Վանքին յատակագիծը պատրաստուեցաւ և 2500 ոսկիի պէտք ցուցուեցաւ, զոր տեղական իշխանութիւնը հաստատելով զըրկեց Պօլիս. բայց տարիներ անցան, աւերակ աւերակի վրայ բարդուեցաւ և խնդիրը մնաց անհետեանք: Այլևս աւերակները վերականգնելու երազը մոռցանք, հիմակը մտածենք միաբանութեան օրապահիկը ու Կիլիկեան դպրանոցին հաստատուն և յարատև վիճակը և Թլան ագարակի կանոնաւոր մշակութիւնը: Իպրանոցին տարեկան ապահովեալ եկամուտն է 60 օսմ. ոսկի, զոր պատրիարքարանը մաս առ մաս կը զրկէ հոգելոյս Շահնազարեան կտակէն մնացած 1500 ոսկիին իբր տոկոս: Միաբանութիւնը Աթոռի աննշան եկամուտով հազիւ հազ կ'ապրի, իսկ Թլանը մեծ ուժի պէտք ունի, որ կարողանայ Վանքին և դպրանոցին օգտակար ըլլայ և ապահովել անոնց ապագան:

Բարձրապատիւ Տէ՛ր, Կիլիկիոյ կաթողիկոսարանի նիւթական վիճակին ճշդրիտ պատկերն այս է. պէտք ունի թէ ոչ բարեսէրներու աջակցութեան, դուք կըրնաք վճռել, որ այնքան նշանակելի առատաձեռնութեամբ ազգային, կրօնական և բարեգործական հաստատութիւնները օժտելէ չէք դադրիր:

Ասոյ Մայրավանքին հանդէպ Ձեր նուիրատուութեան

Թիւնը չէ, որ պիտի պանծացնէ Ձեր բարերարի փառքը, բայց բարերարութիւնը և անոնց խորին երախտեաց արդիւնքը եղող ջերմ և եռանդուն բարեմաղթութիւնները գոնէ կրնան տրիտուր ըլլայ Ձեր փառքին և ազգասէր Գերդաստանին յարատե պահպանութեանը: Ձեր առատաձեռն օրինակը և Վանքին հանդէպ օժանդակութեան յիշատակը ոչ միայն անձնական բարիքի մը մխիթարութիւն պիտի բերէ մեզ, այլ մինչնոյն ժամանակ այն պիտի ըլլայ քաջալերիչ օրինակը ուրիշներուն ալ բարերարութեանց, որոց պէտք ունին Վանքն ու միարանութիւնը: Եւ մենք վստահ ենք, թէ Ձեր Բարձրապատուութիւնը նկատի առնելով մեր պէտքերն ու կարօտութիւնները՝ մաս մը յատկացնել պիտի յօժարի մեր շուրջը դիզուած այն աւերակներուն, որոնք փառաւոր անցեալի մը այնքան երջանիկ օրերուն յիշատակը կը ծրարեն իրենց մէջ:

5 Յունիւլ. 1908 Սիս Ստ. Սահակ կթղկս. Կիլիկիոյ
Թիւ կոնդակաց 169

20/23 Մարտ 1908 Սիս

Սիրելի Տօքթօր (Ն. էֆ. Տաղաւարեան)
Գանիրե

Յուսով սպասելէ յետոյ, սրտի ծայր աստիճան լըքումով տեղեկացանք Գեր. Մուշեղ եպիսկոպոսի Ձեր դրածէն, թէ «Նորին Բարձրապատուութիւն Պօղոս փաշա տրամադիր չերեւիր հնչուն պատասխան մը տալ (մեզ), զի վերջերս շատ դիմումներ եղած են իրեն և առհասարակ ամենքն ալ կը մերժէ»: Ձը դիտենք անձնապէս մեր թէ Կիլիկիոյ պատմական մայրավանքի սեբախտիցն է, որ ամենուստ մոռցուած եւ ոչ յուժեքէ կարեկից և օգնող ձեռքի մը կարկանդակը կը տեսնէ և կը վայելէ:

...Մալաթիայէն, Տիվրիկէն եւ Կիլիկիոյ բոլոր վիճակներէն կարօտանաց սրտակեղէք նկարագրեր կը հասնին,

ամենքն ալ հազ կաղաղակեն եւ մենք զլիսակորոյս եւ շուարուն ոչ մէկուն մխիթարական պատասխան տալու կարող չենք. քանի որ իրենց շափ մենք ալ կարօտութենէ կը հալինք ու կը մաշինք :

Գիրք, դպրոց, ուսուցիչ խնդրող գիւղականք աւելի խորունկ ցաւ մի են. եթէ Թօրալեան հարազատք եւ Գահիրեի որբախնամք մասամբ մեր բեռը չը թեթեւցնէին՝ օտար մարդորսք ցարդ իրենց առաքելութիւն պսակած կ'ըլլային : Մալաթիոյ, Մարաշի, Տիվրիկի, Հաճնոյ, Ստոյ և Անտիոքայ գիւղական դպրոցներէն, նաև Ֆրնուզի և Զէյթունի, քսան և հինգը աւելի կը նպաստաւորուէին :

...Ժողովրդի կենսական պէտքերու անհրաժեշտութիւնը մի կողմէն, կանքին աղքատութիւնը, վիճակայնոց անկարողութիւնը և անտարբերութիւնը, կառավարութեան յուսալից խոստումներու, նոյնիսկ բարձրագոյն իրաւեներու անհետեանք մնալը միւս կողմէ զմեզ կը մղեն շատ անախորժ խորհուրդներու, հազար անգամ բազդաւորութիւն կը համարենք աղքատ ու աննշան գիւղի մէկ անկիւնը քաշուիլ և անդորր խրդճիւկեանքի համրուած օրերս անցնել, քան թէ շատերը հրապուրող կաթողիկոսական ճանուամբ աւերակներուն մէջ տառապիլ և նիւթական ու բարոյական ծանրը պատասխանատուութեան տակ ճզմուիլ :

Սիրելի Տօքթօն, բժշկական օրինօք ի՞նչ կարելի է սպասել գործելու կոչում և պարտաւորութիւն ունեցող անձէ մը, որ դատապարտուած է երեք մէթր լայն և չորս մէթր երկայն սենեկի մը մէջ ապրիլ, հոն ճաշել, հոն ննջել և հոն վիճակի եկեղեցական և դպրոցական պէտքերուն վրայ խորհիլ, գրել և տնօրինել, նաև մկերու ժանիքներէն և անձրևի կաթիլներէն գործի թուղթերը պահելու հոգը քաշել :

Տարագրեալք, բերդարգելք, թերևս և բանտերու դատապարտեալք, մեզմէ աւելի առողջապահիկ կեցու-

թիւն կ'ունենան : Իսկ զատեցէք այսպիսի վիճակի մէջ կունենան, մարդ խորհելու կարողութիւն և դորձելու եռանդ ու կորով . բայց հասարակութիւնը խստադատ և բազմապահանջ է, չը սերմանած տեղէն քաղել և չը սփռած տեղէն ժողովել կ'ուզէ . լրագրութիւնն ալ նոյն խստասրտութեամբ վարակուած է :

Ահա՛ մեր այս անտանելի կագութիւնն էր, որ պարտաւորեց զմեզ նորին Բարձրապատուութեան դիմում ընել, որ դժբաղտարար «հնչուն կերպով պատասխանելու տրամադիր շերեւիր» : Զարնուած հովիւը չըկրնար իւր հօտը մակաղած և ապահովութեան մէջ պահել, պատառող գայլերը և մարդորս թշնամիները անվճիւ և համարձակ կը ցրուեն հօտը և կը պատառոտեն : Եւթէ Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը պէտք մի է Ազգի ներկային և ապագային համար, ամեն սրտացաւ հայուն նուիրական պարտաւորութիւնն էն, անոր փառքին անոր հանրագուտ խորհուրդներուն և ձեռնարկներուն սատար հանդիսանալ : Իսկ եթէ բռն է, ի՞նչ հարկ Ազգի կորացած քամակին վրայ այդ բռնն ալ աւելցնել :

Սոստացած էք, Սիրելի Տօքթէ՛ռ, «աշխատիլ բան մը ընել տալու», որուն յաջողութեան համար կը մաղթենք, որ Աստուած լինի Ձեզ օգնական, որպէսզի դուք ըլլաք զմեզ յուսադրելու, սրտապնդելու և մխիթարելու միակ բժիշկը :

...Ստ. Սահակ կաթողիկոս Կիլիկիոյ :

ՀԱՄԱՐ 1886/ 120 10 մարտ 1908 ՍԻՍ

Բարձրապատիւ
Պօղոս փաշա Նուպօր
Ատենապետ Հ. Բ. Ը. Միութեան,
Գահիրե

...Ուշագրաւ պատմական ի՞նչ հանգիստութիւն և հակընդդիմութիւն. հին աշխարհի նուիրական գետերու

ափանց վրայ աւելի լսելի կը լինին ինկած ժողովուրդներուն կարօտանայ հառաչն ու կոծը և հոն աւելի հոգեցունց եղանակաւ կարձականգեն. 'ի Բարելոն, գերեվարեալ Իսրայէլ, Եփրատի ափանց վրայ սաղմոսել կը մխիթարուի և քանդեալ Երուսաղէմը վերաշինողները այնտեղէն կուգան. երբեմն սրբազան Գանգէսի եզերաց վրայ պանդխտացող հայերն էին, որ հայրենիքէն հասած աղէտներուն ամեն մէկ բօթին օգնութեան կը հասնէին, հանճարեղ միջոցներ կը հնարէին ցաւերն ու վշտերը փարատելու. այժմ այդ մարդասիրական երկնային ոգին տեղափոխուած է Նեղոսի ափանց վրայ. 'ի հնումն Եգիպտոս հրէից գերեզմանն ըլլալու կ'սպասնար. այսօր հոն կը գիմեն հայ կարօտեալք և անկէ կը ըլլի ամէն օգնութիւն քաղցածին, որրին, հիւանդին, հրկիզեալին և դպրոցական մանկուոյն :

Նպաստաւորեալ բիւրաւորներու վերամբարձ օրհներգութեան հետ, մեր մաղթանքին և աղօթքին. զոր կը հայցէք վասն ծաւալման և բարգաւաճման նպաստամատոյց ընկերութեանդ, պէտք կը մնայ այլևս. իցի՛ւ լսէր հաճութեամբ գթութեան և սիրոյ (ևստուածը և առատացնէր «Միութեանդ» նիւթական միջոցները, որպէսզի չը մնար լացող մը չզգար որբը իր անոք և անտէր վիճակը, գրի և գրքի կարօտ աղքատ տղայք բաւականութիւն ստանային հրկիզեալք, և հիւանդք չը մնային անապաստան և անդարման :

...Ստ. Սահակ կթղկս. Կիլիկիոյ

29 Մայիս 1908 Ատանա

Ազն. Ա. էֆ. Գասպարեան.

Յօգուտ Կիլիկեան Մայրավանդաց բարոյական ուսումնական զարգացման Ձեր անկողմնակալ դիտողութիւնները գոհութեամբ և շնորհակալութեամբ կը կարդանք. ինչպէս «Բիւզանդիոն» ի 3539 թիւ թեր-

թին մէջ դպրանոցի առթիւ մտերմական նամակի մը
թելադրած նկատողութիւնները :

Մենք հակառակ ենք առանց ապահովեալ միջոց-
ներու կամ դրամագլխոյ ուէ գործի ձեռնարկելուն ,
որուն իրական ապացոյցն է մեր դպրանոցը , որ իր
անապահով վիճակով ամեն եկող դպրոցներու փանրկամ
ոչ արդար դիտողութեանց նրբ իրաւայ :

Դպրանոց կամ պարզ Օսկոյ մը լոկ անուանա-
կան են երբ հաստատուն հիմերու վրայ դրուած է և
տարակոյս չըկայ որ այդպիսի հաստատութեանց ամուր
կուռանն է դրամականը : Թէև կան մարդիկ , թերևս
կեանքերնուն մէջ ճակտի քրտինքով փարա մը
չաս կամ շատ դիւրին կը կարծեն դրամի հա՛յայ-
թումը , կամ վստահ իրենց գրէին հրաշալի ազդեցու-
թեան՝ դիմումներով մեծաքանակ գումարներ կ'երևա-
կայեն , բայց մենք իրական փորձերու վրայ յենած
բնաւ կարեւորութիւն չենք կարող տալ երևակայական
ծրագիրներու :

Արդէն հրատարակուած հաշիւներէն տեղեկագած
էք վանքին հաստատուն և ենթադրական եկամտից
որքանութիւնը իսկարդի վանական խորհրդոյ կազմած
պիւտճէին համեմատ ընթացիկ տարւոյ համար 107,173
դրչ . ենթադրական եկամուտ նախատեսուած է ,
իսկ իրական ծախք 123,263 դրչ : Եթէ փոխանակ
քսան տղայի , յիսուն ունենանք և դպրոցի պիւտճէն
300 է 600 ոսկիի բարձրագոյնէք , ընդհանուր ծախուց
եկամտից տարեկան տարբերութիւնը , կամ բացը պի-
տի ըլլայ 37000 դրչ , որ դպրոցական վեցամեայ շրջանի
մը համար պիտի ըլլայ մերձաւորապէս 2000 ոսկի
պարտք . արգիւնք , թերևս 4-5 արեղաներ կարժէ՞
միթէ հինգ վարդապետի համար Աթուր , կամ Ազգը
2000 ոսկի պալտքի մը տաք ճնշել և կը կարժէ՞ք թէ
Ազգը պիտի յօժարի այս պարտքը վճարել , ինչպէս վճա-
րած է պարբերաբար Երուսաղէմի պարտքը :

Ջանց կ'ընենք յիսուս տղայի համար իբրև դպրոց, նըն-
ջարան և ծառայելու համար համեստ շէնքի մը պատ-
րաստութեան առնուազն 1000 ոսկիի գումարի ան-
հրաժեշտ պէտքը . մինչդեռ այսօր Վանքը պատահա-
կան հիւր մը ընդունելու անգամ հազար և մէկ դըժ-
ուարութեանց կը բախի . իրաւ է թէ մեր գալէն ի վեր
մօտաւորապէս 1000 ոսկիով նորոգութիւններ և շի-
նութիւններ եղած են , բայց մերկ սենեակները բա-
ւական են միթէ փոքր 'ի շատէ կենցաղագէտ և կեն-
ցաղաւէտ հիւրի մը ասպնջակութեան :

Աարող ազգայիններու կոչում ընելու թելադրու-
թիւններ կ'ըլլան , առանց գիտնալու թէ վեց տարւայ
ժամանակամիջոցի մը մէջ այդ ամէն փորձերը ապար-
դիւնօրէն եղած են և 'սոյն իսկ լրագրական կոչերն ալ
անարձագանգ մնացած են :

Տնտեսական այսքան ճնշուած վիճակի մը բնա-
կան հետեւանքը բարեկամեցողութեան պակասութեան
վերագրել արդարութեան շատ մօտ բան մը չէ և տա-
րիներէ 'ի վեր Վանքի մէջ ապրող վարդապետաց գի-
տակից անհամամտութիւնը , առերևոյթա փայլուն ծրա-
գիրներու , մեղադրելու դանդատանաց նիւթ շինել , կը
նշանակէ չը գիտնալ և չը ճանչնալ Վանքի իրական
կացութիւնը :

Սիրելիս , այս տողերը գրելով , նպատակնիս չէ
նոր թելադրութիւններ ընել և կամ նիւթ տալ հրա-
պարակագրութեան . մենք գոհ չենք յամենայն դէպս
մեր պաշտօնի և գործունէութեան մասին բարեսիրաբար
գրուած գովեստի տողերէն , իսկ անյարկի քննադա-
տութեանց հանդէպ ալ խղճերնիս հանգիստ է , քանի
որ տրուածին շափ պահանջելն է արդար և օրինական :

. . . Ստ . Սահակ Կթղկս . Աիլիկիոյ

10 Փետր. 1909 Սիս

Սիրելի Մուշեղ Սպկս .

« Ճաւագար սրտերը խօսուն կ'ըլլան »
առածը հաստատուելու համար երկար պիտի գրեմ ,
հակառակ Ձեր համառօտ գիտութեանց : Մենք հրա-
ժարեցանք , պատճառը ըստ երևոյթին Մարաշի և Սսոյ
բազմաչարչար կալուածներն են , բայց ըստ էութեան՝
օրէնքին առջև Հայ Եկեղեցիներու իրաւագուրկ վիճա-
կըն է : Ըսէ՛ք , հայը անհատապէս իրաւունք ունի՞
թուրքիոյ մէջ , որ իրեն կրօնական և բարեգործա-
կան հաստատութիւնները ունենան և ահա՛ վէրքին
էն խորունկն ալ այդ է , տարիներ կը գուրգուրաս կտոր
մը հողիդ վրայ , կը մշակես , կը պարարտացնես , կը
ցանես և յանկարծ մի օր քանի մը զինեալ թուրքեր
առջևդ կ'ելլեն , կ'սպառնան , եզներդ և արօրդ կը վը-
տարեն և կը նետեն և իբրև իրաւատէր ցանածդ կը
քաղեն և նորէն կը ցանեն : Տարիներով , դարերով Եկե-
ղեցի կամ Վանք Տէր ճանչցուած է այս կամ այն
կալուածին , կառավարութեան մէկ կամայական հը-
րամանով կը գրաւուի կալուածը և հաստատութիւնը
քայքայման կ'ենթարկուի :

Սսեցիք յուզուած վիճակով միթիմ կազմեցին և
զանազան պաշտօնէութեանց բողոքոյ հետագիրներ
տուին , վիճակներն ալ հեռագրեցինք , որպէսզի իրենց
օրինակին հետևին և կառավարութեան ցոյց տան թէ
սուրը , հուրը , սովը այնքան չեն ցնցեր զմեզ , որքան
մեր կրօնական հաստատութեանց դէմ եղած նպատա-
կաւոր ոտնձգութիւնը :

Քանիցս գրեցինք և աղաչեցինք , որ Պատրիար-
քարանը միանալով միւս Պատրիարքարաններուն հետ՝
աշխատի քրիստոնեայ Եկեղեցւոյն գոյութիւնը ապա-
հովել այն չափով , որով ճամիները ապահովուած են :
Բուսադէմ Պալեան Ամիրայի մահէն 'ի վեր Եալովայի
ագարակի խնդիր ունի և չը կրնար լուծել . Հալէպի

Սկեզեցին քառասուն տարիներէ ի վեր ծանօթ գետնի խնդիրը ունի, որուն իրաւախոհութեամբ կարդարութիւնը եղաւ կիսով չափ զոհողութեամբ և ձեռք բերուած իլամը Պատրիարքարան շրկեցի մեծեյխեթէն վաւերացնել տալու համար և քանի քանի անգամ գրեցինք պատասխան տուող չըկայ, որովհետեւ երեսփոխորդոյ մեծամասնութեան կենսական խնդրով կ'զրադին. դէպքի տարին քանդուած վանքերու և եկեղեցիներու հողերը գրաւուեցան թուրք ազդեցիկներէ և այսօր իրաւանց տէր կը ճանցուին. Հայերը ջնջելու որոշման, նոր Եւրոպի—Տէօլլէթի տուած որոշումով Ստոյ վանքը կարօտութեամբ կործանելու, աւելի ճիշտը փակելու համար հրաման հրամանի վրայ կը հասցնեն. ի՞նչ բնեք, գոյութիւնն ի վտանգի եղող Սկեզեցոյն կաթողիկոսութիւնը գրկած նստէինք, արդէն անուանիս ելած է իբրև անգործ և ֆնեւած, թող այսուհետեւ գործունեաները և արթունները գան աշխատին. անդամալոյծ ոտքերու վրայ հաստատուած գլուխ մը ուրիշ վիճակ չը կրնար ունենայ, բնական վիճակն է հիւանդութիւնը:

Տեղւոյս միւթխարթը ուրբաթ գիշեր կարս-Պազարէ վահկայէ ժողովուած 10—12 Սուաբիներով Հաճըն գնաց. ի՞նչուն մեզ անծանօթ է, այդտեղէն եկած լուրի մը համեմատ Հայ վարժուհի մը բունարարելու խնդիր մը կայ: Ես լաւ բան չեմ տեսներ այս ցուրտ եղանակին Միւթխարթին Հաճըն երթալուն մէջ, կանխագուշակուած փոթորիկը կը մօտենայ, նոր արհաւրանաց ամպերը կը կուտակին և մերկ ու անօթի ժողովուրդը սպանդանոց պիտի առաջնորդուի:

... Այգ տեղի ճամիին մասին ալ բաներ մը կը պատմուին, եթէ ընողները թուրք են և բռնուած, հարկաւ չէք լռեր, քանի որ նպատակը ծանօթ է. նոյնիսկ Հիւպատոսներուն հակցնելու է, որ այս

ճանաւար Ազգը արիւն խմելու գազանութեան յա-
զուրդ տալու համար իր Սրբութիւնները իր ձեռքով
կը պղծէ, ըսելու համար, որ «Հայը ըրաւ»։ դարե-
րով այս մէթօտին հեռեւած են, հայը իր արիւնին
մէջ խեղդելու անխճապարտ տարին ալ նոյն մէթօտը
'ի գործ դրին և տակաւին պիտի դնեն։... Ժողովուրդին
հասկցուցէք, որ մեր հրաժարականը ընդհանուր եկե-
ղեցւոյ սպառնալից վտանգին համար է, թո՛ղ ջնջուի
անուճա դժբաղդ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսաց շարքէն,
գոնէ եկողներ հանդիստ օր ու արե վայելեն։ Ամբողջ
վեց տարիներ կալուածական խնդրով հալ ու մաշ
եղանք, թող չըլլայ այսպիսի կեանք մը։

Սահակ

1909 Փետր. 10

հրաժարեալ Կթղկա. Կիլիկիոյ

Սիս

ՄԱՆՕԹ. — Նամակը ինքնին այնքան պերճախօս է,
որ, հարկ չենք համարեր մեր կողմանէ ուէ ծանօ-
թութիւն տալ. միայն կը բաւականանանք այնքանով,
թէ Մարաշի կալուածական խնդիրը, որ 1895 է ի վեր,
այսինքն Մկրտիչ Կաթողիկոսի մահէն ասդին Ազգը
մեծապէս գրադեցուցած էր՝ վերջապէս լուծուեցաւ
1910 թուականին։ Վանքը նիւթական և բարոյական
շատ մը զոհողութիւններ ընելէ վերջ 300 ոսկիով
իրաւախոհ եղաւ Պէհէսնիցի ժառանգորդներուն հետ
և կալուածները փոխանցուեցան Ս. Կաթողիկոսի
անուան, զորս վագրի վերածեց ապագայի կանխա-
տեսութեամբ։ Փոխանցման գործողութիւնները տեղ-
ւոյն վրայ կատարելու համար Գեր. Տ. Եղիշէ Եպկս.
Կարօեան երկիցս Մարաշ գնաց։ Այս հոգեմայ խընդ-
րոյն այս եղանակաւ փակումը ձէմալ Փաշայի շնորհիւ
և աջակցութեամբ յաջողեցաւ։

ՀԱՄԱՐ 2435/129

21 Մարտ 1909 ՍԻՍ

Հողեղ . Գարեգին վարդապետ Խաչատուրեան
Տեսուչ Կիլիկիոյ դպրանոցին

Աստ

Սիրելի Որդե՛ակ,

Նպատակ ունենալով Ձեր բազմաշնորհ վարպետին և վարդապետին Գուրեան Եղիշէ Սրբազանին մոգական ունելիով իր մտքի և սրտի զաւակաց մէջ դրած կրակէն կայծ մը փոխադրել Ձեր խնամոց յանձնեայ Կիլիկեան դպրանոցի սաներուն՝ պատմական մանրակրիտ պարապուժով երկասիրած էք Ս. Սահակ Պարթև կամ Արշակունեաց քաղաւորութեան բարձունք վեցարարուածով և նուիրած մեր անունին :

Գոհութեամբ ընդունեցինք, բայց վերստին չարտասուելու համար չը կարդացինք, քանի որ առաջին ներկայացման անձամբ ներկայ ըլլալով լսած, խորապէս զգածուած և յարտասուս փղձկած էինք : Տարիներու հողեկան թովշութիւնը, թէ Ազգի ներկայ և անցեայ կեանքի հանգստութիւնն էր խորապէս ազդողը . երկուքն ալ միանգամայն : Եթէ ներկային մէջ դէմքերը շատ ճղճիւմ և ազազուն են, դէպքերը ընդհակառակն շատ ճոխ և արիւնաքամ են :

Ինչ որ ազգային, ինչ որ պապենական աւանդութիւն է, արհամարհել և օտարին վատասերող ունեցածին ձգտիլ, օտարին շահն ու փառքը նախադասել սեպհական շահին ու փառքին գողցես տոհմային բնածին յատկութիւն մը եղած է : Երբեմն պարսկական և երբեմն բիւզանդական բիրտ ուժն ու մեղկացուցիչ հրապուրանքը ջլատեցին մեր ազգային ինքնազիտակցութեան կորովն ու հոգին, վերջին անգամ անմիտ օտարամոլութիւնը քանդեց հայրենի հարստութիւնը . որուն գերակատարներն եղան հաւասար չափով աշխարհիկ թագակալները և հողեւոր գաւազանակիր-

ները :

Ս. Սահակ հայրենի անշուք օճախին մուրին ու ծուխին պաշտպան ուխտադեպ ոչխարի անձնադիր հովիւ՝ մեր անցեալ ու ներկայ և ապագայ կեանքին եղակի պարթեւն ու տիտանն է : Չը ներեր խիղճս որ գործիդ ճակատը զարդարող այդ անթառամ պսակը նսեմանայ մեր անուռնի յաւելումով : Շատ իսկ է մեզ համար իրրև մին Արիկեան կիսաշունչ Հայրապետներէն, աղօթել, որ ճաքաղեալ և հնձանահարեալ Ազգերնիս, գոնէ այսուհետեւ այնքան իմաստնանայ որ գիտնայ թէ որն է իր զարգացման և յառաջդիմութեան ուղիդ ճամբան, աղօթել, որ դուք զուարթարար պատեհութիւնն ունենաք սուգի և ողբի քնարը լացող օւռենիներէն վար առնելու և Գողթնեաց կրգիչներուն նման ազգի ապագայ քաջերը դիւցազներգելու :

. . . Մնամք աղօթարար

Ստ. Սահակ կաթողիկոս Արիկիոյ

Ինչ ինչ նախընթաց նշաններ և դէպքեր, որոնք մանրամասն ցոյց տրուած էին Պօլսէն եկող պատերազմական ատեանին տրուած ընդարձակ յիշատակագրի մը մէջ, զոր դժբախտարար ի ձեռին չունիմ, ցոյց կուտային Արիկիայի գլխուն գալիք ամպրոպը, բայց երբ և ինչպէսը կարելի չէր գուշակել : 1909ի Զատկին առաջին չորեքշաբթին, որ Ապրիլ 1ի հանդիպած էր, երկուոյին ը. թ. ժամը երկուքին անորոշ բաներ մը լսուեցան Ատանայի խառնակութեանց մասին, երկրորդ օրը լուրերը աւելի մօտէն Համիտէյէն և Օսմանիյէն հասած, դէպքի աւելի լայն ծաւալով և հետզհետէ կրկնուեցան Սոոյ շրջակայ ազարակներու մէջ : Գործ, աշխատանք. ապրանք բաղդին թողուած կոտորածէ ազատուողները հեւ ի հեւ Սիս կ'ապաստանէին, իսկ Սոոյ մէջ բովանդակ ժողովուրդը տուն տեղ թողլով վանք քաշուեցաւ և ահա՛ այն ատեն դէպքի ծանրա-

կշռութիւնը շեշտուելով Ս. կաթողիկոսին նոր հող, նոր արհաւիրք և նոր ու արիւնալի գործի սեւաթոյր ասպարէզ մը բացուեցաւ: Ժողովուրդի վայնասուներ, չորս կողմէն օգնութիւն խնդրող հեռագիրներուն տեղատարափը նոր ուժ և նոր կորով ներշնչեցին, գրեց. բողոքեց աղաչեց, որոց հաւաքածոյին վրայ Արիւնի ծրար մակերած էր ի ձեռի չունենալով պիտի բաւականամեղածներով:

Գօզան միւթեաւորքը հուզուրը այիսինե (*)

Ատե 446

Սա՛ւսեթլու եճեցիսմ հազրեթլերի,

Էհայի արասնսա հիւքիւմ Ֆերմա օլան՝ սեհեթ վե հեյեմանրն են պեօյիւք վե պեյֆիսե եեկեանե սեպեպի պիր քազրմ իխպարերյարրն թասնի վե նեւր եյլեթիկլերի արանի Ֆի մեվհուսե սիր. պու կիպիլեր գեմանր իսիպսասսա սեպեպր խարապիի միւլք ու միլլեթ օլսրգլարը կիպի շիմ-ժի շու սեվրը ժիլ արայր մեւրուքիյեթսե մազսուսը սեվփե-սեցանեկերի էհայիի միւսլիւմեցին Սաֆվեթը գալպից-սեցն պիլ իսթիֆասե անյերին սեյֆի դըյե ու խուսուսեթլերինի էհլայիի մասուսեի դայրը միւսլիւմեյե գարշու հայր դրլեանսե պուլունսրմագսր:

Էզաննիւմլե սրսգ վե իսթիգամեթիցնի թեմարիպի աթիթ իլե իպրագ վե իսպաթ իյլեմիւ օլան գասիւմ մանասրըր-մրգաթա թօփ իխֆա իթիւմեթիր վե գրւայր հիւմայունը, եա-խօս նամիի շերիֆի պեր հեվա իյլեմիւ իւզրե օրասան լազրմ ֆիււաթ օլընմեթր ժիյե ալլահսան գօրգմանարագ վե փեյղամպերսեցն ութանմանարագ վե պուկիպի արանի-Ֆիցն թեվլիթ իսեպիլեցեյի մազար վե իասարը փիթնազարը ինսաֆա ալմանարագ վե պեօյլե պիր թեւեպիւսը իսայիցանե վե մեյուլեանեյի պաւա չրգարմագ իչիւց սեցեկերե վե սերվեթր սեօվլեթե մայիգ օլմագ լազրմ կե-լեցեկիցնի ժիւլեմեմեյերեի կեչեցեկերսե պիր իխպար վու-

(*) Թարգմանութիւնը կարդայ Յաւելուածին մէջ:

գու պուլսրդընը քեմայր քեքսիւնիկ իսքիսպար գըլքնսր .
 պեօլէ ջօնրգլարրն պիլէ կիւլէնէկի պիր իսպարա պինա-
 են սէ ինրայր քանգիգաթ օլրնարազ քիգպր իսպարաթ
 րեամնէնէ քեգանիւր իյէսի , պու վէ պուներն քմսայի սե-
 վամ իքմէքսէ օլան իսպարաթը պէսխանանէլ է քեագի-
 պանէսէ պուլունանլար հազգրնսա քազիպաթը գանօնիյէ
 ինրասրիլէ ճեգայր սեգալարնա ջարփսրլրմար վէ սեվըր
 իսքիպսասը անսրան պու սեմա'թը մեյունանէնին միւլի
 ու սեօվէքսէն իսքիեանը վէ քախսիւ օլրնան էգնանը
 ումումիեյնին քեսփինի էսպապընըն իսքիքմայր պիլիսա-
 սա իսքիքմամ օլունուր :

5 Մայիս 325

ԷՏՏԱՒ

Սիս

Կիլիկիա միւսքեֆի Կաթողիկոսը
 Սահակ

*ՄԱՆՕԹ . — Կառավարու թիւնը Սոյն գրու թեան պա-
 տասխանելով լրատուին անուներ ուզած էր . որու
 հետեւեալ պատասխանը տրուած է :*

Քօզան միւսքեաւրթլրդը հանիպը Ալիսինէ
 ԱՏԵՏ 447 .

Սա'ասեքլու էֆէնսիմ հազրէքլերի ,

Մանասրսան լազրմ քիււաս օլնսրգընա սաիր
 վուգու պուլան իսպար իւզերինէ հիւքիւմէթը մահալիյէնէ
 քանգիգաթ վէ քեհարիաթ ինրայ գըլրնարազ պի էսաս
 օլսրդը անլաւըլմը վէ իսպարըն հիւքիւմէթէ վուգու
 պուլմասնա մեպնի մուխապիրին պիգնէ մեհնուլ վէ
 հիւքիւմէթնէ մա'լիւմ օլսրդը վարեպէի ա'րգ վէ իւա'ր
 պուլընմը օլմասիլիէ հեր քիմ իսէ հազրնսա մու'ամէլիի
 գանօնիյէ իֆասը իգրիգա իսէնէկի 6 Մայրս 325 քարիս
 վէ 73 ճօմէրօլը քահրիւրաթը պիլիերիճէ նեվապէն մա'րուզ
 սր :

8 Մայրս . 325

ԷՏՏԱԻ

Սիս

Կիլիկիա միւսքեֆի Կաթողիկոսը
 Սահակ

ՄԱՆՕԹ . — Աւելորդ է ըսել , թէ սոյն իրաւացի է

բանաւոր խնդրանքը անհետեանք պիտի մնար, ինչ-
պէս որ Տաղ ալ :

Տախիլիէ՛ նեզարեքը ճելիկսիցնե
Սուրեթի՛ Ասլիյէ »

Վեքանըմըզը տաղսար իսէն վազա՛տի մուկլիմէնից
իցնիճասը իլէ անասըրը Օսմանիյէնից իթթիճագը՛ ա-
խասար ամալը ումումի իլէն Գօզան միւսսաի ումումի
մոււալիցնի Չիյաէսսիցն էճէնցիցնից հեր նե մեայէքէ մեայնի
իսէ գեվն, եվլաս վե մամէլիքիցնէն մահրում, մաղմում
երամիլի խրիսթիեանիյէի թազեգիցնէն սարժը նազար
իսլամ վեքանիսաօյարըմըզը թեւլիզլէ գաթիլ վե եազմա-
փրլէթիցն սեքսեպիցնէ միւսմանա՛տը, ելսէ իսիլէնլերիցնի
սալը վիրմէք կիպի մուխիլիլի ասայիօ էնվա՛ր թեւեպալիւ-
լերսէքի նեհս վե դայրեթի հեր վուգուարա միւսթաիթ ի-
սուկիցնէն մուսաիլիյիցնից Գօզանիսան գալսըրըմասընը իթ-
թիհաս վե ասայիօթ մեմլէքէ նամընա սամիմանէ իսթի-
համ իլլերիմ Ֆերման :

17 Մայրս 325

Ասանա Կիլիկիա միւսթէճի Կարողիկասը
Սահակ

ԾԱՆՈԹ . — Սոյն բողոքին վրայ յիշեալ պաշտօնեան
անմիջապէս հրամարեցուցուած է :

Յեր ալիյէսէ հարեքթ օրտար Գօմանիսանը
Մահմուտս շելիքէ փաւայա

Ինթիւաւթն վուգուրնը միւսթեազըպ մահալիցնե
թեւե/փիւլ իսուպ վազիճէի էթթապէթ իսէն իրթիմաիյուն-
սան օլմագ օլայըրը իլէ հապս իսիլէն Իսմայիլ էճէն-
ցիյէ թեվսի իլլէյէն էյեքթ թահգիգիյէնից շիվանը
արալը եօրճիցնից վիւսուլընիսան ազսեմ ինրա իլլէսիկի
թահգիգաթ բեհպեր իթթիխազ իսիլերեք վե մուամէլաթ
վե վարգամէթի թահթը իօթիպահսա պուլընան պիրիցնի
մվսթանթըզ օախի շիվանը հարալը եօրճիցնից թահգիգաթ

հիթապէրինս իսթիխսամ օլըն՝ մար վե մասումիյէթլերի
հազզընսա շեհասեթը մուզնիյէ օլան ալթը նեթեր մասում
երմենինին մասլուպեն իսամ իսիլմեսի ասալեթը Օսման-
իւ վե մեքուքեյեթը իսարեսեն պեֆլենիլեն ինրա՛աթը
իխլալ իյլեյենեկիլենեն. թեշեպպիւսաթը սերիյենին
իՖասը իլե եվամիրի մուսիրենին վերսիրիլմեսի
թալեպ օլունուր :

30 Մայրս 325

Ասանա

Կիլիկիա միւսքեՖի Կարողիկոսը

Սահակ

Ասանա վե հեվալիսի հիյեթը թահգիգիսե հանիպը
ալիսինե

Ատե 457

Միւքեշֆիլ սիվանը հարալարըն թա՛գիպ իյլեթիկի
մեսլեֆ մահալլերի հիւֆիւմեթ մեմուրլարընըն ինրա իյլե-
թիլերի թահգիգաթը իպթիսաիյենին քաա իթթիխազ օլը-
նանադը զանըն իլե հեր եերսե նեմաաթըմթզ պու եիւզ-
սեն խեվՖ վե հեյենան իչիլենեսիր. հեմիյէթսեն արի
իխապարաթ իւզերինե պաշգա մահալսե օլսըդը կիպի
Տորթ-եօլլը իֆի շախս հալա մեվզուՖ պուլունմազսասը .
պու սեպեպսեն չօզլարը վե պախուսուս Նանարլու հեա-
լի մազսուրեթսինին, հազիգաթը հիյեթը ֆերիմանեկերին-
նե մալիւմ օլան իսնասաթսան սօլայը պիսուչ օլարազ
թահթը մուհաֆեմեյե ալընուպ հապսիսանե ֆեօքլերինե
սիւրիւնեմեֆլերինեն խեվՖ վե ենթեթ իթմեֆեսիրլեր.
եմվայի Ֆեյաֆեթ սիւչար օլան նեմա՛աթըն եեկեանե
իւմիս վե մեյնար եալընթզ հիյեթը մեօթերեմեկերինին
ասալեթֆարանե մուա՛մեյեսի սիր. հիւֆիւմեթին մուզա-
լըրը մա՛սալեթ ինրա՛աթընը կեօրիւպսե գաթը՝ իւմիս իե-
նեֆ վահսուրլարիսե, հեր շեյլերինի թերֆլե ֆենսուլերինին
իսկլասը իջուն վեթանը մուզասեթսիմիզե մուզիր օլան
հինրեթ Ֆիֆրինի պիրինիֆ վասըթալա՛սս իսենեֆ ե-
զանն օլնմազսանսը. վեաթանը թախրիպլե թեհիս իսեն

պու ազրնքընն եօնիւնէ տուրնազ իջիւն պիւ չարէ վար
 իսէ, օսա միւթեւեֆիլ յիվանք հարպլարքն քննու ըրգ
 վէ հանլարքն մուհաճագա իսէն սուչարգ էրմնիլերէ
 իսնաս օլրնան Խասարգ Կհեմիլքսիգ շէլլերլէ օղրաւմագ-
 քան իսէ մէյսանիսա օլան ճանիլերին սերիլէն շերսէսլերի
 իլէ թահթը մուհաֆեմէյէ պարազ թերթիպը միւնագաթ-
 լարքնա սարժը մէսաի օլրնմար սահա միւնասիպ յիւ-
 գապահաթլարը մուհաճագաի ըրգ վէնան օլմագսա, քնն-
 տուլերինի միւսաճաա իթմէլերի իլէ Տեօվլէթը Օսմանիէնին
 մամուր պիւ գասապարընը թախրիպ վէ Կննէպիլերին
 միւսախէլէսինէ սեպէպ օլանագ վէսաիթին ԽՅ ինսէն
 իպարէթ գալան պիւ ալուն ճեմաարըն հիմալէսինի
 միւսէլլեմ օլան հէյթը մեօհթերեմէլերինին ասալէթփեր-
 վերիսինսէն իսթիրհամ իլլերիմ օլպապսէ . . .

2 Հագիրա 325

Էսսաի

Տորթ-եօլ

Կիլիկիա միւսթէճի գաթողիկոսը
Սահալ

*Ման. Սոյն դիմումին վրայ բանտարկեալք ազատ
 արձակուեցան և ժողովուրդի երկիւղն ու սարսափը մա-
 սամբ մեղմացան :*

Աթրպէի իւլեանա,

Ախիրէն վագա՛աի Ֆենիլէսէն թախրիպ իսիլէն
 պա՛զը մահալլերի պիզգաթ զիեարէթ իսերեֆ խըրըսթի-
 եան ֆիլիսէ վէ խանէլերինին խարապիլէթինի, պիրլիֆսէ
 ինրագ իսիլէն երեֆ, գասըն, զըգ վէ ջօհուզլարըն ֆիւլ,
 ֆեմիֆ վէ սաիւր պագրեկէլերինի վէ Ֆամիլեալարսան պա-
 գըլարընըն ֆիւլլիլէն մահվընը միւսահասէ իլլէսիմ հըսս
 իթսիկիմ սերունի ֆեսերի թարիֆիսեմեմ, Կմսալընամեւ-
 պաւֆ պու վագա՛ր մուկլիմէսէն գիյասէ պիզիմլէ պերա-
 պեր գըլընն վէ աթեւսէն ազասէի սեր իսէն խըրըսթիեան-

լարը մեյուս իսկն շուքրքի եհալի միւթեգարուրէյի ասալեթ վե պիթարաճանե թեւքին վե թեւքլի իսկնեք եհրեք պիլաքս մասուն վե միւսաճաթ նեճսե մեհպուր օլան խրիսթիեան լար վե իսլամլարեան իսե ավամեքն վե պեյքիսե պիսու թիւք վեթանաւար թեվքրգ վե մահիլմ օլքտօլար. հալպուքի վազա՛աթ մուքլիմեքնին ասըլ միւնրիմ. միւքեվվիգ վե ռեհպեյքի սեւպեք պրագրլտօլար, վեթանը թախրիպ իսկն գրթալեան սահա գիեասե միւքահասե օլքնան պու ասալեթսիգլիք Օսմանը քեքեճ վե սալթանաթրընը վե մեքուքիյեթը մուգասեքսեթիքի լեքեար իյլեթիկինեքն վեթանը մեքուքիյեթին մուհաճագասը իջիւն պիթարաճ վե խալիս, ասալեթ թեւքնի օլունուր Ֆեւման :

4 հազիրան 325 Կիլիկիա միւսթեճի գաթողիկոսը
Ասանա Սահակ

Մէճլիսի մէպուսանը Օսմանի ըէեասէթինէ

Այթը եիւզ սէնէյի միւթէճավուզ տըր մեմալիքի Օսմանիյէ տախիլիւտէ թիւքը վաթանատաշլարըմըգտան պազըլարընըն թէասուպը տինիյէ վէ մէգալիմի իթիսաթքեարանէի պիինասաթանէլէրինէ հէտէթ օլակէլէն էրմէնի միլլէթը մազլումէսի լանընգաթը միւլքու վաթանը Օսմանիյէնին թէրագըրեաթը իքթիսատի վէ մէտէնիսինէ խըտմէթ իթմէքլէ պէրապէր տիկէր թարաթտան մա՛արուզ դայտըղը ճինսեաթը մուխրիպէ վէանըն զալըմ ֆախլէրինէ դարշու քեմալը իթաաթլա իխթիւարը սիւքիւթ իլէմիշ տիր :

էրմէնի միլլէթի մազլումէսի տաղլարտան պէրու սայ վէ իգտամաթը իլէ վազիֆէյի թէպայեթիլինի պիլ իֆա հիւքիւմէթը Օսմանիյէեէ պիթմէգ վէ թիւքէնմէգ սէրվէթ մէնտալիինի թէշքիլ իտիպ վազըթ վազըթ թէտապիրի իիլասքեարանէ իլէ թիւքիա հիւքիւմէթինին ալէմ նազարընտա հայսիյէթի միլլի-

յէ վէ մա'նէվիսինէ քէմալը մէթանէթ վէ սատա-
գաթլա պիլ մուհաֆագա պինագգին քիպար փայա-
լարա թէրֆի իյլէմիշ օլան րիճալը միւթէատտիտէ
եթիշտիրմիշ վէ պու գատար իսրտէմաթը մէշքիւրէ-
յէ րաղմէն պիր կէօնա թագտիր վէ միւքեաֆաթ
կէօրմէտիքտէն պաշգա, անրն միւքեաֆաթը լայըգէ-
սի գուլմ, վէ իթիսաֆա, վէ մալ վէ ճան վէ ըրդ ի-
շուն թէա'րուգաթը միւտնիշէյէ հէտէֆ օլմագտան
հիշ պիր վագըթ սգատէի սէր էթմէմէք օլմըշտըր:

Ասրլարլա տէվամ իտէն մէգալիմի միւթէվալիյէ
վէ իթիսաֆաթը միւթէմատիյէ զամիմէթէն իճրա
իտիլէկէլէն րէնճիտէ, հապս վէ բրանկապէնտլիք կի-
պի անվալա քէմալը սատագաթ վէ մէթանէթլէ պօ-
յուն էյմէքլէ պէրապէր կիւնին պիրինտէ թիւրք վէ-
թանտաշլարըմըգտա թուրուքը մէտէնիյէտէ իլէրլէ-
տիքճէ, գավմիյէթ, տիեանէթ թէֆրիգասը կիպի վէ-
թանը տիւշարը զա'աֆ վէ իզմիհլալ իտէն հարէքէթ-
տէն մէճանըպէթլէ ազվամը խրըսթիեանիյէեէ գարշը
պիր հըսոր ինսանիյէ վէ ուխուվվէթ քեարանէ փէյտա
իյլէյէրէք տաիմի պիր հիւսնի իմթիզաճ վէ միւշարէ-
քէթլէ միւլքու վէթանըն թէրագգը վէ թէալիսինէ
պիլիթթիհատ պէզը վիճուտ իյլէյէճէքլէրին, սուրէ-
թը տաիմէտէ մուհիպպի վէթան օլան էրմէնիլէր իւ-
միտ վէ ինթիզար իթմէքտէ իտիլէր:

Իսթիպտատըն պունճա խունին վէ տէհշէթավէր
ճինաեաթը իյէ գանտ միւլէմմա իտիլէն 300,000 մա-
սուլմ էրմէնիլէրին իճսատը արասընտա պիր գըսմը
միւսթէխրիպանէ վէ իպլիսքեարանէ իյէ թէնէզգիւհ
վէ թէֆէրրուհ իտէն Սուլթանը մախլուըն մէհաճիմէի
միւթէվալիյէի վտհշէթնիւմատընա րազմէն էրմէնիլէր
կիպի մէպատիի իլահիյէ էսասլարը իւզէրինէ մուէս-
սէս պիր մէշրութիյէթ իտարէյէ վիւճուտ օլան օլեկվ-
մը մէսու'տը քէմալը թէհասսիւրլէ ինթիզար իթմէք-

տէ խտիյէր : Աէյանիկ օրտուեր զս.զանքիրանըն թէ-
չէպպիւսաթ վէ հիմէմաթը վէթանփէրվէրանէսի իյէ
իսթիհասպ խտիյէն մէչրու.թիյէթ խտարէսինին, նէվմը
իլանը օյան Ծի 11 թէմուսս սէնէ 324 ճուսա'ա կիւ-
նիւ ուսում Օսմանյըլար իչուն պիր թարիխի մէսու-
տիյէթ օլմըչ վէ էրմէնիյէր իչուն իսէ էօյլլէ օլմագլա
պէրապէր մէզալիմ պիր թարիխին իլք սահիֆէսինի
թէչքիլ էյլէմիչ տիր :

Ասըրլարտան պէրու թահդիր վէ թէատտիեա-
թա մահգիւմ օլուպ քէնտի ճիկէրփարէլէրինին փարա
փարչա խտիյէն իճսատրնտան մի թէհասըչ զան տէր-
եալարը արասընտա եիւրիեէ եիւրիւեէ իլանը մէչրու-
թիյէթի թէպչիր իյլէեէն նէվմը մէսուտա եէթիչէն
վէ նէվմը մէզքիւրիւն քէնտուլէրի իչուն նէ գատար
կիրան վէ գըյմէթտար օլտուղընը տէրք վէ թէլաղզը
իյլէեէն էրմէնի ունսուրը, մէչրու.թիյէթ խտարէնին
արթըք քէնտուսինի հէր նէվ գուեուտը էսարէթտէն
ազատէ իթմիչ օլտըղընը վէ արթըգ տին վէ մէզհէպ
վէ մապէտի թահգիր խտիլմէեուպ, մահսուլը սայ վէ
ղայրէթի էլինտէն զասպ վէ հայսիյէթը միլլիյէսի թէր-
ղիլ վէ հէր տինտէ մուգատտէս օլան ըրգ վէ նա-
մուսս հէտէֆի թէարրուզ օլմահաճաղընը, վէլհասըլ
պիր Օսմանյը սըֆաթը իլէ պատէմա քէնտի թիւրք
վէթանտաշլարընըն զաթէն մալիք պուլունտըզլարը
հուրրիյէթի զաթիյէ վէ վիճտանիյէլէրինէ իշթիրապ
իտէպիլէճէքլէրինի պիր հուգուղը մասուսմանէ վէ էմ-
նիյէթ քեարանէ իլէ զանն իլլէմիչլէր իտիքի, իշթէ
էրմէնիյէրին պու զանն վէ իթիգատը քէնտուլէրի ի-
չուն զահէթ մէխուֆ վէ մուղլիմ պիր մագպէր հա-
զըրլամագտա պուլունտը :

Միլլիյէթինէ, տրեանէթինէ, ըրգ վէ նամուս վէ
հահաթընա քարչը իճրա խտիլէկէլէն թէարրուզ վէ

Կաղմա վէ իթիսափաթա դարչը արթրգ իթիեարը սիւ-
քիւթ իթմէնուլ շիքիտաթը մուհիգգէ թէնրիւպէ-
սինտէ պուլուհարդընտան ճէնապը խայլիք քեաինաթըն
թաապէն վէ խըլգաթէն հայվանաթը դայրը նաթըգան
պիլէ պախշ էյլէսիկի մուհափագաւ վէ միւտափա'աի
նէփս փարզը թապիյեէսի անգաստին պիր ֆիքրի թէ-
ասուլ վէ ինթիգամճուեանէ իլէ պիթթէէվլիլ
թիւրք աղվամը ճանիլէսինին վտհէթը ֆրթրիյէլէրինի
թանրիգ իչուէն «մէշրութիյէթ իտարէնին Շէրը շերիէ
մուղայրը , վէ սրրֆ էրմէնիլէրին լէհնէ օլարագ թէէ-
սիս իտիլմիշ» օլտըղը իլան վէ սուի մէփսիրաթլա իշաա
իտիլմէկէ պաշլանըլտը : Գուրանվէ Շէրիյէթ անքեա-
մրնա մուխայիֆ օլտն իշպու թէլգինաթը մէփսէտէթ-
քեարանէ Ատանա վէ Հայէպ վիլայէթլէրինտէ գուհուր
իթմիշ պուլուհան խըրըսթիեանյար գըթալընը վէ
անը թագըպ իյլէյէն էմվալ վէ էմլագըն Կաղմա
վէ ինրագը իլէ կէնճ գատընյարըն աշըրըլուպ եէտի
Կաշընտան Կողարը օլան գրգլարըն իղայէի պիքրի
իլէ պուհա միւմասըլ վէ խըլգաթը Ատէմտէն պէրու
պէլքի հիշ պիր սէհանիֆի թարիխիյէի թէլլիս վէ լէ-
քէտար իթմէմիշ օլուպ սէնէլէրլէ թա'ատաթը գապիլ
օլմտեան նիճէ ֆաճիէի վիճտանսուգանէ վէ մէքրուհէի
ինթաճ իյլէմիշտիր :

Գասապաթ վէ գարիլէլէրտէ , տաղ վէ տէրէլէրտէ
օնպինլէրճէ զիւքուր վէ իւնաս վէ մասուճ էրմէնիլէր
փարա փարչա իտիլէլէք ճէսէտլէրի ըրմագլարա իլգա
վէ գուհուր վէխայարա աթըլտըգլարը միսիլու նի-
լէլէրի տէ Սահրանըն վիւհուշը իլէ Սէմանըն Կուշ-
լարընա զըտաթէշքիլ իթմէքլէ էրմէնիլէրին տիւքեան
վէ քիլիսա վէ մէքթէպլէրի Կաղմա վէ ինրագ օլուհ-
տուղտան սօնրա զէվճլէրի քէմալը վահշէթլէ կէօզլէ-
րի էօնիւնտէ գաթլ իտիլէն զէվճլէր , փէտէր վէ ագ-
րապալարը Սայխանէի իղթիշաշտա զէպհ օլուհան պա-

քիրելէր տախի աթէշ վէ գըլըճ թէհտիտի իլէ գաթիլ
վէ մէրտէմխօրլարա նիքեան իտիլտիլէր :

Ատանա վիլայէթի տախիլինտէ էրպապը սէնա'աթ
վէ ախղ ու իթանըն սիւլսանը մահվ վէ իթլաֆ իաիլ-
մէքլէ տիկէր սիւլսանըն տախի քէնտի իշ վէ կիւճլէ-
րի իլէ իշթիղալ իտէնէք վէսաիթի գաթիլյեէտէն վէ
չիւնքիւ ճիւմլէսիտէ էյթամ վէ էրամիլ վէ պիվաեէկ-
եանտան իպարէթ օլմաղլա էմաքին վէ մէլպուսաթ
վէ ալաթ վէ հայվտանաթտան մահրոււմ պուլոււնմագ-
տա վէ սէրկէրտան եաշամաղտա օլտըղլարը հալտէ
եինէտէ պու հալը թագաթֆէրսանա րազմէն քէնտու
մասոււմիլէթիլէրինէ էմին վէ գանի պուլոււնտըղլարը-
նա մէպնի էլան ֆիւթուր կէթիլմէեուպ իտարէի մէշ-
րութէի Օսմանիլէնին եալընըգ Գալանինի մէվզուէեէ
կէօրէ տէյիլ, պէլքի պիլա թէֆրիգ ճինա ու մէզնէպ
ատալէթը իլահիլէեէ իմթիսալէն իշի Քէմալը վիճտա-
նը պիթարաֆի իլէ թա'ամիգ վէ էրպապը ճինանաթ
վէ ճէրաիմի պիթթէճպիլյե քէնտի պագըեէի հանաթ
լարընը թէարրուգաթը իոււնխարանէլէ գարշու հիշ
օլմագսա պոււնտան սօնրա միւտաֆա'ա իլլէմէլէրինի
թագվիլէ իտէճէկինէ իւմիտվար իտիլէր ! վէ պու
սուրէթլէ 25—30000 էլթամ վէ էրամիլ հիշ օլմագսա
պիր թէսիլլէի մանէվիէ իճրասը իւմիտի իլէ ինթիղար
իթմէքտէ պուլոււնտըլար !!! Ֆի'իլ պոււնըն իսիլաֆը-
նը իրայէ իլլէտի . շէհրի Մայըսըն եիրմի սէքիզինճի
կիւնիւ ալէսսապան հայրէթը ումոււմիլլէի ճէլպ վէ
գաթէն մէճրուհ օլան դալպլէրի լէրզէնաք իտէն պիր
մանգարէ տիր աալլէթի միւնթագրրէ հագգրնտա
ֆիւթուր վէ թէրէտտիւտիմիլի թասաիլիլ իլլէտի : Լէյ-
լէի մէղքիւրէտէ էրպապը ճինանաթտան աօգուգ հէ-
ֆէր մէճհուլ - իւլ - ահվալ, սրրֆ ալտըղլարը էմր վէ
թէլզինաթըն իճրասընա իսատիմ աօգուգ հէֆէր
միւսլիւմանըն եանլարը պաշընտա իւշիւ պիր վալիտէ
էվլատը օլմագ իւզրէ ալթը հէֆէրտէ էրմէնինին

ասլպէն իտամ իտիւմիշ օլտըզլարընը քէմայը հայրէթ-
լէ կէօրիւլտի . հալ պու իսէ ագրապա վէ ճէկէրփարէ-
լէրինատէն նէշէլէրի գաթլ վէ իթլաֆ իտիւմիշ օլան պու
պիշարէ մասլուպլարըն իսնատ օլընան ֆիիլտէ ատէ-
մը մէտիալլէրի վէ էզնէրճիհէթ մասուամիյէթլէրի հազ-
գընտա . էլտէ տէլաիլի մուզնիյէ վէ քեաֆիյէ տախի
մէվճուտ տըր . եազմա թալան վէ իհրազա , գաթլ
վէ իթլաֆ վէ դասպ վէ հէտքի ըրզա մա'արուզ օլան
պիսուշ միւսապէյնտէն իուենխար ճանավարլարա
վարընճանա գատար պիւթիւն էհալի գանուեր տտա-
լէթին իճրասընա չար շէշմ իլէ միւնթազըր իքէն'
օլտագիգէտէն իթիպարէն եէս վէ ֆիւթուր ճիւմլէ-
սինին գալպիեանը հրասիեաթընը իհաթա իլլէմիշտիւր .
տիվանը հարպը էօրֆի իլք խաթվէսինի ալտը . ֆա-
գաթ պու իճրա'աթ մէմուրիյնը իտարէի մահալիյէ
վէ հէյիէթը թէֆթիշիյէ իլէ ազակէեանը տիվանըն
ուլուվվիյէթը վիճտանիյէ իլէ թամիզը մատտէ վէ
անակէօրէ ըուեր պիթարաֆի իլէ իթայը հիւքմ վէ գա-
րարտան ըիւճու վէ աոլ վէ հազգանիլէթտէն թէպա-
յիւտ իլլէտիքլէրինէ վէ պատէմա տա իլլէյէճէքլէրինէ
տէլիլի գաթի տիւր . իսիլաֆը մաատալէթ ահվալտան
թէվազը վէ շէրէֆ վէ հայսիլէթը Օսմանիյէնին մու-
հաֆադա վէ մասուամ վէ մազլուամը գալիմ վէ դատ-
տարտան թէֆրիզ վէ անա կէօրէ պինայը գարար իլէ
իտամէ վէ իատէի աասլիշ զըմնընտա միլլէթի մուազ-
գամի Օսմանիյէի թեքիլ իլլէյէն էեաճի անասըր
միւխթէիճեհէն պիւրէր ազա թեքիզ վէ իլավէ իսիլմեֆ
սուրէթի իլէ հէյեթի հաֆիմէ վէ թահգիգիյէնին իֆմալ
վէ իթմամը սելամէթի վէթան վէ միլլէթ նամթնա սեքե-
նէի վիւնուպսասըր : Մուզլիմի Սալխանէի թէասուպ-
աա դանա միւլլէմմա իտիլէրէք պագըյէի էնգազը
գուրու թօփրազ իւզէրինտէ պրագըլմըշ վէ ֆէրեատը
ճիկէրսուզանէսի տաղլարըն պիլէ վիճտան վէ ըրզա-

Թընը ճէլպէ քեաֆի պուլունան մազլում ճէմա'աթը-
մըն րէիսի րուհանիսի պուլունարղըմտան մէճրուհ վէ
միւքէտտէր րուհումըն պիւթիւն գուլվէթի իլէ ճէնա-
պը Հադգ իլէ քեաֆէի հէյեաթի իճթիմաիյէի պէշէրիյէ
միւվաճէհէսինտէ Ատանանըն իշպու ազիմ վէ վէխիմ
Փաճիաի հիւքմիյէ վէ ատիլէսինէ դարշու շիքեանէթ
իտէր վէ Մէճլիսի Ալիի Մէպուսան վէ հիւքիւմէթը
մէշրութէի Օսմանիյէ վէ հուրրիյէթ օրտուսու իլէ էֆ-
քեարը միւնէվվէրէ աահապը վէ իտարէի մէշրութի-
եթէ սաարգ քեաֆէի թիւրք վէ սաիր վէթանտաշլա-
րըմտան ատալէթ վէ հագդանիյէթ իճրասընը թալէպ
էտէրիմ :

Շանէտ պարկիրանը էքտար ալթընտա ինլէմէք-
տէ պուլունան րուհանի պիր փէտէրին իճրայը մա'ա-
տալէթի թալիպ իշպու սէտայը հիւզնիշթիմալը իսթի-
մա' իտիլմէզ վէ էկէր Մէճլիսի Մէպու'սան վէ հիւ-
քիւմէթը Օսմանիյէ վէ միւթէմէտաին Օսմանլըլար
պիգայտ պուլունուրլար իտէ, գըթալ վէ իհրագ վէ
եաղմա վէ հէտքը ըրզ վէ զուլմ վէ դատըր սէպէպի
իլէ հասըլ օլան խէճալէթ վէ հաքարէթ քիրինի իտա-
րէի մէշրութէի Օսմանիյէնին անլընտան վէ քիւթպու
թարիխիյէտէն Փաիլլէրին ճանավարլըզլարընա շահի-
տի ալէնի մադամընտա իլա ախէր իւտտէվէրան ճալ-
կիր օլաճագ օլան իշպու խուհայուտ սահիֆէլէրի քէն-
տու ատալէթը իլահիյէսի իլէ սիլմէք իշիւն րէֆը ա-
վազէի պարկեան իյլէյէճէկիմ օլպապտէ . . .

Փի. 11 հազիրան Սէնէ 325 էտտաի
Ատանա Կիլիկիա միւսթէֆի Գաթողիկոսը
ՍԱՀԱԿ

Հ Ա Մ Ա Ր 2435/257

. . . 1909 Մերսին

Մեծ. Խնդիր էֆ. Սիմօնեան,

Մեռելութեան աշխարհին մէջ լրացնելով ձեր պատւիրակութեան պաշտօնը, որ վարչ. հրահանգով չափուած, երբեմն չափազանցուած ու ճշտուած էր, կը վերադառնաք կեանքի աշխարհը :

Յանձնարարութիւններ ունիմ, եթէ կարելի է մեռեալներուն յանձնարարել : Արհաւիրքներու կեղրոնէն սկսեալ, ընկերներու որոշումով Ձեզ բաժին ինկած պարտաւորութիւնը առոյգ ու տոկուն ընկերակցիդ (Գնէլ վարդ.) հետ կատարեցիք, քայլ առ քայլ անցաք այն ամեն տեղերէն, ուր խժոժութիւնք, ուր ուականի մը պէս մահ, աւեր, ապականութիւն և մահատիպ թշուառութիւն ու կարօտութիւն սփռած էին : Տեսաք ինչ որ աշխարհ տեսած չէր իր ծնած օրէն ի վեր և թերևս չը պիտի տեսնէ մինչև իրմահուան օրը :

Առաջին անգամ մենք զիրար տեսանք Մէրսինի մէջ, ձեր դրսերևոյթը, ձեր կորաքամակ դիրքը, կշռուած ու չափուած խօսակցութիւնը և յամբ շարժուձևը բնաւ յոյս չէին տար, որ պիտի կարողանաք Ատանայէն անդին քայլ մը անդամ առնել մանաւանդ դժուարակոխ ճանապարհներու և տօթագին եղանակին պատճառաւ, բայց հակառակ տեսողական պատրանքին երկրորդ անգամ տեսնուեցանք Հայէպի մէջ, ուր կը հասնէինք ձեր բազմադէտ ու բազմոյորտ այցելութիւններէն Միսիս. Համիսիյե. Սիս Կարս-Պազար, Օսմանիյե. Պաղչե. Խառնը. Լափանը. Հասան-Պեյլի. Ինքիլի. Քեյլե. Տորթիտ. Օնագլու. Եօզրլու. Իսկէնսերուն. Պեյկն. Գրըրգ—Խան ամէնքն ալ արիւնի և կրակի բոյներ, տեսած, տեղեկագրած չափով, թիւով և հանգամանքով, կուգայիք Հայէպ Անախոք երթալու համար :

Այս անգամ զՁեզ աւելի կորովի և առոյգ գտայ .
Կիլիկիայի արհաւիրքները զօրացուցած էին զՁեզ ան-
թերի և խղճի մտօք կատարելու յանձնառած պաշտօն-
նիդ : Երրորդ անգամ Մերսինի մէջ տեսնուեցանք ,
ուր մեզմէ առաջ վերադարձած էիք : Կը բաժնուիք
մեզմէ և Կիլիկիայէն տանելով Ձեզ հետ համայն Կի-
լիկեցւոյ ցաւն ու վիշտը :

Կը յանձնարարեմք , բաժնեկից ըրէք ամէն տեղ
մեր սիրելի աղգակիցները Ձեր կրած ու տեսած ցաւե-
րուն , որպէսզի Կիլիկիոյ կոծն ու կոտտանքը փոքր ինչ
մեղմանայ :

Կը յանձնարարեմք , Կիլիկիոյ բնդհոնուր տե-
րածութեանց հետ , չը մտնայ ձայն աւերակ վանքը
և անոր աւերակաց վրայ թառող Կաթողիկոսը « իբրև
զճնճողուկ միայն ի տանիս » :

Կը յանձնարարեմք , չը մտնայ բիւրաւոր յորի-
ները և որբերը , որոնք իրենց յօշոտեալ սիրելիներու
ցաւին հետ կը գալարուին մերկութեան , անպատըս-
պարութեան և անօթութեան ցաւերով :

Կը յանձնարարեմք , ըսէք ամէն տեղ եւ ամէ-
նուն , որ Կիլիկիա ամէն զրկանքներու հետ նաև
զուրկ մնացած հոգեւոր մխիթարութենէ , որովհետև
չունի եկեղեցի , դպրոց գիրք , եկեղեցական սպաս և
զգեստ :

Վերջին յանձնարարութիւն , ցաւազար և ու
րեկեալ սրտի և հոգւոյ յայահառաջ օրհնութիւն Ձեզ և
Ձերայնոց , եթէ բաւական կը համարիք Ձեր ծառայու-
թեան փոխարէն այսքան վարձատրութիւն Որդեկո՛ւ-
րոյս հօր մը կողմանէ :

Մնամք Սգաւոր աղօթարար

Սահակ կթղկս . Կիլիկիոյ

Համար 2435/408

24 Դեկտ. 1909 Մերսին

Բարձր. Պողոս Փաշա Նուպար
Ասեմապետ Հ. Բ. Բ. Միուրեան

. . . Մենք Որբանոց-Կրթարանի (Քէյէկեան) յարմարագոյն տեղը կը համարինք Սիս ուր մեր անմիջական հսկողութիւնը և ներկայութիւնը կրնան երաշխաւորել՝ դաւանական և այլ խտրական միջոցներու չէզոքացումը: Աժանագին ապրուստի կարելիութիւնը նշանակուած բոլոր տեղերէն աւելի ապահով է. միայն օդը Ատանայի, Տարսոնի և Մերսինի շափտաք է, սակայն առողջ ըլլալուն ապահով ենք. քանի որ հիւանդութիւնք յաճախադէպ չեն:

Վարձու համար ընդարձակ և յարմարագոյն շէնքեր չը կան Կիլիկիոյ ոչ մէկ քաղաքին մէջ, ուստի յատուկ որբանոցի համար նոր շէնքի մը կառուցումը տնհրաժեշտ է. Վանքը քաղաքին կից հողեր ունի, տեղի դնոյն խնայողութիւն ըլլալէ զատ՝ կրնայ նպաստել գիւղատնտեսական և արհեստագործական դասընթաց:

. . . Ստ. Սահակ Կաթողիկոս Կիլիկիոյ

Հ Ա Մ Ա Ր 2355/27

24 Յնվ. 1910 Ատանա

Վսեմ. Եր. Պէյ Աղաթօն

. . . «Միութեան»-ը բանալիք Որբանոցի տեղուր մասին մեր ցուցումը կլիմայի և շէնքի տեսակէտով անբաւական դատուած է: Շէնքի մասին ամէն տեղ դժուարութիւնը անուշակաս է քանի որ հարիւր որբ սխառապարելու շափ ընդարձակ շէնքեր կը պակասին:

. . . Սիս յարմար դաստիարակութեան նպատակը միութեանդ հեռաւոր նպատակը իրականացնելու մտքով էր. գիւղատնտեսական կամ արհեստագործական վարժարան մը պահել Կիլիկիոյ հողեւոր կեդրոնին մէջ, շատ աւելի օգտակար կը լինի, քան որ եւ է քաղաք կամ աւան :

. . . Ստ. Սահակ Կթղկո. Կիլիկիոյ

Հ Ա Մ Ա Ր 2855/36

2 Փետր. 1910 Ատանա

Սիրելի Մուշեղ Եպիսկոպոս.

. . . Արբանոց—արհեստանոցը փափաքեցանք, որ Սսոյ մէջ բացուի, որպէսզի մեր անմիջական հրակողութեան տակ մասնաւորներու շարաշահութեան առարկայ չըլլայ. եթէ միութիւնը վստահ է, որ Չոք-Մարզուան կամ այլուր բանայով իւր նպատակին համաձայն օգտակար պիտի ըլլայ՝ ըսելիք չունինք :

Ստ. Սահակ Կթղկո. Կիլիկիոյ

27 Դեկ. 1910 Պոսթօն

Վեհ. Տէր,

Երէկ ստացայ Ձեր Ս. Օծութեան Նոյ. 12 թրւակիր նամակը, կրթասիրական հանդէսի մը մէջ բանախօսած պահուստ : Ձեր նամակը չկարդալով կըզգայի արդէն, ու կ'ողբամ միշտ վիճակնուդ միսիթարութենէ զուրկ տարագրութիւն մը ըլլալը : Դժբաղդ կաթողիկոս մը եղաք ու առաջ որ աւերակ աթոռ մը ունէիք և կը կսկծայիք անոր ամայութենէն, հիմա աւերակ բեմի մը, տարարախտ ժողովուրդի մը սուղըն այ ունիք և դառնութեան բաժակ մը, լեցուն,

Թաթաւուն արիւնով եւ արցունքով : Չեր մինակութիւնը խաչ մըն է , ու աւելին , դեռ ժողովուրդը և ազգը զՉեզ չէ հասկցած : Չհասկցուիլը պատիժներուն անհանդուրժելին է , և ես խորապէս կը տխրիմ , երբ կը տեսնեմ , որ մինչեւ հիմա ժողովուրդը վերապահութեամբ կը վարուի Չեզի հետ զՉեզ միակ կը թողու և տեսակ մը անվատահութիւն կը անուցանէ Չեր մաքուր , զոհաբերուող հոգիին հանդէպ : Ախ չեմ կրնար զայրոյթս զսպել , երբ կը տեսնեմ , որ սա ցաւազար ազգը կը պաշտէ իր ժանգոտած թիթեղէ կուռքերը և չուզեր թափանցել հոգիներու մեծութեան և իր զոհաբերուող զաւակները անգութ լքումի կը մատնէ : Կը զայրանամ , բայց չեմ զարմանար , որովհետեւ գիտեմ , թէ մարդկութիւնը վարժուած է Բարարբանները արձակելու և Յիսուսները խաչելու :

Վեհ . Չեր մխիթարութիւնը Չեր մէջը փնտռեցէք , հաշտուեցէք մինակութեան և տառապանքին հետ և դուք աւելի զօրաւոր պիտի զգաք ցաւին , ու կակիծին չետ գլուխ ելնելու : Կեանքը տարբեր օրէնք չունի . լքումը սովորական բաժինն է հանրային գործիչներուն , հազուադէպ բացառութիւններ միայն կան և անոնք լաւագոյնները , աւելի անձնագոհները չեն անշուշտ :

Դործեցէք Չեր բոլոր կորովով , Չեր ժողովուրդասէր ոգիով և այդ աշխատանքը Չեր մխիթարութիւնը և Չեր վշտակոծ հոգիին վարձքը պիտ' ըլլայ :

. . . Մուշեղ Եպիսկոպոս

30 Օգոստ. 1911 ՍԻՍ

Ազն. Հրանտ էֆ. Ասատուր

Չեմ ուզեր, որ ներկայիս որ և է պաշտօնական հանգամանք տրուի, այլ իբրեւ մտերմական ընդունիք:

Պատրիարքական Աթոռներու սովորականէ դուրս թափուր մնալը՝ Աղթամարայ Աթոռը կը յիշեցնէ, որ Տեղապահով կը կառավարուի, կամ կը կործանի. արդէն Երուսաղէմ բարոյապէս և նիւթապէս կործանեցաւ, նոր պատուիրակներու առաքումը պարտուց թիւը ստուարացնելէ զատ՝ ո՛րիչ օգուտ չը պիտի ունենայ: Ազգի տագնապայից մէկ շրջանին Պօլսոյ Աթոռոյն Տեղապահով բաւա անանայն այ շատ յուսադիր չը թուիր:

Օսմանեան Սահմանադրութիւնը կարգ մը բարիքներու հետ, մեզ համար երկու անդարմանելի չարիքներու ծնունդ տուաւ. Կիլիկիայի աւերը. — հոգեւորականութեան անուանարկութիւնը: Նախնիք Պատրիարք գտնելու համար դժուարութիւն չէին կրրեր, որովհետեւ ամէն հոգեւորական իրաւունք ունէր այդ փառքին և պատուին և Ազգ. Սահմանադրութիւնն այ բացառիկ յատկութիւններ փնտռած չէ:

Պատրիարքարանը նորէն գրած է մեզ յառաջիկայ կաթող. ընտրութեան սահմանակցելու մասին. մեր առաջարկութիւնները Ռուսաց օրէնքով ընդունելի չեն եղեր. մենք այ անկարող ենք 500 տարիներու խրամատէ մը ցատկելու: Կիլիկիոյ Աթոռը 500 տարիներէ ի վեր չէզոք մնացած է և Եկեղեցւոյ միութիւնը խանգարուած չէ: Էջմիածնայ Կաթողիկոսներէն և Պատրիարքներէն շատ աւելի մենք դործնապէս փափաքեցանք խտիրը բառնալ և ամէն հնարաւոր զիջումներ ըրինք, սակայն մեր դէմ գտնուողները ան-

յողղողղ մնացին . Կիլիկեան Եպիսկոպոսները մնացին իրենց պարունակին ու պատեանին մէջ . ինչ տրամաբանութեամբ այդ եպիսկոպոսներէն մին իրրև մեր փոխանորդը ձայն պիտի ունենայ ընտրութեան մէջ :

Երուսաղէմի և Պոլսոյ Պատրիարքաց պատուիրակները իրենց որոշ տեղը ունին ըստ հրահանգի ընտրական օրինաց . Կիլիկիայի ոչ Կաթողիկոսին և ոչ անոր զրկելիք պատուիրակին անունը կայ . հետեւաբար հանդիսաւոր գնացքին մէջ ո՞ւր պիտի իյնայ Կիլիկիոյ անվաւեր եպիսկոպոսը և ընտրութեան պահուն ու՞ր պիտի բազմի .

Եթէ հասալս ներէր , եթէ Տրդատի չափ սէգ ըլլայի և սիգալովն կարողանայի աւերել զթումբս խտրութեանց և ցամաքեցուցանէի 'ի սիգալ իմում զյօրձանս նախանձու և չը կամութեանց և Պատրիարքարանի անխորհուրդ պահանջքին 'ի պատասխանի , որոշէի ինքնին երթալ՝ մասնակցիլու կատարուելիք ընտրութեան , Ռուս կառավարութիւնը պիտի ընդունէր , կամ նոյնիակ Երեսփոխանութիւնը պիտի հաճէր դիրքս ու տեղս որոշել և ընդունել տալ :

Որքան որ այս կանոնաւոր ու պատմական պատճառներով չը պիտի կարողանանք մասնակցիլ , այնու ամենայնիւ ընտրելիի մասին անտարրեր մնալ չենք ուզեր : Մենք այն գաղափարէն չենք , որ կաթողիկոսը անպատճառ Տաճկահայ հոգեւորականութենէն լինի . այդպիսի մենաշնորհ մը էջմիածնի եպիսկոպոսները Կիլիկիոյ եպիսկոպոսաց նման կ'իրաւադրկէ . նոքա ըստ Սահմանադրութեան Պոլսոյ Պատրիարք չեն կարող ըլլալ . Եթէ Կաթողիկոսին ալ զըօլացուի , նոքա ալ իրենց պատեանին մէջ պիտի մնան :

Մեր գիտցած և ճանչցածներէն՝ իր զարգացման աստիճանով , լրջութեամբ , նախանձախնդիր ոգւով և Հայ անունին պատիւ բերող հոգեւորականն է Ատրր-

պատականի Առաջնորդ Կարապետ Եպիկոպոսը զոր արատաւորել ուղեցին հանգուցեալ Հայրապետին կեղծ սիրողները: . . .

. . . Ստ. Սահակ Կթղկս. Կիլիկիոյ

Ազնուաշուք Միհրան էֆ. Վարակէօզեան. հարազատի, Հայ Առաք. Ս. Եկեղեւոյ և Սիրելի Որդւոյ մերոյ Ողջոյն և Սէր:

Ինչ տարի առաջ ձե շնարկելով մեր ներկայ ծանր ու պատասխանատու պաշտօնին, սրտի կսկիծով տեսանք թէ ինչպէս բազում տարիներէ ի վեր անգլուխ և իր բախտին ձգուած Կիլիկեան հայութիւնը՝ հոգեւոր ու կրթական արժանաւոր պաշտօնէից չը գոյութենէն կը տառապէր: Այս գլխաւոր պէտքին մասամբ գոհացում տալու նպատակաւ կարելի ջանքերն ըրինք, սակայն մէկ կողմէ թխրքիոյ քաղաքական նախկին կացութիւնը, միւս կողմէն Սոոյ Մայրավանուց և առ հասարակ Կիլիկեցի ժողովրդեան աղքատիկ պայմանները անյաղթելի արգելքներ յարուցին մեր բաղձանաց համեմատ հոգեւորականներ և ուսուցիչներ պատրաստելու առաջադրութեան:

Այսու հանդերձ, իսպառ աննպաստ պայմաններու ներքեւ ու առանց արտաքին օժանդակութեան հաստատեցինք գիշերօթիկ Կիլիկեան դպրոց մը, որ եռամեայ [906—909] շրջանին նախախայրիքը ընծայելու հաղիւ երեք ամիսներ մնացած էին ու մինչ մենք կը պատրաստուէինք մեր թեմերուն պատգամաւորական ժողովին հետ խորհրդակցութեամբ ընդհանրապէս Կիլիկեան կրթական գործին և 'ի մասնաւորի Կիլիկեան Մայրավանուց տայ արժանավայել հաստատութիւնն ու նիւթ ապէս ապահովել զայն՝ վրայ հասաւ Կիլիկեան աղէտը և վերիվայր շրջեց ամե-

նախանկազին զոհողութիւններով ցայնվայր պահպանուած գպրանոցն և ցամքնոց ց յուսայ ամէն աղբիւր :

Այն սև ու կարմիր օրերէն շուրջ երեք տարիներ անցան և մենք տակաւին աչք չարտասուս և վրդովեայ հոգւով կը թափասինք իրր ստուեր անմխիթար՝ աւերակաց և մշտնջենաւոր սուգի այս երկրին — Կիլիկիոյ — մէջ, ուր նախահիւններէն վերապրածները կեանքէ աւելի գերեզմանը կը պատկերազննեն ուր Եկեղեցիներն ու Արքայապետերը կամ կործանած են հրոյ ճարակ, կամ խրթնացած են իրենց բեմերու պայծառութենէն՝ առանց պաշտօնէի ու դատարկ, ուր չը հնչեր առաապետներու Աստուծոյն Աւետարանին մխիթարիչ ձայնը, դոնէ, վասնզի չէք հովիւ կամ քահանայ, ուր՝ Արքանոցներէն դուրս, գեռ բիւրաւոր անպաշտպան, ընտանեզուրկ որբերու և ուրբու հիւներու երամներ վիրաւոր թոշնոց նման կը թափասին փողոցներու և աղբիւսներու մէջ, կամ աւելի յաճախ՝ Աղզին զաւակները կը խորթանան ու կը մեղանան իրենց հայեցի նկարագրէն ու զգացումներէն, օտար ներշնչումներու տակ, վասնզի կրթական մշակը — հայ ուսուցիչը — կը պակսի իրապէս :

Սև մենք՝ ի տես հոգեւոր ու կրթական այս ահաւոր շարունակեայ սովին էն մօտաւոր ու անճողապրելի հետեւան բերուէն, անհնարին դառնութեան ելեց հնար մը կարծուք :

Իրբևէ հայրենիտ վայրավատին ցրուեայ և ուժասպաս Կիլիկիոյ հայութեան պատասխանատու հանգէյ մասուծոց, Աղզին, պատմութեան ու մեր խղճին ուրիշ հնար չունինք, բայց եթէ առանց լքումի, դիմել ազգին հարազատ զաւակաց եւ Եկեղեցւոյ գիտակից անհատներուն, կրթասէրներուն օժանդակութեան որպէսզի կարելին ընենք Կիլիկեցի ժողովրդեան ջամ-

բելու համար նիւթական հացէն շատ վեր բարոյա-
կան—կրօնական մտաւոր սնունդը :

Այս խորհուրդներու մէջ էինք, ամենամեծ ու-
րախութեամբ և հաճոյքով տեղեկացանք թէ Ձեր Ախ-
րելութիւնը ոչ միայն տեղւոյդ մէջ Ազգային բարե-
գործական կարեւոր ձեռնարկներու նուիրուած էք,
այլ և մանաւանդ հետաքրքրուելով Կիլիկիոյ հոգեւոր
կրթական գործերով. Ձեր յատուկ ուշադրութեան ա-
ռարկայ դարձուցած էք «Կիլիկեան ձեմարան»ի մը
բացման խնդիրը, բնակելով քաղաքակրթութեան
կեդրոնի մը մէջ ականատես վերահասու ևղած էք
անշուշտ ազգի մը կեանքին համար կատարուած մեծ
ու բարեբար դերին. Ձեր աղնիւ հոգւոյն և հայրե-
նանէր մտաց դրական երաշխիքը տալու համար մեր
Ամերիկարձակ լուսամիտ սրբաց ոմանց յայտնած
փափաքները այժ միխթարական են Մերունի Կաթո-
ղիկոսին վշտացեալ ու բեկեալ Սրտին :

'Ի վաղուց հետէ, մեր սրտին այսքան մօտիկ
բարձրագոյն հաստատութեան մը բացումը հետա-
ւորելու դիտաւորութեամբ Ձեր պատրաստակամութիւ-
նը ջերմագին կը դովնւմք և հայրական գոհունակու-
թեամբ մեր Օրհնութիւնները կը նուիրենք Ձեզ :

Օրհնեալ լինիք, դուք և սրբ կը սիրեն զհէք
Կիլիկեան : Աւստի այսու Հայրապետական կոնգակու-
կը յորդորենք և կը հրաւիրենք Ձեր Արքեպիսկոպոսին, որ
ոչ միայն բարոյական օ նիւթական ձեռնառութեամբ
դըռնի կանգնիք Կիլիկեան ձեմարանի բացման նա-
խապատրաստութեան ազգօգուտ գործին. Ամերիկայի
մէջ, այլ նաև յարմար տարրերէ անմիջապէս կազ-
մէք խնամակալ մարմին մը և ջանագիր լինիք այս-
քան կարեւոր ու բաղձալի նպատակին իրականացու-
մը փութացնելու :

Չկայ աւելի մեծ երջանկութիւն և աւելի տեւական. արդար պարծանք, քան յուսաւորութենէ և մխիթարութենէ զուրկ ազգայնոց օգնութեան ձեռք կարկառել . . . գեղեցիկ, շինարար ու արդիւնաւոր ձեռնարկներու գլուխ կանգնել, քաղաքացիական ու Ազգ. պարտականութիւնները լիովին կատարած լինելու զոհութիւնը զգայ :

Արդ՝ ըստ աւրուեսական պատուէրին, «Գործեցէք մինչ օր կայ, գայ զիշեր յորում ոչ կարէք գործել» :

Աւելորդ շնք համարիր յաւելույ սա ևս թէ այս պատակաւ պաշտօնական ամեն ոչ թ և օգնականութիւն պիտի ընձեռենք Ձեզ :

Անշուշտ ենք թէ պարբերաբար տեղեկութիւններ պիտի տաք մեզի Ձեր գործունէութեան վրայ, պարզելով ու մանրամասնելով խնդիրները, ըստ այնմ՝ գործելու հատար :

Ողջունախառն մաղթանօք խնդրելով ի Տեառնէ կեանք և կարողութիւն Ձեր Սիրելութեան՝

1911 Գեկա . 13

Առանա

Մնամք աղօթարար

Ստ. Սահակ Կթղկա . Կիլիկիոյ

Ծանօթ .— Ս. Կաթողիկոսը կը փափաքէր Մայրավանուց մէջ հաստատուած տեսնել Կիլիկիան ձեմարանը, բայց Տիար Գարակէօզեան և իր բնակերները որոշած ըլլալով Այնթապի մէջ հիմնել զայն՝ Ս. Կաթողիկոսը բնօրէնեց իրենց առաջարկը, քանի որ նպատակը նոյնն էր. հասցնել իրենց կոչումին գիտակցութիւնը ունեցող հոգեւորական պաշտօնեաներ : Տիար Գարակէօզեան ազդուելով նաև Ս. Կաթողիկոսի ՚ի նպատակարար քահանայից ըրած կոչին, հանգանակութեան մը գլուխ կանգնեցաւ և 150 ոսկւոյ գումար մը հաւաքելով զրկեց, զոր առաւելապէս յատ-

կադուեցաւ ճէպէլի— Պէրէքէթ գիւղական քահանանե-
րուն, ըստ որում ծանօթ դէպքին նոյն գիւղերու
քահանաները և ժողովուրդի բնոր աչքերը նահատակ-
ւած էին, հետեւապէս աւելի արժանաւոր դատուած
էին այրիներու հողեւոր մխիթարութեան սահման-
ուած քահանաները :

. . . Գիւտ Վարդապետ

. . . Պօլսէն Չեզ հաղորդուածը իթիթիւտական
ներու և անոնց համախոհներուն փորին դաւն է .
ծայրագոյն յիմարութիւն է հաւատայ տակաւին, որ
ներքին խռովութիւններու ատեն տարրեր տարրերու
առաջին ջարդարարները անոնք չպիտի ըլլան, թեր-
թերը յոյս կը յայտնեն կրկին կուսակցութեանց հա-
մերաշխութեան, քաղաքական յանցաւորներուն ընդ-
հանուր ներումը պայժմաններէն մէկն է և եռամեայ
Համիտները ամենէն աւելի այս պարագայէն կը վախ-
նան, որովհետեւ հին և փորձասու գաղերը իրենց հաց
չպիտի թողուն :

Ազադան Աստուծոյ զիտութեան վերապահուած
է . ինչ ալ ըսենք և երթապրենք, կրնանք սխալիլ,
քանի որ Աւետարանի վճիռն է . «չէք գիտեր, վաղը
ի՞նչ կը ծնի» :

Կաթողիկոսական ընտրութեան կատարուած ըլ-
լալուն յուր չկայ մեծ յուզումներ տեղի ունեցած են
Օրմանեան Ս . ի անուան չուրջ և քառանուն ցանկէն
դուրս ձգուած են . ընտրութեան օրը մէկ երկու օրով
յետաձգուած է աննախընթաց կերպով : Տիղիսի փո-
խարքային և ներքին գործոց նախարարին հետադրու-
կան դիմումներ եղած են . ամօթ և դառնակակիծ ցաւ .

ընտրելին եթէ իշխան մը ըլլար, արդեօք քանինէր
զոհ պիտի ըլլային կատաղի կիւ քերու և էնթրիկներու :

. . . Սա . Սահակ Կթղկա . Կիլիկիոյ

1911 Գեկտ . 17

Ատանա

. . . Գիւտ Վարդապետ

. . . Երեսփոխանութեան թեկնածուներու շա-
տու թենէն հաւանակածութիւն կայ . որ յառաջիկայ
չըջանին Ատանայի վրայէթը հայ երեսփոխան ունե-
նայու իրաւունքէն դրէուի և այդ պիտի ըլլայ ան-
ջնջելի արատ մը և ապայոց Կիլիկեցւոց անհամե-
րաշխութեան : Մեր կողմանէ ուղղակի կամ անուղ-
ղակի աշխատի պէտք է . բայց անհաշիւ թեկնածու-
րուն այ պարտքն է անձնական նկատումի և Նսի
զոհողութիւն :

Ան այժմ Գոզանի համար գիտնայ պէտք է , թէ
քանի հայ Միւսթէխիպի սանիւնը կան , քանի Սիս ,
Հաճըն , Փէքէ և Կարս-Պազար . այնուհետեւ կը մնայ
արժանաւորագոյն թեկնածուի մը անուան շուրջ քուէ-
ները համախմբելու կարեւորագոյն աշխատութիւնը :
Ուստի առանց շատ արտայայտուելու կամ մեր գրած-
ները մէջտեղ հանելու . աշխատեցէք որոշ տեղեկու-
թիւններ տայ Ստոյ թեկնածուներու մասին և անոնց
իւրաքանչիւրին քանի՞ ձայն վաստկելու հաւանակա-
նութիւնը :

. . . Այլտեղ , Կարս և շրջակայքը Իթիլաֆի
կուսակցութիւն զոյութիւն ունի՞ և աչքառու ոյժ մը
կը հուզադրեն : Եթէ հնար ըլլայ մեր աշխատութիւնը
չկգոք հողի վրայ կատարելու է . . .

1912 Յնվ . 14

. . . Սա . Սահակ Կթղկա . Կիլիկիոյ

Ատանա

. . . Գիւտ Վարդապետ

. . . Ըլլալիք ընտրութեանց համար տուած տե-
լիւնները գոհացուցիչ էին: . . . Քէտէրեանին
համար այ խօսք կայ, թէ և ի պաշտօնէ իր թեկնա-
ծութիւնը հրապարակած չէ երկչոտութիւնը արհա-
մարհելի յատկութիւն մը չէ, մանաւանդ թէ պաշտօ-
նը կրնայ այդ պատանքը պատռել, իսկ կարո-
ղութիւնը անհամեմատելի է:

. . . Թուրքաց շատ վստահելու չէ, այստեղ կ'ը-
սեն, որ Հազրոմ էՖ. սերիշի մը գրած և անոր հա-
մար աշխատելու խօսք տուած է:

Ստոյ ընտրելին, ըլլայ նայպանտեան, կամ Քէ-
տէրեան յաջողելու համար քիչ մը զոհողութիւններ
ընելու են՝ Թուրքերէն ձայն շահելու համար. իթթի-
հատը ամէն զոհողութիւններ կ'ընէ իր յաջողութեանց
համար. մենք կուզենք, որ առանց զոհողութեան
նպատակին հասնինք:

Ասոնք անձնականութեանց կը վերաբերին.
մենք ազգովին պէտք ունինք զօրուոր նկարագրի
տէր Երեսփոխաններու, գոնէ Գեղամին չափ, որ ա-
մէն բան, նախատինք, ծիծաղ ևն՝ յանձն առնելով՝
Կիլիկիայի, կամ Գօզանի պէտքերը երգէ ու շեշտէ.
ո՛վ պիտի ըլլայ կորովը և քաջութիւնը ունեցողը:

1912 Յնվ. 22 . . . Ստ. Սահակ Կթղկս. Կիլիկիոյ

Ն ո յ ն ի ն

. . . Հարկաւ լսած էք, որ այստեղի Վայկօվէ-
քիլին մեր երբեմնի Միւթասարք Մուսա-Քեազիմն
է. այսօր փոխադարձ այցելութեան գաղինք և խօսք
բացուեցաւ ընտրելի երեսփոխանացուներու մասին.
լաճնի և դատարկագլուխ ըլլալու չեն, կ'ըսէ, ընտրե-
լիները, Հաճնոյ, Սսի և Կարսի ընտրելեաց մէջ ար-

ժանաւորագոյն կը գտնէ Քէտէրեանը, Չալեանը և
Հիլմին:

Մենք յայտարարեցինք, որ ուղղակի չենք ուզեր
միջամտել 'ի պատասխանի իր ըսածին, թէև սուտ,
որ կառավարութիւնը 'ի յարգանս ժողովրդի իրա-
ւանց՝ ձեռնապահ կը մնայ:

Կարծես քիչ դաւեր ունէինք, այս ալ նոր յաւե-
լում: Կաթողիկոսէ, Առաջնորդէ, Քահանայէ մինչեւ հի-
մա դժգոհութիւն կ'ընէին, որ ասոր, անոր Ազգ, Կառա-
վարական ժողովներու անդամակցութիւնը չեն յաջող-
ցրներ, հիմա աւելի չափազանցուած եղանակաւ պիտի
արտայայտուի նոյն դժգոհութիւնը, որ մէկ երեսիո-
խանի համար տասնեակ թեկնածուներու ըզձանքնե-
րուն իրականացման գործիք չենք կրնար ըլլալ:

Այսքան քառասային վիճակի մէջ, եթէ Աստուա-
ծային շունչ մը պարզութիւնը չը բերէ, մերայինք
պիտի կորսնցնեն 'ի պատիւ Գոզանի հայ բնակչութեան
և 'ի պատիւ կաթողիկոսութեան ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻ-
ԿԻՈՅ:

. . . Առ այժմ, թերեւս առ յաւէտ, չըսեմ և
չը թելադրեմ 'ի նպատակ այս կամ այն թեկնածուին,
երբ կը նկատեմ թէ ամենքն ալ կը մղուին անձնա-
կան հաշիւներով և ոչ մէկուն չը խօսիր Ազգին պա-
տիւր և շահը:

1912 Յնվ. 24 . . . Ստ. Սահակ Կթղկս. Կիլիկիոյ
Ատանա

Ն ո յ ն ի ն

Գրելէն ձանձրացայ, աչքերս տկար, անձամբ
տկար: Թոկմազ Սարգիսին մուհապէրններու դէմ
տպուած երկու կոնդակ յանձնեցէք գօտիով մը, վրան
«Մարաշի Առաջ. Փոխանորդին» հասցէով:

ժողովուրդը բարոյապէս փճանալու վրայ է . Առաջնորդարանները միայն քաղաքի գործերով կ'ըրանդին , Կաթողիկոսարանը արամազրելի մարդ չունի . բուհները իրրե նոր թո՛ւ արակեցիութիւն , ապէս ժողովուրդը իր կորստական գանցերով խեղդելու կը ճգնին : Վա՛յ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան և Աթուին :

1912 Յուլ. 29 . . . Ստ. Սահակ Կթղկս. Կիլիկիոյ

Ատանա

Ն ո յ ն ի ն

. . . Հաճնոյ ոճիրը առիթ պիտի ըլլայ , որ թուրքերը բնաւ ձայն չտան հայու մը , ուստի ոչ միայն Մատթէոսի , նաեւ բոլոր հայ թեկնածուներու ընտրութիւնը կասկածելի է :

Այս անակնկալ պարագան պէտք չէ որ մերինները յուսահատեցնէ . ամէն ջանք , ամէն հնարք ի գործ դնելու է որպէսզի խղճմտանքի սագտանքէ զելծ մնանք :

Թեկնածուներու թիւը կրճատելու ապահով միջոցն է , ընտրական յանձնաժողով մը կազմել , որոնք անձնականութենէ և շնորհումէ վեր դասեն ընդհանուրին և երկրին օգուտը . թեկնածուներու մէջ բնութեն արժանաւորագոյնը և անոր մէջ կեդրոնացնեն ձայները . բանակցիլ պէտք է Հաճնոյ , Կարսի և Ռէքէի հետ և գիտակցարար ու առանց խարելու գործելու է : Յանձնաժողովը խղճի մտօք և անկողմնակալ ոգւով ընտրութիւն պէտք է ընէ երկու պարագայ ի նկատի ունենալով՝ արժանիք և կարողութիւն . նաև համակրութիւն , ոչ միայն մերիններէն այլ թուրքերէն :

Չարեանը այսօր կարգ մը նոր ստացուած շահ

մակներ կարդաց, թէ՛ Կարսէն, թէ՛ Ֆէքիէն և թէ՛
 Հաճընէն յոյսեր և խոստումներ կուտան իր յաջողու-
 թեան համար: Եւ շեմ յուսար թէ անկեղծ բլլան ըս-
 լար գրուածները: Օրագիր և յայտարարութիւն հրա-
 տարակեց. հարկաւ այդ սեղ այ եկաւ և տեսաք. կար-
 ծեմ հայ թեկնածուներու մէջ ատաղինն է, որ հրա-
 պարակ կ'իջնէ և իր ծրագիրը հասարակութեան դա-
 տաստանին կ'ենթարկէ. միւսները առանց հրապարակ
 իջնելու, առանց աշխատելու, ըստ հարկին պէտք ե-
 դած զոնորութեանն այ խուսափելով՝ կ'ապասեն որ
 հոգեւոր իշխանութիւնը յայտնապէս իրենց թեկնա-
 ծութիւնը պաշտպանէ, և . . .

1912 Փետ. 12 . . . Ստ. Առհակ Կթղկա. Կիլիկիոյ
 Առանձա

Ամեն. Տ. Տ. Յովհաննէս Ա. Արքեպ. Արշարունի
 Պատրիարք Հայոց Թուրքիոյ

Ա. Էջմիածնի Հայրապետին Տ. Տ. Գէորգա
 Աուրէնեանց, հաստատութեան աւետաւոր հեռագիրը,
 զոր հաճած էիք տալ, Ապրիլ ամսոյ 1-ին բնորոշելով՝
 անմիջապէս շնորհաւորեցինք ջերմագին մաղթանքնե-
 րով և պատասխանն ստացանք:

Այս ամէնը, որ իբրև պատշաճից և ընկալեալ
 սովորութիւն, հնացած և ծէսի կարգն անցած են,
 գիտեմք թէ շին կարող լեցնել երկուց Աթոռոց միջև
 բազում խրամատը, զոր դարերը, բարքերը, դէպ-
 քերը և դէմքերը յայնասիեռեկած են և տակաւին նոր
 նեւուած սպաննայիքը Մուշեղ եպիսկոպոսը կարգա-
 լուծելու՝ յակամայից անակնկալներ ծնանելու երևոյթն
 ու ընոյթը ունի:

Յ'օրէ գահակալութեան մերոյ, չգիտեմք, ըստ
երջանկայոյս Սրիմեանի Շնորհալուո՞յն, թէ ըստ ալոց
յաջորդին Մուսարէկեանի, ըստ որում մեր խիղճը կա-
պող կաշկանդողն եղած է անուէնէն աւելի պարտուց
ծանրութիւնը և նուիրականութիւնը, աշխատեցանք,
գրեցինք, աղաչեցինք, զոնողութիւն և զիջողութիւն-
ներ ըրինք, որպէսզի միջնորմը վերնայ, խրատատր
փակուի և միեւնոյն Եկեղեցւոյ պաշտօնէից մէջ խը-
տիրն ու խորթութիւնը բարձուի, բայց ուխտերնիս և
խղճերնիս անտես և անկատար մնայէ զատ կիչիկեան
աղէտին հետեւանօք Մուշեղ եպիսկոպոսին յ'Ամերիկա
ապաստանելուն վրայ հին ու նոր կիրքեր զայրագին
պոռթկացին, նեղմիտ ամբաստանուածներ և յայնմիտ
հռչակուածներ միայած ոգի ի բռին կ'աշխատին միջ-
նորմը հաստարուեստ գործել և խրատականութիւնն
ու խորթութիւնը օրէնքի դիմակով նուիրադործել:

Ոչ զոք կամբաստանենք, կամ երկնային ան-
յեղլի վճիռ է, կամ տոհմային առանձնայատուկ բնոյթ,
ապրիլ 'ի ծուէնս պատաւտեայ մասերով, զգացումի
և ըստ ոմանց նաև Եկեղեցիով և կամ մեր կարմիր ճա-
կատագիրն է՝ բլլայէ յետոյ անակնուէնելի և անաւոր
կոտորածի շրջանի մը կաթողիկոսը, չը յաջողիլ ըլ-
լալու ջարդ ու փշուր մասերուն և պատառիկներուն
միութեան կամբջակի մը թոյլ յենարանը:

Որքան կը նկատենք մեր կեանքի արեւին օր
ըստօրէական 'ի մուտս խոնարհումը, այնքան սար-
տուռով կը համակուինք այն գաղափարէն, թէ յետ
մեր մահու տակաւին պիտի շարունակէ այն ամօթալի
և զկծեղուցիչ վիճակը, որով էրկին և երեքկին աթու-
ներ և աթուակայներ ռի ու քէն պիտի ունենան
իրենց մէջ և իրարու դէմ, և դժբաղդ ազդը և մար-
տիրոս Եկեղեցին պիտի քաւեն և քամեն, ոմանց փա-

ուստի թեան դառնագոյն մրուրի բաժակը :

Չենք փափաքած և չենք փափաքիր փակել աչքերն իս յարարերական խրտուելիակի շուքին տակ, այլ մտադրած եմք լիերջին և աննախընթաց քայլն առնել, երթ լ յ'ուխտ և յ'երկրպագութիւն նախնեաց փառքերու տապանին, երթայ անձամբ յարգանք ու շընորհաւորութիւն մատուցանելու Ընդհ. Հայրապետին, Ռ' գիտէ, թերևս ըստ մեր բողձանաց, այս ուղեւորութիւնը պատրաստէ մեր հանգստարանը յոտս Մասեաց, որուն ձիւնափառ և լուսափայլ կատարն եղաւ Աստուծոյ բնդ մարդկան հաշտութեան կամարին ոտքը, դուցէ Մասեաց ստորտէն մեր գերեզմանն ըլլայ Հայ. Ա. Եկեղեցւոյ միութեան զօդը :

Մտերմաբար իմացուցէք մեզ, այսպիսի հաշտարար ուղեւորութեան մը կա՞ն արգելափակ պատճառներ Ազգ. և կառավարական կրկին տեսակէտներով, եթէ կան, ի՞նչ են դանձոնք բառնայու միջոցները :

Երբեմն հոգելոյս Յակոբ և Փիլիպոս կաթողիկոսները կուգային 'ի Պոլիս և յ'երուսաղէմ 'ի սէր ազգային միութեան և խաղաղութեան, այժմ Օսմ. Սահմանադրական կառավարութեան շնորհիւ կարգը մերն է երթայ ի ցոյց և յ'ապացոյց այն հաւատքին և սկզբունքին, թէ Հայոց Առաք. Ա. Եկեղեցին 'ի ըսփիւս աշխարհի մի է, և Հայ ժողովուրդը ի՞նչ ասողի և դրօշի ի՞նչ անունի և դաւանութեան տակ այ անգրի, միեւնոյն արիւնով, նոյն հոգւով և զգացմամբ անբաժանելի ամբողջութիւն մը կր կազմէ :

Հաճեցէք լուրջ նկատողութեան նիւթ ընել և հընար եղածին չափ շուտով պատասխանել, որպէսզի էջմիածին այ գրենք, որ ըլլայ թէ Ռուս կառավարութիւնը կասկածոտ դիւանադիտութեամբ իր սահ-

մանուկները փակէ Տեր աստուծոյ իրրեւ աստուծոյ տղայական
փրութեան անտիպի մը :

... Ստ. Սահակ Կթղկո. Կիլիկիոյ

1912 Մայիս 4

Սիս

Ծանօթ .— Սոյն համակը հակառակ իր խիստ կար-
րեւոր բովանդակութեան, անպատասխանի մեացած է,
ինչո՞ւն մեզ անծանօթ կը մնայ :

1913 Ապրիլ 28 Աստուա

... Գիւտ Վարդապետ,

... Մեր վերադարձը դրամ էինք, որ պիտի ու-
շանայ, անշուշտ ոչ քեզի համար. այլ ժողովուրդի
ապահովութեան և օգտին համար. սո՞քն պարագայի
մէջ մեր ներկայութիւնը Ատանա անհրաժեշտ դաս-
ուած է օրը օրին Վալիին խօսելու, կամ խօսեցնել տա-
լու : Եթէ միջոց ունենամ, Պաղչե և Հասան Պեյլի պի-
տի այցելեմք, ուր դէպքէն ի վեր շենք այցելած և
ուր ժողովուրդի կոսկածները և երկիւղը աւելի շատ
են : Եթէ ուրիշ կերպով օգտակար շենք կարող ըլլալ,
գոնէ մեր այցելութեամբ և ներկայութեամբ սրտա-
պնդած կ'ըլլանք : Հիւպատոսներու հետ յարաբերու-
թիւնն իս լաւ է. եկող գացող Ամիրայները կ'այցելեն,
թէեւ իրական օգուտէ զուրկ են յարաբերութիւն և
այցելութիւն, բայց լաւ տպաւորութիւն կընեն կրկին
տարերաց վրայ :

... Աւստըջայ պահանջքը մօտաւոր ապէս 50 ոս-
կի չգիտենք թէ ուրկէ պիտի վճարուի. Շահ կտակի
տակոսի մասին քանիցս այս տեղէն գրելէն զատ մաս-

նաւորապէս Պայաքեան Վարդապետին այ յանձնարարեցինք, որ աշխատի կարգադրելու և Աթոռին հասանելի դառնալը զրկել տայու: Առանց դրամադրութի դպրոց պահելը յիմարութիւն է և դժբաղդարար այդ յիմարութիւնը դարձանելու վանքի նիւթական և բարոյական միջոցները շեն բաւեր: Իւրոց շունենայ, երգող, շապիկ հագնող շունենայ՝ գիւղական եկեղեցիի սասիճանին իջնել բակ է: Ատուած ինքը աղատէ Կիլիկիոյ Աթոռը իր աննախանձելի վիճակէն:

Գատարանի անդամոց նոր ընտրութիւնը հարկաւ մերայնոց համար այ նոր մրցման և նոր շահատակոյ թեան առպարէզ պիտի բանայ, մանաւանդ զիրար նախնատելու և զիրար անպատուելու, որոց մասին ցաւօք կը տեղեկանանք եկող գացողներէն: Մենք մեր ծերութեամբ աշխատինք դժբաղդ Ազգին մորթը ազատելու և մեր Ասեցիները առանց անդրադառնալու ընդհանուր Հայութեան օրհասական վիճակին, զիրար կը ըզքտեն և տակաւին կը հրաւիրէք, որ դպրոցի քննութեան այդտեղ ըլլանք, հոգեպէս ընկճած ենք:

. . . Ստ. Սահակ Կթղկս. Կիլիկիոյ

Ծանօթ. — Հոգելոյս Շահնազարեանի կտակի տուկոսէն տարեկան վաթսուէն (60) լիր. Օսմանեան 1899 թուականէն ի վեր կը վճարուի Կաթողիկոսարանին ի նպաստ Մայրավանուց մէջ հաստատուած դպրանոցին: Օրմանեան և Գուրեան Ս. ներու Պատրիարքութեան շրջաններուն կանոնաւորապէս շարունակուած են վճարումները: Այնուհետեւ սկսած է զլացումներ տեղի ունենալ, թէև եղած են մասնակի վճարումներ, սակայն հակառակ շարունակական դիմումներու միշտ պահանջք մնացած է:

Համար 4536/325

Հայկ. 25 Սեպ. 1914

. . . Գիտ Եպիսկոպոս

Ձեր Սեպ. 19 թուակիր նամակը և ներփակեալ հետազիրը ստացանք։ Սահակ Չորափորեցին Հայաստանը բնաջնջել մտադրող, բայց դժուար զօրավարի մը հանդիպեցաւ, այժմ անցած ևն այդ երանելի ժամանակները և դէմքերը։

Ծանօթ խնդիրը (Չէյթուէի) առ այժմ և ասերեւոյթս կարդադրուած կը համարուի, սակայն հետեւանքը բաւական միջին է, ճամբուս վրայ խնկած ապառաժը շատ կոպծի է, փշրելու համար շատ դժուարութեանց տանիչ պէտք է, եթէ չը յաջողինք, բնական միջոցն է ստանկապէս ընդհարել և փշուրիլ։

Վաղը Վայիկն հետ մասնաւոր տեսակցութեան ժամացիր ենք, կը յուսանք թէ այս տեսակցութիւնը պիտի պարզէ խնդրոյն էութիւնը և բնութիւնը։ Փառասանեցիկ պաշտօնեաներ խնդիրները կ'ստնդծեն վարձատրուելու համար, այս գործին մէջ ալ նոյն մարմաջը և մտեղին սղին կը տեսնուի։ Ամէն պարագայի մէջ ազօթեցէք, որ յաջողութեամբ և գոհութեամբ վերադառնանք։

. . . Ստ. Սահակ Կթղիս. Կիլիկիոյ

Ծանօթ. — 1914 ին Չէյթուէի կառավարութիւնը մի քանի եզրեաներ հետապնդելու պատշաւակին տակ Պօզ-Պայր թաղը զինուորական շղթայի տակ աննկատաբար անպատանի տունը հրադանի կը բռնուի և անմեղ մէկը կը զարնուի. բնդ. յուզման տեղի չը տրուելու համար Առաջ. փոխանորդ Յովհաննէս վրդպ. կը խնդրէ Գայմաղամէն զինուորները ետ քաշել։ Այս գէպքին հետեւանօք կեդր. իշխանութեան արուած ախալ, կամ չափազանցեալ տեղեկութիւններուն վրայ

Ատլիէի նախարարութիւնը հրաման հեռագրով պահանջեց Ս. Կաթողիկոսէն անմիջապէս դադրեցնել Յովհաննէս Վարդապետը իրիւր կառավարական գործերու միջամտող և տեղը ուրիշ մը նշանակել :

Ս. Կաթողիկոսը ի նկատի ունենալով Չէյթուէնցիներու մասնակի համակրութիւնը և միեւնոյն ատեն յարմարագոյններու պակասութիւնը՝ պատասխանեց Ատլիէին՝ պաշտպանելով Յովհաննէս Վարդապետի հաւատարմութիւնը : Հրամանը երկրորդուեցաւ . պատասխանը եղաւ քննութենէ ետք զարժանն տնօրինել, նաև հեռագրուեցաւ Յովհաննէս Վարդապետին կարծեամբ մի համար Ատանա գայ եկեղ. դպրոցական խնդիրներու կարգադրութեան համար :

Յովհաննէս Վարդապետ փափկանկատ հրամանին անմիջապէս անձամբ պատասխանելու տեղ՝ ակարութիւն, եզանակի ու ճանապարհի գծու արութիւն պատրուակելով ժամանակ վատակիյ ուղեց և ժողովուրդն այ կեդրոնական իշխանութեան արուած հեռագիրներով Յովհաննէս Վարդապետին պէտքը շեշտեց, որով խնդիրը աւելի զայրացաւ և Ատլիէի երրորդուած հրամանին և Պատրիարքարանի ցոյց տուած անմիջական դարձանումի պէտքին վրայ : Ս. Կաթողիկոսը Տ. Սաչատուր Մ. Վրդ. Տ. Նազարեանը Չէյթուէի փախանորդ կարգեց և Յովհաննէս Վարդապետին պաշտօնէ դադարուծը հաղորդեց : Սաչատուր Վրդ. հաղիւ կը հասնի ի Չէյթուէն Մարաշի նորընտիր կառավարիչ Հայտար պէյ անձամբ Չէյթուէն կուգայ զօրքերով և մի քանի Մարաշցի պատուաւոր սղղայիներով . քաղաքը զինուորական շղթայի տակ կ'առնուի և անյուր խոչտանքումներով զէնքերը ժողուել կ'սկսին : Այս միջոցին Յովհաննէս Վարդապետէն հեռագիր կը հասնի, թէ ինքը զօրանոցը բանտարկուած է եւ ընդ հըս-

Կողմնակա՞մք Հայէպ պիտի դրկուի :

Այս գէպքի արձագանքը բովանդակի Կիլիկիոյ մէջ իր ցաւառիթ ազդեցութիւնը ունեցաւ, կրկին տարրերու մէջ նորէն կատկածածքը եւ գէպի Հայերը խէթը ցցուեցան, ի մասնաւորի Ատանան սարսափի մատնուած էր : Քաղ. ժողովը յատուկ մարդ գրկած էր Սիս. Ս. Կաթողիկոսէն խնդրելու համար, որ անպատճառ Հայէպ երթայ եւ խնդրոյն առաջքը տանէ՝ Չէյթուէն դուրս ծաւայ չը գտած : Ս. Կաթողիկոսը ընդհանուր վտանգի հաւանականութիւնը աչքի առաջ ունենալով. մանաւանդ ի քաջազերութիւն սարսափահար ժողովուրդին մեկննցաւ ի Հայէպ, ուր տեղի ունեցած բանակցութիւններէն կը քաղենք յաջորդները : Ս. Կաթողիկոսի արամադրութեան տակ դրուած էր առաջնորդարանի դիւանապետ Քերովրէ էֆ. Փափաղեանը, իրիւր քարտուղար Քաւրքերէնի :

Համար 4536/326

Հայէպ 27 Սեպտ. 1914

Ամեն. Տ. Տ. Չաւէն Ս. Արքեպ.

. . . Միւթէսարիֆը իրեն հետ տարած Մարտի հայ երեւելիները՝ Հազարապետեան եւ Նալչանեան, վերադարձնելէ ետք սկսած է բարբարոսական սխրագործութիւնները, որոնք մանրամասնօրէն նկարագրուած են ներփակեալ երկու պատճէններով : Անշուշտ եմք թէ պէտք եղած զգուշութիւնները կ'ըլլուի թերթերու մէջ հրատարակուելէ արգիլելու մասին :

. . . Վալիին հետ ժամադրեալ տեսակցութիւնը կատարուեցաւ երէկ, կէս օրէ վերջ, միւթէսարիֆի ապօրինի եւ բարբարոսական արարքներուն վրայ դառնապէս եւ կծու դիտողութիւններով արտայայտուե-

ցանք: Տեղի ունեցած ծեծ, խոչտանդում, անպատ-
ուութիւն Տիայն ապստամբներուն վայել ըլլալը յայտ-
նեցինք. իսկ Ձէյթունցիք իբրեւ հաւատարիմ հպա-
տակներ, բնաւ մտքէ անգամ անցուցած չեն այդպիսի
եպերելի նպատակ մը: Ամէն տեղ հասարակ գողեր
կամ աւազակներ կրնան գտնուիլ, բայց բնաւ համա-
գիւղացիք և որ աւելին է համագաւառակի բնակչու-
թիւնը այդ կերպով պատժուած չեն: Վալին մերթ
անգիտակ կը ձեւանայ, մերթ համամտութիւնը կը
յայտնէ պատիժի, բայց ոչ այսքան խստութեամբ և
իր օժանդակութիւնը կը խոստանայ մեր ընելիք դի-
մումներուն:

Պէտք չենք տեսներ մեր երկարատեւ խօսակցու-
թիւնը մանրամասնելու, անվստահութիւն յայտնե-
ցինք Մարաշի մէջ տեղի ունենալիք դատավարու-
թեան մասին, քանի որ ՄիւթէսարըՓը Ձէյթունէն
վերադարձէր է Մարաշ՝ իբրեւ յաղթական և բանակ-
ներու, զօրավարներու, վալիներու չըրածը ըրածի
պէս՝ դիմաւորուած և ընդունուած է Մարաշի թիւրք
ազգաբնակութենէն և թունաւոր ու չափազանցեալ
ճառախօսութիւններով ծայրայեղօրէն գրգռած է իս-
լամ ամբոխը. կայանաւորները ցուցադրուած են թէ
կառավարական պաշտօնատան և թէ՛ օր մը վերջը
զինւորական օկփօի առջեւ, մուսկտիկներով հրաւի-
րելով քաղաքին բնակչութիւնը, թէ Ձէյթունի ռէտէպ-
սիզները, խայիները, այլազները ձերբակալուած և
բանտարկուած են, ով որ դատադատատան ունի,
թող գայ և իր դատախազեալը նշմարէ և ցոյց տայ՝
եւ ինքը մէջտեղնին՝ լուսանկարել տուած է քանիցս:

Վալիին սուաաջարկեցինք, որ բանտարկեալք
փախադրուին Հայէպ և դատավարութիւնը հոս տեղի
ուսնենայ, Գարանֆիլեան վարդապետը Առաջնորդա-

րան յանձնուի իր հոգեւորականի հանգամանքին համար՝ զվերջ դատաւարութեան և փոխադրութեան եւ դատաւարութեան համար պէտք զոչ տուաւ նախարարական հրամանի և երկրորդիւ համար յայտնեց, թէ՛ «ինքնաբերաբար հրաման ուզած էի հեռագրով վարդապետն ազատ արձակելու համար, որուն ՚ի պատասխան հրամայուեցաւ Միւթէսարըֆէն խորհրամբնել և եթէ ապացուցեայ յանդանք մը շունի արձակել անմիջապէս, հակառակ պարագային կայանաւորելի, ըստ որում Միւթէսարըֆը պատասխանեց, թէ վաւերական ապացոյցներով կասկածելի և ամբաստանեալ է, հարկ եղաւ ՚ի շարտ բանտարկելոց, փոխադրել վարդապետն այ Մարաշ» :

Նկատելով, որ վային հեղինակօրէն գործելու արամադիր պիտի չը կրնայ ըլլայ, կամ կաշկանդուած է. հեռագրեցինք նախարարութեանց, Տախլիճէի, Ատլիճէի և օրինակը Պատրիարքարանին, անշուշտ բատապած կ'ըլլաք :

Եէնիտիւնեան նազարէթ չովուշր անպատեալ ծեծի և անարգանայ ծայրայեղ ազդեցութեան հետեւանօք մեռած է, թէեւ վային ուղեց մեղմացնել մեր կասկածը, իբր թէ բնական տկարութեամբ մեռած ըլլայ մինչդեռ հանգուցեալը քաջատղջ և հուժկու մէկն էր : Իր աղան Յակոբ Եէնիտիւնեանն ուոյն վիճակի մէջ է և կասկած կայ որ մեռնի : Եթէ իսկապէս նազարէթ ամենամեծ ոճրագործը եղած ըլլար և կախաղանի դատապարտուած, մարմնոյն հետ այնքան անարգանօք վարուիր — եկեղեցի զրկել չը տայ, քանի մը, ըստ լրոց՝ 10 ժամ պահել — Միւթէսարըֆ Հայտարի ստորին սգին կը յոյաղնէ : Ըստ եկեղեցական օրինաց և սովորութեանց յանձնուած չէ հոգեւոր իշխանութեան, այ քահանայ մը տանիլ տալով, շորս համայնեռու վերցնել տուած են :

Չէյթուէն և շրջակայ հայ գիւղորայք կողոպտը-
ւած են ըստ ամենայնի, թէպէտ դրամ չունէին, բայց
ձմեռնային պաշարնայն 25 օր 1800 զօրքերու կերցու-
ցած են ըստու թեամբ, անշուշտ ժողովրդեան համբ-
րութիւնը սպառելով ընդդիմութեան մղելու եւ այս-
պէսով զայն ապստամբած ներկայացնելով՝ զինւորա-
կան նուաճումի մը ձեռնարկելու շարադէտ եւ հայրե-
նասդաւ միտումներով :

. . . Միւթէսարըքը իւր յերիւրածոյ քաջու-
թեամբ, որուն օժանդակած է իրեն նման Ալպանացի
եղող Չէյթուէնի Իայմագամբ Հիւանի էֆ. թերեւս ա-
ստիճանի բարձրացում կ'երազէ : իբրեւ քաղաքային
քննիչ իր կորսնցուցած վարկն ու յառաջացումը եւ
ակնկալած, սակայն ձեռք չկրցած բերած դիրքը Չէյ-
թուէնի մարտիրոսութեամբ կաւղէ ապահովել, եթէ չը
յաջողինք այս ճիւղը, նաեւ իր օժանդակը պաշա-
նանկ ընել տալ, եթէ դուք ամեն կարելի ջանք ի
գործ չը դնէք, յաւաքոյն է, որ հրաժարինք Պատրի-
արքութենէ և Կաթողիկոսութե : է, քան թողունք որ
պարզապէս իր եղբայրներուն կենաց ապահովութեան
համար հանդուրժել հարկադրուող Չէյթուէնը նուաճուի
աստիճանաբար եւ վատարար : Բնաւ սխալած չենք
ըլլար եթէ ըսենք թէ ներկայ կառավարութիւնը նա-
խորդ բէժիմէն շատ աւելի առիթ կուտայ լեցնելու
դառնութեան բաժակը :

Մնամք աղօթարար

Ստ. Սահակ Կաթողիկոս Գիլիկիոյ

Տախիլիյե Նեզարեթի ձեղիկսիկն
Սուրեթիերի Ասիյե Նեզարեթի ձեղիկսիկն
Էրմէնի Փաթրիքլիկինէ

Մէսա'ի մէսպուքէմիզէ զամիմէթէն վէ Հայէպ
Վիլայէթի ալիյէսիննէ կէօսթէրիլէն յիւզուժա մէպնի
թարաֆըրճտան իճրա օլընան նէսային նէթիճէսի
վէ Մարաշ Միւթէսարըֆընըն մահալիյէտէ վէ հիւքիւ-
մէթ նամընա շան վէ ատալէթի հիւքիւմէթէ տէխա-
լէթ իթտիզլէրի թագտիրտէ մազհարը աֆվ օլանագ-
լարընա տաիր վազը օլան վա'տը իւզէրինի Զէյթուն
Փիրարիլէրի իլէ բուֆէքարը քէնտուլիքլէրինտէն վէ
սիլահարը իլէ թէսլիմի նէֆա իյլէմիշ վէ Մարաշա նազլ
իտիլմիշ իքէն իսիլաֆը վա'տ եափրլան եօլսըզլըզլա-
րըն վէ թազիյգաթըն վէ պիլխասա մէվզուֆէյնտէն
Եէնի-Տիւնեան նազարէթ շավուշըն շիւպհէլի պիր
սուրէթտէ վէֆաթ իտուպ միւքթէզայը տիեանէթի-
միզ օլտըզը իւզրէ ճէնազէսինին Քիլիսան կէօթիւ-
րիլմէսի իչուն հիյէթի բուհանիյէնէ թէսլիմինտէն պի-
լիմթինա՝ ճէլպ օլընան պիր փափագա տէֆն իթտի-
րիլմէսի կիպի մուզայըրը ա'տալէթ վէ մուճիպի շիք-
անէթ քիւլի ահվալըն թա'տատընտան շիմտիլիք
սարֆը նազար իյլէր, անճագ մէվզուֆէյնտէն ասքէր
Փիրարիլէրինին աֆվը ալիյէ մազհարիյէթլէրինէ տէ-
լայէթ վէ էմրը ա'տալէթին Մարաշտա նուֆուզ վէ
թէէսիրաթը մահալիյէտէն ազատէսի վէ մուհաքէմէ-
նին թէէխուրտէն վրգանէսի իչուն մէվզուֆէյնին
նազլը տա'վա թարիզի իլէ Հայէպէ գալտըրըրուպ մու-
հաքէմէլէրինին պուրատա իճրասը վէ Զէյթուն մէր-
խասար Յովհաննէս էֆէնարինին սըֆաթը բուհանի-
յէսինէ պինտէն նէթիճէի մուհաքէմէյէ տէկին Հա-

լէպ մէրխասախանէսինէ թէսլլմի խուսուսլարընա
միւսա'տտէ պուեուրլլմասը միւսթէրհամ տըր :

26 էյոււլ սէնէ 330

Կիլիկիա Գաթողիկոսը
Սահակ

Ասիիէ վե մեզահիպ Նեզարեթի ձեիիկսի
Ճաւիպի Սամիսինէ

Տէօվլէթլու էֆէնտիւմ Հազրէթլերի

Ձէթոււնտա Ֆիրարի վե էշգրեա տէրտէսթինւ
վե պոււնա միւթէտաիր անվալա տաիր 26 էյոււլ 330
թարիիլի թէլղրաֆ նամէի տաիլէրինէ զէյլէն պէր
վէճհի զլր թագտիմի մարուզաթա վե միւսթէտիւ
եաթը տաիեանէմին ինայէթէն նազարը տըգաթա ա
լընմասընըն իսթիրհամրնա միւսասարէթ օլընտը
շէօյլէթի :

Հայէպ վալիսի Աթուֆէթլու ձէլալ պէյ էֆ.
Հազրէթլերի թարաֆրնտան Հայէպ էրմէնի մէրխասա
վէթիլի վասրթասը իլէ տաիլէրինէ հպլազ օլընան ար
զու վե թավսիյէեէ մէպնի էվէլ վե ախըր միւթատըմըզ
օլտըղը իւզրէ իճրա իյլէտիկիմիզ նէսաեին Նէթիճէսի,
վե պիրտէ Մար'աշ միւթէսարըֆը Հայտար պէյին Ձէր
թոււնտա հիւքիւմէթի սէնիյէ նամընա Ֆիրարիլէր իլէ
էշգրեանըն հիւքիւմէթին շան վե մէրհամէթինէ տէ
խայէթ իտէրլէր իսէ մազհարը աֆվը ալի օլաճազլա
րընա տաիր վու'գու պուլան վա'տը իւզրէ. ումոււմը
տաիսի քէնտուլիքլէրիլուտէն վե սիլահյարը իլէ թէսլիմ
օլտըզլարը հայտէ Ձէթոււնտա վե Մարաշտա շիտտէթ
լէ տարպ իտիլտիքլէրի վե մուզաեըրը վա'տ վե շանը
հիւքիւմէթլէ միւզթէզայը ատալէթէ հիշ պիր վէճհիլէ
թէվաֆուզ իտէմէյէճէք սուրէթտէ թազիյզաթ վե թահ-

գիրութիւն ալէնիյէ տիւշար օլտրզլարը միւսթախպէր տիր :

Ձէյթուշտա վէ հէվայէսինտէ էշգրեա տէրտէսթի վէ սիլահ թէհարրիսի նամը այթրնտա վուզուա կէթիրիյէն ույղուշարզլար իյէ մուխայիֆի գանուն վէ ինսանիյէթ ահվայրն թա'ատատր փէք ուզուն օլաճաղրնտան պուշլարրն պատէմա մատտէ պէմատտէ արզ օլընաճաղը իֆատէսի իյէ շու շաեանը թէէսիւֆ ահվայրն էլան տէվամ իթմէքտէ պուլուշարզը քէմալը թէէսիւֆ վէ թէա'հիւպլէ իսթիլապար գըլընտրղը պիշարէկեանըն կէօզուաշլարրնա վէ ֆիղանլարրնա թէրճիման օլմազ մէճպուերիյէթի իյէ ինայէթի տէօվլէթլէրինին էրզան պուեուրըմասընը իսթիրհամա միւսաւրա'աթ իյլէրիմ :

Մէվգուֆէյնին Ձէյթուշտան Մարաշա կէօթիւրիլտիկի կիւն միւթէսարըֆը մուամաիլէյն Հայտար պէյթարաֆընտան հիւքիւմէթ գօնաղը էօնիյտէ էհալիի իսլամիյէ իյէ խըլիսթիեանիյէնին էմիիյէթի միւթէգապիլէսինին վէ հիւանի մինտսիպէթինի վէ իթթիհատը անասըրը ինլալ իտիճի թէշվիգաթ վէ թահրիգաթամիգ նութգ իրատ իտիլտիկի վէ իթտիրիլտիկի վէ ֆէրտասը կիւն մէվգուֆէյնի ասքէրի տէֆօ պիւնասընըն ուզուերնտա թէշհիր իտէրճէսինէ տուրտրարազ հէր քիմին տա'վասը վար իսէ կէլուպ տիւշմէնինի թէշխիս իյլէմէսի հազգընտա մէնատիլէր շրգարուպ էհալիեի օրանա ճէմ իթտիրմէսի վէ թէլէղրաֆնամէի տաիյեանէմտէ արզ օլընտրղը կիպի մէվգուֆէյնտէն Եէնի-Տիւնեանն նազարէթ շավուշըն շիւպէլի վէֆաթը վէ մէվթին քիլիսանա նազըրնա մուխայէֆէթ օլմասը վէ մէվգուֆէյնին տտիմա տարպ իթտիրիլուպ թազիյգաթ վէ թէհտիտաթլա իգրարը ճիւրմ իթմէկէ իճպար օլոււմալարը կիպի հալ-

լարրն մուգուրնա նազարէն էմրր տտայէթին Միւթէ-
 սարրի իլէ ամամիլինն նուֆուզ վէ թէէսիլլէրինտէն
 հիս պի սուրէթտէ աղասէ գայնայաճաղը վէ վըգայէ
 խոնթէլէճէկի տէրքեար պուլունաուզուրտան էվվէլա
 Ֆիրարիլեր իշուն ազտէմճէ մէվուտ պուլունան աֆվը
 ալինին մէվգուֆէլնտէն սաքէր Ֆիրարիլէրի հազգըն-
 տա ինայէթ պուեուրուլմասը վէ սանիէն նազըր մէք-
 կան թարեքի իլէ մուհաքէմէլէրինն պուրատա ին-
 րասը իշուն մէվգուֆէլնն հէման Հայէպէ նազը վէ
 ճէլպլէրինէ սաիր միւսա'ատէի նէզարէթ փէնահիլէ-
 րին ին շանան պուլլըլմասը վէ սալիսէն մէվգու-
 ֆէլն միւսանրտա պուլրնան Զէլթուն մէրիասասը
 Յովհաննէս էֆէնտիլին սրֆաթը րուհանիլէսինէ
 նազարէն էթիճէի մուհաքէմէլէ տէլին Հայէպ էրմէնի
 մէրիասասիանէսինտէ գայնտարնա էվամիրի լազըմէ-
 նին լութֆէն վէ մէրհամէթէն իճապ իտէնլէրէ թէլ-
 դրաֆիլէն էմր ու իշա'ր պուեուրուլմասը պապը տա...

Էտտա'ի

25 էյլուլ Սէնէ 330
 Ան Հայէպ

Կիլիկիա Գաթողիկոսը
 Սահակ

Մէզանիպ միւսիրի Աթուֆէթլու Պէհա պէլ էֆ.
 հազրէթլէրի

Էֆէնտիմ հազրէթլէրի

Տեղալէթ վէ միլլէթին տարիլէրնէ թէվտի իթտիք-
 լէրի Գաթողիկոսըրգ վէզաիֆիլի սուրէթի մաթլու-
 պէտէ իֆա իտէ պիլմէք իուսուսընտա լիտլիէ նէզա-
 րէթի ճէլլէսինճէ իպրազ պուեուրըլակէլէն թէսհիլա-
 թըն թէէմլին իսթիհասըլտա զաթը աթուֆանէլէրինն

հազգը տախանէմտէ պէսլէտիկի թէվէճճիւն վէ էմ-
նիյէթի էն միւէսսիր պիր ամիլ օլտըղընա գալպէն
էմինիմ . մէմուրիյէթի ալիէլէրիւնն քէսիր-իւլ-մէշա-
ղիլ օլտըղընը պիլտիկիմտէնն ՚նէր հանկը պիր սէպէպլէ
օլտուն թասսաի իթմէքտէնն իճթինապ իյլէմէքտէ իտիմ,
լաքին պու տէֆա զիրտէ արգ օլունաճաղ սէպէպտէնն
տօլայր թասսաիյէ մէճպուր օլտում . էշգընա տէրտէսթի
վէ ոիլահ թէհարրիսի պէհանէսի իլէ Ձէլթուն վէ հե-
վալէսինտէքի էրմէնիլեր հազգընտա Մարաշ միւթէ-
սարըֆը Հայտար պէլինն թահթը իտարէ վէ էմրինտէ
րէվա կէօրիլէնն մուղայրըր ատալէթ մուամէլէթ վէ
իճրաաթընն վէ թաթպիգ օլընանն նամէսպուգ շիտտէ-
թինն գալպիմտէ հասլ իթտիկի թէէսիր պիր թարաֆ-
տան վէ սէվկիւլիւ հիւքիւմէթիմիգ նէզտինտէ Գաթօ-
ղիկոսլըգտան վէ Գաթողիկոսլըգ խըտէմաթը ֆէտա-
քեարանէսինտէնն զիեատէ եարարլըգ կէօսթէրմէք
էմէլինտէ օլան վէ շէֆագաթ վէ շանը հիւքիւմէթէ
ղայրը մուվաֆըգ հարէքեաթտա պուլունանն պիր միւ-
թէսարըֆընն հաիզի էհէմմիյէթ վէ շաեանը վուսուգ կէօ-
րիւլտիկի տիկէր թարաֆտան Օսմանլըլըգ ըուհը իլէ
պիղայէթ մէէլուֆ պուլունանն պու իսթիար տախի-
րինի սօն տէրէճէ տիլկիր վէ տիլխունն էյլէտի :

Ձէլթունտա վէ հէվալիսինտէ շաեանը թէէսիւֆ
անվալըն վուգուր վէ Ձէլթունտան Մարաշա կէօթիւ-
րիլէնն մէվգուֆէյն միեանընտա պուլունանն Ձէլթունն
մէրխասասը ըահիպ Յովհաննէս ՚ֆէնտինինն ալէլուսուլ
վէ թահթը քէֆալէթիմիգտէ օլարագ Հայէպ մէրիա-
տախանէսիննէ թէսլիմինէ ըուի ըիզա կէօսթէրիլմէմէսի
վէ Մարաշ միւթէսարըֆընընն քէյֆի մուամէլաթ վէ
մուղայրըր հազիգաթ իշարաթը նէթիճէսի օլարագ
իսթիրհամաթըմըղընն ազիմ գալմասը Գիլիկիա Գաթո-
ղիկոսլըղընընն հիւքիւմէթճէ ատէթա լիւզիւմսըգ ատա

խտիլտիկինէ շիւպէ հասրլ իթտիրմէքտէ տիր . շու
 հայտէ Փաթրիգիանէ,է մէրպութ էրմէնի մէրխասա-
 լրգլարր միտիլու Գիլիկիա Գաթողիկոսլըղր հավղէսին-
 տէքի մէրխասայրգլարրն տախի րուհանիյէթէն պիթ-
 թայ էջլիաւծիև Գաթողիկոսլըղրնա րապթ խտիլմէլերի
 վէ պիլնէթիճէ տախլէրիննտէ ինՖիաալը յազըմ կէլէ-
 ճէկինտէն ճէմ'ա'աթրմ հազգընտա թաթպիլ խտիլէն
 շու մ'ուղայըրը ատալէթ ահվայ տօլայըսը յլէ վէ սիննի
 շէյխուէթիմի թէալիի վէթան վէ թէզաեիւաի շան
 ու շէվքէթը Օամանիյէէ տուախան օլարագ իմրար իթ-
 մէք իւզրէ իսթիֆայա մէճպուրիյէթ հրսս խտիեօրը . . .

30 էյլուլ սէնէ 330

Էտտաի

Ան Հայէպ

Գիլիկիա Գաթողիկոսը

Սահակ

Ատլիէ վէ Մէզահիպ նէզարէթի ճէլլէսինէ

Ատէտ 595

Տէօվլէթլու էֆէնտիմ հազրէթլերի

Չէյթուն վէ հէվայիսինտէ զուհուր օլան ահվայ
 հազգընտա 27 էյլուլ սէնէ 330 թարիխլի թէլըրաֆ-
 նամէ վէ 28 էյլուլ 330 թարիխլի վէ 594 նոմերօլը
 թազրիրի տայլիեանէմ իլէ վազը մաարուզաթրմրգս
 իլավէթէն վէ պէրթաֆսիլ զիրտէ պազը խուսուսաթրն
 արզ վէ իսթիրհամընա միւսարաաթ օլու'նուր էֆէնտիմ

Գաթողիկոսլը, մազամընա զուսուսուստան ի-
 թիպարէն կիւզէրան իտէն օնիքի սէնէ միւստէթ
 զարֆընտա իտարէի րուհանիյէմ տախիլիստէքի ու-
 մում էրմէնի էհայլիսինին խուսուսա! իլէ Չէյթուն էր-

մէնիկերիին հրասիեաթր ուպուտիցէթ վէ սատաքաթ-
 քեարանէյէրինին թագվիէսինէ մասրութ օլան հիմէ մը
 տախեանէմին թէմամի իյէ մուամէր օլարղընտան
 տախմա միւթթէխսիրին Կէրչի Չէթուլույր օլարագ
 շուրատա սլուրատա պիր թագրթ ճուհէրանըն մահտուտ
 տէրէնէտէ շէքավէթէ սայիթ օլարգլար կէօրիթիչ վէ
 պուլտան տօլույր դայէթիէ միւթէէսիր վէ միւթէէ-
 սիւթ օլարղրթ հիւքիւմէթի մահայիցէնէ մայիւմ պա-
 լունմը: իտի իչ վէ կիւնիերի իյէ իշթիղայ իտէ կէլէն
 ֆուգարա էհայինին տախի մէմուան օլամայան սղը շու
 հայ պիր մագաստը մախտուսէյէ իէպնի օլմայուպ գրո-
 մէն զարուրէթ վէ գրսմէնտէ թարաֆկիլիկի մէպէք
 իթթիխագ իյէմիչ օլան մէմուրէյնին սուի հարէքեաթր
 նէթիճէսինտը իչերու կէլմէքատ իտի պիր ա՛ն էվվէյ
 տէրտէսթ վէ տիւշարր թէէտիպ օլմարատը պիղիմիէ
 պէրապէր էհայիճէտէ մաթլու պ օլան ճիւհէրանըն տէր-
 տէսթի խուսուսընտա հիւքիւմէթի մահայիցէնէ կէօու-
 թէրիլէն միւսամահա եարէին քէսպի վէխամէթ իթ-
 մէսինի պատի օլըհօր իտի մամաֆի Մարաչ Միւթէ-
 սարրֆը Հարտար պէյլին Չէթուլուտա վէ հէվայիսինտէ
 էշղընա տէրտէսթի վէ սիլան թէհարրիսի պէհանէսի
 իլէ կէօսթէրմիչ օլարղը հարէքեաթր մէսաիի մէսպու-
 գէմիզ սէմէր թընտան պաշգա պիրտէ միւնէվվէր վէ
 մէշրութի հիւքիւմէթիմիզին ա՛նասրրը միւթիթէլէ-
 ֆէյէ վէֆագ վէ իթթիհատը քեամիլէ իլէ եէքաիկէրի-
 նէ մէրպութ սաղլամագ ամալընա իսատիմ օլան
 ճիւմիէի հիմէմ վէ թէրթիպաթը մուհիմմէի վէթան-
 փերվէրանէսի զանըր տախեանէմնէ տիւշարր խսպէլ
 օլմագտատը:

Միւթէսարրֆը մուհաիլէյհին Չէթուլուտա միւգ-
 թէղայր մէշրութիլէթէ վէ իսամէսի հիւքիւմէթիմիզ-
 ճէ միւլթէզէմ պուլուան իթթիհատը ա՛նասրր գազիյ-

եւսինէ քիւլլիւնէն մուղաչրր վէ գազանին վէ յրգա-
մաթա մուխայիֆ էֆա՛յ վէ իճրաաթր հիւքիւմէթի
մէրքէզիեէճէ պիթթապ կէրէկի կիպի մա՛յիւմ օյմա-
եաճաղընտան օրայարտա մուգուա կէթուրիէն թա-
զիյգաթ վէ իթիաաֆաթրն թա՛տտորնտան վէ հասիյե-
թի հիւքիւմէթին վրգայէսիմէ զայէթ արգուքէշ
պուլուտորդրմրգ ճիհէթյէ պու հայլէրն պի թարաֆ
վէ ասիյ զէվաթտան միւրէքքէ գ պիր հիյեէթի մախ-
սուաէ մա՛րիֆէթի իյէ եէկեան եէկեան մահայինտէ
թահգիգ վէ հագիգ թրն թէգահիւրի վէ թէպէյիւն
իտէճէք նէթիճէյէ կէօրէ մէսուլլարր հագգընտա իճա-
պրնրն իճրասը խուսուսընրն Հայէպ վիյայէթի պիյե-
սինէ էմր ու իշա՛ր պուեուրույմասընր իսթիրհամ
իյլեր վէ պէրվէճհի գիր աբգ իտէրիմ քի .

1. — Ձէյթուն Գազասը իւշ գազանըն՝ բէտիֆ
թապուրընըն մէրքէզի պուլուտորդընտան սէֆէր-
պէրլիք իլանընը միւթէա՛ղրպ աքէրլիք մուամէլաթր
վէ վէսիգա ախըր կիպի իշլեր իշու՛ն Ձէյթունա կիտէն
օնպին գատար իսլամ նուֆուսընրն իշլերինին կիւնլեր
ճէ տիւշարր թէէխիր իթտիրիտիկինտէն զայէթյէ միւ-
թազարուր օյմուշլար վէ Ձէյթունտա օթէլ վէ եա լօ-
գանթա պուլուտմատորդընտան էրմէնի էհայիսի պիլ-
մէճպուրի պու իսլամլարր օնպէշ կիւն գատար պէսլէ-
միշլեր վէ պէօյլէլիքլէ իսլամլար իշ վէ կիւճլէրինտէն
վէ իըրըսթիեանլար մէսարիֆաթլա միւթէզարուր օյ-
մուշլար տրր :

2. — 19—45 եաշրնա գատար իսլամլարլն աք-
քէրէ կիտէճէքլէրինտէն պունլարրն էմվայ վէ այեալը-
նըն Ձէյթունլարր թարաֆընտան թէաորուզ վէ միւ-
տախայէյէ ուզրամանեաճաղր խուսուսընտա Մարաշ
իսլամլարընըն թայէպի իւզէրինէ Ձէյթուն հիւքիւմէ-
թինճէ Ձէյթուն էրմէնի միւթէպէրանընտան թէէմի-

նաթ օլմագ իւզրէ սէնէտ թալէպ իթմիշ տիր .

3. — Պա'իլի մէճհուլ պիր ժանտարմա ֆըշէնկ-
լիրինին սրրուաթը մատտէսինտէն տօլայը 75 նէֆէրլի
ժանտարմա պէօլիւկինին Ձէյթոււնա մէրպուլթ Տրնուզ
վէ Տըզ - Տըզ վէ Ահսուլպ վէ Միխալ գարեէլէրինէ սեվ-
զրլէ կէրէք եօլլարտա թէսատիւֆ իտէն էրմէնի մէք
եարեճիլէր վէ եօլճըլայ շիտտէթլէ տարպ իտիլմիշլէր
վէ կէրէքսէ քէօլլէրտէ պուլոււնան էրքէքլէր թազիյգ
օլոււնմըշլարտըր . գուվվէի զապըթանըն զուհուրընը
կէօրէրէք մահլա գօրգուլարընտան էվլէրինի պրա-
գուպ ֆիրար իտէն քէօլլիլէրին զէվճէլէրի տարպ վէ
թահգիր իտիլմիշ վէ պազըլարը տախի պիր իքի սա'
աթ մէսաֆէսի պուլոււնան իսլամ քէօլլէրինէ գատար
սիւրիւքլէնուլպ կէօնտէրիլմիշտիր . պու միեանտա քէօյ-
լէրտէ ճէպրէն վէ սիլան իսթէմէք պէհանէսի իլէ եէեէ-
ճէք վէ իշէճէք վէ էշեա վէ զիգըյմէթ էլպիսէ վէ սա-
իրէ դասպ վէ զապթ օլընմըշ վէ թէսատիւֆ իտիլէն
էրքէքլէր պաղլանարագ Ձէյթոււնա իզամ իտիլմիշ
տիր :

4. — Ազըսթօս էվախիրինտէ Ձէյթոււնա կիտէն
Մարա'շ Միւթէսարըֆը Հայտար պէյէ էհալի թարա-
ֆընտան քէմայը հէօրմէթլէ պիր գապուլիյէթ իճրա
իտիլմիշ իքէն մումաիլէյհ մէրիասա վէ միւթէպէրա-
նա գարշու թահգիրամիզ պիր վա'զ վէ հարէքեաթտա
պուլոււնտսւգտան պաշգա էշգրեա վէ ֆիրարիլէրին
վէ սիլահլարըն իւշ կիւն զարֆընտա թէսլիմինի միւ-
պէյին վէ ճէպրէն պիր թէահիւտնամէ իմզա իթտիր-
միշ վէ էսասէն պէօլլէ պիր շարէնին նէթիճէսիզ գա-
լաճաղընը իտրագ իտինճէ հիւքիւմէթին շան վէ շէ-
րէֆի նամընա վէ տէխայէթ իտիլէրէք աֆվը ալիյէ
նաիլ օլմաճաղընը իլան իթտիրմիշ վէ էշգրեա վէ սա-
իրէ քէնտուլիքլէրինտէն վէ սիլահլարը իլէ թէսլիմի

նէֆս իյլեմիշ օլտրղը հալտէ կէրէք պուշլարը վէ կէ-
րէքսէ իշ վէ կիւճլէրի իլէ մէշղուլ պուլուշուան վէ
պիր կէօնա գապահաթ վէ դուսուրը պուլուշուման
միւթէպէրան վէ էսուաֆը տէրտէսթ վէ թէվգըֆ վէ
շիտտէթի սուրէթտէ տարպ վէ թազիյգ իտիլմիշ
տիր :

5. — Մուղայըրը էվամիր վէ մահալիւին Ֆագըր
հալինէ միւնաֆի օլարագ պիր թապուր ասքէրի 25
կիւն Ֆագիր էհալիյէ ճէպրէն պէտլէթմիշ վէ վասաթ
հիսապլա պու միւտտէթ զարֆընտա ուն վէ էքմէք
վէ սաիրէտէն մա'տա եէվմիյէ 200 գրեէ էթ . վէ 65
գրեէ տօմաթէս, 50 գրեէ սօղան վէ 400 գրեէ եաշ
իւզիւմ վէ տուզ վէ եաղ վէ սաիրէ օլարագ սէքէնէի
գասապանըն գըշըգ հազըրըրընը քեամիլէն օլտը-
րըլտըրը վէ սէֆալէթ վէ մազտուրիյէթէ մէյտան վէ-
րիլտիկի դայէթ թէէսիւֆլէ միւսթախպէր տիր . պու
զարուրէթ գասապանըն ասքէրի նօգթա օլթընա օլը-
նարագ ամէտշիւտին ինզըթա'ը վէ իխրաճաթ վէ իտ-
խալաթըն մէննի իլէ տահա զիեատէ քէսպը շիտտէթ
իթմիշտիր :

6. — Գասապա վէ գուրատաքի էրմէնիլէրին
հաթթա մէմու օլմանան էոլահասը պիլէ քեամիլէն
թօփլանըլտըրը հալտէ միւզթէզանը միւսավաթ վէ
թէէմինի ընզըպաթը մահալիլիլէ օլտըրը իւզրէ էհալի
իսլամիյէնին միւսէլլահ պրագըլտըրընը կէօրմէքլէ թէ-
տէհիւշ իաէն էհալի խրիսթիեանիյէնին պու պապ-
տէքի խէֆվ վէ էնտիշէլէրինի արգ վէ իֆատէյէ կիտէն
միւթէպէրանա Գայմագամ վէ Միւթէսարըֆ թարա-
ֆընտան «Գու խուսուս հիւքիւմէթին պիլէճէք իշի
տիր . մագսատ սիզին մահվ վէ էֆնանըգ տըր տէյէ
ճէվապ վիրիլտիկի դայէթ մուհիմ պիր մէսէլէ տիր :

7. — Չէյթուշ Փափագը Վաղարշակ էֆէնտիլին
պիր իշ զըմընտա իֆատէի հալ իշուշ Գայմագամը

Գազա նէզաինտէ պուլուճարդը վագրթ մուճախլէյն սագ օլընտան թուճաոագ թօղաթլամրչ, վէ Ծընուզ Մանասթրրը ղէիսի ղահիպ Բարթուղլումէոս վէ ղէՖիգի ղահիպ Սաեփան վէ Միխայ գարիէսի փափագը իլէ Պայէնկ գարեէսի փոփաղլարը սօն տէրէճէ շիտտէթլէ տարպ իտիլմիշլէր, վէ պուլուճարտան մուճախլէյն ղէիս ղահիպ էսիրՖիրաշ օլմուշ տըր. պուլուճարտան պաշգա տէրտէսթ օլընտան պարտան Լէնի-Տիւնեան Ծակորըն խասթա օլտուղընտան Գրչլանեա կէթիլիլէմէզ օլտըղընըն պէեանը իւղէրինէ «պու սախթէքեարլըղը մէրիասա թա՛լիմ իտիկօր. օնընտա սագալընտան թուճուպ սիւրիւքլէյնէճէիմ» տիլէ Գայմագանըն պէեանաթտա պուլուճար վէ մէվգուՖէյնին տարպ իտիլտիքլէրի էսնտաէ մէզնէպ վէ տին վէ սաիր իթի դատաթը տինիեէլէրինէ շէթմ վուզու պուլմար, հիւրրիյէթի մէզնէպիլէնէ տէրէճէսինտէն զիեատէ թէա՛արրուզ վուզուինի իմա իթմէքտէ տիր :

8.— Վուզու պուլան պիր սըրգաթըն Փա՛իլի վէ մալը մէսրուզ պուլուճարդը հայտէ Ֆրնսընապ Գարիէ սինտէ էրմէնիլէրէ տիտ եիրմի խանէնին թախրիպ վէ էշեանը պէյթիլիլէրիին իհրապ օլտըղը պիր մա՛նաեա համլ իտիլէմէմէքտէտիր

9.— ՄէվգուՖէյնին Ձէյթուճարտան Մարաշա նագլ օլուճարդլարը կիւն Միւթէսարըֆը մուճախլէյն թարաֆընտան վա՛զը օլան թէրթիպաթ նէթիճէսի օլմագ լաղըմ կէլիլքի էհայիի գասապա իսթիգալայա չըգարագ Միւթէսարըֆըն վէ մէվգուՖէյնին հինի վիւրուտընտան մուճախլէյն հիւքիւմէթ գօնաղը էօնիւնտէ էհայիի իսլամիյէ իլէ էհայիի խրիսթիեանիեէ միեանընտաքի հիւսնի իշթիրագը մուխիլ իպարաթը հավի նութգ իրատ իթմիշ վէ իթտիրմիշ վէ պէօյլէլիքլէ շէրէֆի հիւքիւմէթի վէ սըֆէթի ղէսմիեէեի մէզասիտի

չախախտէն թէ՛ ֆրիգ իտէմէեէճէք տէրէճէտէ եարար-
լլա կէօսթէրմէք արդու վէ էմէլիսէ գափրլմբշ տրր :

10. — Պուլընյա խանիշը ի՛թիթիրագճուեանէսինի
իգնա իտէմէեէն Միւթէարըֆը մուճախէն ֆէրտաար
ճուճա՛ա կիւնիւ ճուճա՛ա նամագընտա : էվվէլ միւ-
նասի իլէ՛ մէվգուֆէյնին Մար՛աչա կէթուրիտիքլէ
րինի վէ պուլըարտան քիմին տա՛վա վէ թայէպի վար
իսէ թէչիսա վէ թայեինի իսամ իչուս Գըչյանեա կէլ
մէլէրինի իլան իթտիրտիքտէն սոնրա . մէվգուֆէյնի
թէչիք իտէրճէսինէ տիւզտիւրտիկի վէ պուլըարը
պիր ճէմը վէֆիլին թանգիք վէ շիւթուճ վէ էնվայր
նապէճա իպարաթ վէ թէարրուգընա հէտէֆ իլլէտիկի
կիպի, շու հարէքեաթը Օսմանյը հրասի իլէ մէլլուֆ
պուլընյան գայպիմի ճէրիհէտար իլլէմիշտիր :

11 — Էսէրի տարպ օյարագ նիւզուլ վէ ըագիպէ
վէ հարէքէթէ մէճայր գայմահան Եէնի-Տիւնեան
Նաղարէթ շավուշ պիր պաթանեա տէրուլիտէ տէօրթ
քիշի թարաֆընտան թէվգըֆիանէտէն մէյտանը թէչ-
հիրէ կէօթիւրիլուրքէն անգաստին քիրարէն եէրէ պը-
րագըլտըղը վէ իսքէնճէլէրէ տիւչար իտիլտիկի վէ նի-
հայէթ վէ փաթ իթտիկի հայտէ մուղայըրը ուսուլ օյա-
րագ Քիլիսանեա նագըրնա վէ օրատու աեինի բուհանի
իհրասընա միւսա՛ատէ էտիլմէեուպտա պիր փափագ
ճէլպ իթտիրուպ ժանտարմա վէ փօլիս հազըր օյտըղը
հայտէ տէֆն իթտիրիլմէսի վէ սէպէպի վէֆաթընա
տաիր տէլուսուլ պիր թապիպ ըարօրընըն մէվճուտ
օլուպ օլմատըղընըն էլան մէճհուլ դայտըղը ճայր թէ-
էմիւլ պիր մէսէլէտիր :

Խարմե . — Պալատէ արգ վէ թա՛ատատ օլունյան
անվայ վէ ուլղուլարգըրգլարըն մէնաֆիի վէթան վէ
մէգասիտի հիւքիւմէթլէ հիշ պիր վագըրթ գապիլի թէ
էլիֆ օլմանեաճաղընա էմին պուլընտըղըմ ճիհէթլէ

պէս թափախի իֆատէսինէ վէ թահգիգաթը լազրմէնին
սուրէթի մախսուսէ վէ սէրիչէտէ ինրասընա միւսա'ա-
տէ պուհուրըմասը իսթիւհամընա միւճասէրէթ իյ-
լէտիմ :

Էտտաի

Ա.Ն. Հայէպ 1 թէչ. էվվ.

Կիլիկիա Գաթողիկոսը

330

Սահակ

Ա.Ն. Հայէպ 330 էյոււ 30

Տեր Ալիյէսէ Էրմէնի Փաթրիկլիկիցնէ

27 թարիխու թելրամնամեմիգէ նեվապ ալամա-
սրդրման դայէթ միւթէսիւր օլուտորմ . Զէյթուն մեվգու-
ճէյնիցնից նազըր սա'վա թարիգի իլէ պուրաեա կէթու-
րիլմէլէրի հազգընա վուգու պուլան մա'րուզաթրմըզա
րադմէն Մա'րաեսա մուհաֆէմէլէրիցնէ պաշլանսրդը իս-
թիխար գըլընսը միւգթէզասընըն սիւրաթը ինրասը իլէ
թելրամիլիցն նեվապ իթասընա ան պէ ան ինթիզար ի-
սիտորգ :

Կիլիկիա Գաթողիկոսը

Սահակ

3 Թերիցնի էվվ . 330 Հայէպ

Տեր Ալիյէսէ Էրմէնի Փաթրիկլիկիցնէ

Ճ. Էմըր նեզարէթ փեցնահի թեպլիդ պուհուրուլ-
մըսըր . Էսնայր թա'գիպաթսա միւսասեմէ վա'գը օլմա-
սրդը օլսրդըմըզ մալիւմաթսան ազնաշըլսրդընան ու-
մում մեվգուճէյնիցն մազհարը աճըր այի պուհուրուլ-
մալարընա վէսաթէթիցնիգ մերնու սր . պու պապսէ նա-
նիպը վիլայէթ փեցնահիսեցնից Տախիլիյէ Նեզարէթի նեվի-
լէսիցնէ մա'րուզաթ վազը օլսը . նեթիցնէսիցնից սիւրաթը
իցնպար :

Կիլիկիա Գաթողիկոսը

Սահակ

Տախիլիյէ Նեզարեթի ձեղիկսինէ

Սուրեթի Ասիլիյէ Նեզարեթի ձեղիկսինէ

Տեհրի հազրոյն գան իլէ եազրլանագ օլան քարի-
խինին սեհաիճի տախիլինէ Եանլը Օսմանլը քարիխի-
նէ մերհամեթ վէ ասալեթի միւլպեննիլ փարլագ վէ գերին
պիր սահիճե տահա իլավէ իթմեք իւզրէ մահգա քեա-
միւլի մահալի օլսրդը վենիլէ գազասափի եհալիի սաիրէ
միսիլլա սիլահլարը պուլունան վէ Ֆազրը հալ վէ գա-
րուրեթլերի նեթինէսի օլարագ Ֆիլիլի սրգաթա իրթի-
եապ իսէն պազը Ջեյթունլը Էրմենի մեվգուճեյնին մազ
հարը աճվը ալի պուեուրըլմալարընա վեսաթեթը մուեա-
սիրէի սեվլեթլերինի իսթիրհամա միւնասեթեթ իլլերիմ
եճենեիմ :

13 թրե էվվ. 330

Կիլիկիա Գաթողիկոսը

Ս ա հ ա կ

Ծանօթ. — Այս դիմումներուն իբր հեռեւանք, Բ.
Դուռը հրամայեց որ բանտարկեալներէն կամովին անձ-
նասուր եղողները ազատ արձակուին, իսկ հետապնդմամբ
ձերբակալուողները փոխադրուին Օսմանիյէ դասուելու
համար : Արձակուեցան 75—80 հոգի, Օսմանիյէ տար-
ուեցան 22 հոգի, Յովհաննէս Վրդպ. եւ իր հետ երեք
հոգի Հալեպի Տիվանը հարպէն, ազատ ձգուեցան եւ
Մարաշի Միւթեարըճըն ու Միւսսաի Ումիմին այլուր
փոխադրուեցան : Այս մասին Հալեպի Կուսակալ ձեղալ
պէյի բարեացակամութիւնը անուրանելի է : Տարբեր ար-
դիւնք ժամանակի բերմամբ գրեթէ անկարելի եղաւ :

Գիւտ Եպիսկոպոս

Մեկ վերքը չսպիացած՝ նոր վերքեր կը
բացուին, Ջեյթուն անաւոր վտանգի մեջ է, նոր, քե հին
Ապսուլլա անուն ժանտարմա մը վիրաւորեր են, մի բանի

Տանիքներէ Ռոսիկան զօրաց քարեր նետած են, փախսական զօրերը կը պաշտպանեն անոնց փախուսք դիւրացնելով, դուրսէն Ջէթուն ապաստանողները Ջիւ. իւխանութեան շէն յանձներ, ըստ իս ամենքն ալ պատճառանքներ են, իրականութիւնն է, որ կառավարութիւնը խիստ միջոցներու պիտի դիմէ, որոց հետեւանքը իր բովանդակ արհաւիրքներով կրնանք բնութենել:

Այս մասին Հայկազ կատարուած դիմումին վրայ վալիին խոստացած է գոհացում տալ եղած խնդրանաց Ն.Գ. Նախարարութեան դիմելով եւ արդիւնքը մերայնոց հաղորդել խոստանալով:

Այս սոսկալի տեղեկութիւնը տուող նամակը Փետ. 11/24 ամսաթիւ ռնի. n° գիտէ մինչեւ հիմա ինչեր շեղան կամ ըլլալու վրայ շէն: Յաւալին այն է, որ շենք կրնար 'ի Պոլիս տեղեկագրել եւ իրագել ընել Պատրիարքարանը. բովանդակ Օսմանցիութիւնը 'ի մասնաւորի մենք դժոխային նզնաժամ մը կ'անցնենք. Տա՛ր Ասքը ւած, որ բարեբաղդ վախճան մը ողջուցենք:

1915 Փետ. 25 . . . Ստ. Սահակ Կրդկա. Կիլիկիոյ

Ասանա

Մանիֆ. — Ս. Կաթողիկոսը Հոկտեմբերի վերջերը Հայկական մեկնեցաւ Պէյրութ, ուր ստացաւ Ասիիյէի մեկ հեռագրական հրամանը, Ասանալի առաջնորդ Գեորգ Մ. վարդապետի անմիջապէս հեռացուցման եւ Ս. Աթոռ դրկուելու մասին: Ս. Կաթողիկոսը առանց ժամանակ կորսնցնելու՝ Ասանա փութաց եւ հոնկէ մէկ շաբաթուրդով կրկնակի հեռագիրներով Առաջնորդական խնդրոյն նպատակուր ելք մը տալէ վերջ վերադարձաւ Սիս եւ հազիւ երկու երեք օր հոն մնալով մեկնեցաւ Հանրն՝ կարօտութեան չափը անձամբ նշելու համար: Փետրուարի սկիզբները, Հանրնէն Աթոռ վերադառնալէն մի քան

նի օր ետք Ասանայի Առաջնորդարանէն ստիպողական
եւ կացութեան ջուրջ շատ կարեւոր պարունակութիւն
ունեցող պատճենագրին վրայ Ասանա փութաց՝ ժողովր-
դի ցաւերով զբաղելու համար :

Գօզանտա Կիլիկիա Գաթողիկոսւրդընա

Գասապա խարիճինտէ վազը օլան միւսատէմէ
էհայի վէ հիւքիւմէթի մահայիյէնին մէսա'իի միւթ-
թէհիտէսի սաեէսինտէ պաստըրըմսչ . Մուճիպի էնտի-
շէ պիր շէյ եօգտըր . Միւթէսարըֆ Փաշա հազրէթլէ-
րի էլեէվմ Չէյթուընը թէշոիֆ պուեուըրտըլար :

Գաթօլիք ըէիսի ըուհանիսի

Չէյթուըն էրմէնի

Ագարեան

մէրխասասը

27 Շուպաթ 330

Խաշատուր

Ատանտա Կիլիկիա Գաթողիկոսւրդըն Կօւզուըրընա

Չէյթուընտաքի ասքէր Ֆիրարիլէրի հազգընտա
թա'գիպաթը գանոնիյէ իճրա օլընմագտատըր . իշպու
Ֆիրարիլէրին իճապ իթտիրտիքլէրի հարէքէթի ասքէ-
րիյեէնի պիր թագըմ ճահիլլէր պիւթիւն Չէյթուըն է-
հայիի սատըգէսի ալէյհինէ թէլագգը իլէ սուի թէֆէ-
հիւմ նէթիճէսի օլարագ մա'գալլահ Չէյթուըն վէ հէ-
վալիսի հազգընտա Ֆէլաքէթի ազիմէյէ սէպէպ վերէ-
ճէկինտէն հիւքիւմէթի սէնիյեէնին մէրհամէթինէ
տէխալէթլէ շարէի աճիլ եթիշտիրիլմէսի միւսթէրհամ
տըր :

1 Մարտ 331

Մէրխասա վէքիլի

Հալէպ

Փափուզ Արթին

Տէր Ալիյեօտէ Տախիլիյէ Նազարէթի ձէլիլէսինէ

Ձէյթուհտաքի ասքերի Ֆիրարիլէրինին տէրտէս-
թի իչուհ հարէքէթի ասքերիեէ իճրասընա թէչէպպիււ
օլընտըղընտան մահալլի էհալիի ֆազիրէ իլէ ումում
էֆրատը ճէմա'աթըմըն իսթիճլապը միւնէթտարիսի
խուսուսընտա էսնայր թագըպաթտա ասքերլիքճէ իլի-
չիկի պուլուհմանանլարըն մազհարը հիմանէ օլմալարը
էմրինտէ իղթիզա իտէնլէրէ էվամիրի սէրիյեէնին
թէպլիղ պուսուրըլմասընը մէրհամէթի տէվլէթլէրին-
տէն իսթիրհամա իճթիսար իլլէրիմ ֆէրման :

2 Մարտ 331

Կիլիկիա Գաթողիկոսը

Ատանա

Սահակ

Տէր Ալիյեօտէ Էրմէնի Փաթրիզիկիինէ

Ձէյթուհտաքի ասքերի Ֆիրարիլէրինին տէրտէս-
թի իչուհ իճապ իտէն հարէքէթի ասքերիլէնին պիւ-
թիւն Ձէյթուհ էհալիի սատըգէսի ալէյհինտէ թէլազ-
գը իլէ սուի թէֆէհիւմ նէթիճէսի օլարագ մա'ղալլան
Ձէյթուհ վէ հէվալիսի հազգընտա ֆէլաքէթի ազիմէ-
յէ սէպէպ վէրէճէկիինտէն պահսլա հիւքիւմէթի սէնիյ-
եէնին իսթիճլապը մէրհամէթի իչուհ շարէի աճիլ իս-
թիհասալը լիւզիւմը Հալէպ մէրխասալըղընտան ալընան
թէլղրաֆնամէտէն միւսթէպան օլմըչ պուլուհտըղըն-
տան էսնայր թագըպաթտա ասքերլիքճէ իլիչիկի պու-
լուհմանանլարըն հիւքիւմէթի սէնիյեէնին աթըֆէթ վէ
ինայէթլէրինէ մազհարիյէթլէրի խուսուսընտա միւ-
րաճաաթը աճիլէտէ պուլուհնըլմասը վէ նէթիճէսինին
իչա'րը :

2 Մարտ 331

Կիլիկիա Գաթողիկոսը

Ատանա

Սահակ

Չէյթուն էրմէնի մէրխասայրղընա

Ասքէր Ֆիրարիլէրինին թագըպ վէ տէրտէսթի խուսուսընտա հարէքէթի ասքէրիյէ իճրասընա թէվէս- սիւլ իտիլտիկի իսթիխպար գըլընտըղընտան ասքէր- լիքճէ իլիշիկի պուլուճմաեան էֆրատը էհայինին հիւ- քիւմէթի սէնիյէնին մէրհամէթ վէ հիւմաեէս'նէ մազ- հարիյեթի մէրճիլինտէն թէլէղրաֆիյեէն իսթիրհամ օլընտը . Ֆիրարիլէրին հէման տավէթէ իճապէթ վէ թէսլիմի նէֆա իթմէլէրի խուսուսընտա իճապ իտէնլէր- լէ թէշրիքի մէսաի իյլէմէնիզ վէ նէթիճէսինի թէլ- ղրաֆիյեէն պիլտիրմէնիզ թավսիյեէ օլուճուր :

2 Մարտ 331

Կիլիկիա Գաթողիկոսը

Սահակ

Ատանատա Կիլիկիա Գաթողիկոսլըղընա

Վուզու պուլան միւսատէմաթտա ասքէրտէն սէ- քիզ մագթուլ իւշ մէճրուհ վէ ասքէրէ մուավէնէթ իտէն Չէյթուն էհայիսինտէն իքի մագթուլ, տէօրթ մէճրուհ վար . սիւքիւնէթ պէրտէվամ . Միւթէսարըֆ Փաշա հաղրէթլէրի իլէ հիւքիւմէթի մահայլիյեէնին հարէքեաթը ատիլանէ վէ փէտէրանէսի . սատագաթը ճիտտիյեէ վէ սէլամէթի Ֆիքրիյեէսին : էմին օլտըգ- լարը Չէյթունլը էվլատլարընըղըն թէէմինի խուսուսըն- տան իպարէթտիր . մէսէլէնին պիր ան էվվէլ հիւսնի նէթիճէյէ իսալը խուսուսընտա իճրայը իճապը իշուճ պէհէմալ Չաթը փէտէրանէնիզին Չէյթունը թէշրիֆլէ- րինի ըէճա վէ ինթիզար իտէրիզ :

6 Մարտ 331 Չէյթուն

Մէճլիսի Ճիսմանի ըէիսի

Բասիլոսեան

Մէրխասա

Խաշատուր

Տէր Ալիլիեէտէ Էրմէնի Փաթրիզիկինէ

Զէյթուն մէսէլէսինին սուրէթի ատիլանէտէ հար-
լը խոլսուարնըն անվալ վէ ինթիեաճաթը մահալլիյեէ-
եէ վոլգուլքը միւսէլլէմ օլան շալէպ վալիսինէ իհալէ
վէ թէվաի' պուեուլլըմասը զըմնընտա մագամաթը
իւլեաեա միւրաճաաթ օլընմասը լազըմտըր :

8 Մարտ 331

Գաթողիկոս Սահակ

Ատանա

Մարաշ Միւթէսարըքը հուզուրը ալիլէրինէ

Զէյթուն Մէրխասասը տալիլէրի միւսատէմաթը
վազըէ տէ իպղալ պուեուլլըյան էլթաթը ճէմիլէլէրին-
տէն արզը միւնէթտարի իտիեօր . պու հալ մէթպուլը-
մըզ տէվլէթի էպէտմիւտտէթի Օսմանիյեէնին ասլ
վէ աթըֆէթի միւնհիմանէլէրինին պիր տէլիլի ալիսի
օլմաղլէ հագգը սամիլէրինտէ պէսլէտիկիմիզ իւմիտ-
լէրի հագիգաթէն թագվիյեէ իտէճէկինտէն արզը շիւք-
րան օլուները :

8 Մարտ 331

Գաթողիկոս Սահակ

Ատանա

Զէյթուն մէրխասալըղընա

Միւթէսարըք պէյէ , Փաթրիզխանէյէ միւրաճա' -
աթը լազըմէտէ պուլուներլտը . էսպապը մուհիմմէտէն
տօլալը շիմտիլիք քէնտիմ կէլէմէյէճէկիմ :

8 Մարտ 331

Գաթողիկոս Սահակ

Ատանա

Հարպիէ Նէզարէթի Ճէլիլէսինէ

Շու սիննի շէյխուխէթիմտէ Սատրը իֆթիխարըմ-
տա սիւրուր վէ սէա'տէթիմի թէէմին իտէր նօզթա հիւ-
քիւմէթի մէթպուիմին էօթէտէն պէրու հազզը տա-
իյեանէմտէ իպրազ պուեուրտըղը էմիիյէթ վէ էլթաֆը
կէօնակէօն օլ'ըշ տըր. շիմտի շու տազիգէտէ շէշմի
հիւզնիմլէ ազըթտըղըմ սիլազը էշքիմլէ իսթիմա'ը
ֆէրեատըմը թէզարրու իյլէրիմ. Նազըր փաշա հազը-
րէթլէրի, պիր աեաղըմ թօփրազտա տըր, բէճա իտէրիմ
պա'զը սէրքէշլէրին թագսիրաթը իշուն պիկիւնան վէ
մասոււմ օլանլարընտա մաղտուրիյեթիինի օ'ալիճէ-
նապ վիճտանընըզըն թէճվիզ իթմէեէճէկի նուզաթ-
տան օլտըղընա գանա'աթըմ վար տըր. պուկիւն վէ-
թանըն իֆթիխարը օլան օ' ուլուվվիյէթի վիճտանիյէի
ֆախիմանէլէրի' տաիլէլրի կիպի սատըզ պիր օսմանլը-
նըն թէզարրուընա լաթֆէն էհէմիյեթ վիրէճէկինէ
էմինիմ. թարաֆը տաիյանէմտէն աճիգանէ խըտէմա-
թըմըն իճրաաթը հիւքիւմէթին միւսմիր օլմաընա
խատիմ օլաճաղընա էմիիյէթ պուեուրըլարազ Չէյթու-
նա պիր հիյեթի թահգիգիյեէի մախսուսէնին իզամը
վէ հազզ ու աալըն թէզահիւրինէ տէկին մասոււմէյնին
էսիրկէնմէսի խուսուսընը իսթիրհամ իլլէրիմ ֆէրման:

10 Մարտ 331

Գիլիկիա Գաթողիկոսը

Ատանա

Սահակ

Տէօրտիւնճի օրտու Գօմանտանլըղընա

Տաիմա մաղտուրէյնին պարկիրանը սըզլէթին
Թախֆիֆի վէ մասոււմէյնին սիլապը խուսինի էշգինի
սիլմէք վազիֆէի գուտսիյէսինին ճէնապը հազզ թա-

րաֆրնտան ուլուվվիյէթի վիճտանիյէի տավերանէլէ-
րինէ մէվտու պուլունտըղը Ատանայա թէշրիֆլէրի վա-
զըթ թէհագգուգ իթմիշ օլուպ՝ Ձէյթուէտա էքսէրի-
յէթի մասուամէյնին պիր թագըմ սէրքէշանըն թագ-
սիրաթընա ֆէտա իտիլմէմէսի էսպապընըն իսթիքմալ
պոււնուրուլմասընը քէմալը թէզարրու իլէ իսթիրհամ
իլլէրիմ ֆէրման :

10 Մարտ 331

Գիլիկիա Գաթողիկոսը

Ատանա

Սահակ

Ատանատա Գաթողիկոս Սահակ էֆ .

Հազրէթլէրինէ

Ճ. 10 Մարտ 331.— Թըպզը պէնիմ նօգթախ
նազարըմտա սիզինքի կիպի տիր. թէէտիպաթ սըրֆ
ճանիլէրէ հասը օլընաճագտըր, էհալիի մասուամէնին
մալ վէ ճան վէ նամուսը մահֆուգ վէ մուգատտէս
տիր, մահազա հիշ պիր եանլըշլըղա մահէլ գալմամագ
իշուէն էհալիի սատըգէնին էշգըեաեա պիր միւզահէրէթ
զան վէ հիսսինի վիրէպիլէճէք ուֆակ պիր թավը ու
հարէքէթտէն պիլքիւլլիւյէէ իճթինապ իթմէլէրինի
էքիաէն իխթար իտինիզ :

4 նճի Օրտու Գօմանտանը

13 Մարտ սէնէ 331

Ճէմալ

Ձէյթուէն էրմէնի մէրխասալըղընա

Տի 10 Մարտ սէնէ 331 արիզէի թէլըրաֆիմիզէ
ճէվապէն Տէօրտիւնճի Օրտու գօմանտանլըղը ճանիպի
ալիսինտէն շէրէֆվարիտ իրատէի թէլըրաֆիտէ էհալիի
մասուամէնին մալ վէ ճան վէ նամուսընըն մահֆուգ

վէ մուգատտէս պուլուճարդը վէ հիշ պիր եանլըշլըղա
մահէլ գալմամաք իշուճն էհալիի սատրգէնին էշգրեաեա
միւզահարէթ զանն վէ հիասինի վիրէպիլէճէք էն ու-
Փագ պիր թավր ու հարէքէթտէն պիլէ իճթինապ իթ-
մէլէրի լազըմ կէլէճէկի էմր ու իզպար պուեուրըլմըշ
օլմաղլէ օլվէճէէ Կտալրէի սատագաթ վէ ճիտտիլէթտէն
գաթիլէն ինհիրաֆ օլընմամասընըն ճէմաաթըմըզա
թէպլիղի էքիտէն թավսիլէ օլուճուր :

14 Մարտ 331

Կիլ . Կաթ . Սահակ

Տէօրտիւնճի Օրտու Գօմանտանլըղընա

Նասիհէի փագ վէ ուլվիլէթի գալպիլէի ասըֆա-
նէլէրինի պիր գաթ տահա թէէյիտ իլլէյէն իրատէի
թէլղրաֆիլէլէրինի ալարագ իպրագ պուեուրըլան ա-
սարը շէֆագաթտան տօլայը կէրէք վիւճուտը գըյմէթ-
տարիլէրինին մուհաֆագասընը վէ կէրէք օրտուեր
հիւմայուճըն հէր հալ վէ գէմանտա քէմալը ճէլատէթլէ
մուվաֆագիլէթիինի ճէնապը հագգտան նիեազ իթմէք-
տէ օլտուղուճը վէ պէր մուճիպի էմր ու իշար սատա-
գաթ վէ ճիտտիլէթտէն գաթիլէն ինհիրաֆ իտիլմէմէ-
սինին Ձէյթուճն էրմէնի մէրխասալըղընա թէլղրա-
ֆիլէն իխթար իլլէտիկլիմի վէ իրատէ պուեուրըլարդը
թագտիրտէ վազիֆէի գուտսիլլէի վէթանիլլէէմի իֆա
իշուճն պիզզաթ ազիմէթէտէ հազըր պուլուճարդըմը
արզ իլէ քէսպի ֆախըր իլլէրիմ ֆէրման :

14 Մարտ 331

Կիլիկիա Գաթողիկոսը

Ատանա

Սահակ

Ատանատա Գաթողիկոս ընթացից Սահակ էֆ.

Հազրէթլէրինէ

Ճ. 14-1-311 մատտէ 1.— Թէչէքքիւր իտէրիմ .
2.— Չաթը ալինիղին շիմաիլիք Չէյթուհա գատար
կիթմէնիզէ լիւզում հօգ տըր . իլէրուտէ պիզզաթ պու-
լունամազլըղընըզա լիւզիւմ կէօրտիւկիմ գէմանտա ահ-
վալը հէվալիեէնին Ֆէնալըղընա վէ եօլ միւշքիւլաթը-
նա բաղմէն պու զահմէթի իխթիեար իթմէնիզի պաշ-
գահա եազարըմ . 3.— Էհալիի միւթիեէ վէ մասուլմէ-
նին զէրրէ գատար էնտիշէ իթմէմէլէրինի վէ հէր նէվ
հուզուզընըն էմին վէ մահֆուզ օլտըղընը թէքրար
իտէրիմ վէ պիր կէօնա սուի թէֆէհիւմ հասըլ օլմա-
մազ իչուն հիւքիւմէթի ասքէրիյէնին պիլճիւմլէ թէպ-
լիղաթընա տէր հալ իճապէթ իթմէլէրինի Չէյթուհ
մէրխասալըղը վասըթասը իլէ քէնտուլէրինէ իիթար
իթմէնիզի պէնան իտէրիմ . Էհալիի միւթիյեէնին թէ-
մամի իլէ սիեանէթ իտիլմէսի իչուն հէր թարաֆա էն
գաթի էմիրլէր վէրտիմ :

4-նճի Օրտու Գօմանտանը վէ Պահրիէ Նազըրը
16 Մարտ 331 Ահմէտ Ճէմալ

Չէյթուհ էրմէնի մէրխասալըղընա

Գօմանտանը պէսալէթիւնվան Ճէմալ Փաշա
հազրէթլէրինտէն քէմալը Ֆախր վէ թա'ազլիմլէ շիմտի
թէքրար ալտըղըմ թէլէղրաֆնամէտէ Էհալիի միւթիյեէ
վէ մասուլմէնին զէրրէ գատար էնտիշէ իթմէմէլէրինի
վէ հէր նէվ հոզուզընըն մահֆուզ օլուպ պիր կէօնա
սուի թէֆէհիւմ հասըլ օլմամազ իչուն հիւքիւմէթի
ասքէրիյէնին պիլճիւմլէ թէպլիղաթընա տէրհալ իճա-

պէթ իթմէլերի լազըմ կէլէճէկիւնի պէեան վէ էհայիի միւթիյեէնին թէմամի իլէ սիեանէթ իտիլմէսի իչուն հէր թարաֆա էն գաթի էմիրլեր վէրտիքլերինի իրատէ պուեուլումըչլար տըր . միւշարիլէյէ հազրէթլէրինին միւշֆիգանէ վէ ալիճէնապանէ իխթարաթընը ճէմա- աթումըզա թէֆհիւմ վէ աքսի հարէքէթ իտէնլերին թա- րաֆըմըզտան տախտ շիտտէթլէ թէլին իտիլէճէքլերինի պէյան իթմէնիզ էքիտէն վէ գաթիյէն իխթար օլուեուլ :

16 Մարտ 331 Ատանա

Գիլիկիա Գաթողիկոսը
Սահակ

Հալէպ վիլայէթի ձէլիլէսինէ

Սուէյտիյէնին պէշ գարիէսինտէ մէսքիւն ճէ- մաաթը տալիյեանէմիզ էֆրատընըն վէսիգալարընըն մուայեէնէ իտիլէճէկի պէեանը իլէ պիլա իսթիանա պէօյիւք . քիւշիւք պիւթիւն էրքէքլերինին Անթաքի- տեա ճէլպ վէ օրատանտա պիր սէմթի պայիտէեէ սէվգ իտիլտիքլերի վէ հալպուքի էհայիի մէրգումէնին մէ- նապիի քալիշէթի պէօճէքճիլիք օլուպ մէվսիմի կիւզէ- րան իյլէտիկի թագտիրտէ վէսիլէի մայիշէթտէն քիւլ- լիէն մահրում վէ գահտ վէ ղըլանեա մաարուզ գալմազ սուրէթի իլէ հիւքիւմէթէ պար օլմազ իհթիմալը մու- հազգալ . պուլուեուլընտան էսնանը աքքէրիյէտէն տուն վէ պէօյիւք օլանլարըն մահալլերինէ Իատէսի իլէ մասում վէ մաղտուրէյնին հիմայէսինէ տէլալէթ պուեուլըլմաընըն արզլա իսթիթաֆը մատալէթ իյլէ- րիմ ֆէրման :

331 Մարտ 24

Կիլիկիա Գաթողիկոսը
Սահակ

Կ. Պօլիս 27 Մարտ 1915

Համար 653

Շնորհագարդ S. S. Սահակ Ս. Կաթողիկոս
Տանն Կիլիկիոյ

յ' Ասանա

. . . Ձէյթունի կապութեան ծանր հանգամանք մը ստացած ըլլալը մեծ ցաւ պատճառեց մեզ . մենք փութացած ենք հարկ եղած դիմումը կատարել պատկանեալ իշխանութեան մօտ, և հաւաստիքներ ստացած թէ՛ խնդիրը պիտի կարգադրուի փափաքուած եղանակաւ, ու կր յուսանք, որ ցարդ այդ մտօք նըպաստաւոր հրամաններ ու հրահանգներ տրուած ըլլան Մենք մեր դիմումները կը շարունակենք և տարակոյտ շունչինք, որ Ձեր Բարձր Սրբազնութիւնն ալ իր Հայրական յորդորները պիտի ուղղէ, որոց որ անկ է, և կարելի ջանքերը շարունակելու խնայէ, որպէսզի ծագած ցաւալի միջադէպը կարգադրուի ու փակուի իսողաղ եղանակաւ, ինչ որ մեր ամենուս բաղձանքն է :

. . . Պատրիարք Հայոց Թուրքիոյ
Ստ. Զաւէն Արքեպ. Տէր Եղիաեան

Տէօրտիւնճի Օրտու Գօմանտանլըղընա

Անվալը ֆէվզէյատէի հազրրէ տօլայըսըիլէ նամուսը միլլէթ վէ մէվճուտիյէթի գուտսիլի վէթանըն մուհաֆազասը ուղըրընա օ՛ ալի վէ նէճրպօյան Սատրը շիրանէլէրինի կէօրէրեք միւճատէլէ իթմէքտէ օլմագ սուրէթի իլէ փէք կիրան օյան էվգաթը ասըֆիանէլէրինի իշղալ իյլէտիկիմտէն նաշի դայէթլէ միւթէէսիր իսէմտէ պիր թարաֆտան վիւճուսը գըյմէթտարիլէրինէ գուվվէթ վէ գուտրէթ իհսան պուսուլմասընը

հէր պար ձէնապը հագգտան թէմէննի իթմէքլէ պէրա-
պէր եէնի եէնի տէրտլէր գարչուսընտա քէմալը հի-
ճապլա թէվալիլի թաստիյաթա մուզտար գալտըմ. Սու-
էյտիյէնին պէշ գարիէսինտէ մէսքիւն ճէմաաթը տա-
իյեանէմիզին պիլա իսթիանա սաղիր վէ եաշլը ումում
էրքէքլէրինի Անթաքիանա ճէլպ վէ գըզ, գատըն վէ
սապիլէրի պիքէս պըրագմագ սուրէթի իլէ օրատտնտա
պիր սէմթի պայիտէլէ սէվգ իթտիքլէրի խապէր ալըն-
մըշ վէ էհալիի մէրգումէնին էսնանը աքէրիյէտէն
տուըն վէ եօգարը օլանլարըն գարիեէլէրինէ ավտէթ-
էրինէ միւսաատէ օլմատըղը թագտիրտէ եէկեանէ
վէսիլէի մալիշէթլէրի օլան պէօճէք մէվսիմինին կիւ-
զէրանը իլէ աճլըզ վէ սէֆալէթէ միւսթէղրագ օլարագ
աթիյեէն էմրի իյաշէտէ հիւքիւմէթի սէնիյեէեէ պառ
օլաճագլարընտան լութֆէն իճրայը իճապը արշ . լէ
իսթիթաֆը մատալէթ իյլէրիմ ֆէրման :

24 Մարտ 331

Ատանա

Կիլիկիա Գաթողիկոսը

Սահակ

Հալէպտէ Գօմանտան վէքիլի Շէվքը Փաշա
Հագրէթլէրինէ

Տէօրտիւնճի Օրտուեր հիւմանուըն Գօմանտանը
Պէսալէթիւնվանը ճանիպինտէն տաիլէրինէ քէշիտէ
պուեուրըլան իրատէի թէլղրաֆիտէ տախի թէէմինէն
իշա'ր պուեուրըլտըղը վէճհլէ Ջէյթուընտա սատագաթ
վէ ճիտտիեէթտէն գաթիյէն ինհիրաֆ իթմէեէճէք էհա-
լիի մասումէնին մալ վէ ճան վէ նամուսընըն հիմա-
եէի փէտէրանէլէրինէ ալընաճաղը էմնիեէսի իլէ իզ-
տիկատը էօմրի սամիլէրինի ճէնապը հագգտան թէ-
մէննի իյլէրիմ ֆէրման .

331 Մարտ Ատանա

Կիլիկիա Գաթողիկոսը

Սահակ

ԱՏԱՆԱ ՎԻՂԱՅԻ

Քահարայի միւսիւրիայի

Տէօրտիւննի օրտու Գօմանտան Վէքիլի Ֆախրէտտին փաշանըն Վիլայէթէ մէվրուտ 27 Մարտ 1331 թէլէղրաֆնամէսի սուրէթի

Եալընըզ Չէյթուէտա տէկիլ, մէժուր պուլսէնտըզըմ մանթըզա տախիլինտէ հիւքիւմէթիմիզէ իթա'աթ վէ սատագաթտան ինհիրաֆ իթմէեէճէք պիլ ումում թէպա'անըն մալ, ճան վէ նամուսընըն ինչալլահ իւրքէրիմ մուհաֆազա վէ հիւմանէ օլընաճաղընըն Ատանա էրմէնի Գաթողիկոսը Սահակ էֆէնտիյէ ճէվապէն թէֆհիմ պուեուրըլմասը :

Ծանօթ .— Շէվզը փաշային տուած հեռագրին Այնթապէն Ֆախրէտտին փաշայի տուած պատասխանը, իրրեւ Գօմանսան վեքիլի, ցոյց կուտայ որ փոխանորդներու փոփոխութիւնը տեղի ունեցած է :

Ատանա էրմէնի Գաթողիկոսըլըզնա

Չէյթուէն էչզըեասընըն ատասըլ թապիյիէթէ մուխալիֆ օլան հարէքեաթը թէճավուզքեարանէսինի Մարաշ էրմէնի էհալիսի ումումէն նէֆրէթլէ ըէտտ իտէրիզ . Մարաշ էրմէնիլէրի Տէվլէթի Օամանիյեէ ուղրուէնա սատագաթտան հիչ պիր վազըթ այրըլմաեուպ մալ վէ ճանընըզը ֆէտանա հազըրըզ, հուզուր վէ ըահաթըմըզը սէլպ իտէն էչզըեանը մէրզումէնին թէնքիլ վէ թէսլիմի վէ Մարաշ էրմէնիլէրիին էմնիյէթ վէ սատագաթընըն հիւքիւմէթի սնիյէյեէ թէէ-

մինի հազգընտա աճիլէն թէտապիրի լաղըմէ իթթի-
խազը միւթէմէննա տըր :

2 Նիսան 331

Գաթուիք մերխ, վեֆիլի

Մարաւ Էրմ, մերխ, վեֆիլի

Գապաթեան

Սահակ

Փոթեքսան րեխի րուհանիսի

Ահարոն

Մարա՛շ Էրմէնի մէրխասալըղընա

Տէօրտիւնճի օրտուեր հիւմանուէն գօմանտանլը-
զը ճանիպի սամիլէրինտէն շէրէֆմէվրուտ թէլըրաֆ-
նամէի ատիտէտէ էհալիի միւթիյեէնին սըեանէթ ի-
տիլմէսի հազգընտա հէր թարաֆա էն գաթի՛ էմիր-
լէր վէրիլմիշ օլտըղը իրատէ վէ իշա՛ր պուեուրըրմաղ-
լէ ճէմաաթըմըզըն սատագաթ վէ ուպուտիյէթինին
հիւքիւմէթի սէնիյեէնէ ասարը իյէ միւսպէթ պուլուէն-
մասընա նազարէն՝ միւթթէխէզ թէտապիրէ իթիմա-
տընըղ էլզէմտիր :

2 Ապրիլ 331

Կիլիկիա Գաթողիկոսը

Ատանա

Սահակ

Տէր ալիյեէտէ Էրմէնի Փաթրիգլիկինէ

Մարաշ րուէսայր րուհանիլէսինին 2 Նիսան 331 թա-
րիիլու միւշթէրէք թէլըրաֆնամէսինտէ սատապր թա-
պիյէթէ մուխալէֆէթ իտէնլէրտէն միւթէզարուր
օլուպ մալ վէ ճանլարը իյէ վազիֆէի վէթանիյէլէրինի
իֆանա ամատէ պուլուէնտըղլարընտան սատագաթ վէ
ուպուտիյէթլէրի հազգընտա հիւքիւմէթի սէնիյէնէ

անիլէթէն, թէէմինաթ իթասը իսթիրհամ օլընմաղլէ
պէեանը մալիւմաթ օլուներր :

Կիլիկիա Գաթողիկոսը
2 Նիսան 331 Ատանա Սահակ

1915 Ապրիլ 7 Ատանա

Համար 4980/73

Ամեն . Տ . Տ . Զաւէն Ս . Արքեպկս .

Երկար ատենէ ի վեր Զէյթունէն գրի և հեռագրի
յարարերու թիւնը դադրելէ ետքը, ամսոյ 5-ին Օսմա-
նիյէէն նամակ մը առինք Զէյթուն մեհանիւրի կողմէն
ծանօթ մէկուն ստորագրութեամբ, յորմէ տեղեկա-
ցանք, որ եզրեաները վանքը ապաստանած ըլլալով՝
զօրքը պաշարած է. հակառակ փորձառու տեղացիներ
րու խորհրդին, որ առանց յարձակման պաշարումի
տակ պահեն, հրացանաձգութեամբ և թնթանօղով
յարձակում տեղի կուեննայ առանց նպատակի հաս-
նելու պաշարումը կը վերցուի, էշգըեաները, թուով
20-26 հոգի կը փախչին. առաւօտ կառավարութիւնը
իմանալով հանդերձ, թէ վանքը մարդ մնացած չէ՝
կ'այրէ գիւղով միասին: Այնուհետեւ քաղաքի պա-
շարման շղթան աւելի զօրացնելով տուները կը խու-
զարկեն և հետզհետէ 63 անձի չափ կը բանտարկեն
իրեւ կասկածելի: Երկրորդ օրը նշանաւորներէն 30
հոգիի չափ զօրանոց կը կանչուին, ուր կը յայտա-
բարուի ճիւղքիւմէթնէ սիզին պուրատա պէքանըզ
ճաիզ կէօրիւմէեօր, պիր սաաթտան եօլա չըգաճագ-
սընըզ, աիլէնիզի արգանըզա ուլաշտըրըրըզ:

Անմիջապէս դէպի Մարաշ ճամբայ կը հանեն Ս .
խումբը, հետզհետէ Ա . և Գ . խումբեր և կը հասնին
ընդամէնը 70 80 տուն այր, կին դեռահաս երկուս
մանուկներ 250 միայն իրենց վրայի զգեստով, առանց

պատրաստութեան, ամսի 6-ին Ատանայէն անցուցին
ի Տարսուս և անտի կ'ըսուի թէ Բոնիա պիտի տարուին :

Առնուած տեղեկութիւնք զոչց կուտան, որ ամ-
բողջ Չէյթուներ պիտի դատարկուի, թերեւս իսլամ
գաղթականներ բերեն և կան բոլորովին այրեն : Ժո-
ղովուրդը փախստականաց համամիտ և համակիր չըլ-
լայով մէկտեղ՝ օգնած էր կառավարութեան և նոյն-
իսկ զոհեր ալ տուած . այսքան հաւատարմութեան
փոխարէն՝ վարձքերնին եղաւ ուղղակի կոտորածի
չենթարկուիլ, ինչպէս Ճէմալ փաշան կրկին հեռագիր-
ներով հաստատած էր թէ՛ անմեղ և հաւաարիմ ժո-
ղովուրդին կեանքը, ինչքը և պատիւը պիտի պաշտ-
պանուի, սակայն երբ ժողովուրդ մը իր դարաւոր
բոյնէն մերկ և անօթի կը վտարուի, պաշտպանուած
ինչքը որու օգուտ պիտի ընէ, պաշտպանուած կեանքը
օտարութեան և կարօտութեան մէջ ինչ տարբերու-
թիւն ունի պարզ կոտորածէն :

. . . Ինչէս պիտի դարձանուի այս աղէտը, որ
բնդհանուր կիլիկեցին ան ու սարսափի մատնեց : Մեզ
կը յուսահատեցնեն ըսողներ, թէ Պօլիս որ եւ է դի-
մում օգուտ չընեն, որովհետեւ Ճէմալ փաշային բա-
ցարձակ իրաւունք տրուած է ուզած կերպով կարգա-
դրելու այս կողմի գործերը : Տէօրթ-Նօլի և Սուէտիոյ
անակնկալները մոռցուելու վրայ են դժբաղդ Չէյ-
թունի անակնկալին համեմատութեամբ : Պօսքեր կան,
թէ նոյն չարիքը պիտի հասնի նաեւ Հանրնի եւ Հա-
սան Պէլլիի . Մհ, այն ատեն Յովնանի նման աղաղա-
կելու է զլաւ է մեռանիլ : քան զայս կեանս . . .

. . . Ստ. Սահակ Կթղկ. Կիլիկիոյ

Համար 4980/74

1915 Ապրիլ 8 Ատանա

Նոյնին

Երէկի թուով նամակ մը գրեցինք, ներկայիւս նոր բան չը պիտի հաղորդենք, նոյնը աւելի պիտի մանրամասնենք. այն կասկածով, որ թերեւս առաջին նամակը Ձեզ չը հասնի :

Մարաշի նախորդ կառավարիչ Հայտար պէյի զրէնքի և խղճի հակառակ արարքները, փոխանակ յանցաւորները պատժելու, անմեղներ, կիներ, տղեր եւ մանուկներ խոչտանդումի, ծեծի, լլկումի ենթարկելը, շատերուն ոտքի մատներուն նեխելով փտտիլ թափուելը, յղի կանանց վիժումներ, ստացուածոց անհաշիւ կորուստ, հաւատքի և պատւոյ հայհոյանք ու նախատինք, ասոնց ամենուն մասին ժամանակին մանրամասնօրէն գրած ենք : Կառավարիչը էշգրեաներուն հետ, զոր ժողովուրդը յանձնեց իրենց ղէնքերով, անմեղներու կարաւանի մը հետ կը մեկնի ի Մարաշ. բայց տառապանքը չը վերջանար, որոց կը տանի և կը համբերէ անզուսպ հռչակուած ժողովուրդը՝ իր դարաւոր հաւատարմութիւնը չը վտանգելու համար :

Գայմազամ Հիւանի, ժանտարմայի հարիւրապետի երկրորդ՝ Սիւլէյման պէյը, Միւֆթին եւ առհասարակ բոլոր թուրք պաշտօնէութիւնը անյուր և աննախընթաց անդթութիւններ, խժգժութիւններ եւ կեղբոնական իշխանութեան պատիւը արատաւորող բարբարոսութիւններ կը շարունակեն, միայն այն նպատակաւ, որ ժողովուրդը յուզուի եւ ինքնապաշտպանութեան դիմէ, որպէսզի առիթ ընծայէ բնաջրնջման : Ժողովուրդը ծայրայեղ համբերութեամբ կը տանի, բողոքի սրտառուչ ձայներ կը բարձրացնէ, արդար քրն-

նիշներ կը խնդրէ, լսող չլլար եւ ամիսներ կը տեւեն այս անհանդուրժելի վիճակն ու կագութիւնը :

Կանայք կուզեն իրենց աղիողորմ ձայնը հեռագրով վալիտէ Սուլթանին հասցնել եւ գթութիւն հայցել, կը զլացուի այս միջոցը, ուստի կարծելով թէ արգելքի պատճառը Կաթողկա, Փոխանորդն է, Բարեկենդանի Շարաթ օրը Առաջնորդարանի բանալիները կ'առնեն եւ կը մեկնին :

Զինուորութենէ փախչող կարգ մը դասալիքներ լեռը քաշուած՝ կ'աշխատին ժողովուրդը յուզել, բայց իրենց նպատակին չեն հասնիր : Փետրուարի առաջին կիսուն կառավարութիւնը կը մտադրէ Ձէյթունի ռազմական մթերքը Մարաշ փոխադրել. փախստականք լսելով զայն գրաւել կուզեն, սակայն աղաներու շնորհիւ չեն յաջողիր : Փետրվար 15-ին երեկոյեան դէմ կիմացուի փախստականաց մտադրութիւնը. յաջորդ օրը ժողով կը գումարեն եւ կ'որոշեն ի պաշտօնէ տեղեկութիւն Տայ կառավարութեան, Կաթող. Փոխանորդի եւ Քաղաքապետի, Հայկ Ասմըեան, միջոցաւ : Կառավարութիւնը լրտեսներու շնորհիւ կանխաւ իմացած է եղեր եղելութիւնը :

Այս միջոցին ոմանք, որ Հայտար պէյի բարրարոսական անգթութեանց անձամբ համն առած և Նազարէթ Նոր-Աշխարհեանի բռնածեծ մահացումին ականատես եղած էին, գալիքները կուահելով խոյս կուտան : Փետր. 15-20 տասն և վեց ժանտարմաներ փախստականներ հետապնդելէ կը վերադառնան շրջակայ գիւղերէ, ուր աննկարագրելի ցաւերու եւ արարքներու տխուր յիշատակներ կը թողուն : Ճանապարհին Բամպակի ձոր ըստւած տեղ 10-20 փախստականներու կը հանդիպին, երկուստեք կրակ կը բանան իրարու դէմ, ժանտարմաները 6-8 հոգի կորսնցնելով կը փախ-

չին եւ հազիւ քաղաք կամ Զօրանոցը կը ձգեն իրենք զիրենք :

Կառավարութիւնը եւ ժանտարմաները կը յուզուին . յաջորդ օրերը կառավարութիւնը խորհրդակցութեան կը կանչէ ժողովուրդի գլխաւորները , անշուշտ կ'առաջարկէ , որ փախստականները զսպեն , կամ յանձնեն , սակայն կը յայտնեն , թէ իրենք ի վիճակի չեն փախստականներուն վրայ ազդելու , որովհետեւ ամիսներ առաջ ժողովուրդի ձեռքի տեղական եւ պատահական զէնքերը հաւաքուած էին : Կառավարութիւնը եղելութիւնը հեռադրել կուզէ ի Մարաշ . հեռագիրը խզուած ըլլալը կը հասկցուի . ժողովուրդը 5-6 անգամ կը նորոգէ . որպէսզի տեղակալը , որ այդ պարագային չափազանց ժողովրդասէր կը ձեւանար , միջոց ունենար իմաց տալու Մարաշ , կամ այլուր :

Մարտ 5 . Եջ . գիշեր ժամը 3-ին , երբ երեւելիները ժողով կազմած էին , ելք մը գտնելու եւ գալիք աղէտին առաջքը առնելու համար , փախստականք Հոսաւորչաց թաղէն գալով կը փորձեն պահակներն ապաննել եւ կառավարութիւնը կոխել . յարձակում եւ հրացանաձգութիւն մէկ ժամ կը տեւէ , քաղաքացի հայերէն վեց մեռեալ եւ վիրաւոր , զինուորներէն երեք մեռեալ եւ վիրաւոր եւ փախստականները մէկ վիրաւոր կուռնենան : Այսպէս Հայ քաղաքացիներու դիմադրութեամբ չեն յաջողիր փախստականք իրենց փորձին մէջ :

Մարաշի Միւթէսարըֆը եւ ժանտարմայի Պինպաշին երկու պեօլիք զօրքով Զէյթուն կուգան եւ երեւելիներէն կը պահանջեն փախստականաց ժանտարմաներէն գրաւած վեց հրացանները : Առանձին ժողովի խորհրդակցութեան հետեւանօք՝ Հայ-Հոտմէականաց վրդպը . եւ քաղաքապետական բժիշկը վանք կը զրկուին հաճողելու փախստականները , որ եթէ զէն-

քերը յանձնեն, Գայմագամը ներում ընդ տարու
խոստում կ'ընէ: Յանձնած էին վեց մարթիկներ,
զոր պատգամաւորք կը թելնէ և կը յանձնեն Միւ-
թէսարրֆին:

Ըստ խոստմանց եղելութիւնը փոխանակ այս-
քանով փակելու, Միւթէսարրֆը հետեւեալ ուշադրաւ
և երկիւղառիթ յայտարարութիւնը կ'ընէ. «Այս 35-րդ
չարժումն է, ամենէն անխոհեմը, պէտք է մտածէիք,
թէ ասկէ առաջ եղած շարժումները հօր և զաւկի
կռիւներ էին, ըստ երբ այսօր թշնամիներ ձեր հօր
գլուխը հեծած են, պէտք չէր, որ դուք ալ անոր ոտ-
քէն քաշէիք»: Սրբան իրաւողի, նոյնչափ կեղծ ու
պատիր է եղած յայտարարութիւնը: Եթէ Չէյթուկը-
ւոց՝ իրրև զաւակի վրայ ուշադրութիւն դարձնէր կա-
ռավարութիւնը, իսկապէս զաւակները կուտային ի-
րենց գլուխը՝ հօրը գլուխը ազատելու: Չէյթուկիք
ո՛չ մէկ շարժում, ո՛չ մէկ ատեն կառավարութեան
դէմ լրտն չեն, այլ միշտ կառավարութիւնը աւերա-
կան ընդհարումներուն քաղաքական գոյն տուած է և
շարունակ պաշտպանած է վայրենի և աւազակարա-
րոյ ցեղերը Չէյթուկուց սոսկ ինքնապաշտպանու-
թեան դէմ բանակներ դրկելով: Այս անգամ ալ շա-
րաշահ պաշտօնէից անիրաւութիւններն եղան պատ-
ճառ ներկայ կաղութեան:

Ներման յուսատու խօսքը մոռցուեցաւ, զոր
Միւթէսարրֆըն ալ Գայմագամէն ետքը տուա՝ չէր
պատւոյն վրայ երգուելով: Հետզհետէ 8—10 աւուր
մէջ զօրաց թիւը ստուարանայով՝ 4000ի հասաւ և Դ.
Բանակէն հրամանատար մի ալ եկաւ, որ առաջին
վայրկենին Միւթէսարրֆին կարեւորութիւն չը տը-
ւաւ. թերեւս ազդելիք երկիւղը սաստկացնելու նպա-
տակաւ և սպառնաց քաղաքը թնթանողի բռնել և
խաբառ ոչնչացնել:

Այդ օրն իսկ Մարաշէն Հայ և յարանուանու-
թեանց երեւելիները ճամբայ ելած էին Ջէյթուեն գա-
լու փախստականները համոզելու համար: Միայն գի-
շեր մը Առաջնորդարան մնալով՝ յաջորդ օրը Մարա-
շէն Դչ. օրը ժողով գումարեցին Ջէյթուենի աղանե-
րուն հետ, դիմում ըրին զօրանոցը Գոմանտանին բայց
չէր ընդունած ոչ մէկ ձեւ բանի, միայն կը պահան-
ջէր փախստականաց անձնատուութիւնը անմիջապէս
և անպայման:

Մարաշէն եկողները փութով կը մեկնին, քաղա-
քին մէջ գտնուող երգագի յատուկ գոյքերը վայկե-
նապէս զօրանոց կը փոխադրուին. կը կարծուի թէ
կառավարութեան տոմարներն ալ փոխադրելու խօս-
քեր կ'ըլլան, որուն վրայ ժողովուրդը ահ ու սարսա-
փի և խուճապի կը մատնուի. ծնողք իրենց երկուս
զաւակները դպրոցներէն տուն կը տանին: Վրդովու-
մը ընդհանուր է, ոմրակոծումի մղձաւանջը սարսա-
ցուցիչ: Ջօրանոցէն մի քանի պէտքիւք գօրք երեկոյեան
դէմ պաշարման փորձ կ'ընեն, փախստականք ալ
Վանքի տանիքին վրայ ցոյցեր կ'ընեն: Եչ. օրը լուս-
ցաւ, զօրքը հեռուէն պաշարած էր առաւօտեան ժա-
մը 10ին, կ'սկսէին տակաւ յառաջանալ՝ Վանքին
վրայ կարկտանման գնդակ տեղացնելով, Վանքի ա-
րեւելեան կողմէն երկու մարթին - Թնթանօղներ կ'ո-
րոտան, յարձակումը մինչեւ կէս օր սաստկօրէն կը
չարունակէ, փախստականք ներսէն ուժգնօրէն կը
պատասխանեն, թնթանօղները Վանքին վրաս չեն
կրնար հասցնել: Երբ կառավարութիւնը վստահ եղաւ
թէ քաղաքը չեզոք է և Վանք ապաստանողները հազիւ
15—20 հոգի են, զօրանոցի երկու Չարխ-բօփուներէն
մին ալ կը տեղաւորէ Վանքի հարաւ. արեւելեան
կողմը և կ'սկսի որոտալ և Վանքին պարիսպները դո-
ղացնել. զօրքերը կը յաջորդեն յողնող կամ ինկող ըն-
կերներուն: Ժամը 8ին զօրքերը այլեւս Վանքի պա-

րիապնեւրուն առջև են. խումբ մը զինուորներ հազարապետի մը առաջնորդութեամբ մօտեցած են Վանքէ դրան, թնթաւօղի ուղիքերը անընդհատ կը հասնին. դիմադրութիւնը բուռն կերպով կը շարունակուի. Վանքը կրակի տարու վայրկեանները կը մօտեճան, այլ անյաջող կ'անցնի Հազարապետին մի քանի զինուորներու հետ անկումովը: Ժամ 12-էն յետոյ երկուստեք հրացանաձգութիւնք կը դադրին:

Ժամը 10-11-ին Պապօ աղա Բասիրոսեան, Յովհաննէս ԷՖ. Ահարոնեան եւ ուրիշներ կ'երթան կառավարութեան և կը խնդրեն, որ միջոց շարուի փախչատականաց փախչելու, զինուորական գօտին չը վերցուի, որ մի գուցէ փախստականք նոր փորձանք չըլլան քաղաքացւոց և կառավարութեան գլխուն: Կառավարութիւնը հակառակ իր տուած խոստման ժամը 12-էն վերջ կը վերցնէ զինուորական շղթայն, եւ Վանքը ապաստանողները կը փախչին: Չորս հազար զօրք եւ 15-20 փախստականք. կը յաջողին, թէ դիմամբ կը փախցուն, որպէսզի կառավարութիւնը առիթ ունենայ այս կամ այն տեղի Հայերը նեղելու և ցրուելու իրեն փախստականներ պատսպարող: Սրքան որ չուզենք այս կասկածով տարուիլ, շնք կարող մեկնութիւն տալ զինուորական շղթային բարձման:

Երեւելիներէն մէկ քանին նորէն լուր տուած են, Ա. թէ փախստականք Վանքէն հեռացած են, ու շարութիւն ընելու է կառավարութիւնը, որ չըլլայ թէ քաղաք իջնեն, Բ. կառավարութիւնը փախստականները տակաւին Վանքին մէջ կարծելով չըլլայ թէ Վանքը այրէ: Ուրբաթ օր Կաթգիկս. Փոխանորդը կ'երթայ եւ նորէն կը խնդրէ, որ խնայուի Վանքին և անոր մէջ գտնուած Սրբութեանց, քանի որ Վանքը ընդհանուր Ազգի սեպհականութիւնն է, Գայմազամ վէճիլին, դատաւորը, Գայմազամը նախորդ օր զօրանոց

փախած ըլլալուն՝ պաշտօնանկ կ'ըլլայ Միւֆթին, խօսք կուտան, մինչդեռ զօրաց կողմէ հրացանաձգութիւնը կը շարունակուի եւ ժամը մէկին հակառակ տրուած խոստումներուն վանքը կ'սկսի մխայլ. Փոխանորդը կրկին դիմում կ'ընէ, որ գոնէ խեղճ գիւղացւոց տուները խնայուին, քառորդ ժամ վերջը գիւղ եւ Պարտիզի տուներ ամբողջովին կ'այրին :

Ի տես դարաւոր Սրբութեան մոխրակոյտի վերածուելուն՝ ժողովուրդի լացն ու կոծը ապառաժ լեռները կ'արձագանգեն տխրօրէն : Երկրորդ օրը զօրանոցէն հարիւրապետ մը քաղաք իջնելով՝ պաշարման շղթան աւելի կը սեղմէ եւ հրաման կ'ընէ, որ գիւղերէն եկողները հեռանան. կ'սկսուի խուզարկութիւն, վիրաւոր, փախստական եւ զէնք դռնելու համար. աննշան քանակութեամբ զէնք եւ վառօդ կը գտնեն եւ արիւնոտ շապիկ մը Չազրեան Պետրոսի տունէն, որուն մէկ տղան փախստական եղած է : Պետրոս եւ մեծ տղան եւ կարգ մը կասկածելի համարուածներ, թուով 63 հոգի կը բանտարկուին :

Մարտ 25-ին երեւելիները, 30 անձի շափ զօրանոց կը կանչուին եւ Գօմանտան Սուրշիտ Փաշան կը յայտարարէ «հիւքիւմէթճէ սիդին պուրատա պէգանըզ ճախզ կէրիւլմէյօր, պիր սասթատան կօյա չրգաճագար նըզ, սիլէնիզի արգանըզա ուլաշտըրըրըզ» : Կը խընդրուի գէթ մի ժամ, կամ կէս քաղաք իջնել եւ պատրաստուիլ կամ նամակով ճամբու պէտք եղածը ուզել. անկարելի կ'ըլլայ «տըրըլթը տինլէմէյէ վադթըմ եօզ տըր» կը պատասխանէ Գօմանտանը : Մարտ 25-ին ժամը 8-ին ճամբայ կ'ելլեն զօրանոցէն : Նոյն երեկոյին կը հասնին Համիտիէ ըսուած կամուրջը, երկրորդ օրը իրիկնադէմին Մարաշ կը հասնին, ուր կը դիմաւորուին փօլիսէն, ժանտարմաներէ, Ղարա-Պինպաչը ըս-

ուած հազարապետէն եւ տեղացի բազմութենէ մը . կը տեղաւորուին թաշ-խանի մէջ պահակներու հսկողութեան տակ : Ուտելիք կը տրուի զինուորներու կերակուրէն . սակայն այս գաղթողներէն ոմանց մարդը , ուրիշներու կիներ , ոմանց զաւակները կը պակսին , մայրերու ազխողորմ ճիչը , դժուահասներուն լացը եւ շատերու ողոր խանին քարերը արտասուելի կուտայ :

Յաջորդ օրը էլ-Օղլու , Բշ . Պաղչե , եւ Գշ . Օսմանիե կը հասնին , ուր չորս օր կը մնան : Երեքօրեայ ճամբորդութեան միջոցին ամէն յարաբերութենէ կ'արգիւտուին , հետզհետէ ուրիշներ ալ կը հասնին եւ ամէնը միասին ճամբայ կը հանեն երկաթուղիով դէպի Ատանա , ամսի 6-ին կայարանէն լուր առինք , որ հասած բայց անմիջապէս ճամբայ հանած են դէպի Տարսուս :

Աքսորական ամենքն ալ հաւատարիմներ էին եւ կառավարութեան ամէն եղանակաւ օգնած էին . մինչդեռ արդարութիւնը կը պահանջէր . որ վարձատրուին . վարձքի փոխարէն պատիժ եւ աքսոր : Ուր ալ տարուին , ինչպէս եւ ինչո՞վ պիտի ապրին , ինչ պիտի ըլլան իրենց տուները եւ կալուածները եւ չը գիտենք թէ մնացածները հանգիստ պիտի թողուին , թէ անոնք ալ մաս առ մաս աշխարհի չորս կողմերը պիտի ցրուին :

. . . Վանքի այրելէն երկու օր վերջը 190 փախըստական զինուորներ կամովին անձնատուր կ'ըլլան . ահռելիօրէն ծեծի կ'ենթարկուին . անասնօրէն ամենքը միասին կը կապուին եւ Հալէպ կ'իջեցնեն , մին ծեծի տակ կը մեռնի . Իամաւկոս կը զրկուին . ո՞ր գիտէ հոն ինչ սե օրի պիտի հանդիպին :

Առ այժմ այսքան գիտենք Զէյթունի գլխուն եկածներէն , Աստուած գալիքները պահէ , դարմանը այս անկարկատելի վէրքին , Դուք եւ Վարչութիւնը

պիտի հոգաք, մենք առանձինն ինչ որ հնար էր ըրինք, աչեւս ոչ բարոյական և ոչ ֆիզիքական ուժ և կարողութիւն չըմնաց. պաշտօնիս 12 տարիները՝ վշտի, տառապանքի և արտասուքի տասներկու դարեր եղան: Եթէ Քրիստոնէական յոյսը և հաւատքը պակսէին Յորի նման պիտի անիծէինք այն օրը, յորում արե տեսանք. կամ աւելի մերձաւոր օրը, յորում ներկայ պաշտօնին կանչուեցանք:

Վերաւոր Սրախ և Սիրոյ Ողջունիւ՛

Մնամ աղօթարար

Ստ. Սահակ Կթղկս. Կիլիկիոյ

1915 Ապրիլ 8 Ատանա

. . . Գ. Ե. ին

. . . Օսմանիյէի բանտարկեալք, էշգընա ըստւածները շղթայակապ Մարաշ դարձուցած են. ուր Պատերազմական Ատեան կազմուած է դատելու համար: Վախճաննին լաւ չ'երեւիր, թերեւս այն առթիւ Յովհաննէս Վարդապետին ձեյպնամեն կրկնուի: Մարաշի վիճակն ալ լաւ չէ, երեւելիները բանտարկուած են Խրրլազեաններէն սկսեալ, վերջը արձակուած են իրր թէ ամբաստանող թուրքերը Պատերազմական Ատեանի յանձնուած են: Մարաշցիք, որ առաջ Զեյթունը իրենց աչիս փուեր կը համարէին, հիմայ սկսած են իրենց դողում կամ անձնամոլ գլուխը ծեծել (այս ներգծումը մերն է):

. . . Սուէտիոյ և Քէսապի այրերը Հայէպի և Այնթապի կողմերը իջեցուցած են. կասկած կայ Տէր-Զօր ղրկելու: Այսքան ընդարձակ աղէտներու համար Պօլիս դիմել, կ'ըսեն, օգուտ չունի և դիմելու միջոցներն ալ պակսած են. մեր տալիք հեռագիրները ի

Պատրիարքարան չեն բնդուելուիր, առանց Վալիի հրամանին և այս մասնաւոր հրաման մըն է Պօլսէն տրուած :

Հալէպի Տ. Յարութիւնը եկաւ, ազգայնոց խընդրանօք և Վալիի գիտութեամբ: Շատ թշուառ ներկայացուց գաղթականաց տնտեսական վիճակը, բնաւ չեն թողատրուած տուներէն բան մը առնելու: Այսօր յիսուն ոսկի նպաստ տալով Տարսօն ղրկեցի, որ եթէ հոն գտնէ, բաշխէ:

. . . Անպէս կ'երեւի, որ Սահակ Զորափորեցիին պէս պիտի պարտաւորիմ Գամասկոս երթալ՝ խըստութիւնը մեղմացնելու համար. իցիւ անոր վախճանը ունենալով ազատէի. այս ծով ցաւերուն քով այդ տեղիները կաթիլի մը չափ արժէք չունին: Ժամանակը չէ կտաւարական պաշտօնէից հետ իջնալու, օգուտ չունենալէ զատ՝ տարապարտ կասկածներ կ'արթնցնենք:

. . . Ստ. Սահակ Կթղկս. Կիլիկիոյ

1915 Ապրիլ 15 Ասաճա

. . . Ս ի ս

. . . Զէյթունի և գիւղօրէից գաղթականներուն թիւը 3000ը անցաւ, գիւղացիք իրենց անասուններով կանցնին: Ա. կարաւանէն զատ, որ 70—80 տնուոր էին, ուրիշներ չեկան քաղաքէն:

Ճախրէտտին Փաշային հետ մէկ ժամու չափ տեսակցութիւն ունեցանք: Զէյթունցի աղքատ դասակարգը իր տեղը պիտի մնայ. Սմբատի հրատարակութիւնք, մանաւանդ վերջինը Ազատութեան համար Զէյթունի վրէժը շատ պղտորեր և թուրաւորեր է զինուորականութեան մտայնութիւնը, գրեթէ ան-

վրէպ առաջնորդ մը եղած է վերջին գիրքը ներկայ
ցաւալի գաղթականութեան : Փաշան գրեթէ գոց գի-
տեր հերոսներու անունները : Այսպաշը Չէյթուէնի
Բանային համարուած է նոյնին մէջ, այդ պատճառաւ
բանային ջախջախեցին :

Նոր ցաւեր պիտի յաջորդեն տակաւին, Մարտչ,
Այնթապ և Քիլիս նոյն բաղդին ենթարկուելու հա-
նականութիւն կայ, որպէս թէ ըստ Փաշային, հա-
րուստները հեռացնել պէտք է, որ աղքատ դասակար-
գը հանգիստ ապրի :

Երկու տարի առաջ Մարտչի մէջ սեզեցինք մը-
ղում տալ «Բարեգործական»ին . արդէն գոյութիւն
ունեցող մասնաճիւղին շիրայ նոր անդամներ աւելցնե-
լու ջանք մը ըրինք : Մարտչցիք իրենք զիրենք չըջ-
մեղացնելու համար ըսած են, թէ «Կաթողիկոսը
կազմեց » :

. . . «Լնչակ»ներու մասին շատ աննպաստ գա-
ղափար ունի . զգուշացուցէք ամենքը, այդ անունը
Ստոյ գլխուն ալ փորձանք մը կրնայ ըլլալ :

. . . Մեր ճամբորդութիւնը օգտակար կրնար
ըլլալ . ինչպէս հեռագրական բանակցութիւններս ա-
պարդիւն չեղան : Չէյթուէնի բնաջնջումը արիւնի մէջ
ծրագրուած էր, գոհ ըլլալու ենք, որ գաղթականու-
թեան վերածուելու, որ ապագային կրնայ դարման-
ուիլ : Պատրաստուած էինք Տ. Յարութիւնի հետ եր-
թալ, բայց Ատանայիք լեղապատառ եղան . որով հարկ
համարեցինք մնալ :

. . . Ստ. Սահակ Կթղկս. Կիլիկիոյ

Տէօրախւնճի Օրսու Քօմանտանլըղը ճանխպի
Սամխսինէ

Ատանտաաքի պիլումում խանէլէրի տիւն քէ-
մալը սիւքիւնէթլէ թէհարրի խոխտի . մըգտարը իքի
եիւզ օլտըղը սէօյլէնիլէն ա՛տի թիւֆէնէ վէ ուֆազ
թապանճալարտան մաատա էսլինա զուհուր իթձէտի .
մուայնէն վէ մալիւմ պիր թէօնմէթէ վէ մազնունի-
յէթէ միւսթէնիտ օլմանարազ մասում օլտըղլարընա
գանի պուլումնարըղըմ պազը էշխաս թէվզըֆ օլընար-
լար . պոււլար 325 սէնէսինտէ Տիվանը Հարպճա պէ-
րաաթ խոխէն վէ եա աֆվը ալլյէ մազհար պու-
եուրըլան քիմէսնէլէր տիր . մէվզուֆիյէթլէրի էֆրա-
տը աիլէլէրինին սօն տէրէճէ փէրուշանիյնէթ վէ սէ-
ֆալէթլէրինի ինթաճ իտէճէկլինտէն պու մազլումլար
հագգընտա շէֆագաթը հիւքիւմէթին մէրհամէթինի
պիտրիղ վէ տաիրէի բուհանիյնէմտէքի պիւթիւն էր-
մէնի ճէմաաթլումըն սատագաթտէն գաթիյէն ինհիրաֆ
իթմէյնէճէկի խուսուսընտաքի քէֆալէթի տաիյնանէ-
մին յութֆէն գապու, պուեուրըլմասընը թէզարրու
իլլէրիմ ֆէրման :

20 Նիսան 331

Գաթողիկոս Սահակ

Ծանօթ .— Սորն հեռագիրը ուղղած է նաև Սէ-
տարէթին Տախիլիյէին և օրինակը Պատրիարքարան :

Տեղիւնք Օրսուեր Հիւմաեուն Գումանսանք
Պեսալեք իւնվանք վե Պահրիլե Նագրեր
Տեղիւթլու Ճէմալ Փաշա Հագրեթլերինե
Տեղիւթլու էֆէնտիմ Հագրեթլերի

. . . Հէր հանկը պիր ունսուրա ախտ մէհաճի-
րէյնին ահվալընտան միւթէէսիր օլտըղըմ կիպի, չէնտ
մաճ մուգատտէմ Հալէպ թարիգի իւզէրինտէ միւշա-
հատէ իյլէտիկիմ Բոււմէլի մուհաճիրինի սէֆիլէսինին
փէք աճընաճագ սուրէթտէ կիրիֆթար օլտըղլարը
մանգարէի էլիմէ կէօզլէրիմ էօնիւնտէ թէճէսսիւմ
իթտիքճէ վէ մէհաճիրինի մէրգոււմէնին ահվալը էսէֆ
իշթիւմալընտան տօլայը ազըթտըղըմ կէօզ եաշլարընը
թէխաթթուր իյլէտիքճէ Չէյթոււն Գուլայը միւթէ-
ճավիլէսի խալգընըն պիլա իսթիսնա մէհաճէրէթէ
տէվգը իլէ պիթթապ իիլաֆը ըիզայը Փախիմանէլէրի
օլարագ էսնայը ըահտէ եաշամագ իշոււն ինթիսաճայթը
իպթիտայեէտէն պիլէ մահրոււմիյեթլերի վէ շօլըգ
չօճըղլարը իլէ հասպ-էլ-մէվսիմ քէսրէթլէ նիւզուլ ի-
տէն պարանըն իլիքլէրինէ գատար կէշմէսի վէ աշըգ
հավատա շամուրպար իւզէրինտէ պէյթուրթէթ լթմէք
կիպի ահվալա մուզթար գալմալարը վէ կիւնլէրճէ
տազ վէ օրմանլար արասընտա փէք փէրուշան պիր
վազիյէթտէ պուլոււնտըղլարը վէ պու էսնատէ պազը
գատընլարըն վազը համլ իյլէմէլէրի շու սիննի շէյ-
խուլէթիմտէ պիթթապ տաիլէրինի Փէվգէլատէ միւ-
թէէսիր իյլէմիշտիր :

Վէքիլի Փախիմանէլէրի Սաատէթլու Յտիսրէտ-
տին Փաշա հագրեթլերի իլէ միւլագի օլտըղըմ զէման
պիթթապ թարաֆը տէվլէթլերինտէն հագգը տաիլեա-
նէմտէ իպրագ պոււնուրըլան թէվէճճիւհաթտան պիլ

իսթիֆատէ մահիյէթի մէսէլէյի պիլա ինթիեաթ վէ վա-
զին սուրէթոտ տախէրինէ պէեան պուհուրմըչ օյմա-
սընտան տօլայը իֆթիխար իլէրիմ . Փայայը միւշա-
րիլէյին օղրատըզլարը մահալլէրտէ մէսքիւն ճէմա'ա-
թըմըն պիր ճիւզի գալիլի հագգընտա իքթիսապ իյլէ-
տիքլէրի էֆքիարը թիւլիյէն թէքլիպէ ճիւրաթ իթ-
մէյէրէք եալընըզ մալիւմ սթը վազա'անըն պիր տէ-
րէճէ միւպայաղա իւզէրինէ մուէսաէս օյմագ լազըմ
կէլէճէկինի աճիզանէ արզ իթմիչ իտիմ :

Տախիէի ըուհանիյիէի տախյեանէմտէ մահգա-
միւնֆէրիտ հալինտէ պազը փարթիզանլարըն պուլուհ-
մասը ինթիմալը պա'իտ տէիլ իսէտէ , պուշոյարըն պիր
կէօնա թէքլիաթը վէ խուսուսի ինթիմ տկեանլարը
պուլուհմատըղընը վէ հիչ պիր մահիյէթ վէ մէգասիտի
խուսուսիյեէլէրի օյմատըղընը սասարգ վէ ճիտտի վէ
թէճրիւպէտիտէ պիր Օսմանլը սըֆաթը իլէ վէ պիւ-
թիւն մեվնուսիյեքիմիէ խաթիմէի հայեաթըմա սեկիմ
շհիսեք իսերիմ . պինապէրին Մարաշ , վէ Այնթապ ,
վէ Քիլիս , վէ Հայէպ , վէ Ատանա , վէ Հանըն վէ մահալը
սաիրէ ումոււմ էրմէնիլէրի իչուէն ինս ալլահ վէ ինս
հիւքիւմէք պուերն բեաֆէի մեսուլիյեքիմի գապուլ վէ
պու սուրէթլէ թէքէֆիւլ իտէրիմ :

Քէնտի իչթիզալաթը վէ մուամէլաթը ըուզմէլէրի
իլէ վէթանըն թէրագգը վէ թէալիսինէ սայի պուլը-
նան սընըֆըն մագաննա սըֆէթի իլէ քէնտի օճապա-
րընտան թարտ վէ թէպեիտի' վէթանըն թէրագգը-
եաթը իգթիսատիյեէսինին թէվագգըֆընա սէպէպիէթ
վիրէնէկի միւլահագասը տախէրինին ըզթըրապաթընը
թէզիի իտիեօր :

Ս.աանանըն ահվայր ումոււմիյէսինէ վուզուֆի-
եէթի ֆախիմանէլէրի մալիւմ օյմաղլէ , պուրատան
թիճարէթ վէ զըրաաթտա օլտըգճա միւթէրագգը օլան-

լար թարտ խտիլտիքլէրի թագտիրտէ մէսպուզ հիմէ-
մաթ վէ ֆաալլէթի վէթանփէրվէրանէլէրի իլէ պիր
տէրէճէյէ գատար իատէի հայեաթ իտէպիլմիչ օլան
Ատանանըն կիրիֆթար օլանաղը հայր թագտիրի վիճ-
տանիի ուլուվիլլիյեէլէրինէ թագտիմ իտէրիմ :

Պիր թարաֆտան պու կիպի ահվայրն թէրագգը
վէ թէալիի վէթանա իրաս իտէճէկի մազարրաթը վէ
տիկէր թարաֆտան հիւքիւմէթի սէնիյեէնին պու հալ-
լէր նէթիճէսինտէ տիւշար օլտճաղը մատտի զարարը
նազարը տրգաթա ալարագ պաշլուճա նէճապէթի գալ-
պիյեէլէրինի վէ Չաթը տէվլէթլէրինի թանըհանյար
ինտինտէ մէշուտ վէ միւճէրրէպ օլան ուլուվիլլիյեթը
ֆիքրիյէլէրինի վէ պէրվէճի մարուզ հագգը տաիյեա-
նէմտէքի է. իյէթ վէ թէվէճճիւհաթը ասըֆանէլէրինի
իսթինատկեան իթթիլսագ իտէրէք խուսուսաթ վէ մա-
արուզաթը տաիյեանէմ հագգընտա մէրհամէթ վէ չէ-
ֆագաթը տէվլէթլէրինի ճէլպ իտէր վէ պու վէճնլէ
թախթը Ալիի Օսմանիյեէնին տիւնեալար տուրտրգճա
պէգասընը վէ վիւճուտը գրյմէթտարիլէրինին հէր
տիւրլու ավարըզտան մասուէնիյէթինի ճէնապը Հագգ-
տան թէմէննի իթմէքլիկիմէ միւսաատէ պուեուրրլմա-
սընը քէմալը ինթիրամլա իսթիրհամ իյլէրիմ ֆէրման :

Էտտաի

20 Նիսան 331
Ան Ատանա

Կիլիկիա Գաթողիկոսը
Սահակ

Տէօրտիւնճի Օրտու Գոմանտանլըղընա

Իտարէի ըուհանիյեէմտէքի էհալինին սատագաթ-
տան այրըլմանեաճաղընա քէֆալթ իյլէմիչ իքէն ճէ-
մաաթըմտան պագըլարընըն մահալլէրինտէն թէպի տ-
լէրի պէտգախթ տաիլէրինին մա'նէն մէզարա ըն-

տիրտի. պու մէզարտան վիճտանը փաքընըզտան մէր-
համէթ տիլէեօրըմ. թէպիյտ իտիլէճէքլէրին աճը գա-
տէհինի ճիւզիճէ թաթլըյանտըրըմագ իչուէն գատըն վէ
չօճըգյարրն մէրհամէթի տէվլէթլէրինէ մագհար վէ
թէպիյտտէն իսթիսնա պուեուրըլմայարընը կէօզ եաշ-
լարըմյա նիեազ իտէրիմ. իսասթա, համիլէ գատընյար
վէ զայրը պալիզ վէ պալիզէլէրտէն միւթէշէքքիլ
մասուճէյնին տէրէլէր թէփէլէր, մէզարը հէլաքյարը
օլմասուէն. պուէլարրն տուայարը գըյմէթի էօմրիւ-
նիզի միւզտատ գըլաճագ. գայպլէրինի իսաքիփայը-
նըզա թագաիմ իտիեօրըմ պիրիճիք տիլէյիմ եա' էօլիւմ
վէ եա' թէզարրուըմըն գապուլ պուեուրըլմասը տրր.
Ճէնայր իսալիզի մէմնուէն գըլմագ իչուէն մէրհամէթ
պուեուրընըզ. վիճտանընըզա տէխալէթ իյլէրիմ. պաշ-
գա գափուճ եօզ տըր. կէօզ եաշլարըմը սիլէճէք պիր
լութֆ, եարէմէ պիր մէրհէմ իհասն պուեուրընըզ
Ֆէրման:

Գաթողիկոս Սահակ

2 Մայրս 331 Ատանա

915 Մայիս 1 Սիս

Համար 36

Վեհափառ Տէր իմ,

. . . Ամէն կողմ եղածը երէկ հոս այ եղաւ. Եկեղեցիէն ելլելէն վերջ լսեցինք, որ Աթմաճաեան. Արրահամ Պաշիկեան, Մկրտիչ Գույուճեաններուն տուէնէր խուզարկուած են. առաջին երկուքը բանտն են, նոյնպէս Աէթօ անուէն սարան մը ծանօթ հնչակեան, Ուսուցիչ Յարութիւն Օհանեան և Կէօքտէրէլիեան: Վերջինը կուսակալին յատուկ հեռագրաւ, ինչպէս հաւաստեց մեզ Միւթէսարըֆը:

Եկեղեցիէն վերջ Վանքին երկու դռներուն առջեւ զինուած ոստիկաններ երեւցան, պահակի դիրքի մէջ. Վանքին այցելութիւն տրուելու մտադրութիւնը յայտնի եղաւ: Ուստի տեղ չզայցինք եւ մեր սենեակին մէջ սպասեցինք: Փամբ Զին Միւթէսարըֆ, ատկէց եկող փոլիսը, այստեղիները, Փանտարմա Գոմանտանին 8-10 զինեալ ոստիկաններով պզտիկ դռնէն ներս մտան, դիմաւորեցինք, մեր սենեակը հիւրասիրեցինք, յետոյ իրենց յայտնած փափաքին համեմատ առաջնորդեցինք գամբըլը օտաները, ուր վեր ի վերոյ խուզարկութենէ վերջ դպրոցը ելանք: Ամիս մը առաջ, գուցէ աւելի, Արհնիյե Միւթէսարըֆի Տօքթ. Այիէֆ. ին հետ դպրոցը այցելել ուզեց, հոն առաջնորդեցինք: Մուտքի դրան ներսի կողմը տղոց մէկուն կողմէ գծագրուած կօշտ գծերով Հայաստանի քարտէս մը. վերը ու վարը Ֆրանսերէն գրերով *Vive l'Arménie* գրուած ուշագրութիւննին դրաւեց. աշխատեցանք կարեւորութիւնը նուազեցնել, իրենք այ մեծ տպաւորութիւն մը կրած ցոյց շտուին: Բայց Արհնիյե Միւթէսարըֆին հոտ գալուն խնդիրը կուսակալ Պէյին հաղորդեր է. կուսակալը հոս եկող փոլիսին, ի մէջ այլոց այս խնդիրն ալ յուսարանելու եւ քարտէսը ձեռք անցնելու պաշտօն տուած ըլլալու է, ինչպէս երեւոյթներէն և Միւթէսարըֆի բաղասարութենէն երեւցաւ: Բարեբաղդարար մենք ժամանակին դիտողութիւնը րած էինք Գիւտ Արրազանին եւ քարտէսը պատուրուած էր: Խուզարկուները շատ յուսախար եղան եւ եղելութիւնը այսպէս կատարուած ըլլալը յայտնող թուղթ մը ստորագրել տալով Գիւտ Արրազանին, դպրոցի խուզարկութիւնը վերջացուցին: Յետոյ կարեւորութիւն տուին սենեակներու ներքին մասերուն, վերի պարտիզին, ուր ոստիկանները անկիւն անկիւն

աչքէ անցուցին, յետոյ Եկեղեցին մտան. Վարդապետաց սենեակները թեթեւակի աչքէ անցուցին ու այս ամբողջ զահմեքը պարապ տեղը քաշած ըլլալնուն ի վարձ մէկ մէկ սշարակ առնելով մեր սենեակին մէջ, խմբովին մեկնեցան: Վանքին մէջ ու դուրսը ոչինչ կասկածելի ունինք, այսու հանդերձ կասկածի տեղի տուած ըլլալու կսկիծը ունեցանք:

. . . Եղիշէ Եպիսկ. Կարօեան

1915 Մայիս 4 Ատանա

. . . Ա ի ս

Ստացայ Մայիս 3 նամակնիդ բանտարկելոց գանկով. դուք այդ տեղէն, մենք այս տեղէն զիրար մեռցնելու չափ դուժեր հաղորդենք

Այսօրուայ քրեճով շատ մը անձինք իրենց ընտանիքներով պիտի տարագրուէին, բայց երէկ աքսորելոց ընտանիքները Վալիին գացին, լացին, ողբացին և մինչև Հինգշաբթի օր արտօնութիւն ձեռք բերին իբրև թէ պատրաստուելու համար:

Այս յաջողութեան վրայ ըստ բաւականին վիշտերնիս ամոքեցաւ, կամ թմրեցաւ, սակայն այսօր լուսացաւ շատ ահաւոր և բնաւ չակնկալուած լոյսով մը. Գէորգ Վրդպ. զգայազիրկ և արիւններու մէջ գտնուեցաւ՝ ննջարանի դուռը Մինասի ուսին առջև տեղի տալով: Մինչև իրիկուն լաց ու կոծ, ոտքերս կը կթոտին. սիրտ տալու կուգան, բայց սիրտս կոտորուած է. դուք ալ լաւ ըրաւ չէք, որ պատուած քարտէսին համար ստորագրութիւն դրած էք. ո՞ր ցաւին դիմանամ. աստուածային կարողութիւն պէտք է. Տէր, դու օգնէ, կը հաւատամ, ամենքնիս ալ կը հաւատանք «Որ յուսայ 'ի Տէր, մի' ամաչեսցէ», սակայն ա՛ֆօթ ալ

չը մնաց, յոյս ալ չը մնաց, կեանքն ալ դժոխք ու մահ
եղաւ. Ատանայիք դրամապաշտ են, կրնան դժոխքը
արքայութեան դարձնել, բայց չեն ուզեր, չը հասկը-
նայ կը ձեանան, որպէսզի իրենց Թեոֆէն չը բաժ-
նըւին. չըլլա՞յ թէ Սսեցիք ալ նոյն խմորէն ըլլան.
զոհողութիւն պէտք է ապրելու համար, զոհողութիւն՝
Ազգը բնաջնջումէ փրկելու համար, ազատ մնացող-
ները թող չըսեն, որ մենք ազատ ենք, պարտք չու-
նինք ուրիշներու ազատութեան համար. ամենուս
վախճանն է, տառապանք և աքսոր: Հարկաւ այս
կարծիքս կամ երազս միայն վատահելի եղողներուն
կը հաղորդէք խորհրդաբար, չունինք, ուրիշ միջոց,
թքնեմ այն դրամին վրայ, որ կեանքը ապահովելու
չը ծառայեր: . . .

Այլեւս ինչ գրեմ, աչքերուս յոյսը նուազեցաւ
արտասուելէն:

Ստ. Սահակ Կթղկա. Կիլիկիոյ

Համար 4980/86 1915 Մայիս 10 Աստուա

Ամեն. Տ. Տ. Չաւէն Ս. Արքեպկս.

Կերեւակայեմ թէ Դուք ալ մեզ նման կայանա-
ւոր էք, լեզունիս կապուած, գրիչնիս ժանգոտած,
տրտերնիս զեղուն, բայց արտայայտուելու միջոցներ
չը կան և չը պիտի ըլլան, մինչև որ պատրաստուած
ծրագիրները լրիւ 'ի գործ դրուին:

Մեռելական վիճակին մէջ բաւական կազմու-
րում մը եղաւ մեր Ապրիլ 8 և համար . . . /74 նամա-
կին ժամանումը, զոր Իիւանը ծանուցած էր Ապրիլ
28 ամսաթիւ զեկուցագրով: Մոռցանք Տէօրթ-նոյն
մոռցանք Չէյթունը, ուրկէ և գիւղերէն 4-5000 հողի

տարագրուեցան . այնուհետեւ պատահածները արդեօք պիտի կրնամ ամփոփել , քանի որ կ'զգամ թէ գրիչս կը դողայ և մատներս չեն փակիր գրչիս :

. . . Դ. Բանակի հրամանատար Ճէմայ Փաշայի փոխանորդ Ֆախրէտտին Փաշա Չէլթուենէն, Մարաշէն , Այնթապէն , Հայէպէն ևն . Ատանա եկած էր . Ապրիլ 10ին այգեյուլթեան գաղինք , շատ մաղձոտ յայտնութիւններ ըրաւ . Չէլթուենի մասին Ճէմայ Փաշային մեր տուած հեռագիրներէն տեղեկութիւններ ունէր , ինչպէս և Սուէտիոյ գիւղերու մասին տուած հեռագրիս համար ըսաւ , որ տրուած տեղեկութիւնք չափազանցուած են . իբր թէ Ճէմայ Փաշան մեր հեռագրին վրայ հրահանգած ըլլայ քննութիւն կատարելու համար : Չէլթուենի համար ըսինք , որ ժողովուրդը հաւատարմութեան դէմ չի գործեց , 4000 զօրքեր չը կարողացան 25—30 եզգրեաներ ձերբակալել , անոնց փախելէն , կամ փախցնելէն ետքը Վանքը այրել և հաւատարիմ ժողովուրդը գաղթեցնել , հակառակ է Հրամանատարին տուած հեռագրական ապահովութեանց . պատասխանն եղաւ , գլխաւորները հեռացնելու է , որպէսզի աղքատ դասակարգը հանգիստ ապրի և թէ Մարաշէն , Այնթապէն և Քիլիսէն այ գլխաւորներ պիտի աքսորուին : Հաճըն ինչ պիտի ըլլայ ըսինք . Վալիին տուած բարեօք վկայութեան վրայ Հաճըն հանգիստ պիտի մնայ ըսաւ . բաւական մխիթարական էր այս յայտարարութիւնը , սակայն չը քաշուեցաւ ըսելու , որ «եթէ ոչ Հայոց մեծամասնութիւնը՝ գոնէ փոքրամասնութիւնը , կուսակցականք , նոր Հայութիւնը հաւատարիմ չէ և կառավարութիւնը լաւ աչքով չը նայիր » :

Մեր պատասխանները որքան անհաճոյ էին , նոյնքան ինքր աւելի սրտայայտուեցաւ եւ մեզ յանկար-

Ճակիի բերելու համար ըսաւ, որ «երկու տարի առաջ Մարաշ երթալով Բարեգործականի մասնաճիւղ մը կազմած էք եւ այդ «միութեան» նախագահը Պողոս Նուպար Փաշան, այդ խայիներ ըլլալով՝ միթէ կարելի է բարիք սպասել.» նախ՝ ըսինք, որ արդէն մասնաճիւղը կար, մենք անդամ աւելցուցինք, երկրորդ՝ այդ «միութիւն»ը արտօնուած է եւ ունի մասնաճիւղ շատ տեղեր. նաեւ Պոլիս եւ Չմիւռին եւ երրորդ՝ Պողոս Փաշա հաւատարիմ Օսմանցի մը ըլլալուն ձեռքս ապացոյցներ ունիմ. . . թերեւս, ըսաւ, սխալ տեղեկութիւններ տրուած են: Այս տեսակցութիւնը 1¹/₂ ժամ տեւեց. Կիլիկիային ինչ ըլլալը հարցուց. մեր հոգեւոր իրաւասութեան տակ եղած տեղերը Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւն կ'ըսուի, մանրամասն նօթագրեց:

Ապրիլ 17-ին մուսնաթիկ կանչեց, որ երեկոյեան ժամը 5¹/₂ ին ամէն ոք տունը քաշուի եւ առաւօտ 11¹/₂ ին տուներէն ոչ ոք դուրս չելնէ, 18-ին երկու զինուորներ Կեսարացի, մին հայ եւ միւսը թուրք զընդակի բռնուեցան; Տէօրթ-Յօլցի հայ մըն ալ կախուեցաւ Բէօշկէրեան ազգանունով. ժողովուրդին տուն քաշուելու եւ տունէն դուրս չելնելու ազդը ուրիշ նրպատակ ունեցած է եղեր. 20-ին Կիւրակէ լուսնայու գիշերը Հայոց բոլոր տուները խուզարկութեան կ'ենթարկուին զէնք եւ պայթուցիկ նիւթեր փնտռելու, կամ գտնելու նպատակաւ. հաղիւ երկու հարիւր կըտորի չափ հասարակ զէնքեր կը գտնուին, բայց ձերբակալութիւնք կ'սկսին. անմիջապէս Վալիին ներկայացանք ցաւ եւ ուրախութիւն յայտնելու համար, ցաւ, որ Վալիին տուած վատահոլութեան հակառակ խուզարկութիւն կատարուեցաւ, ուրախութիւն՝ որ կասկածելի բան մը չը գտնելով՝ Վալին իրաւունք ունեցաւ. Դժբողդարար Վալին կասկած յայտնեց, որ

անպատճառ պահուած զէնքեր կան, մենք պնդեցինք, որ գտնուածէն աւելի քան մէջ չըպիտի գտնուի, քանի որ վեց տարի առաջ Հայերու տուները այրուեցան եւ այնուհետեւ զէնք ունենալու պէտք չըմնաց, քանի որ կառավարութիւնը ըստ ամենայնի կը հսկէր ժողովրդի անդորրութեան մասին: Չէյթուերը եւ Տէօրթ-Եօլը օրինակ բերաւ. թէ կրկին խուզարկութեամբ զէնքեր գտնուեցան, պատասխանն իս եղաւ, դաշտային եւ լեռնարնակ ժողովրդի ապրելակերպը եւ զէնքի պէտք ունենալը եւ չունենալը. իրաւացի գտաւ մեր այս դիտողութիւնը սակայն պահանջեց, որ մենք գրաւորապէս երաշխաւորենք ժողովուրդի հաւատարմութիւնը: Մենք ըսինք, որ ոչ միայն զինքը, նաեւ Կեդրոնը, նաեւ ձէմալ Փաշան կրնանք ապահովել հեռագրերով եւ անմիջապէս թէ Սաքազամիւն և թէ Ներքին Գործոց Նախարարին, օրինակը Ձեր Սրբազնութեան եւ ձեմալ Փաշային հեռագրելով՝ իրաւասութեանս տակ գտնուած ժողովուրդին հաւատարմութիւնը երաշխաւորեցինք: Հեռագիրները տրուեցան թէ ոչ չը գիտենք, բայց տրուած չըլլալուն կասկածն իս աւելի զօրաւոր է. ուստի պատճէնները կը ներփակենք:

Ձերբակալութիւնք շատցան և օրըստօրէական դարձան. միւս կողմանէ տարածայնութիւնք, թէ Ատանայէն 500. Տարսոնէն 200, Մերսին և Տէօրթ Եօլ ամբողջովին, իսկ Հաճընէն 1000 տուն պիտի տարագրուին, ահ ու սարսափը ամէնուն վրայ տարածեցին: Խուզարկութեան գիշերը Օսմ. Որդանոցն ալ խուզարկեցին և Տնօրէնին Պ. Վահագնի թուղթերը վերցուցին, երկրորդ օրը մի քանի ժամ արդիւնէ կտքը արձակեցին Տնօրէնը: Թուղթերու քննութեան միջոցին ութը տարի առաջ տպուած Ինքնապաշտպանութիւն փոքրիկ պրօշիւրի մը վեց օրինակները վար դնելով

միւս թուղթերը կը վերադարձնեն եւ մէկ երկու օրէն
եաքը կը ձերբակալեն Տնօրէնը եւ նախորդներուն
կ'ընկերացնեն, ապա բամբակով կ'առանձնացնեն եւ
յարարելութենէ կը զրկեն :

Վարիլ 23-ին երկու Տէօրթ-Յօլցի Հայեր կախուե-
ցան, մին ի Տարսոն եւ միւսն Օսմանիյի : Մինչդեռ
կը կարծէինք, թէ խուզարկութիւնը վերջացած է եւ
կառավարութեան կասկածները թեթեւցած՝ 26-ին Կիւ-
րակէ կէս օրէն եաքը Եկեղեցւոյ փողոցները կապուե-
ցան, անցուդարձը սրգիլելու համար, փօլիսներ եւ
ժանտարմաներ իրենց գլխաւորներով կուգան եւ Առաջ-
նորդին կ'ըսեն, թէ Եկեղեցին պիտի խուզարկեն, ան-
միջապէս դուռը կը բացուի եւ մանրակրկիտ խուզար-
կութիւն կ'ըլլայ, դարձեալ անհետեւանք : Առաջնոր-
դարան կ'ելլեն, ուր մենք ալ ներկայ էինք, հոն ալ
պաշտօննին կը կատարեն : Առաջնորդին ննջարանը
կ'ելլեն եւ ըստ սովորութեան բաւական տակն ու վրայ
կ'ընեն : Ղարտը կ'երթան, Եկեղեցւոյ գաւթին մէջ,
հոն ալ կը կատարեն իրենց պարտքը եւ փոշեթաթախ
կը վերադառնան Առաջնորդարան, մենք չափազանց
յուզուած կ'ըսենք, զգոհ եղէք որ Եկեղեցին երկուք չէ,
որով յոգնութիւննիդ երկար չսեւեցո՞ւք : գոհութիւն
յայտնեցինք, որ մեր պաշտած Աստուածն ալ մեզի
չափ կասկածելի եւ անվստահելի է յաչս կառավարու-
թեան : փոխանակ զլաւուելու, փոխանակ ամաչելու
որ բան մը չըգտան, ի լրումն խայտառակութեան՝
յետ բանակցութեան առաջարկեցին մեր մասնաւոր
խուզը, որ ննջարան, գրասենեակ եւ ամենայն ինչ է,
խուզարկել, արեւս զարնուածի չափ կարեւիւր խոցուած՝
առաջարկեցի, որ Փօլիս Միւսիթի զայ եւ անձամբ կա-
տարէ : Եթէ չը գո՞յ ըսին : գու՛հ հոս կը նստիք : հրա-
ժարական կը դրկեմ Վալիին, երբ կ'ընդունի, սենեկիս

բանային կը յանձնեմ: Դարձեալ բանակցութիւն, հե-
տեւանք, իբրեւ թէ մեր հաւատարմութիւնը ծանօթ
է եղեր կառավարութեան: Եւ պէտք տեսնուած չէ մեր
սենեակի խուզարկութեան: Այն օրէն ի վեր տկար ենք
և չը գիտենք թէ ինչ պիտի ըլլայ վախճաննիս: Փո-
ղոստոսը ի յուսահատութիւնը ծայրայեղութեան հասաւ,
որն ու կոծը շատցաւ, որովհետեւ տարագրութիւնը
ընտանիքներով, անչափահաս երեխաներով, ծերերով
և տկարներով միասին պիտի ըլլար. երկրորդ օրը Ա-
ռաքնորդը Վալիին զրկեցինք, ընտանիքներու համար
գթութիւն խնդրելու, սակայն ՚ի զուր, արտօնութիւն
խնդրեցինք ձէմայ Փաշային վերջին գիմում մը ընել.
կամ ՚ի Թօփրագ-Գալէ Փոխանորդին, Ֆախրէտտին
Փաշային անձամբ երթայ և աղաչել. հեռագրի մա-
սին հաւանութիւն տուած էր, իսկ անձամբ գիմե-
լու պէտք տեսած չէր, իբր թէ ան ալ իրեն նման
հրամանակատար մի է: Եւ անվճարով հեռագիր տուինք
առանց հաւատարմութէ կը զարնուի. պատճէնը կը ներ-
փակենք:

Բաւութեան բաժակը ամբողջ քամած չէինք.
Մայիս 1 ամսաթուով Սսէն տեղեկութիւն տուին, որ
հոն ալ խուզարկութեան ձեռնարկեր են վանքէն ըս-
կըսելով՝ և հոն ալ կասկածելի որ և է բան գտած չեն,
բայց ձերբակալութիւնք տեղի ունեցեր են և ձերբա-
կալելոց թիւը հետզհետէ ստուարանալով 50, 60, մին-
չև 80 հասցուցին և 7 ին ալ հեռագիր ստացանք, որ
ձերբակալեալք ամբողջովին ազատ արձակուած են և
թագաւորի կենաց աղօթքներ եղած են, անսահման
ցաւելու կարգին այսքանն ալ բաւական մխիթարա-
կան էր:

Մարաշէն հեռագիր հեռագրի վրայ, գաղթակա-
նաց համար 200 սակի կը խնդրեն, հազիւ ամսոյս 3 ին

100 ոսկի զրկել կարողացանք, 7 ին ալ Հայէպէն կը կը խնդրեն անմիջապէս 200 ոսկի, պատասխանեցինք որ դրամ չը կայ, Այրիախնամի հաշւոյն եղած դրամէն հոգացէք պէտքերնիդ: Այս հեռագիրները որոշ ցոյց կուտան, թէ 'ի Մարտչ և 'ի Հայէպ գաղթը սկըսած է, ուր, չենք գիտեր, ամէնէն հաւանականն է 'ի ՄԻՋԱԳԵՏԻ, խորշակներու և կիսավայրենի Պէտէվիներու աշխարհը. Ատանայի բանտարկելոց և շատ մը 'Ղուրեպա ըսուածներու ազդարարութիւն եղաւ, որ 4 ին պատրաստ ըլլան ընտանիքներով մեկնելու մինչև դէպի Հայէպ 3 ին Կիրակի օրը կարգ մը ընտանիքներ վալիին դիմեցին լաց ու կոծով, ամէն պատասխանատուութիւն իրր թէ իր վրայ առնելով 4 օր յետաձգեց, մեկնումը փոխանակ 4 ին 7 ին յետաձգեց, ծովամոյններու փայտի տկար կոտոր մը յուսոյ յենարան է, սակայն աղէտները իրարմէ շատ օւելի ծանր, զիրար կը գլեն:

. . . Ամսոյս 5 ի գիշերը երկու զոհեր ևս, Յովհաննէս Պաշեան և Գրիգոր Կէօք-Փանոսեան, երկուքն ալ անմեղ, առաջինը 70 տարեկան, երկրորդը երիտասարդ՝ կախուեցան:

Զորեքշարթի (6 ին) կրկին ազդարարութիւն երկրորդ օրը մեկնելու համար, միայն Հայէպ երթալու որոշութիւն Գոնիայի փոխուած: Հաղորդուողները անհամար են, եկեղեցւոյ պատերը արտասուքով կը լուացուին. լուսցաւ Հինգշարթին, բաբելական գերութեան թափօրը կանուխ սկսած է դէպի կայաւան, աղքատները իրենց մէկ հատիկ վերմակը կռնակնին, ծերերը գաւազաններու յենած, մայրերը ծծկերները իրենց գիրկը, կամ կուրծքերնուն վրայ սեղմած, բոլոր չափահասները լայով կ'երթային տառապանքի ընդին տակ կքած, անչափահասները անդիտակից

ներկային և ապագային՝ հարսանիք երթալու պէս կը վազվզեն. երջանիկ մանկութիւն :

Ա. Կարաւանը, որ առաւօտէն մինչեւ երեկոյ, ժամը 4 ը . Ե . ցուցադրուեցաւ, տառապանքին վրայ տառապանք, մեկնեցաւ 226 նումէրոյի տակ, շատ քիչերը ազապ և առանց պարագաներու, մնացեալք իւր սարօք. ամէնէ ալ հարուստ և աղքատ իրենց դրամով առին տոմսակները, ընաւ դրամ չունեցողներուն համար կառավ. պաշտօնեայք ըսեր են, թէ ունեւորները թող առնեն անոնց տոմսակները, դժբախտ արդարութիւն Աստուած մը խաչող ամբարիշտ երկրին մէջ կ'ապրինք, եթէ թուրք գաղթականները ըլլային՝ կառավարութիւնը հոգալէն զատ՝ տեղական ժողովուրդները, նաև Բրիտանացիները կը պարտաւորեր, որ օգնեն : Հայերը խորթ են, արժանի չեն որ և է գթութեան :

Հստ չափու կարողութեան օգնեցինք աղքատներուն, բայց հետզհետէ պիտի շատնան օգնութեան պէտք ունեցողները, 500 ոսկին, վերջինս զրկուած սպանեցաւ . Մարաշ, Հալէպ, ինչպէս վերն ըսինք, դրամ կ'աղաղակեն, այնպէս կ'ենթադրեմ, որ Հալէպի մէջ եղած բոլոր Սասունցիները կը զրկեն, ինչ պիտի ըլլայ Հաճընի 1000 տնուոր աղքատ և մերկ գաղթականութիւնը. չեմ ըսեր, որ գթութիւն խնդրեցէք, քանի որ Պոլիսն ալ նոյն վիճակին մէջ է և կարելի եղած չէ առաջքն առնել, գոնէ դրամական օգնութիւն հասուցէք : . . . Ձուդայի պատկերն է. շատերը տաւներնին և խանութնին փակելով՝ բանալիներն ալ իրենց տարագրութեան մասնակից կ'ընեն : Սիհունը՝ Արաքսի շափ հաւատարիմ և կարեկից չէ, որ գոնէ բանալիներու ծանրութիւնը անոր յանձնէին իրրև աւանդ :

Ձէյթունի գաղթականք, եթէ ամենքն ալ Գոնի-

այի կողմը քշուեցան, անցնողներու թիւը 4500 հոգին անցած էր: Նոր յսեցինք, որ 250 տուն վերջերս անցուցած են:

. . . Վայիին հետ տեսնուեցանք, ոչ մէկ յոյս. Ատանայէն 500 տունէն աւելի, Տէօրթ-Նօլէն 600 տուն, Մերսինէն. Տարսոնէն, Սիսէն ըստ այնմ, Հաճընէն անպատճառ 1000 տուն, իսկ ամենապաշտօնային, որպէս թէ ցաւերը պակաս էին, Հասան-Պէլի ղէպք պատահած է, ժանտարմա մը սպաննուած է և վիրաւորներ կան, զօրք պիտի ղրկուի և թերևս ասրողջը ցրուեն:

. . . Մեռած սրտէ Սէր և Յարգանք և
Մնամ աղօթարար
Սա. Սահակ Կթղկա. Կիլիկիոյ

Տէօրտիւնճի Օրտու Գօմանտանլըղը Փիշկեանը
Ս ա մ ի ս ի ն է
Տէվլէթու Էֆէնտիմ հազրէթլէրի

Ատանատան թագաւորինէ միւթէճաարր օլտրղըմ Ֆի 20 Նիսան 331 թարիխու արիզէ իլէ 2 Մայրս 331 թարիխու թէլղրաֆնամէի տալիեանէմին իրատէի ճէվապիլէսինէ ստէմի նախիլիլթիմ պատիի մէյուսիլթ օլմաղլէ պէրապէր էօթէտէն պէրու բահմ վէ շէֆագաթիա մալի օլան վիճտան վէ ուլուվը ճէնապը Ֆախիմանէլէրինէ իսթինատ վէ իղթիրարըմ պու քէրէ թէքրիրի թաստիլեաթա ճէսարէթպալուշ օլտրագ ինայէթի սամէտանիլէ իլէ պիրլիքտէ շէֆագաթ վէ բաֆէթի վէլիիւննիամիլէրինի իսթիրհամա իպթիտար իլլէրիմ շէօլլէքի, միւճրիմլէր եէրինէ մասոււմյարըն վէթան վէ մէսքէն վէ վէսալիթի հայաթիլէտէն մահրոււմէն թագալիպ վէ թէճղիլլէրինէ վիճտանը ատայէթ-

նիշանը հազրէթի Գօմանտանիւքի ճէվագտատէ օլմա-
նաճաղը միւսէլլէմաթտանն՝ օլուպ՝ անճագ շու հալ
մէնա՛ֆիի վէթանիյ՛նէ միւլթէղէ՛ն իսուկի անլաշը-
լարագ սատրգ էրմէնի ճէմա՛աթը գուլլարը հիւքիւ-
մէթի սէնիյէնի՛ն թէնսիպ լի սէվգ իյէտիկի մա-
հալլերէ քէմայը սիւքիւն վէ իթա՛աթլա կիթմէքտէ
օլաղգլարը վարէսթէի արզ վէ թիզքեար տրր . Ֆագաթ
մաէթթէէսիւֆ կիթտիքլիքի մահայտէ պէրհայաթ
օլանլարա էքմէք վէ մէսքէն վէ վէֆաթ իտէ՛նլէր ի-
շուն մէզար եօզարը պինաէն ալէյն աթի-իւլ-արզ խու-
սուսաթ իշուն ուլուվը մէրհամէթ վէ շէֆագաթը քէ-
րէմիքեարիլէրինի իսթիճլապա միւթէճասրը օլուլըմ
քի էվվէլա պէտպաթիթ ճէմա՛աթը տաիյե սնէմին էք-
մէք վէ մէսքէն վէ մէզարսրզ պրագըլմամար սա-
նիյէն պիր գասապա վէ գարիյէ էհալիսինաէն պու-
լունանլարըն եէքտիկէրինին լիսանլարընը անլաեա-
րագ պիրպիրլէրինի միւթէսէլլի գըլմալարը իշուն հիշ
տէյիլ, եիրմի օթուղ իանէ իսալընըն պիր մահայտէ
վէ պիր արատա իսքեանընա էմը իթասը, սալիսէն
վէթանճիւտաի Ֆէլէքղէտէ օլան իշպու ճէմա՛աթտան
գատըն վէ հատիս-իւլ-սին օլանլարըն տիեարը զուր-
պէթտէ պիեապան մահալլերտէ մուինսիզ, գահիրսիզ
գալմամալարը վէ հինի վէֆաթլարընտա կէօզլէրինի
կուճաճագ վէ պապըլլարընը գազաճագ քիմսէլէրի
պուլունամար իշուն միւքէլլէֆիյէթ տախիլինտէ պու-
լունանլարըն իրամէթի ասքէրիյէտէն մուվագգաթէն
օլտուն մուսա՛ֆիլէթլէրի ախասսը մա՛րուզաթ վէ իս-
թիրհամաթր տաիյեանէմտէն օլմաղլէ իշպու իսթի-
թաֆրմ միւթէխալլիզ պուեուրրլարգտա ֆագլ ու քէ-
մայ վէ հրատիեաթը նէճապէթ իշթիմայ ուլուվը ճէ-
նապլէրինէ մուզայըր տիւշմէեէրէք լութֆ իլէ թէլագ-
զը պուեուրուլմաղընա իւմիտ վէ իթիմատըմ պէր
քէմայ պուլունամագտա տրր . պու վէսիլէ իլէ կերէք

տախլերինի վէ կէրէք պիւնլերնէ մասուամ վէ մաղտուր-
 յարը միննէթտար վէ շիւքրկիւղար պրագածագլարը
 պէտինի օլմաղլէ պէրասպէր թէմատիի էօմրու իգպաւ
 վէլիւննիա՝միլերի վէ հուզուր վէ սէլամէթի վէթա-
 նը Օսմանի իչուն իսթիճլապը տավաթը խայրիյէ
 պուեուրաճագլարը պիիչթիպան տրր. շունըտա իլավէ-
 թէն իսթիրհամ իլլերիմ քի տախլերի մէզարա, թօփ-
 րաղա կիրմէզտէն սօն տէֆա՝ օլմագ իւզրէ հուզուրը
 քէրէմնիւշուրը էֆխամիլերինտէ տիտարը պէհնէթա-
 սարը միւնիմանէլերի իլէ թէշէրրիւֆի տախլեանէմէ
 միւսա՝ատէ պուեուրըլմասընը քէմալը թէհասսուր վէ
 սուզիշլէ թէմէննի իլլեր իսէմտէ օլպապտէ :

2 Հագիրան 331
 Հայեպ

Կիլիկիա Գաթողիկոսը
 Սահակ

Հարպիյէ Նէղարէթի Ճէլիլէսինէ

Սուրէթի Տախլիյէ « «

Վէթանը ագտէսը Օսմանիինն ըզթրրապաթը վէ
 զիյրը մէմուրիյէթի բուհանիյէմտէ պուլուենան էր-
 մէնի ճէմաաթը գուլլարընընն թէպիյտ վէ հիճրէթլերի
 հէր կիւն պիր դապըր դազըեօր. իշթէ պու մագպէրէ-
 տէն վիճտանը փաքը էֆխամիլերի վէսաթէթի իլէ շէ-
 ֆագաթը Փատիշահիյէ իլթիճա վէ տէխալէթ իլլերիմ.
 միւնրիմիերի թեճգիյեք միւքթեգաեք աւսալեք իսէ, մա-
 սումլարը հիւսաեք, սիեանեքսէ ումուրը իլահիյէսէն սիր.
 մուհաճէրէթին անը դատէհլերի շու միւթէհագգիր իի-
 թիեարլարտան զայիֆէ գատընլար իլէ աթֆալը պի
 մէճալտան արթըգ մէնն իտիլմէզ իսէ, տաղլար, տէ-
 րէլեր, շէօլլեր առլերին մէզարը օլաճաղը մուհագգազ
 տրր. սիրիչքի շէշմանըմը միւնաճաթը փիւր էֆղա-

նըմը պիհիսապ մասուճլարըն տուա վէ կէօզ եաշլա-
 րը իյէ պիրլէշտիրէրէք խաքիփայր շէֆագաթ ինթի-
 վայը հազրէթի շէհիրեարիյէ թագաւմէ պիլմիւսարաս
 շու պիշարէ էրմէնի աիլէլէրինին թէպիյտ վէ հիճրէ-
 թինէ պիր նէթիճէ իհասն իլէ գանլը եարեկերիմէ մերհե-
 միցեհն ճիճա վէ ինայէթ պուեուրմալարընը քէմալը
 սուզիչլէ իսթիրհամ իյլէրիմ ֆէրման:

Կիլիկիա Գաթողիկոսը

2 Հազիրան 331

Սահակ

Ատանա վիլայէթի ծէլիլէսինէ

Սալիմէն Հալէպէ պիլմիւսասէլէ պուրանեա հիճ-
 րէթ իթմիշ օլանլարըն ահվալը փիւր մէլալլարընը
 կէօրտիւմ. Հաճընտան հիճրէթ իթտիրիլէնլէր օնիքի
 կիւն թէմատի իտէն սէֆէրի սէֆալէթտէն սօնրա
 տիւնքի կիւն պուրանեա եթիշտիլէր. թարաֆը տէվ-
 լէթլէրինտէն վէրիլէն էմնիյէթպախշ էմրէ մուխալիֆ
 վէ ըիզայը ալիյէ մուզայըր սուրէթտէ էնվայը բա-
 հաթսըզլըզլար իզա իյէ մատտի վէ մանէվի մուավէ-
 նէթտէն մահրում պըրագըլտըզտան պաշգա մէմու-
 րէյի աիտէլէրի թարաֆընտան թէսվիյէեի զարուրէլէ-
 րինի խատիմ օլապիլէճէք էշեանըն պէրապէր ալընմա-
 սընա տաիլի ըուի միւսասատէ կէօսթէրիլմէմիշ. աճ,
 սուսըզ գալմըշ. էօնայը բահտէ եէտլէրինտէքի էշեա-
 լարընըն սըրգաթըտա արթըզ պիւսպիւթիւն վէսաիթի
 իեաշէտէն մահրումիլէթլէրինէ սէպէպ օլմուշ տըր.
 ալլահ աշգընա. շու ահվալը եէս իշթիմալըն գըամէն
 թա'ատիլի էսպապընըն իսթիքմալընա մէրհամէթ պու-
 եուրըլմասընը իսթիրհամ իյլէրիմ:

Կիլիկիա Գաթողիկոսը

2 Հազիրան 331

Սահակ

Համար 4950/91

1915 Յուլիս 5 Հայկա

Ա.Մ.Ե.Ն. Տ. Տ. Զաւէն Ս. Արքեպիսկ.

. . . Գոնիա տարագրեալ Զէյթունց թիւը 5000-ը անցաւ, որոնք իբրեւ թէ Սուլթանիէ, կամ Ղարա Փուճար ըսուած Սահնագին մէջ ցրուած կամ տեղաւորուած ե. . . միւսները Հայկալի նահանգին եւ Միջագետաց մէջ ցրուած են Զէյթուն Ալապաշ իւր գիւղերով, Ֆրնուզ, Կոկիսան իւր գիւղերով, Կապան, Պուճաուզ, Շիվիկի, Ալալիսթան, Եարփուզ բոլորովին դատարկուած են: 20,000-է աւելի Հայեր մշեղի նման ցրուած են Արաբներուն մէջ: Թուրք գաղթականներ լեցուած են Հայերէ դատարկուած տեղեր, պատրաստ տուներ, մշակուած պարտէզներ եւ այգիներ, արտեր եւ ագարակներ Հայու կեանքով, արիւնով և քրտինքով ոռոգուած՝ օտարք պիտի վայելեն եւ ուտեն, իսկ տարագիր Հայերը գլուխ գնելու անգամ տեղ չունին և ոչ մեռելներուն գերեզման: Կ'ըսուի թէ Հայերու հազարաւոր իրա արժող կալուածները ըստ հաճոյս պիտի չափուին ու գնահատուին եւ թուրք գաղթականաց անուան Ֆերայ պիտի ըլլան և 'ի փոխարէն Հայերուն պիտի տրուին աւազուտ, չոր, անմշակ, անջրդի և անստուեր տեղեր, ուր բընիկները դարերէ ի վեր չեն կարողացեր իրենց ապրուստը և կեանքը ապահովել:

Ատանայի Վալիին գիտութեամբ և հաւանութեամբ Մայիս 25 ին մեկնելով Ատանայէն՝ 28 ին վշտէն ու արտասուքէն ընկճուած հասանք 'ի Հայկալ Ճանապարհին Հայ ամեյիներուն թշուառութիւնը և կարօտութիւնը անսահման և անկարագրելի է:

Աստ՝ք Քիլիսցի, Ուրճացի, Տիգրանակերսցի, Մարազցի
եւ Սուէսիացի էին : Կարօտելոց համեստ չափով նպաստ
բաշխեցինք, քաջալերեցինք, յուսադրեցինք եւ յորդո-
րեցինք. որպէսզի անձայն եւ անտրտունջ կատարեն
պարտքերնին :

Հասած օրերնիս Վալիին այցելեցինք եւ տեսած-
նիս պատմեցինք. մեզի շափ զգածուեցաւ. համամիտ
չէ եղածներուն եւ կարեկից է թշուառութեան, նոյն
ամուլ խօսքերը, զոր յաճախ յսած ենք ուրիշներէն
այ. իրեն իրաւասութենէն դուրս է 'որ եւ է նպաս-
տաւոր կարգադրութիւն, ամէն իրաւունք զինուորա-
կանութեան ձեռքն է, ամէն հրաման եւ հրահանգ
Բարձրէն կը տրուի եւ իրենք պարտաւոր են ճշդիւ
գործադրել :

Հայէպի մէջ թշուառութեան տեսարանը աւելի
սրտակեղէք է. մեր Եկեղեցւոյ բակը, դպրոցները, տա-
նիսները մաշողկային խեչերանքով լցուած են, հա-
րուստ : աղքատ, վարժապետ, աշակերտ ամէնքն ալ
նոյն վիճակը ունին : Իսկապէս տիեզերական եղբայ-
րութիւնն է : Սուտ են ընկերվարականաց վարդապե-
տութիւնք. միայն թշուառութիւնը, միայն հալա-
ծանքը գիրք, աստիճան, խելք եւ յիմարութիւն մէկ
խմոր եւ մէկ զանգուած կրնէ :

Եթէ միտնորական կէտ մը, պարագայ մը կայ
վիշտելու ծոգն մէջ. այն ալ բնիկ Հայերու ցոյց տը-
ուած սննման եղբայրութիւնն է. ամէն ոք գործի
վրայ է օգնելու, միտնորելու եւ ծառայելու համար.
հաց, զգեստ, ամէն կենսական պիտոյք եղբայրաբար
կը բամնեն կարօտելոց հետ : Մասնաւոր Յանձնախուժք
կազմուած է, արտօնութեամբ Վալիին, ընդունելու.
տեղաւորելու եւ խնամելու համար : Տիկնայք, իբրեւ
հարազատ քոյրեր Ե.րդ դարու փափկասուն տիկնանց,

խոհարարներ, հիւանդապահներ և դերձակուհիներ, եղած են, կը ժողովեն, կը շափեն, կը ձեւեն եւ կը կտրեն: Ամէն կողմ եռուղեւ, ո՛չ ի սոյն, այլ իրականապէս և նիւթապէս օգտակար ըլլալու նպատակաւ: Քահանայք ալ անտարբեր չեն, ամէն կողմ հսկողութիւն, որ կորուստներ եւ աւերումներ տեղի չունենան:

Ամէնէն սրտառուչն է, երբ նոր դաղթականներ կը ժամանեն, հիները կը մոռնան իրենց բոլոր ցաւերը և տառապանքը, թէեւ իրարու անծանօթ, իրրեւ հին ծանօթներ՝ կը վազեն, կը դիմաւորեն, կը դրկախառնուին, արտասուքնին իրարու կը խառնեն, կ'օգնեն կ'առաջնորդեն և ահա Եկեղեցոյ բակը կը լեցուի մարդով, անասունով, բեռներով: Եղբայրարար կը կը քակեն, բեռները վար կ'առնեն, կը շալկեն, կը տեղափոխեն եւ կը տեղաւորեն. թուրքերն ալ կը զարմանան եւ կը նախանձին, թերեւս կառավարութիւնը աւելի գէշ աչքով կը դիտէ:

Շնորհակալութեան արժանի են բոլոր քրիստոնեայ հասարակութիւնք, Յոյն, Յոյն-Քաթոլիկ, Ասորի-Քաթոլիկ, Քիլիկացի, ամենքն ալ ցաւակից և կարեկից են, ամէնքն ալ իրենց դպրոցները տրամադրած են, Հայ-Բողոքականները, Հայ-Քաթոլիկներն ալ մեզ բաղդակից են . . .

. . . Որպէս թէ փոխադրութեան և սննդեան ծախսերն ու պէտքերը կառավարութեան հաշւոյն տեղի պիտի ունենան. փոխադրողք թուրքեր են իրենց գրաստները եւ սայլերը կը փախցնեն, որով դաղթականք, ծերք, կանայք, շափահասք եւ անչափահասք օրերով քայլելու կը պարտաւորին: Քաղաքներու եւ ավաններու մէջ սննդեղէն տալու համար ժամերով և օրերով բնակութենէ դուրս, կիզիչ արեւին տակ, եր-

բեմն անջուր տեղեր կարաւանը կ'իջեցնեն, ընտ ու խիտ հսկողութեան տակ յարաբերութենէ կը զրկեն, որով հացը կ'ըլլայ պատիժ եւ թոյն: Անշէն տեղեր անունդը Աստուած կը հողայ: Քալելու տաժանքէն և անունդի պակասութենէն մայրեր իրենց ծծկերները, երբեմն մէկ երկու տարեկան երախաները ճանապարհին ձգելով կը շարունակեն ճանապարհը: Հսկող զինուորներու աչքին առջեւ գողութիւնն անպակաս է. գրաստներ, խալիներու եւ կապերտներու տէնկեր, դեղաշոր, պաշար եւ երբեմն դրամ հրաշքով կ'աներեւութանան: Այս մասին որ եւ է բողոք, կամ խնդիր ծեծի եւ խոշտանգումի սպառնալիքով կը խեղդուի:

Գաղթականաց իրենց եււրեքն մեկնելու պահուն շատ անգամ միջոց կը տրուէր փոքր 'ի շատէ պատարաստութիւն տեսնելու, մինչեւ իսկ փոխնորդ առնելու. մէն մի ընտանեաց պէտքին ու թուոյն համեմատ գրաստ չը տրուիր, որպէսզի շատ կարասիք չը տանին միասին, երբեմն բեռցուած ապրանքները վար կ'առնուին առարկելով թէ այսչափ, կամ այնչափ բաւական է . . . երբեմն թուրք դրացիներ պարզմտութեամբ, թէ շարութեամբ կ'ըսեն. «արդիւուած է կեպուռիս ապրանքը գնել»:

. . . Մայիս 5 էն սկսեալ Հալէպ եկած գաղթականներն են

1.- Տէօրթ-Յօլէն	318	տուն,	885	այր,	758	կին
2.- Էօզերլիէն	42	«	113	«	113	«
3.- Օնագլուէն	72	«	172	«	159	« = 2200

Այս երեք գիւղերը ընդհարապէս Տէօրթ-Յօլ անունով ծանօթ են եւ ընդհանուր բնակիչք 1500 տունէ կը բաղկանան: Կը կարծուի թէ տակաւին գաղթելիքներ կան, թէ որչափ, յայտնի չէ. 500 էն աւելի ալ զինուոր տուած են:

Հետեւեալ վայրերէն ցօրդ հանած են՝

1. - Հասան-Պէյիէն	187	տուն	1118	անձ
2. - Մարաշէն	8	«	67	«
3. - Կարօ-Պաղարէն	6	«	35	«
4. - Հաճրնէն	70	«	495	« = 1715

Հաճրնցիք տասներկու օրուայ տաժանեցի ճամբորդութեամբ անձանաչելի դարձած էին :

Ատանայի վայրն ըսած էր մեզ, որ Հաճրնէն և Հասան-Պէյիէն պօսպա և սինամիթ դասած են, երգմամբ հարցուցինք եւ հաւաստեցին մեզ, որ այդպիսի բանէ մը տեղեկութիւն չունին և երեսը տեսած չեն : Հաճրնէն ելած է երկու հաս երկաթեայ դեղակ՝ Եգիպտացի Իպրահիմ Փաշայի օրէն մնացած, զոր այժմ կը գործածեն իրրեւ չափ կշիռքի, սինամիթ ըսուածն ալ ձուկ որսալու համար է, զոր հրապարակաւ կը ծախեն :

Հաճրն զրկուած պաշտօնեան Ատանայի Փանտարմայի Հրամանատար Ավնի պէյն է, որ իր դասան կերպարանքով և քրիստոնէատեայ ընտելութեամբ ծանօթ Ռուսէլիցի մըն է : Երբ առանց դօրքի Հաճրն կը հասնի առաջին յայտարարութիւնը կ'ըլլայ «եկած եմ, կամ մեռնելու և կամ մեռցնելու», չափազանց քանակութեամբ զէնք, պօսպա և սինամիթ կը պահանջէ. զէնքերը կը լանձնուին, ութսունի չափ կրա, դրմա, միւսն երբ շիճքե, չագմազը, բեվոյլեր ևն : Այս յանձնումէն ետքը 2000 զօրք կը հասնի, Արբանոցը կը ցրուի, զօրքը հոն կը տեղաւորուի. վանքի Եկեղեցին ալ բանտի կը յատկանայ, երեւելիները 100 է աւելի կը բանտուին. ծեծն ու խոչտանգումը կ'սկսի, նոր զէնքեր կուղուին, հաղիւ 6—7 զէնք ալ կը գտնեն. և մէկ օր առաջ բանտարկեալք կ'արձակուին, երկրորդ օրը ճամբայ ելնելու համար : Փանտարմայի հրա-

մանատարը Շար կերթայ նայն դահճական պաշտօնով և ամբողջ Շարը ցրուելու որոշում կուտայ. տակաւին այն կողմէն մարդ չեկաւ որ մանրամասնութիւնները խմանայինք :

Վերի հաշուէն Հայէպ հասած դաղթականաց համագումարն է 3915 անձ, որոնցմէ զրկուած են

1. — ՊԱՊ	Հասան-Պէյլիցի	266
	Տէօրթ-Նօյցի	51
2. — ՄՈՒՆՊՈՒԾ	Հասան-Պէյլիցի	129
	Տէօրթ-Նօյցի	99
3. — ՄԱՂԱՐԱ	Հասան-Պէյլիցի	65
	Տէօրթ-Նօյցի	24 = 634

այժմ կան Հայէպի մէջ 3281 անձ հետզհետէ դանազան տեղեր զրկուելիք :

Առանց Հայէպ հանելու Չէյթուէնէն և գիւղերէն ծանօթ տեղեր զրկուածներն են :

1. — ՊԱՊ	322
2. — ՄՈՒՆՊՈՒԾ	98
3. — ԲԻՀԱ	160
4. — ԻՏԼԻՊ	195
5. — ՄԱՂԱՐԱ	288 = 1063

Մնացեալ Չէյթուէնցիք, գիւղացիք, Կոկիսոնցիք, Ալպիտաանցիք, Եարիուզցիք մօտաւորապէս 20000 հոգի, Տէր-Զօրէն, որ Հայէպն 600 քիլ. հետու է, դէպի Պաղտատ անապատին մէջ ցրուած են : Պաղտատէն եկող Գերմանացի ճամբորդք, մինչև ԱՆէ, որ Տէր-Զօրէն 300 քիլ. հետու է և Պաղտատէն երկու օրուան ճանապարհ, Չէյթուէնցի տեսած են անօթի ծարաւ, հարկաւ բանուկ ճանապարհներէ դուրս եղողները աւելի թշուառագոյն վիճակ կ'ունենան . . .

Աչքի առաջ ունենալով՝ որ օր շատ օրէ գաղթականաց թիւը պիտի ստուարանայ և գացողները ամենէն աւելի օգնութեան պէտք ունին, հաշուած է, որ

օրական 400 լի անհրաժեշտ պէտք կայ. մինչև հիմայ
 Հայէպցւոց կողմէ օգնութիւն զգեստեղէն, ուտելիք,
 դրամական նպաստք, անձնական աշխատութիւն բա-
 ւական չը սեպելով՝ առտնին եղանակաւ Առաջնորդա-
 րանի մէջ հանգանակութեան տոմար մը բացինք. եր-
 կու օրուայ մէջ 300 ոսկի ստորագրուեցան, թերևս հինգ
 հարիւրի հասնի. այս ալ դրեթէ մէկ օրուայ ծախուց
 հազիւ պիտի բաւէ. օգնութեան համար արտաքոյ
 կարգի և առատ միջոցներ պէտք են :

. . . Մարտ 12 էն մինչև հիմա տասն երկու
 Հայեր կախուած են Ատանա, Տարսոն, Մերսին Ճի-
 հան, Օսմանիյէ, Կարս, Սիս, չորս հոգի հրացանի
 բռնուած են և երեք հոգի ի բացակայութեան մահուան
 դատապարտուած են : Երանի՛ որք 'ի Տէր 'ննջեցին :

. . . Կարեւելէր Սիրոյ Ողջունիւ՛

Մնամք

Վշտաբեկ աղօթարար
 Ատ. Սահակ Կթղկս. Կիլիկիոյ

Հայէպ էրմէնի Գաթողիկոսյըղընա

1. — Միւխթէլիֆ մէվազըա՛ սէվգ օլընան էր-
 մէնի էհալիտէն հէր հանկը պիրինին մալ, շախսը վէ
 եա նամուսընա թէճավուզ վա՛զը օլըեօ՛ր մը, էկէր
 օլըեօր իսէ վէ եա՛ օլմըշ իսէ վազաա՛ թէսրին իտէ-
 րէք պտնա պիլտիրմէնիզի բիճա իտէրիմ :

2. — Միւմքին օլան մուավէնէթ վէ սուհուլէթ
 կէօսթէրիլէճէքտիր :

3. — Եագընտա Հայէպտէ սիզին իլէ կէօրիւշէ-
 ճէկիմի իւմիտ իտէրիմ :

Յ Հազիրան 331

Օրտու Գարարկեանը

Է նճի. Օրտու Գոմանտանը

վէ Պահրիյէ Նազըրը

Ճէմալ

Տէօրաբիւննի Օրսու Քօմանտանյըղընա

Տէօվլէթու էֆէնտիմ Հազրէթլէրի,

Մահայը միւխթէլիֆէյէ կէօնտէրիլէն էրմէնիլէրին մալ վէ շախսը վէ նամուսլարը հազգընտա թէճավուզ վէ թէատտիեաթ վուզու պուլմըշ իսէ թաֆսիլաթը լազըմէ վէ մալիւմաթը սահիհէ արզընա տաիր տաիլէրինէ մէզունիյէթ իթա պուեուրմալարը հասէպի իլէ պիր թարաֆտան աղըր վէ պիր թարաֆտան տա մէրդուպ օյան շու վազիֆէնին իֆասընա էմրի ալիի գօմանտանիլէրինէ իթիպաէն իճթիսար էյլէրիմ.

Կերէք գապլէլիզամ վէ կերէք էսնայը րահտէ աթի-իւլ-արզ վէ պէյան ահվալ վէ վուզուաթըն ճէրեանը մէվսուզէն խապէր ալընմըշ տըր. իշպու մաճէրա հիւքիւմէթի սէնիյէնին էվամիրի ալիյէսինէ մուխալէֆ օյարագ իֆա իտիլմիշ իսէ. մութլագա նազարը ատալէթ վէ րաֆէթը սամիլէրինի իսթիճլապ իտէճէկի պի իշթիպան տըր, շէօյլէքի

1.— Ճան վէ մալ հազգընտա տօղրըտան տօղրընա թէարրուզ վուզու պուլմամըշ տըր. անճագ նամուսա միւթէալըզ վէգաիէ տաիր վարիտ օյան խապէրիլէրին տէրէճէի սըհէթինի թահգիգ իշուն մահալ վէ մէսաֆէի պալիտէ հասէպի իլէ ֆըրսաթեապ օյընամամըշ տըր:

2.— Տէրճի էսլիհա պէհանէսի իլէ իգա իտիլէն թազիլգաթ էսնասընտա կերէք տաեազ ալթընտա վէ կերէքսէ տաեազտան մասունիյէթ իշուն գօմշու թիւրքլէրտէն վէ եա շէրքէսլէրտէն զալի վէ միւքերրէր ֆիյեաթլա սիլան իշթիրա իտէրէք թէսլիմէ մէճպուր օլմըշ տըրլար:

3. Լէվազիմաթը պէյթիյէ վէ րահիյէյի մէհմա-իմքեան թէտարիք իշուն իգթիզա իտէն վազըթ վէ ֆըրսաթ տիրիզ իտիլէրէք պազըլարը խարճըզսըզ, պա-

զըլարը շամաշըր, ազգըզ վէ էրգագտան մահրումէն
եօլա շըզարըլմըշարը. հաթթա պաղը մահալլէրտէ, խու-
սուսի իլէ կեպեհեհ գատընյար շամաշըր երգամագ էս-
նատընտա գալտըրըլուպ եաշ էլպիսէլէրի գուրութմա-
ղա, սէրիլմիշլէրի թօփլամաղա Ֆըրսաթ վէրիլմէյէրէք,
աշըզ շըպլագ եալըն անագ սիւրիլմիշլէրտիր պու-
ճիւմլէտէն օլարագ Հասան Պէյլի վէ Հաճըն էհալիսին-
տէն պիր իքի կիւն եախօտ պիր դաշ սաաթ միւռաա-
տէ թալէպլնէ թէսատտի խաէնլէր շէտիտէն տարպ
խտիլմիշ տիրլէր. պու սէպէպլէ պիր աիլէ իշինտէն
փէտէրի եախօտ վալիտէսի քէնտի էվլատլարընտան
այրը օլարագ պաշղա պաշղա մահալլէրէ սէվգ իտիլմիշ
տիր. Տէր-Չօր միւթէսարըֆլըղընտան մաղամը ալիի
վիլալէթփէնահիլէ վարիտ օլան թէլղրաֆնամէ վ, օ'
միսիլլուլարտան փէյ տէր փէյ կէլէն մէքեաթիպ մէէլ-
լէրի պուըր թէէյեիա իթմէքտէ տիր.

4.— Նիճէ էմէք վէ զահմէթլէ մէյտանա կէթի-
րիլմիշ օլան մէզրուաթ վէ խարմանլարըն եաղը օր-
թասընտա պըրագըլմասը շէօյլէ տուրսուը, հայվանաթ
սահիպի օլանլարա հիշ տէյիլ եօլ խարճըղլարընը թէէ-
մինէ մէտար օլմագ վէ պու վէսիլէ իլէ հիւ քիւմէթէ
պար օլմամագ իշուըն հայվանլարընը սաթմաղա պիլէ
Ֆըրսաթ վէրիլմէմիշ տիր, պուընտան պաշղա էհալիտէն
Ֆագիր օլանլարըն նաղլընա պիր սուհուլէթ վէ վիւ-
սաթ օլմագ իւզրէ շիֆթլիք վէ արաղի ասհապընա լէ-
վաղիմաթը զարուրիլէ վէ պէյթիլէլէրինի նաղլ իշուըն
քէնտի շիֆթլիքլէրինտէ պուըրնան հայվանաթ վէ
արապալարընը կէթիլմէկէ միւսաատէ իտիլմէմիշ տիր.
մահաղա պու հալ իլէ ճիւ զիմթ դապիլինտէն գալտը-
րըլան էշեատան պիլէ պու գատարը քեաֆի տիր տի-
լէրէք մէէքիւլաթ վէ լէվաղիմաթը պէյթիլէ գըամէն
թէրք վէ թէնզըս իտիլմիշ տիր.

5. — Իխթիեարյար, միւսթէզէր խասթարյար, համիլէ գատընյար, պիքէս, մուխնսիզ իթամ վէ էրամիլ ղէվն վէ ես կվլաար ասքէլէ կիթմիշ ակէլէր պիլաֆարգ վէ պիլ սըեաղ եօլա չըգարըլ'ըշարըլար. պոււնլարըն խուսուսիլէթի հայլէրի հագարը մէրհամէթէ ալընմ'ամար սէպէպիճտէն, եազրտա, եապանտա վէֆիեաթ վէ ալէնի վազը համլլար վուզուա կէլմիշ վէ պու պէտպախիթ հէվզատյար մէզպէլէ վէ եօլարա աթըլարագ սավուշըլմըշ տըր :

6. — Էսնայը սէվզըեաթասա վէսաիթի հագլիլէնին ստէմի քիֆաեէսինտէն վէ պազէնտէ հիւքիւմէթի սէնիլէ թարաֆընտան թախսիս իտիլմիշ օլան արապա վէ հայվանաթըն լէլլէն ֆիրար իթտիրիլմէսինտէն պիշարէ իխթիեար վէ իխթիեարէլէր. զայրը պալիզ վէ հատիս-իւլ-սին չօլըզ չօճըզլար կիւնլէրճէ եաեա եիւրիւմէքտէն մա'ատա սըրթլարընտաքի հիւքլէրի ալթընտա թապ վէ թագաթլարը գաթը օլընմըշ վէ էքսէր վալիտէլէր հէմ կէօքս վէ հէմտէ օմուզլարընա էշեա իլէ պերապէր եիւքլէնմիշ օլտըզլարը ուֆագ չօճըզլարընը եաեա օլարաղ թաշըմագտան թագաթֆէրսա եօրղընլըզտան աթուպ սավուշմըշարըլար, հաթթա Ֆախրէտտին ֆաշա հագրէթլէրի պու գապիլտէն պէշ հէֆէր մէթրուք չօճըզ Օսմանիլէ ճիվարլարընտան թօփլաթտրրուպ վալիտէլէրինէ իսայ վէ թէսլիմլէրի հագղընտա կմր վէրէրէք իպրազը մէէսիրը ճէլիլէ վէ իպզալը ըաֆէթի ֆաիգէի ասքէրի պուեուրմըշարըքի թարիխ պոււնը պօզուլմագ սուրէթտէ հըֆղ իտէճէք տիր :

7. — Հայվանաթ վէ զիզըլմէթ հուճուլէլէր, հաթթա էրզագ վէ մէքիւլաթ սըրգաթը՝ տախմ-իւլ իճրա օլուպ հիւքիւմէթի մահայլիլէ վուզուա պուլան միւրաճաաթլար սէմէրէսիզ գալմըշտըր :

8. — Թային թէտարիք վէ իթասը պէհանէոի իլէ

էսնայը ըստէ պիշարէ էհալի կիւնլէրճէ սուսըզ կիւ-
նէշին ալթընտա աշըզ մահալլէրտէ թէվզըֆ օլընա-
րագ իխթիլաթտան շէտիտէն մէնն իտիլմիշ . հաթթա
եագըն մահալլէրտէն սու կէթիրմէկէ պիլէ միւսաատէ
օլընմամըշտըր :

9. — Էսնայը ըստէ թէրֆիզ իտիլէն ժանտար-
մալարըն , ասքէրլէրին վէ՞մանթըզա վէ մէնզիլ մէ-
մուրլարընըն շիրքին , սէրթ վէ թահգիրամիզ մուամէլէ
վէ տաեագլարը հագգընտա իթայը թաֆսիլաթա իւ-
զիւմ կէօրիւլմէմիշ տիր . նէ հաճէթ Րաճօտա պիզզաթ
տաիլէրինէ իզա իտիլէն մուամէլաթ ահվալը ճարիլէ
իշուէն պիր Քիքըր թէշքիլէ քեաֆի տիր :

10. — Կէրէք էսնայը ըստէ վէ կէրէք իսքեան իթ-
տիրիլէն մահալլէրտէ պազէն հիշ թաեին վերիլմէմէքտէ
վէ պազէն փէք ազ , եանի նուֆուս պաշընա վասաթ
հիսապը իլէ 25 35 տիրհէմ էքմէք վէ եախտա 25 փարա
վէրիլմէքտէ օլտըղը անլաշըլմըշ տըր . շու հալտէ Տէր-
Չօր վէ գազալարտա պուլուէնան էհալի մարիւզիքը
թայեինաթ քիֆաեթսիզլիկինէ վէ սեֆալէթի հագը-
րէլէրինէ ըաղմէն ախէր քէօլլէրէ իւշէր պէշէր խանէ
միւնգասէմէն կէօնտէրիլմէեուպ գազա վէ գասա-
պալարտա հիւքիւմէթի սէնիյէնին էնզարը միւշֆի-
գէսի էօնիւնտէ գալմագ իշուէն ճան աթմագտատըր-
լար :

11. — Ատանատա պուլուէնտըղըմ էսնատէ Հա-
ճըն վէ Հասան Պէյլիտէ տինամիթ վէ պօմպա պու-
լընտըղը սէօլլէնիլտի հալպուքի մաէլգասէմ ճէրէյան
իտէն թահգիգաթ նէթիճէսինտէ տինամիթ տէնիլէն
պալըզ սալտը իշուէն թիւնէլ ամէլէլէրինտէն կէթի-
րիլմիշ ուֆագ շէյլէր օլտըղը վէ պօմպա տէնիլէնլէր
տախի Րպրահիմ Փաշա զէմանընտան գալմա թէհի
տէմիր կիւլլէլէրի օլուպ էքսէր մահալլէրտէ թէրազի

Թաշը մագամընտա իսթիմալ օլուըրը իտուկի թէհագ-
գուգ իթմիշ տիր :

12.— Կերէք տեվալիի բէսմիյէտէ վէ կերէք էր .
մէնի մէքթէպ վէ իթամխանէլէրինտէ իֆայը վագիֆէ
իթմէք իւզրէ մէվագըրի միւթէլիֆէտէն կէլմիշ օ-
լանլար քէնտի մէմլէքէթլէրինէ իա'տէլէրի իշուը վա-
գը օլան միւրաճաթ վէ իսթիրհամլարը խիլաֆընա
եէրլի իթիպարը իլէ աիլէլէրի վէ մէմէտէքի սապիլէ-
րի իլէ մաէն սիւրիւլմիշտիր .

Իշպու մարուզաթըմ էմրի սամիլի Գոմանտան
էֆխամիլէրինէ իթթիպաէն վագը օլուպ' տիկէր իս-
թիրհամաթը խուսուսիյէմ իշուը ուլուվը մէրհամէթ
վէ շէֆագաթը վէլիիւննիամիլէրինի Ֆի 2 Հագիրան
սէնէ 331 Թարիխլու արիգէմլէ նիեագ վէ թէմէննի
իյլէմիշ իտուկիմ խաթըը Տէվլէթլէրինտէ պուլունա-
ճաղընա էմինիմ . անճագ միւճասէրէթիմէ պախըը
միւսաատէ պուեուրըլուր իսէ շուընտա իլավէթէն արգ
իտէրիմքի կերէք նասիհաթ վէ ճէզա օլտուը պու գա-
տարը նէզտի մէրահիմ ֆէվտի հիւքիւմէթի սէնիյէ-
տէ քեաֆի սանըլարագ միւթէպագըլարընը պու պէ-
լիյէի խանիւմանսուգտան մուաֆ թութմագ լութ-
ֆընըն իպղայը իլէ սատըգ վէ մասոււմ էրմէնի ճէմա-
աթընըն բուէ վէ գալպինին պատէզլին տաիմա շանլը
րաեէթի Օսմանիյէ մէրպուլթ գալմասը էսպապընըն
իսթիքմայընա մասրուֆիլի ինայէթլէրինի քէմալը
սուզիշլէ իսթիրհամ իյլէրիմ օլպապտէ . . . :

Ֆի 13 Հագիրան 331

Էտտալի

Հալէպ

Կիլիկիա Գաթողիկոսը

Սահակ

Ատանա Վիլայէթի ճէլիլէսինէ

Ատանատա մէսքիւն ճէմասթը էրմէնեանըն հիշ պիր թարաֆա սէվգ օլմանեանազը հագգընատա կէչէնտէ Տէվլէթլու ճէմալ Փաշա հագրէթլէրինին տախլէրինէ վուգու պուլան պէկանասթը ալիսի, մուճիպի շիւքը վէ մահմէտէթ օլտըղը կիպի Չասթը Սամիի վիլայէթ փէնահիլէրինճէտէ ճէմասթը մէզքիւրէ հագգընատա էօթէտէն պէրու վէ պու պասպտէ իպպալ վէ իգհար պուհուրըլա կէչէն լութֆ վէ աթրֆէթ պախիսի շիւքը վէ մուճիպի միհնէթտարիի տախլեանէմ օլմըշ վէ պու միհասիպէթլէ իսթիքհամասթը աթիլէնին արգընա քէսպի միւճասէրէթ օլընմըշ տըր շէօլէ քի . պու քէրրէ Հալէպէ սէվգ օլընան Հաճընըլարըն մէմլէթէթլէրինտէ պըրազմաղա մէճպուր օլտըղլարը էմվալը պէյթլիյէ վէ թիւճարիլէլէրինին թարաֆը հիւքիւմէթտէն սաթըլարազ պէտէլլէրինին սահիպլէրինէ իսալ օլաճաղը իսթիսպար օլընմըշ տըր . հալպուքի Հաճընատա էմվալը մէզքիւրէյի տէկէր պահասը իլէ ալաճազ էհալի վէ թիւճար գալմամըշ օլտըղընտան եիւզ զրուշըզ էմվալլարընին պէշ զուրուշա Փիրուխթ օլուհանաճաղը վէ պուտա տահապը հագգընատա մաղտուրիլէթի քիւլլիյէ հասըլ իտէճէկի մայիւմը Սամիի բահիմանէլէրի տիր . զաթէն պուհիար ինթիեանասթը պէյթիլէլէրինին զըմը ազամընը վէ իսթիգպալը աթիլէլէրինի թէէմին իտէճէք էմվալը թիւճարիլէլէրինի կէթուրէմէեկէք օրատա պըրազմըշ վէ պուհիարը մար-իւլարզ զարուրէթ վէ ինթիեանասթըրընա մէպնի իլէրուտէ իսքեան իտէճէքլէրի մահալլէրէ Շէլպ վէ նազլ իթտիրմէք էմէլինտէ պուլընմըշ օլտըղլարընտան լութֆէն էմվալ վէ էշեանը մէզքիւրէլէնին տախլէ Փիրուխթը իլէ լէտէլհաճէ պէրալը թէսէլլիւմ թայեին իտէճէքլէրի վէքիլլէրինէ

վէ աստեմէրինէ թէսլիմ վէ իլերուտէ նէզտլերինէ
նազլ վէ ճէլպ իյլեմէլերի խուսուսլարընա միւսաստէ
պուսուրուր՝ասը էսպոպ վէ վէսալիինին իսթիքմալընը
ատալէթ վէ շէֆդասթը միւսէլլէմէի ասաֆ ուզմալա-
րընտան պիլխասա իլթիմաս վէ իսթիրհամ օլունուր
օլպապտէ. . .

13 Թէմուզ 331
Հալէպ

Կիլիկիա Գաթողիկոսը
Սահակ

Համար 4980/93

1915 Յուլիս 6 Հալէպ

Ամեն. Տ. Տ. Զաւէն Ս. Արքեպսկ.

Կեդր. վարչութեան Պատկ. Քաղ. Ժողովոյ հա-
մար 2536 եւ Յունիս 25 գրութիւնը ընդունեցինք
ամսոյս 4-ին . . .

. . . Յունիս 8-ին գիշերուայ ժամը 4-ին Տօք.
Տաղաւարեանը իր հինգ ընկերներով հասան, ուղղակի
Փօլիս տաիրէսին կը տարուին յարաբերութենէ զըր-
կուած. երկրորդ օրը (Յունիս 9) լուր դրկած էին դը-
րամի պէտքութեան համար. երեսուն ոսկի դրկեցինք.
Երեկոյեան դէմ փօլիսի ընկերակցութեամբ Առաջնոր-
դարան եկան: Տօքթօրը լացաւ և լացուց, բայց ամե-
նէն կորովին տեսանք Ակնունիին հետ, միւսները
թղթի և դրչի գինուորները յուսաբեկ եւ ընկճեալ էին:
Ճամբու դրուեցան դէպի Սպանդանոց, Տիարպէքիւ.
Իրենք կը կարծեն թէ պարզ աքսոր կ'երթան, բայց
կառավարութենէն խուսեցաւ թէ «ուզուած են» Պատե-
րազմական Ատեանի առջեւ դատուելու համար. . .

Յունիս 11-ին ճէմալ փաշան եկաւ, ամբողջ
քաղաքին հետ մենք ալ դիմաւորելու գացինք, հոն
ոտքի վրայ փոխադարձ բարեւելէ ետքը, ուրիշներուն

պէս օթէլ գացինք և գալուստը շնորհաւորեցինք :

Տասներկուքին (Յունիս) Զօհրապ և Վարդգէս էֆ. ներք Ատանայէն Հայէպ հասան և փօխիսի մը ընկերակցութեամբ օթէլ մը դրուեցան, յաջորդ օրը աւելի յարմար օթէլ մը փոխադրուեցան՝ դուրս ելնել, տեսնել և տեսնուելու արտօնութեամբ, բայց Պ. Զօհրապ մինչեւ վերջը առ ի զգուշութիւն չուզեց օգտուիլ այս առիթէն : Հիւանդութեան պատճառաւ աշխատուեցաւ տասն և հինգ օր յետաձգել ճամբորդութիւնը եւ յաջողուեցաւ : Ճէմայ Փաշային եւ նախորդ կուսակալ Ճէլայ Պէյին հետ տեսնուեցան . առաջինը խոստացաւ աշխատիլ Հայէպ թողու համար, բայց իրրեւ թէ չէ յաջողած :

Միայն երկու անգամ տեսնուեցանք, առաջին անգամ պարտէզի մը մէջ պատահաբար եւ երկրորդ անգամ Առաջնորդարանին մէջ . . . :

Ճէլայ պէյին Գոնիա փոխադրուիլը բոլոր ցաւերուն վրայ նոր ցաւ մը եղաւ, նա բոլոր հոգւով հակառակ էր տարագրական քաղաքականութեան, մեզի շափ կը ցաւէր աննախընթաց թշուառութեան վրայ, բայց չէր կարող դարձան տանիլ, բայց վերջապէս իր զգացման գոհն եղաւ . . . : Վշտի և տառապանքի գեղը անդարմանելի կորուստ մը ունեցաւ յանձին Նորին Վսեմութեան : Վերջին այցելութեան գրեթէ արտասուքով մեկնեցաւ եւ Եկեղեցւոյ գաւիթին մէջ գաղթականաց շեղակոյտը տեսնելով՝ յայտարարեց ճերանի գետինը պատռէր եւ զիս կլլէր, քան տեսնէի պարզուած թշուառութիւնը : »

Խնդրեցինք որ Գոնիայի կուսակալութեան մէջ եղած 5-6000 Զէյթունցիներուն չզլանայ իր հայրական խնամքները եւ այդքանով գոնէ մեղմացնէ իր բաժանման առթած կակիծը. խոստացաւ, ոչ միայն

այսքան, նաեւ Պօլիս հանդիպելուն՝ ընդհանուրին համար աշխատիլ. Աստուած կեանք տայ բոլոր մարդասէրներուն . . . : Յուլիս 3-ին մեկնեցան Զօհրապ և Վարդգէս. Աստուած հետերնին ըլլայ, ողջամբ երթան եւ ողջամբ վերադառնան:

. . . Ետ դառնանք. Յունիս 13 ին ձէմալ Փաշային գացինք, խօսեցանք տիրող թշուառութեան վրայ, խնդրեցինք որ իբրև խրատ, կամ պատիժ՝ բաւական սեպուի, գաղթողները գաղթած համարուին, գոնէ մնացողները հանգիստ թողուին իրենց տեղերը. իր Փոխանորդին, Յախրէտտին Փաշային տուած հաւաստումներուն բոլորովին հակառակ է ներկայ տարագրութիւնը, որովհետեւ Ատանայի մէջ նա ըսած էր մեզ, թէ գլխաւորաբար կասկածելիները պիտի հանենք, որպէսզի աղքատ դասակարգը հանգիստ ապրի: Մեր խօսելու միջոցին Կուսակալ ձէլալ Պէյն ալ եկած էր, որպէս թէ կանչուած էր գաղթականաց մասին խորհրդակցելու: Երկար բարակ և ուշադրութեամբ լսելէն ետքը բերանը բացաւ, կտրուկ և ահաւոր յայտարարութիւնով Վան, Տէորթ-Եօլ և Ջէյթուն իրար խառնեց, որպէս թէ Վանայ 10000 Հայերու օգնութեամբ Կովկասցի 25,000 Հայ կամաւորներ յաջողած են քաղաքը գրաւելու, Տէորթ-Եօլցիք թշնամի զրահաւորներուն հետ բանակցած են և զրահաւորի հրամանատարին նամակը ելած է, զոր, ըսաւ, մերինները յերիւրած և այսինչին գրպանը դրած չեն ըլլար: Զէյթունցիք Կառավարութեան ժանտարմաները մանրած են և Վանքի ընդհարման միջոցին պատուական և արժէք ունեցող Հազարապետ մը դարկին: Զէյթունի ժողովուրդը համամիտ չէր եօզրեաներու արարքին և նոյնիսկ զօրքին հետ միտնալով յարձակում գործեց և 3-4 զոհեր ալ տուաւ: Կառավարութիւնը, ըսաւ, Հայը՝ հայ կը

ճանաչէ, «եզգրյա, կուսակցական, կովկասցի, խսիր չը
դներ, ամենքն ալ թեմամի կը համարի՝ որքան թեմամի
են Ռուս, Անգղիացի եւ Ֆրանսացի: Նախարարաց Խոր-
հրդոյ վերջնական որոշումն է կուսակցականաց օճախը
բանդի եւ հոժ Հայութիւն գտնուած տեղերը բոլորովին
դատարկել: Ֆախրէսին Փաշայի յայտարարութիւնը իմ
նախորդ ծրագրիս կը վերաբերի, բայց նախարարութիւնը
չընդունեց: Եթէ իմ բացորոշ եւ սպառնական յայտ-
արարութիւնները չըլլային եւ չը գայէին գրգռուած իս-
լամները, ահաւոր կոտորածներ կընային ըլլալ, ինչպէս
Տիարպէֆիրի մեջ եղաւ մասնակի» . հասած տեղեկու-
թիւնք ընդհանուր ընաջնջում կը գուժեն:

Գաղթողներու թէ իրենց տեղը և թէ ճանապարհ-
հին պաշտօնէից կողմանէ կրածները պարզելու պարա-
զային՝ ըսաւ որ ես Հայէպ պաշտօն չունիմ. եկած եմ
միայն պէտք եղածը ընելու գաղթականաց հանգստին
համար եւ Վալի Պէյը կանչած եմ խորհրդակցելու,
որով կը պարտաւորէինք ձգել ելնել. իր հրամանով
պատրաստած գրութիւնը մատուցինք, բացաւ նայե-
ցաւ եւ ըսաւ, վերջը կը կարգամ իջչ որ կարելի է կը
գործադրեմ, իմ իրաւասութենէն վեր եղողներուն
մասին բացատրութիւն կուտամ. մեկնեցանք:

Երկրորդ տեսակցութեան, Յունիս 19-ին, աւելի
մեղմացած գտանք. ճանապարհին պատահածներու
մասին խոստացաւ ծպտեալ պաշտօնեաներ ղրկել զըն-
տութիւն ընելու համար և յանցաւորները մահուամբ
պատժել . . .

. . . Իրսերէն հասած արիւնոտ լուրերուն, նա-
յելով՝ Կիլիկեցւոց գաղթը երանաւէտութիւն է, հար-
կաւ Ձեր Սրբազնութեան ալ հասած կ'ըլլան. Բզի,
Մուշ, Բալու, Տիարպէֆիր, Սէվէրէկ, Մալաթիոյ զի-
ղերը հայ մնացած չէ. . .

. . . Ի՞նչ կրնէք այդ տեղ, գոնէ ի գիտութիւն տեղեկութիւն տուէք. միջոցներ չունի՞ք. ժողովուրդը առհասարակ անյուսութեամբ համակուած է :

Յունիս 4-էն սկսեալ եկող գաղթականք

1. Չոք. Մարզուանէն	78 տուն	216 այր	195 կին
2. Օճագլուէն	43 «	99 «	105 «
3. Էօզէրլուէն	61 «	164 «	196 «
4. Կարս-Բաղար	24 «	79 «	74 «
5. Հաճրն	443 «	1606 «	1424 «
6. Հարուսիյէ	83 «	248 «	278 «
7. Բուժլու	51 «	201 «	187 «
8. Շար Տէրէ	140 «	606 «	568 «
9. Սիս	231 «	685 «	630 «
	<u>1154</u>	<u>3904</u>	<u>3657</u>

Ընդհանուր գումար 7561

Նախապէս Հարէպի մէջ գտնուածներու թիւն էր, 3281 և նորերուներ 7561 = 10842 անձ. որոնցմէ դրկուած Պապ և Մոլենպուճ : ՊԱՊ. Հասան-Պէյլիցի 204 անձ, Չոք-Մարզուանցի 116, Օճագլուցի 11, Էօզէրլուցի 22, Հաճրնցի 290. ՄՍԻՆՊՈՒՅ. Հասանպէյլիցի 107, Չոք-Մարզուանցի 494, Օճագլուցի 132, Էօզէրլուցի 94, Հաճրնցի 730, Բուժլուցի 264, Շար-Տէրէցի 311, գումար 2775 :

Ողջունի՛ր սրտարեկ սիրոյ՛

Մնամք աղօթարար
Ստ. Սահակ Կաթողիկոս . . .
(Միջագետաց)

Տէօրտիւնն Օրտու Գօմանտանը

Փիշկեանը Սամիսինէ

Տէվ. էֆ. Հազրէթլէրի

Տախլէրինին Հայկալէ կէլմէսինէ աթիւ-իւլ-արգ ի-
քի մէսէլէ սէպլայ օլմըշտըր. պուշյարտան պիրիննիսի
մէզնէպ վէ քիւթպը մուղատտէսինին թայիմի իւզրէ
զէմինի հիւքիւմէթլէր՝ հիւքիւմէթի իլանիյէնին պիր
թիմսայր օլուպ տտայէթլէ պիրլիքտէ մէրհամէթ վէ
ավֆը տախի եկքաիկէրինտէն զայրը միւնֆէք սու-
րէթտէ մուհաֆապա իտէր օլտըզյարը գազիյէսինտէն
հիճրէթ վէ թէպիյտ իթտիրիլէն էրմէնիլէր մէյուսի-
յէթ վէ սէֆայէթի վազըայարը թէէսիրաթը իլէ թէ-
ղաֆիւլ իտէրէք հիւքիւմէթի սէնիյէնէ տողու օլան
մուհապպէթ վէ իթիմատյարընը իխայ վէ թէնքիս իթ-
սէմէլէրի իչուն թէշնի վէ թէսէլի իթմէք վէ իքիննի-
սի իսէ Չաթը սամիի ֆախիմանէլէրի իլէ պիթթէշէր-
րիւֆ ինթիրամաթը մախսուսէմի արգ իլէ պերապէր
թարաֆը տախեանէմէ շէրէֆվարիտ օլուպ մէտարը
թէսէլի վէ մէֆիսէրէթ օլան թէլզրաֆնամէի ալիի
գօմանտանիլէրինտէ իպզայ պուկուրտըզյարը իայր
խանըղ վէ հիւսնի նիյէթտէն տոյայը թէշէքքիւրաթ
վէ ինթիրամաթը ֆաիգէմի թաղաիմ իլլէմէք իտի :

Հայկալտէ իգամէթ պուկուրըյմատըղը իչուն հու-
զուրը Տէվլէթլէրի իլէ թէշէրրիւֆէ իւմիտիմ եօղ ի-
սի . ֆագաթ մէվլայը միւթէայ հազրէթլէրի հագիր
զուլլարընըն արզուի մասումանէսինի իսաֆ վէ իք-
մայր լութֆընը տիրիղ պուկուրմանեարաղ Չաթը Տէվ-
լէթլէրինին պէօյլէ անգարիպ Հայկալի թէշրիֆլէրի վէ
տախի էհքեարլէրինի տէֆաթը միւքէրրէրէ իլէ հու-
զուրը սամիլէրինէ պիլզապուլ միւսթաղըզը շատի

վէ մէֆխէրէթ պուշուրմալարը իշուըն թէճէլլիյեաթտա պուշուընարդլարը ճայը շիւքրան տըր . պու ճիհէթլէ շէրէֆի միւլադաթը տէվլէթլէրինէ նախլիյէթի տախյեանէմ պիր ֆէվզ-էլ-մէմուլ մուճիպի թէսէլլի վէ մէսարըմ օլուպ խուսուսի իլէ էվճա՝ վէ էլէմիմին պիր ֆիհրիսթինի թագախմ իթմէքլիկիմէ վէ օլպապտէ միւմքինի մէրթէպէ շարէսազ օլմազ իշուըն թէպիյտ օլընմըշլարը բահաթլանտըրմազ վատընը իպզալէ պիտրիդի միւրիւվլէթ վէ աթըֆէթ պուեուըրմալարը տախի պատիլի թէշէքքիւրի ազիմտիր :

Հէր նէ զէման Չաթը ալիի գօմանտանիլէրինին պիր էմրի վէ պիր սէօզ վէ եա վատը մէսմուլի տախեանէմ օլտըգտա հազզը սէնաքեարանէմտէ իլհամ թէէսիրի հասլ իթմիշտիր . պու խուսուստա Չաթը ալիի ֆէխիմանէլէրինէ տօզրու մէվճուտ օլան մուհապպէթի ճիտտիյէի տախեանէմին տուխլ վէ հիսսէսլ վար իսէ տէ էն պէօյիւք հիսսէ Չաթը Տէվլէթլէրինին շիյմէի ճէմիլէի ինսանիեթ վիերվէրանէսինէ վէ էզճիւմլէ ազլիմ ֆէլաքէթլէրի մէնն իտէն էվամիր վէ թէպլիզաթը ալիէի մէրահիմքեարիլէրինէ թապլի օլտըզը պի իշթիպան տըր :

Նամը ճէմալիթթիսամը էֆխէմիլէրի կէշէնտէ ալէնէն արզ իյլէտիկիմ վէճհլէ եէկեանէ մէտարը թէսէլլի վէ էվճա վէ ըզթըրապաթըմ իշուըն շիֆանը աճիլ օլմազ իւզրէ գալպը սատըգանէմտէ տախմա զիրուհ վէ պէրհանաթ գալաճազ տըր :

Ես՝ Գօմանտանը պէսալէթ իւնվան հազրէթլէրի էլվէտա , ճէնապը միւթէալ հազրէթլէրի եօլճըլըղընըգտա մուեին վէ բէհպէրինիզ օլսըն մուզաֆֆէրիյէթտէն՝ մուզաֆֆէրիյէթէ , շանլը ֆիւթուհաթլարա՝ վէթանը մուազգէզի Օսմանիէյի միւտախէլաթը աղեարտան մուհաֆազանա մուվաֆֆազ օլտարնըզ . սօն տուամտա շուտըրքի , ճէնապը հազզ , քախլէրինէտէ

վատը սամիլերի իլէ միւթէսէլլի օլարադ՝ մէզարըմա
տողլու եօլճըլըդ Կասիպ իլլէսուն. պ. գի էլվէտա վէ
էմրու իրատէ :

26 Հաղիրան 331
Հալէպ /

Կիլիկիա Գաթողիկոսը
Սահակ

Ն Ո Յ Ն Ի Ն

Արս էրմէնի ճէմասթը տէնիլլէրտէն պէրու իտա-
րէի բուհանիսէ մէրքէղինին թահթը թէկսիլինտէ սա-
տագաթը թամմէ իլէ իպրազը հիւսնի խորմէթ վէ Ֆէ-
այիլէթ իլլէմիլ վէ իսլամ վէթանտաշլարըլլատա դա-
րընտաշ կիպի եաշամագլա միւֆթէիսէր պուլունմըշ
օլուպ խըրիսթիեանլըգ ալէմիտէ՝ հիւքիւմէթի Օս-
մանիէ իչուն պիր շէրէֆ. վէ իսլամիլլէթին միւթա-
լաալը ուլվիսէ վէ ամիգէսինէտէ պիր տէլիլի ճէլի տիսէ
թէլագգը իտիլէն Գաթողիկոսլըգ քիւրսի բուհանիսի
սալէսինտէ՝ մէմլէքէթլէրինտէ իպգայէրի իչուն իւմիտ
պէսլէմէսէ՝ շոսէտ միւսթահագ տէլիլիտիյսէլէրտէ հիչ
օլմագսա՝ մար-իւլ-արգ քիւրսի բուհանի վէ իսլամ
վէթանտաշլարընըն գարընտաշ տէրէճէսինտէ օլան
մուաշէրէթի սապըգէ հիւրմէթինէ օլսուն՝ միւնասթիի
ատալէթ վէ մուզաեըրի վիճտան իլճա՝աթա հիւքիւ-
մէթի մահալլիլլէնին, իհալէի սէմմու իթիպար իլլէ-
մէսինի պէքլէմէգ իտիլէր : Շէօլլէթի Չաթը ալիի Փու-
գարա փէրվէրիլլէրինին ումում մուհաճարիյն հագգըն-
տա իպգալ պուլուրաըլլալը էլթաֆ վէ միւսասատա-
թը հաեաթէֆգատան մահրում իտիլմէք մագսատը իլէ
չօգլարը տախի թէսէիւլ իթմէք տէրէճէսինտէ Փագիր
վէ փէրիշան օլանլար իչուն պիլէ՝ ասհապը սէրվէթ
իւնվանը վէրիլուպ, միւնթանը մուտվէնէթ օլմա-
տըլարը՝ իսիմլէրի հիզատընա շէրն վէրտիլլէրէք՝

Հայեացք վիճակների ճեղքվածքներն իշար օլորնորդը անյա-
 շքմորշտրր . մալիւմի սամիի Տէվլէթիւթի պուլոււն-
 տրդը իւզրէ Սիս էհալիսիւնիւն . գէնկիւն օլմագտէն զի-
 նատէ էնլի զիւրրա վէ շալլըզգիւն օլտըզլարը պէտիհի
 օլուպ Ֆիլ հազիզա պազըլարը՝ ալընյարրնըն թէրի վէ
 հէլալ քիսպլէրիյլէ՝ քէսպը եէսար իթմիշ իսէլէրտէ ,
 պոււնյարտա մալ , միլք , արազի , վէ ճիֆթիլք վէ էշ-
 եա վէ ալէլիսուսուս զիմէմի նաստա օլան մաթլուպ-
 լէրինի պըրազուպ շըզմըշ օլտըզլարընտան , պոււնյար
 իոււն էնլի սէրվէթ աէնմէք վէ պէօլլէ սուլ Նիյէթլէ
 հիւքիւմէթիւն լութֆ վէ իեանէսիւնաէն մահրոււմ ի-
 տիլմէք ճանը թէէսիւլֆ տիր .

Զաթը ալիի Գօմանտան էքրէմիլէրիւն թահթը
 հիւքիւմրանիսիւնտէ պուլլուան մէվազըտա ոււմոււմ
 սուհաճիրէյնիւն մագամը փէտէրի միւշֆիզի օլտըզլարը-
 նա վէ մէմուրէյնաէն պազըլարընըն . . . իզա իթ-
 մէքտէ օլտըզլարը մոււմէլէի մարուզէնէ մէյտան վի-
 րիլմէնէճէկիւնէ գավիէն էմին պուլոււնտըրմըզտան՝
 Սիս մուհաճիրէյնի սէֆիլէսի տախի փէնչէի մէվթտէն
 մասոււն գալմագ իւզրէ սախրլէրի միսիլլու պիլաթէֆ-
 րիզ մազհարը լութֆ վէ ինանէթ օլմալարը իշոււն ի-
 ճապ իտնլէրէ էվամիրի ալիէի ճննապը գօմանտա-
 նիլէրի սիւրաթը թէպլիղ պոււնուրուլը իսէ . . . օլ-
 պապտէ :

... Թէմուզ 331
 Հայեացք

Կիլիկիա Գաթնոզիկոսը
 Սահակ

Հ Ա Մ Ա Ր 4980/94

1915 Յուլիս 19 Հայեացք

Լևոն . Տ . Տ . Զաւէն Ս . Արքեպիս .

. . . Արքազան Եղբայր , մի առարկէք , թէ ճանա-
 պարն չը կայ , յարարերութիւն չըկայ օգնութիւն ու-

զելու, Ամերիկեան, նոյն իսկ Գերմանական դեսպա-
նատուները, Պայպըլ-Հաուզ կրնան այդքան 'առա-
ջութիւն բնել և մարդասիրութիւն ցոյց տալ: Ուր են
Խաչի ընկերութիւնները, Խաչին զոհուող ցեղի մը ե-
թէ ձեռք չ'երկնցնեն: Ինչո՞ւ Խաչին անուըր կ'արա-
տաւորեն. վիրաւոր կը փնտուեն, նիւթապէս, բա-
րոյապէս, կրօնապէս և մտաւորապէս վիրաւոր մն է
հայ ժողովուրդը. դրամ հասցուցէք. 500 ոսկիները
չեն բաւեր: Անշուէնչ բնութիւնը, քարերն ու ապա-
ռաժները կուլան, սրտերը թող լան, ըլլան օտար,
ըլլան ընտանի: Ինչ պիտի ըլլան Աստուծոյ Տաճար-
ները, ինչ պիտի ըլլան վանքերն ու մենաստանները,
ինչ պիտի ըլլան եկեղեցապատկան կայուածները. Ա.
Սպասները, գրքերն ու զգեստեղէնք: Խորհուրդ աը-
ւէք. մինակ եմ, խելք չը մնաց գլուխս, արտասուք
չը մնաց աչքերուս մէջ. զգացում չը մնաց սրտիս մէջ.
չորս կողմս, գիշեր և ցորեկ, մերկութիւն, անօթու-
թիւն նուաղում, լաց ու վայնասուն: Պատառ մը
թուղթ հասուցէք. ըսէք թէ, ինչ կ'ընէք, ինչ ցոյս
ունիք. ինչ ապագայ կ'ընդնչմարէք: Ժողովուրդը
ամէն օր կը հարգնէ, ինչ կ'ընէ Պոլիսը, ինչ կ'ընէ
Ա. Պատրիարքը, ինչ կ'ընեն ժողովները:

Ժողովուրդը խելագարած է. չըմբռնիր ցաւին
չափն ու տեսակը, կը կարծէ, որ անտարբեր են կա-
թողիկոսարան ու Պատրիարքարան. կ'ստիպեն, որ
դիմումներ բնեմ, կայսեր և Աւագանիին, կ'ստիպեն,
որ անօթիին հացապինը հեռապրի տամ. բայց դիտեմ
թէ ամէն դիմում, ամէն աղաչանք ու պաղատանք
անօգուտ են, եւ աւելի նոր խստութեան ու շարիք-
ներու դուռ կը բանան:

Արտասուքով կը գրեմ. դաւական է միայն կը
խնդրեմ, որ այս ընդհանուր գաւին մէջ մոռնանք
անձնական աննշան ցաւերը: Հաճընի Առաջնորդը

Պետրոս Եպիսկ. տառապեցաւ. միսիթարութեան եւ
քաջայերանքի պէտք ունի. կը գրէ, որ Չիբ Սրբազնու-
թիւնը տակաւին կը բանակցի Շնորհաւորեանի հետ
ցրուած Որբանոցի մասին, մինչդեռ մնացած այրիները
խկական որբեր են եւ անօթութեամբ կը տառապին
եւ կը տառապեցնեն անբաղդ Եպիսկոպոսը. . . :

. . . Ստ. Սահակ Կթղկս.

Տէօրտիւննի Օրտու Գօմանտանլըղընա

Մայ վէ ճան վէ ըրզըն սիեանէթ իտիւմէսի ի-
չուն հէր թարաֆա էն գաթի' էմիրլէր վիրիտիկի իրա-
տէի ատիտէի թէլղրաֆի իլէ էմր ու իշար պուեուրըլ-
մըշ իքէն Տիար Պէքիր վէ հէվայիսինտէ էրքէքլէրի
պիլա իսթիսնա գաթլ իտիլուպ քէնտուլէրի պուրանա
սէվզ օլընան գատըն վէ պէշտէն օն եաշընա գատար
զըզ վէ էրքէք շօճըզլար իւզէրինէ վէ Զօրտա վէ Բաս-
իւլ-Այնտա վէ տուլ վէ պաքիրէ պուլընան պիւթիւն
մահայլէրտէ հէտքը ըրզ վէ իզայլէի պիքը վէ գըզ վէ
գատըն եաղմապ իճրանը հիւքմ իտէրէք նիչէլէրինին
պէքիարէթի թախրիպ վէ նամուսլարը իիլայ իտիլ-
տիքտէն սօնրա գաթլ օլընմագտա տըրլար. պինլէր-
էէսի սթասիհօնլարա եանաշտըրըլմանարագ հաֆթա-
լարճա սահրալարտա պըրագըլուպ՝ մուհաֆազալարը-
նա մէմուր ժանտարմալար իլէ քէօլիլէր թարաֆըն-
տան հազըլարընտա վիճտանը պէշէրին գապուլ իտէմէ-
եէճէկի մուամէլէլէր ճէրէեան իտիլիհօր. Արապ-Փը-
նարընտա վէ Բաս-իւլ-Այն սթասիհօնը ճիվարընտա
կիւնէշին այթընտա պըրագըլան գըզլար, գատընլար,
շօճըզլարըն պուրանա իզամլարը իչուն քիրարէն միւ-
րանա՝ աթլար վուգու պուլտըղը հալտէ գաստէն ալը-
գօնըլարագ թէատտի տէվամ իտիհօր. Այնթապտան

Իքի տէֆատա չըզարըլան անկէր էանանը լահտէ
ժանտարմա վէ էհայի թարաֆընտան սպլօզա, էմ-
վալլարը նէհայ, պիլի գաթլ վէ օն Իքիսի ճէրն խալլ-
միշ տիր, էլաման, ավազէի իսթիմատարմը իսթիմա
պուււրարագ ինսանիյէթ նամընա շու հալլէրէ պիր
խաթիմէ վերիւմէսինի քէմալը թէզարրու իլէ արզ վէ
իսթիրհամ իյլէրիմ ֆէրման :

23 Թէմուզ 331
Հայէպ

Կիլիկիա Գաթողիկոսը
Սահակ

Հայէպ Երեկնի Գաթողիկոսարդնա

Ճեվապ .— Մաեթթեկսիւմ Ֆրնսրնագ հասիսեսի քեկ
խիրի մուհանեթի իսթեան պրազմամբօ սր. մահագա
երեկնի անկէրինն հեր նեվ սեֆայթսեն քեմամեն սր-
եանեթի իշուն եենիսեն հեր թարաթա եմիրլեր վերսիմ :

29 Թեմուզ 331
Հայէպ

4 հնի Օրսու Գօլմանս . վէ Պահրիե
Նազրըր Ահմէս Ճեմալ

Հայէպ Վիլայէթի Ճէլիլէսինէ

Մարուզը տալեանէմ տիր,

Տիարագէթիր վէ հեվայիսինտէ զեվճլէրի վէ էն-
սալը զիւքիւրը պիլա իսթիանա գաթլ իտիլուպ տա-
խիլի տաիրէի Վիլայէթիֆէնահիլէրինէ իզամ վէ զիրի
ճէնահր ստիլանէի տավերանէլէրինէ իլթիմա վէ ըրզ
վէ նամոււլարընը հիմայէի ասըֆանէլէրինէ թէվտի
իյլէեէն օն պիլիլէրնէ գատըն գըզ վէ պէշեր, սեթիզեր
եաշընտա էրթէթ շօճրզլարըն պիզղաթ էօհտէի մուհա-
ֆազալարընա վէրիլէն ժանտարմալարլա էանար լահտէ
թէսատիւֆ իթտիքլէրի մահալ էհայիսի թարաֆընտան
հէաէֆ օլտըզլարըր գատըր վէ մէզալիմին թատատը խա-

բիճի էզտտիրէի իմ քեան կէօրիւմէքտէ տիր. Պու կիւն
կիրայ-Փընարը իլէ Ռաս-իւլ-Այն սթասիօնը ճիւղարըն-
տա հաշամագ իչուէն յազըմ կէլէն հէր պիր վէսաիթ-
տէն մահրուժ պիւնլէրճէ գատըն վէ գըզ վէ էրքէք
չօճըզլարըն պուրանա իզամը հագգընտա քիրարէն
վուզու պուչան միւրանատաթը տաիւանէմէ բազմէն
հէնուզ պուլուենտըզլարը մահայտէ գայտըզլարը կիպի
հաթթալարճա սահրայարտա կիւնէչին ալթընտա տօլաչ-
տիրըլարագ մէմուրինի ընզըպաթիլէ վէ էհայինին
կէտիչէր ծնար եաչընտաքի գըզլարըն պէքեարէթինի
թաիարիպ գատընլարըն նամուսընը իլայ վէ էրքէք
չօճուզլարա դարչու շէնիւաթ իճրա իթտիքտէն սօն-
րա պուլարը գաթլ վէ իթլաթ իտուպ էթրաթը ինսան
էնգագը իլէ տօլտըրըլմագտա տըր. միւլնագաթտան
սէվգ իտիլէն մուհաճիրէյն գաթլէլէրի միւքէրրէրէն
նէհպ վէ դարաթ վէ գաթլ վէ ճէրն իտիլմէքտէ վէ
հիյեթը ումումիսի մասուժ օլան ճէմաաթը տաիւա-
նէմ պագընէսինին էն գաթը գալպլէրի պիլէ բըգաթա
կէթուրէճէք տէրէճէտէ վէ դաեթթ տիլսուզ պիր
թարգտա բէնճիտէ իտիլտիքլէրի կէօրիլիւօր. պէօլլէ
հէր շէյի դայպ իթտիքտէն սօնրա սըրք հաեաթը սէ-
թիլանէլէրինի ալուպ ճան սապլէթի իլն աղուչը միւլն-
թիքի վիլանէթփէնանիլէ բինէ աթըլան՝ գատըն՝ զըզ.
միւրի միւրի շօճըզլարըն կիրիթթարը փէնչէի տէհչէթ
օլտըզլարը պու հալ ուլվիլէթ վիճտանիլէրի միւսէլ-
լէմ օլան նէզտը Սամիի Ֆէխիմանէլէրինտէ բէհին ճէ-
վագ օլամանաճաղընա գանաաթ տաիւանէմ պէր քէ-
մալ պուլուենտըզընտան. յութֆէն ահվալը մարուզէնին
թէմատիսինէ մէյտան վիրիլմէյուպ իսիլաթը մէրգանը
ալի հարէքեաթտա պուլուենանյար հագգընտա իճրանը
մասալէթ. պուկուրըլարագ պէրվէճհի մարուզ, տուլ,
իթամ քէթլէսինին պէրայը մուհաթագա Հայէպէ սիւ-

րաթը սեվգլերի վէ հայէթի մարուզէնին սուրէթի
թախֆիֆինէ տէլայէթ պուեուրուլմասընը արգ վէ իս-
թիրհամ էլլերիմ օլպապտէ :

23 Թէմուզ 931
Հայէպ

Կիլիկիա Գաթողիկոսը
Սահակ

Հայէպ մուհաճիրէյն էմվայը մէթրուքէ
րէիսի վէ միւլքիեէ միւլֆէթթիշի սաատէթլու
Համիտ Պէյ էֆ . հազրէթլէրինին ճանիպի Սամիսինէ .
Սաատէթլու էֆ . էվլուտրոմ .

Ահվայը հազրէ սէպէպինտէն մէլտանա կէ-
լէն զաիլէի պիղանէլէրի արասընտա Չաթը ալիլէրի
նի շիֆահէն թասաի իթմէմէք Ֆիքրինէ մէպնի թահ-
րիրէն հըսսիեաթըմը արգ իտիեօրըմ . էսայէթ վէ նէ-
ճապէթի միւլսէլլէմէլէրի իղթիզասընտան օլարագ ճէ-
մասթը տաիեանիմ էֆրատընըն շու էմսայը նամէս
պուզ մուզանբզա . կիւնլէրինտէ հազգլարընտա իպ-
րագ վէ իպզայ պուեուրըլան մէրհամէթ, ատայէթ վէ
հիմէմաթլարը պաիսի շիւքրան վէ պատիի միննէթ-
տարի սիր :

Ճէնապը հազգ Սահարա շէօլլէրինտէ Օվասիսլէր
եափուլ թէշնէլէրի ապ ու հաեաթը իլէ միւթէնաիմ
զըլտըղը կիւզի Չաթը քէրէմքեարիլէրի կիւպիլէրիտէ
էպնանը պէշէրին մաղտուր վէ մազլուլմ օլանլարընա
մուլավէնէթ վէ հիւսնի խըտմէթ իթմէք իւզրէ խալգ
իթմիշ օլտըղը վարէսթէի շէքք վէ պէեան տըր : Չա-
թը մէքեարիմքեարիլէրինին շու հիւսնի խըտմէթ վէ
մէրհամէթլէլինէ մուզապիլ ճէմասթը տաիեանէմին
հըսսը միննէթտարիլէրինէ թէրճիման օլարագ իպրա-
զը թէշէքքիւր վէ թաթլլիլի էօմըր սա'ատէթլէրի ի-
շուն ճէնապը պարիտէն տուա' վէ թէմէննի իլլէրիմ :

Բուհանի փէտէրլէրի հալինտէ էֆրատը միլլէթին

անվայր փիւր սուղիշինի սէյր իթաիքճէ կէօզլէրիմ-
տէն սիրիչք վէ գայպիմտէն գան թուղեան իթմէքտէ
տիր . Չաթը սիւթուտէ սիմաթլարընըն լութֆ վէ հիմ-
մէթլէրի իսէ շու անվայր փիւր մէլայ արասընտա մու-
ճիպի թէսէլլի օլմագտա տրր :

Քիմ պիլիր միլլէթի տախեանէմին պաշընա կէ-
լէն շու միւտհիչ ֆէլաքէթլէր խիթամա էրմէղտէն
թէհամմիւլի զայրը գապիյ շու պարը մէշագգաթ ալ-
թընտա հանաթը տախեանէմ նիհանէթ պուլուր՝ էմին
օլընըզ քի Չաթը ալիլէրի վէ էվրատ վէ ախէլէրի իշուն
սոն նէֆէսիմէ գատար սուակիւեանըմ . հանաթըմ-
տան սոնրա պիր հատիկեարը մուխլիտանէ օլմագ
իւզրէ իշպու արիգէեի թագտիմ խտեօրըմ էֆէնաիմ :

18 Ապրսրոս 331
Հայէպ

Կիլիկիոս Գաթողիկոսը
Սահակ

Տեօրօհնի Օրսու Գօմանսանըրդընա

Բագգանա սեվգ օլընան իւշ գաճիկ երմենի մուհա-
նիրինիև ևնեզե իւրպանը քարաճընիսան ֆեամիլէն սօեր-
լուպ եադմա իսիլսիֆլէրի վէ պագը թիլեճաթըն սախի
վուզուր միւսքախայե սիր . պուներնյա պեապե աւե
ախիլէրի վէ տուլար սախի պիլա իսքիսնա սեվգ օլըն-
մագսա սրլար . Վիճան վէ ռիգանը Տեվլէթլէրիև ֆեա-
միլէն մուղանըր օլան շու անվայ հագգընսա մերհամեթ
վէ ինայեթի սամիլէրիևիև իսքիհամընա ինքիսար էլլե-
րիմ-Տերման :

Թրերինի էվվեյ 331

Գաթողիկոս Սահակ

Տէօրաիւնճի Օրսու Գօմանտանը վէ Պահրիյէ
Նազըրը Տէվլէթլու ճէմայ Փաշա Հազրէթլէրինէ .

Էրմէնիլէրին մէսքէնի գատիմէլէրինտէն նազլ
վէ թաղրիպի հիւքիւմէթի սէնիյէնէ թէտապիրը նա-
ֆիէտէն կէօրիւլմէքլէ օլպապտէքի էվամըր վէ թէլզը-
նաթա ինգրեատ վէ իթաաթր ֆէրիզէի գուտսիյէ-
տէն ատտ խտէրէք մուճիպիննէ հարէքէթ իյլէնէն ճէ-
մաաթը մէրգուլմէնին էլնէվմ ումուլիյէթի իթիպարը
իյէ սահրա վէ պիեապանլարտա սէքէնէսինին էլսինէ վէ
թարզը մայիշէթ վէ մուաշէրէթլէրինէ վազըֆ օլմա-
տըզլարը հալտէ աճ վէ ըրեան գալտրզլարը միւսթազնիի
արզտրը . ապ վէ հէվա վէ ըզլըմըն թէպէտտիւլի իյէ
իւլֆէթ իտիլէմէմէք վէ եաշամաք իշուն միւզթէզայը
լէվազիմաթը միւպրէմէ վէ իպթիտտիյէտէն մահրուլմ
պուլընմազ սուրէթիյլէ էքսէրիսի պիր ավուճ թօփ-
րազլա էօրթիլմէք պաթիթընա պիլէ նաթի օլամանեան,
պինիլէրճէսի տարը ստէմէ կիթմէքտէ վէ էզճիւմլէ
Հալէպին տախիլի շէհրինտէ տախի վէֆիեաթըն մրգ-
տարը նէվմիյէ եիւզ զըրզը թէճալվուզ իթմէքտէ . հէր
էրմէնի նազլ օլընան մահալլէրտէ աշըզ հալալարտա,
թէլէֆաթըն մրգտարը օ նիսպէթտէ պաշ կէօսթէրմէք-
տէ օլմասընա նազարէն թէգարուպ իյլէմէքտէ օլան
շիթանըն թէէսիրի իյէ հարլ օլանազ տէհշէթին վէ-
խամէթի քէնտի պիւթիւն թէֆէրրուաթը . ճիկէրսու-
զըլլա նազարլարտա թէճէսսիւմ իթմէքտէ տիր . թիւրք
գալմը նէճիպինին գահրա խան էճտատը ֆիւթաւհաթը
զազանքիրտնէ իյէ թահիը թապիեթ վէ ընգըեատա
ալտըզլարը էզվամ վէ անասրը ֆէթհտէն սօնրա էմա-
նէթուլլան սուրէթի իյէ հիմանէ վէ մուհաֆազա վէ
պու սուրէթլէ իտրիխին սէհանիֆինի թէզնին իյլէնէն
էն փարլազ վէսաթի էնսայ վէ իհֆատընա թէպէր-

րու իյլէտիքլերի միտիլու էրմէնի ունաուրընըն, ալթը
 եէտի աարրլարտան պէրու իՓա իյլէտիքլերի թէպաա-
 լըգ վազիֆիսինտէ հիւքիւմէթի, մէթպուէսինէ գաթի-
 էն իրասը մէնֆաաթ իթմէտիկի իտապա օլընսա տա-
 խի ճիւրմ իլէ ճէգա պէյնիտէ պիր նիսպէթի աաիլէ
 կէօզէտիլէրէք՝ պէրվէճնի մարուզ պազըհէի էնգազը-
 նըն օլսուն շէօլլէրտէ, աչըգլարտա, գար վէ պարան
 ալթընսա աճ վէ րրեան թէլէֆ վէ մէզարը աոէմլէ
 մահվ օլուպ կիթմէլէրինէ միւսաատէ իտիլմէմէք վէ
 ահվալը հազըրէնին քեաֆի սանըլմասը սուրէթիլլէ
 թարիիճէ պիր սահիֆէի Փախըրըն իլավէ պուհուրուլ-
 մասը իտուսուսընսա ապը միւշֆիզի ալէմ օլան Փա-
 տիշանըմրգ էֆէնտիմիզ հազըթիլէրինին խաքիփայը
 հիւմտեուլարընսա տէլայէթ վէ ինայէթը սամիի նէ-
 զարէթփէնանիլէրինի եիւզ պինլէրճէ շիրխարան, ի-
 թամ վէ էրամիլ սէֆիլլէր նամընա թէզզարրու վէ
 իսթիրհամ իլլէրիմ Ֆէրման :

2 Թըշրինի էվվէլ 331 Գաթողիկոս Սահակ
Հայէպ

Ծանօթ. — Սոյն հեռագիրը տրուած էր նաև Պա-
 տերազմական և Ներքին գործոց նախարարներուն :
 Առաջինը պատասխանած էր, գաղթականաց խնդիրը
 ուղղակի Ներքին գործոց նախարարին վերաբերեալ
 ըլլալուն Ձեր հեռագիրը Անոր յանձնուեցաւ ՚ի նկա-
 տառութիւնս :

Մի քանի օր վերջը տեղական Կառավարութեան
 կողմանէ գօմիսէր մը ներկայանալով Ս. Կաթողիկո-
 սին յայտնեց որ ըստ բարձրագոյն հրամանի պատ-
 րաստ ըլլայ մէկ երկու օրուան մէջ մեկնիլ Հայէպի
 գաւառակներէն մին : Ս. Կաթողիկոսը պարտաւորուե-
 ցաւ Կուսակալի Փոխանորդին, ըստ որում Կուսա-
 կալը - Պէքիր Սամի պէյ - պաշտօնանկ եղած էր, գրեւ

և խնդրել, որ գործերու կարգադրութեան համար, մինչև ձեմայ Փաշայի մերձաւոր գալուստը յետաձգուել մեկնուամբ: Նոյն օրը պէտք եղաւ Փոխանորդին հետ տեսնուելի և տեղւոյն համար ըստ Աստիէի հետեւեայ հեռագրին՝ խորհրդակցութեամբ որոշուամայ:

Հայէպտէ Սիւ Գաթողիկոսաւրդընա

Իշարը ախտիէ գատար Հայէպտէ միւլհագ գաղաւարըն պիրինտէ իգամէթ իյլէմէնիզ լազըմ կէլտիկինտէն՝ Վիլաեթիւ պիլմիւզաքէրէ թէգարրուր իտէճէք մահալը ազիմէթիերինն իշար պուեուրըմաւր:

15 ԹՐՂ . ԷՎՎԷԼ 331

Նազըր Իպրահիմ

Ուրքան որ Փոխանորդը Մունայուն երթալու մասին պնդեց, Ս. Կաթողիկոսը յօժարեցաւ Իտլիպ երթալ, զոր վեց տարիներ առաջ տեսած էր Անտիոքէն Հայէպ երթալու ատեն: Վերջապէս Հոկտ. 21 ին մեկնեցաւ և 22 ին հասաւ Իտլիպ. Գայմագամը հաղորդեց նոր հրաման մը, թէ Հայէպ պիտի վերադառնաք Երուսաղէմ երթալու համար:

Նոյն ամսոյ 24 ին Հայէպ վերադառնալով՝ 27 ին տառապանքի և մահուան քաղաքէն մեկնեցաւ և 31 ի գիշերուայ ժամը 5 ին հասաւ Երուսաղէմ:

Մէճլիսի մէպուսանը Օսմանի ըիեասէթի

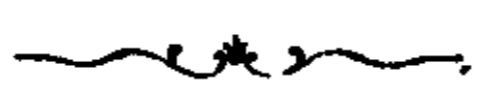
Հուզուրը Սամիլէրինէ

Մէնֆաաթը վէթանը էրմէնիլէրին մէսքէնը գատիմէլէրինտէն նագլ վէ թագրիպինտէ կէօրէն հիւքիւմէթի սէնիյէնին էվամիր վէ իրատաթը ճէմաաթը մէրգումէ թարաֆընտան իլամը գաթի սուրէթիյէ թէլազգը վէ մուճիպինճէ հարէքէթ իտիլմիշ վէ հիյէթի ալիի

վիւժքէլանըն գարարը էլեկվմ այնը վազթ տէնիլէճէք
րատտէտէ ինֆագ իտիլէրէք՝ օրթատա եէրսիզ, եուրտ
արզ, աճ, ըրեան պիր էնգագ գարթըշ վէ պոււնլարտան
պինլէրճէսի եէվմիեէ մէզարը ատէմէ կիթմէքտէ պու-
լոււմըշ օլտըղընտան, ահվայը հազրլէնին քեաֆի սանը-
լարագ մէճլիսի քէպիրի Օամանիճէ զաթէն շանլը օլան
թարիխի Օամանիեէ պիր սահլիֆէի աթըֆէթ քեարանէ
քիւշատ պոււեուրըմասընը եիւզ պինլէրճէ շիրխօրան
իթամ վէ էրամիլ նամընա իսթիրհամ վէ պու խու-
սուստա վէֆրէթի թէրահիւմլէ քեաինաթը հայրէթ-
լէրտէ պրրագան փատիշահըմըզ, ապը միւշֆիգիմըզ,
էֆէնտիմիզ հազրէթլէրինին խաքիփայը հլումեոււն-
լարընտա տէլալէթ վէ ինաեէթի ճէլիլէի ըիեասէթփէ-
նահլիլէրինի թէզարրու իլլէրիմ ֆէրման :

2 Թըշրինի էվվէլ 331
Հալէպ

Կաթողիկոս Սահակ

Ծանօթ .— Ներկայ հատորին մէջ գտնուող հայա-
տառ թուրքերէն գրութիւններու հայերէն թարգմա-
նութիւնը՝ առանձին Յաւելուածի ձեւին տակ պիտի
հրատարակուի :

Հասարակութեան եւ թարգմանութեան
Իրաւունքները վերապահուած են

—————

ԳԻՆ

Ստեփան Կարամանյանի համար 100 Ա. Դ.

Արամուհի

Մեծ Տղար

Դ. Կ. Կ.

Zakaria Bizdikian

Caracol Abed

Beyrouth

Liban